

REBUILD UKRAINE: **СПРАВА ВСЬОГО** **ЦИВІЛІЗОВАНОГО СВІТУ**

Збірник тез доповідей
II МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Громадська організація «Інститут транскордонних ініціатив»
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Лабораторія проектів та ініціатив

**REBUILD UKRAINE:
СПРАВА ВСЬОГО ЦИВІЛІЗОВАНОГО СВІТУ**

**Збірник тез доповідей
II МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

Луцьк
Вежа-Друк
2023

УДК 330.341(477)(08)"366"

Р 31

Рекомендовано радою ГО «Інститут транскордонних ініціатив»
(протокол N 2-3П-2023 від 20.03.2023 р.)

Редакційна колегія:

Павліха Н. В. – доктор економічних наук, професор, голова правління Громадської організації «Інститут транскордонних ініціатив», очільниця Лабораторії проектів та ініціатив Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Цимбалюк І. О. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та адміністрування Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Хомюк Н. Л. – доктор економічних наук, доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Науменко Н. С. – кандидат економічних наук, доцент, Вчений секретар Волинського відділення Спілки економістів України, доцент кафедри міжнародних економічних відносин і управління проектами Волинського національного університету імені Лесі Українки.

REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу : збірник тез
Р 31 доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 березня 2023 р.) / За заг. ред. Н. В. Павліхи. – Луцьк : Вежа-Друк, 2023. – 253 с.

ISBN 978-966-940-456-5

Видання містить тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції «REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу», яка відбулася 15 березня 2023 року у м. Луцьк.

У збірнику тез представлено результати обговорення сучасних викликів військових дій та пошуку шляхів відбудови України у повоєнний період. У публікаціях розглядаються актуальні проблеми розвитку секторів економіки у воєнний період; особливості ринку праці в умовах релокації бізнесу та міграції; напрями зміцнення інституційної спроможності, безпеки та розвитку цифрової економіки; функціонування фінансового сектору України; досягнення енергетичної незалежності та розвиток зеленої економіки у повоєнній відбудові; управління проектами структурних змін розвитку регіонів і територіальних громад; нові формати співпраці України та ЄС; соціально-економічні та правові аспекти сталої повоєнної відбудови країни.

Збірник призначений для науковців, представників різних академічних дисциплін, докторантів, аспірантів, студентів й усіх тих, кого турбують питання наслідків військових конфліктів і відновлення розвитку та миру у третьому тисячолітті.

Тексти представлено в авторській редакції. Редакційна колегія не несе відповідальності за зміст та авторський стиль праць, розміщених у збірнику.

УДК 330.341(477)(08)"366"

© ГО «Інститут транскордонних ініціатив», Лабораторія проектів та ініціатив ВНУ імені Лесі Українки, 2023
© Упорядкування: Цимбалюк І. О.,
Науменко Н. С., 2023

ISBN 978-966-940-456-5

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
СЕКЦІЯ 1. РОЗВИТОК СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СТРУКТУРНІ ЗМІНИ	9
Antoniuk Dmytro NEW FUNCTIONS OF BUSINESS ASSOCIATIONS DURING THE WAR AND POST-WAR PERIOD	9
Костенко Вадим ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	12
Науменко Наталія ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ УКРАЇНСЬКОГО ЗЕРНОВОГО ЕКСПОРТУ: ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПЕРШОГО РОКУ ВІЙНИ	16
Bilous Oleksandr, Bilyk Petro DEVELOPMENT OF THE CREATIVE INDUSTRIES SPHERE IN THE CONTEXT OF THE HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE PRESERVATION IN THE CONDITIONS OF A FULL-SCALE INVASION.....	22
Науменко Наталія, Рожко Ольга УКРАЇНА НА СВІТОВОМУ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	26
Трушкіна Наталія РОЗВИТОК КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	30
Nevar Oksana, Khrushch Yurii DEVELOPMENT OF THE UKRAINE WOOD PROCESSING INDUSTRY IN THE CONDITIONS OF WAR: PROBLEMS AND PROSPECTS	36
Tsymbaliuk Serhii, Khrushch Yurii SPORTS AND HEALTH SPHERE IN UKRAINE: ESSENCE, ROLE AND STRATEGIC GUIDELINES IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE AND INCLUSIVE DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF WAR	41
Roiko Olha FEATURES OF THE FITNESS INDUSTRY DEVELOPMENT IN THE WAR AND POST-WAR PERIODS	45
Черчик Лариса ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ	50

СЕКЦІЯ 2. РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ РЕЛОКАЦІЇ БІЗНЕСУ ТА МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ 53

Науменко Наталія, Верховська Наталя ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ
ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО
ЧАСУ 53

Казарян-Верушкіна Валерія ВПЛИВ КРИЗИ НА РИНОК ПРАЦІ
В УКРАЇНІ 58

Пристуга Денис РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ 62

Павліха Наталія МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ
ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ НА ЗАСАДАХ РІЗНОМАНІТТЯ ТА
ІНКЛЮЗИВНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ 66

СЕКЦІЯ 3. ЗМІЦНЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ, БЕЗПЕКИ ТА РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ..... 70

Tymbaliuk Iryna ASSESSMENT OF BUSINESS RISKS UNDER
CONDITIONS OF WAR 70

Hychuk Oksana, Bilyk Petro DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY
IN THE CONDITIONS OF WAR 74

Хомюк Наталія, Владислав Гринюк ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
НА СТАЛІЙ РОЗВИТОК ГРОМАД 77

Коневич Софія ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВОГО ЕТИКЕТУ ТА ЙОГО ВПЛИВ
НА МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ 81

Хомюк Наталія, Никончук Людмила ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В
УМОВАХ РОЗВИТКУ МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ 85

Науменко Наталія, Савко Богдан УДОСКОНАЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ
ПАРАМЕТРІВ ЕФЕКТИВНОГО КЕРІВНИЦТВА ОРГАНІЗАЦІЄЮ В
УМОВАХ ВІЙНИ 88

Науменко Наталія, Самохвал Анастасія РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЕФЕКТИВНИХ
КОМУНІКАЦІЙ У МЕНЕДЖМЕНТІ ІТ-СФЕРИ В ПЕРШОМУ РІКІ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 96

Кльоба Віктор СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ
ІТ-ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ 101

СЕКЦІЯ 4. ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ105

Мацюк Іван СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВОЇ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ.....	105
Дирда Ангеліна, Діденко Людмила ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	109
Adamchuk-Korotytska Mariia, Khrushch Yurii CHARACTERISTICS OF FINANCING SOURCES OF INCLUSIVE DEVELOPMENT PROJECTS	113
Корнієнко Антоніна СТАН ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА НОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ.....	117
Мусієнко Олена БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	121
Хлопова Карина ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	125
Хлопова Карина СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	128

СЕКЦІЯ 5. ЕНЕРГЕТИЧНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ЗЕЛЕНИЙ КУРС ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ.....131

Хомюк Наталія, Бардась Валерія, Барилюк Софія СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	131
Відливаний Петро РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	136
Голубева Вікторія СТАЛИЙ РОЗВИТОК У ВІДНОСИНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І УКРАЇНИ.....	140
Горбач Вікторія ДИНАМІКА ЕМІСІЇ ДІОКСИДУ ВУГЛЕЦЮ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ	145
Горбач Людмила ІНДЕКС ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНКИ СКЛАДОВИХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	149
Колесник Вікторія, Полупан Валентин, Сорокіна Світлана ВИКОРИСТАННЯ БІОПАЛИВА ЯК ЗАПУРОКА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ	153
Корнелюк Ольга НАПРЯМКИ ВІДНОВЛЕННЯ МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ .	156
Пшибельський Володимир ВІЙНА ТА ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ	160

СЕКЦІЯ 6. УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ СТРУКТУРНИХ ЗМІН РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ І ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД167

Акішина Мар'яна ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ГУМАНІТАРНИМИ ПРОЄКТАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ	167
Наталія Антонюк, Міхаела Гарнічарова, Єва Бенкова УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ РЕГІОНІВ У СИСТЕМІ ІНСТРУМЕНТІВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ	170
Карпенко Андрій, Карпенко Наталя РОЛЬ КЛАСТЕРУ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ РЕГІОНУ	173
Подзізей Олег, Шматковська Тетяна ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	179
Хомюк Наталія СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ.....	183
Шматковська Тетяна, Подзізей Владислав ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАСАД СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	187

СЕКЦІЯ 7. УКРАЇНА ТА ЄС: НОВІ ФОРМАТИ СПІВПРАЦІ .191

Ігнатюк Анна ФОРМАТИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНА ТА ЄС В УМОВАХ ВІЙНИ	191
Кадебська Елеонора, Санакоєв Дмитро ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ СПІЛЬНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	194
Кльоба Руслан СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА ДОСВІД ЄС	197
Щербатюк Ірина, Кадебська Елеонора ПРОЦЕС ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ ТА ЄС В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	203
Науменко Наталія, Оранська Дарина, СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ОФШОРНИХ ЗОН	208

СЕКЦІЯ 8. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАЛОЇ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	213
Батієвич Дмитро НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ	213
Милько Інна, Демчук Дмитро ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВИСТАВКОВО-ЯРМАРКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ	218
Караїм Ольга СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОЇ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	222
Кувіка Ганна СКЛАДОВІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ	227
Милько Інна, Повх Дарина СУТНІСТЬ СИТУАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА.....	231
Філюк Дмитро МІСЦЕВІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	234
Voichuk Maksym SOCIAL CAPITAL IN THE WAR AND POST-WAR PERIODS	241
Bilyk Petro, Ostratiuk Stanislav CONTENTS OF THE SUSTAINABLE CONSUMPTION THEORY FOR POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE	244
Savchuk Anastasiia, Khrushch Yurii, Bilyk Petro DETERMINANTS OF THE POPULATION WELFARE IN THE CONDITIONS OF WAR.....	248

ПЕРЕДМОВА

Шановні учасники II Міжнародної науково-практичної конференції
«**REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу**»!

Руйнування міст і сіл, про які довідуємось щодня від початку повномасштабного вторгнення росії на територію нашої держави, – це відкриті рани на тілі України. Зруйновані громади, згорілі вщент житлові будинки, розбомблені храми й приватні помешкання, ферми й заводи. Перелік надзвичайно довгий і трагічний. Адже йдеться не просто про квадратні метри виробничих чи житлових площ, а про знищену історичну спадщину, про зламані долі людей, які раптом залишились немов серед води, про втрачені робочі місця, про підприємства, що забезпечували всім необхідним громадян своєї країни і не тільки.

Проблема їх якнайшвидшої відбудови та диверсифікації розвитку регіонів і громад постала на повен зріст уже з перших днів війни. Питання розвитку регіонів і територіальних громад України є надзвичайно гострим, з огляду на вимушену міграцію населення з охоплених вогнем війни регіонів у більш безпечні та їхнє залучення в життя громади.

Європейська комісія розробила стратегічний план післявоєнного відновлення України під назвою «Відбудувати Україну» (**Rebuild Ukraine**) на сотні мільярдів євро. «Післявоєнна відбудова України стане справою усього цивілізованого світу», – Президент України Володимир Зеленський закликає інвесторів допомогти Україні скоріше досягнути перемоги у війні з Росією, а також вже зараз долучатися до «амбітної програми післявоєнної відбудови, яка стане найбільшим економічним проектом нашого часу у Європі». Про це він сказав у своїй промові під час Ukraine Virtual Investor Conference. «Відбудова України – це не локальний проект, не проект одного народу, а спільне завдання всього демократичного світу – усіх країн, які можуть сказати про себе: ми цивілізовані».

Відтак актуальними є об'єднання вчених та виконання ними наукових досліджень, присвячених питанням розвитку секторів економіки України у воєнний та повоєнний періоди. За ініціативою науковців Громадської Організації «Інститут транскордонних ініціатив» у співпраці з Лабораторією проектів та ініціатив Волинського національного університету імені Лесі Українки та Волинського відділення Спілки економістів України 15 березня

ПЕРЕДМОВА

2023 р. проведено II Міжнародну науково-практичну конференцію **«REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу»** в рамках Програми **«Together United: науковці проти війни»**.

Напрямами роботи вчених стали: розвиток секторів економіки в умовах війни: структурні зміни; ринок праці в умовах релокації бізнесу та міграції населення; зміцнення інституційної спроможності, безпеки та розвиток цифрової економіки; функціонування фінансового сектору України в умовах воєнного стану; енергетична незалежність та Зелений Курс повоєнної відбудови; управління проектами структурних змін, розвитку регіонів і територіальних громад; Україна та ЄС: нові формати співпраці; соціально-економічні та правові аспекти сталої повоєнної відбудови України.

Масштабні ризики тривалого негативного ефекту війни в Україні відчутні в усьому світі. Критичні умови диктують необхідність залучити й інтегрувати всіх людей і групи в діяльність та організації, особливо тих, хто перебуває у несприятливих умовах, постраждав від дискримінації, на війні або має обмежені фізіологічні можливості.

Наша конференція **«REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу»** і Програма **«Together United: науковці проти війни»** націлені на поширення вченими України ідеї, що згуртованість та реалізація таких цінностей, як різноманітність, рівність, справедливість, співробітництво, участь, спільність є дієвими у подоланні деструктивних наслідків війни та розв'язання проблем людства.

*Наталія Павліха, д.е.н., професор,
Голова Громадської організації
«Інститут транскордонних ініціатив»,
очільниця Лабораторії проектів та ініціатив
Волинського національного університету
імені Лесі Українки*

СЕКЦІЯ 1. РОЗВИТОК СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СТРУКТУРНІ ЗМІНИ

UDK 331.105.42

Prof. Dr. Antoniuk Dmytro,
Zaporizhzhya National University
Zaporizhzhia, Ukraine

NEW FUNCTIONS OF BUSINESS ASSOCIATIONS DURING THE WAR AND POST-WAR PERIOD

The European practice of protecting the rights and interests of entrepreneurs is the creation of independent organizations – business associations, which are one of the key and very effective elements of the entrepreneurship infrastructure [1]. The association of entrepreneurs is an integral part of public society, an indicator of its ability to self-organize, protect its rights and represent its interests. The development of such associations receives considerable attention from both the state and the public [2-4].

In Ukraine, business associations operate in accordance with the legislation and requirements for non-profit organizations. The main forms of business associations are chambers of commerce, associations, employers' organizations and their associations, corporations, consortia and concerns. As entrepreneurship support institutions business association can be considered any enterprises, institutions, organizations that provide various types of support to economic entities in their economic activities in order to achieve economic and social results and gain profit by these entities

It is very important for businesses unite in associations especially in process of EU integration because of [3, 4]:

1. The association can more effectively defend the rights of businesses and more easily enter into the negotiation process with government and large businesses, because the "weight" of the association makes it a full-fledged partner in the dialogue, in which the voice of the SME can be lost.

2. It's an opportunity to get the expert information at the right time. For example, if a law bill is being prepared on a certain topic, the association can make rationally based recommendations that will reflect the real needs of entrepreneurs.

3. Associations help entrepreneurs grow professionally and become more successful by providing them with consulting and other business development services.

4. Gain of reputational benefits.

5. A mechanism for combating unfair competition and corrupt practices, facilitates access to foreign markets thanks to harmonization with international standards, contributes to improving the environmental friendliness of production.

The war in Ukraine had a significant impact on its economy. The cessation of SME activity and the closure of large enterprises, the decrease in exports, the loss of human potential, and the decrease in investment negatively affected the business environment, and, accordingly, the activity of the business associations. In the conditions of the post-war economic recovery of Ukraine, business associations must fundamentally change their functionality based on significant organizational changes and the introduction of new services.

Considering the system of Chambers of Commerce and Industry (CCI) as one of the most powerful business associations of Ukraine, we will try to offer new services that will be extremely important for business during the war and post-war recovery.

1. Participation in the recording of losses and damages due to the war, damage assessment. Russian armed aggression against Ukraine caused significant material losses to the Ukrainian economy: infrastructure disruption, destruction and damage of property of all forms of business ownership. Losses are especially noticeable for SME, having high level of risk and income instability due to their high external dependencies. SME, by their nature, are focused on the available resources, which, in the first place, can be lost or damaged. To restore Ukraine, there is a need to assess the losses of business entities, consisting of the cost of property damage and lost profits caused by military operations. The existing regulatory

basis in Ukraine for determining damage and losses as well as the experience of Chambers of Commerce and Industry in conducting examinations of goods and services (in accordance with the Law of Ukraine "On Chambers of Commerce and Industry in Ukraine") prove the possibility of performing such activities.

2. Development of industrial parks network in the regions as a mechanism for supporting and developing the machine-building and other hi-tech sectors. This stems from the impossibility of relocation of enterprises in the machine-building, electrical engineering, and other hi-tech sectors to safer regions. The support of this initiative will allow to preserve highly intellectual sectors of the economy, to place on their base the affected enterprises and businesses that are ready for joint activity. In addition, it will provide an opportunity to attract laboratories and specialists of universities, which will also have a positive effect on the preservation of the scientific environment.

3. Export/import consulting. Proactive international and foreign economic activity, support and promotion of export, development of the system of economic diplomacy, expansion of the network of representatives of the Chamber of Commerce and Industry abroad.

4. Creation of a qualification centers network. In the conditions of martial law and in the post-war period, the shortage of workers in technical professions, internal and external labor migration are the most serious problems for business. Qualification centers will be able to solve many problems with employment of people who have lost the opportunity to work in their city or in their specialization due to confirmation of qualifications obtained informally. Retraining of labor resources should take place in accordance with the norms of the EU and the prospect of receiving powerful financial assistance. This concerns the implementation of the model of recognition of qualifications obtained in the process of non-formal and informal education, taking into account the experience of developed countries. It is worth considering the introduction of policies aimed at developing the potential of internally displaced persons — for example, through retraining, in particular in partnership with enterprises. The creation of a qualification centers network is important in the process of retraining personnel for the development of Ukraine's economy in the post-war period, including the motivation for the return to the Motherland of labor resources forcibly resettled in other countries.

The mentioned initiatives will allow to help business in solving urgent needs and to reconfigure business associations to today's requirements.

Список використаних джерел:

1. Антонюк Д. А. *Розвиток інституціональної інфраструктури підприємництва регіону в процесі європейської інтеграції* : монографія. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2015. 341 с.

2. Антонюк Д. А., Бухаріна Л. М., Онищенко О. А., Шишкін В. О. *Підприємництво в сучасних умовах розвитку України* : науково-практичний посібник. Запоріжжя, Запорізький національний університет, 2018. 410 с.

3. Антонюк Д. А., Антонюк К. І. Формування стратегічних пріоритетів модернізації інституціональної інфраструктури підприємництва регіонів України в процесі європейської інтеграції. *Стратегічна панорама*. 2017. №2. С. 124-131.

4. Антонюк Д. А., Єнгоян Н. Х. Бізнес-асоціації в системі інфраструктурного забезпечення малого та середнього підприємництва в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2013. № 4. Т.1 (202). С. 64–71.

УДК: 631.1

Костенко Вадим,

викладач вищої категорії,

Таращанський технічний та економіко-правовий фаховий коледж,

м. Тараща, Україна

ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах війни український народ показав вражаючу здатність до супротиву ворогу, який більший територією та має шосту за обсягами економіку в світі. Великі масштаби нашої країни відіграють важливу роль у опорі, загарбники хочуть зменшити нашу територію, поділити на частки, відібрати людей і ресурси, щоб в майбутньому повернути це все проти нас. З метою оцінювання сучасних тенденцій розвитку бізнесу, зокрема на ринку праці в військових умовах Європейською Бізнес Асоціацією було проведено соціологічне дослідження, де було з'ясовано такі важливі аспекти,

зокрема [1]: кожна шоста компанія працює в повному обсязі та стільки ж обмежили географію своєї бізнесової діяльності; кожна п'ята компанія була змушена закрити свої торговельні точки, відділення, офіси тощо; майже кожна третя компанія (29%) нині зупинили свою діяльність, при цьому переважна більшість з них (27%) мають намір відновити бізнес-процеси, як це буде тільки можливо зробити. Насамперед у цьому контексті слід звернути увагу на проблеми релокації (зміна локації) бізнесу та переміщення цивільного населення зі східних регіонів країни в її центральну та західну частини. Головним завданням релокації бізнесу є збереження активів, виробничих потужностей підприємства, відновлення роботи на користь економіки та збереження робочих місць, а для представників влади це можливість кардинально змінити економічний вектор розвитку спрямований на відтворення людського капіталу в сучасних інноваційних економічних системах [2].

У грудні 2022 року уповноважений Верховної ради з прав людини повідомляв, що з початком повномасштабного вторгнення з України виїхало понад 14,5 мільйона українців. З них 11, 7 млн. в'їхало до країн Євросоюзу. 7,7 млн зареєстровані в Європі як отримувачі тимчасового захисту. В Україні зареєстровано 4,7 млн внутрішньо переміщених осіб. Через російське вторгнення в Україну та виїзд громадян за кордон чисельність населення України могло скоротитись до 33,5 мільйона людей.

За даними Держстату внаслідок війни інфляція сягнула близько 26,6%, але в 2023 році суттєво сповільниться.

На сьогодні вітчизняна економіка дедалі очевидніше стає одним з пріоритетних фронтів, який визначає подальший перебіг військових дій, спроможність нашої країни успішно відбудовуватись і після їх закінчення.

Україна має бути готова до режиму тривалого протистояння окупанту. Для цього їй потрібна кількість громадян і території, чисельність та оснащеність збройних сил, і обов'язково потрібно щоб економіка працювала, що вимірюється через ВВП країни. Для нарощення хоча б у два рази ВВП країни потрібна зміна структури національної економіки. Під цією зміною в першу чергу розуміється поява в країні сучасної переробної промисловості і зростання її частки в структурі ВВП.

За повідомленням першого заступника міністра аграрної політики та продовольства України Тараса Висоцького, на

реструктуризацію посівів уплинули такі фактори: собівартість витрат на гектар, можливість реалізації продукції для внутрішніх потреб, показники врожайності продукції з гектара та її вартості за тонну. Останній пункт важливий з огляду на ускладнену експортну логістику: аграрії надавали перевагу тим культурам, які демонстрували вищу вартість за тонну, насамперед ідеться про олійні [3].

Сільськогосподарське виробництво цілковито залежить від біологічних процесів росту й розвитку рослин і тварин, йому властивий один з найбільших періодів окупності витрат, що обмежує можливості швидкої переорієнтації виробництва на іншу продукцію. Виходячи з даних особливостей, а також неможливості прогнозування перебігу війни, окрім оперативного розв'язання поточних проблем галузі треба поступово формувати стратегічне бачення майбутнього розвитку сільського господарства. Важливим для відновлення аграрного сектору є розвиток аграрної освіти і науки. Отже, основні напрями забезпечення стійкості та адаптивності аграрних підприємств до функціонування в умовах війни мають бути наступні:

1. *Максимальне залучення прямих і непрямих фінансових інвестицій, спрямованих на підтримку господарської діяльності аграрних підприємств, збереження чисельності найманих працівників, недопущення банкрутства аграрних підприємств.* «Інвестиційний потенціал українського аграрного сектору щонайменше 34 млрд. дол. Це те, що ми бачимо сьогодні. Кожен вкладений євро однозначно принесе гарантований прибуток вже у найближчій перспективі, негайно після завершення війни», - сказав Д. Шмигаль.

2. *Забезпечення збору врожаю сільськогосподарських культур.* Для цього необхідним є створення резервів пально-мастильних матеріалів, щоб забезпечити сільськогосподарських виробників необхідними ресурсами для ведення польових робіт, пов'язаних з доглядом та збором майбутнього врожаю сільськогосподарських культур.

3. *Досягнення стійкості продовольчих систем громад* шляхом стимулювання, створення замкнутого ланцюга забезпечення матеріально-технічними ресурсами (сільськогосподарська техніка, добрива, засоби захисту рослин) сільськогосподарського виробництва

в межах громади, а також створення власної ринкової інфраструктури виробництва, заготівлі, зберігання та збуту сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

4. *Перегляд формування структури посівних площ сільськогосподарських культур* в напрямі її збалансування згідно з пріоритетами задоволення потреб внутрішнього ринку важливими соціальними харчовими продуктами, потреб тваринництва й поглибленого перероблення.

5. *Поступове відновлення технічних можливостей експорту сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.*

6. *Розроблення Стратегії розвитку аграрного сектора*, яка має повністю врахувати його конкурентні переваги, а також необхідність розвитку багатоукладності, збалансування структури виробництва, збільшення прибутковості капіталовкладень, широкого впровадження інновацій, розвитку та поглибленого перероблення сільськогосподарської сировини, суттєвого збільшення частини готової харчової продукції та продуктів з більшим вмістом доданої вартості в структурі експортних поставок, адаптації сільського.

Список використаних джерел:

1 Сайт Європейської Бізнес Асоціації. Дослідження ринку праці України. URL: <https://eba.com.ua/doslidzhennya-rynku-pratsi-ukrayiny/> (дата звернення: 20.10.2022 р.).

2 Сайт Дія. Підтримка бізнесу в умовах війни. URL: <https://business.dii.gov.ua/wartime> (дата звернення: 24.10.2022 р.).

3 Сайт Міністерства аграрної політики України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/ukrayina-cogorich-mozhe-zibrati-blizko-65-m...> (Опубліковано 13 червня 2022 року)

4 Осташко Т.О. Сільськогосподарський експорт України в умовах війни і шляхи його відновлення. Економіка України. 2022. № 5. С. 26–27.

5 Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>

УДК: 338.43:005.932]:339.564"364"

Науменко Наталія

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління

проектами

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ УКРАЇНСЬКОГО ЗЕРНОВОГО ЕКСПОРТУ: ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПЕРШОГО РОКУ ВІЙНИ

Російсько-українська війна, яка триває понад рік, щоденно спричиняє значні збитки у виробництві і торгівлі агропромисловою продукцією. Українські фермери не лише не можуть засіяти і зібрати зернові, а й вивезти їх за межі країни. Чи так вже зацікавлений зарубіжний імпортер в українському збіжжі?

Чимало років Україна, багата родючими землями входила до десятки найбільших виробників продовольчих продуктів у світі. За підсумками 2021 року внесок нашої країни у світовий ринок продовольства був еквівалентний харчуванню близько 400 мільйонів людей без врахування власних громадян. Ще два десятки років тому Україна була здатна нагодувати лише 40 мільйонів людей у світі.

До початку повномасштабного російського вторгнення на наші землі в планах Міністерство аграрної політики та продовольства планувало вийти до 2030 року на забезпечення продовольством 1 млрд. населення світу.

Україна всіляко виборює право залишатись одним зі світових лідерів із виробництва та постачання аграрної продукції та продуктів харчування.

У березні 2022 року обсяги експорту вітчизняної агропродукції впали до менше, ніж півмільйона тонн, коли до війни місячний показник складав близько 7-8 млн. тонн. Морські шляхи, які в мирний час були основним каналом постачання продовольства з України до світових ринків, заблокували російські терористи, а перевезення аграрного експорту залізничними шляхами, через західні кордони миттєво зробило український аграрний експорт не лише не

конкурентоспроможним, але разом із тим погіршило ставлення польських [1] та болгарських фермерів [2] до українського зерна. Останні відчували зростаючу конкуренцію національному зерновому доходу. Українське зерно – нижче за якістю, але дешевше за ціною. А головне його значна кількість, в той час, як власний врожай практично не можливо реалізувати понад квоти через спільну агропромислову політику в межах ЄС. Не завжди виходить експортувати всі види сільськогосподарської продукції через країни ЄС, тому що частина української сировини не в повному обсязі відповідає всім фітосанітарним нормам.

В той час вітчизняні та зарубіжні трейдери, в першу чергу із США і країн Центральної Європи, навпаки зацікавлені в такій дешевизні продуктів українських аграріїв. Так, в травні 2022 року Єврокомісією запроваджено «Шляхи солідарності». Ця програма дозволила прискорити вивіз продовольства і спростила роботу митниць між Україною та європейськими країнами.

Подальшим проривом для аграрного експорту стало довгоочікуване розблокування морських шляхів. В липні Україна та держава-терорист Росія за посередництва Туреччини, підписали окремі угоди з ООН про відновлення експорту української аграрної продукції Чорним морем на 120 днів, в обмін на безперешкодне вивезення міндобрив. Долучили до цього "зернового коридору" лише три українські порти – Чорноморськ, Одесу та "Південний".

У вересні, за підрахунками Міністерства інфраструктури, морськими шляхами було експортовано близько 4 млн. тонн агропродовольства, що майже відповідало довоєнним показникам.

Наприкінці жовтня російська сторона знайшла причини аби вийти із «зернової угоди». Але завдяки тиску Туреччини і США термін дії цього договору все ж вдалося подовжити ще на 120 днів. Проте представники країни-агресора перешкоджали нормальній роботі «зернового коридору», затримуючи інспекцію вантажних суден і цим створюючи їхню значну чергу в Босфорі [3, с. 306-308].

18 березня 2023 року перед Україною стоїть завдання у черговий раз продовжити «зернової угоди», щоби вона працювала до кінця 2023 року. Нині, для України це практично єдине джерело поповнення держбюджету за рахунок коштів отриманих від власного експорту.

Ще однією проблемою українського експорту стало здорожчення логістики. Вона значно зросла в ціні і це суттєво

впливає на собівартість кінцевого продукту. А з 1 січня 2023 року практично всі страховики світу відмовились страхувати вантажні судна України та Росії, що курсують в зоні бойових дій у Чорному морі. Історично, шлях більшості суден із зерном проходить через чорноморські протоки Босфор та Дарданелли. Туреччина, в умовах війни та загостреної потреби в українському зерні країн Азії та Африки, вперше з 2001 року підняла вартість тоннажу майже вдвічі [4, с. 302-305].

Незважаючи на спектр воєнних перешкод, виходить на ринки іноземних партнерів. Згідно з даними Державної митної служби, за підсумками 2022 року Україна експортувала агропродовольства на суму 23,6 млрд. доларів США. І хоча показник 2022 року на 15 % менше рекорду 2021 року у 27,9 млрд. доларів США, минулорічний показник вартості експорту став другим у новітній історії України [5].

Вирішальним чинником збереження обсягів цих поставок в умовах повномасштабного вторгнення Росії стало збільшення продажів до Євросоюзу, яке торік досягло свого найбільшого значення за період незалежності нашої держави. У 2022 році обсяги поставок української аграрної продукції до країн-членів ЄС збільшилися проти показника 2021 року на 66% і склали 13,1 млрд. доларів США.

Загалом у 2022 році взаємна торгівля сільськогосподарською продукцією між Україною і Євросоюзом становила 16,5 млрд. доларів США. Це найвищий показник за часів дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, який на 39% перевищив попередній рекордний показник 2021 року.

Зокрема, виручка від експорту українського зерна склала торік 9,1 млрд. доларів США. Україна за останнє десятиріччя суттєво наростила обсяги експорту зернових. Минулого року на зарубіжні ринки було вивезено 38,5 млн. тонн вітчизняного збіжжя. Це на 42% перевищує показник 2012 року.

Основним покупцем українського зерна стала Румунія, яка закупила його на 1,24 млрд. доларів США, коли ще в 2021 році цей показник був на рівні лише 1,8 млн. доларів США.

Разом з тим, за даними Державної митної служби України, у 2022 році вартість експорту насіння та плодів олійних культур склала майже 3,8 млрд. доларів. Це на 54% більше, ніж 2021 року. Основним імпортером і тут виступила Румунія – закупила 18,6% експорту цього виду агропродукції. З початком війни та закриттям морських портів

зросла важливість для нашої країни портів на річці Дунай та налагодження поставок продукції до сусідньої Румунії.

Водночас м'яса та м'ясних продуктів в Україні закупили торік на 925 млн. доларів США, що на 9% більше, ніж рік тому. Лідером із закупівлі українського м'яса стали Нідерланди (252 млн. доларів).

Іноземних партнерів цікавить українські зернові, олійні культури та курятина. В топі українського експорту залишається пшениця та кукурудза, через доступну цінову політику та логістику. Інші лідери – експортери зерна, Аргентина та Індія, через спекотні кліматичні умови скоротили своє постачання продовольства, аби забезпечити власні потреби. Попит на українські зернові та олійні культури залишається доволі високим, навіть під час повномасштабної агресії Росії.

У 2022 році було найбільше експортовано: кукурудзи – 24,9 млн. тонн (на 5,9 млрд. доларів США); пшениці – 11,2 млн. тонн; (2,6 млрд. доларів США), олії соняшникової – 4,3 млн. тонн (5,4 млрд. доларів США). Експорт курячого м'яса у вартісному показнику зріс на 19% та становить 852 млн. доларів, проте фізичний обсяг скоротився на 10%.

Окремий попит складають нішеві культури: ягоди та фрукти, мед та органічна продукція. У 2022 році експорт склав 225,8 тис. тонн, він зріс на 13% порівняно з 2021 роком, і ринок ЄС став основним імпортером.

Також у 2022 році збільшився експорт молочних продуктів – за останніх два роки торговельне сальдо активне.

Найбільший приріст зафіксовано за такими товарними позиціями (2022/2021 рік): молоко та вершки незгущені +97%-29,3 тисяч тонн; масло вершкове +30% - 14,1 тисяч тонн; сири всіх видів +30% - 8,9 тисяч тонн [6].

У минулому році Україна долала виклики, які всіляко намагається влаштувати російський агресор. Як і до повномасштабної війни, наше продовольство залишається затребуваним на світових ринках. За прогнозами науковців, загальна вартість експорту агропродовольчої продукції нашою країною у 2023 році повинна залишитись на рівні минулого року.

Також Україна продовжує розвивати альтернативні експортні шляхи. Так, між Україною і Польщею було відкрито ще один пункт пропуску «Нижанковичі–Мальховіце» [7]. Це сприятиме розвантаженню західного кордону. Слід і надалі розвивати цей

напрямок експорту, що вперіод повоєнної відбудови сприятиме переходу на засади сталого розвитку та підвищенню рівня добробуту населення [8; 9].

Найбільше за всіх зацікавлені в підвищенні експортного потенціалу і українські сільгоспвиробники. Переробники релокують свій бізнес з фронтних зон, об'єднуються з конкурентами і продовжують працювати, часто починаючи свою діяльність з нуля.

І під час війни, і у повоєнний час варто акцентувати увагу саме на переробці. Адже експорт виготовленого продукту з доданою вартістю буде приносити більший дохід нашій державі та українському бізнесу, ніж продаж самої сировини. Переробникам слід не лише не збавляти темпи, а навпаки – розвивати власне виробництво. Українська якісна та смачна їжа займе гідне місце на полицях магазинів багатьох країн світу і обов'язково на неї буде споживчий попит.

Список використаних джерел:

1. Будрін А. Польські фермери заблокували дорогу з України: протестують проти імпорту продовольства. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/polski-fermeri-zablokuvali-dorogu-z-ukrajini-protestuyut-proti-importu-prodovolstva-12171120.html> (дата звернення 7.03.2023 р.).

2. Кобзар Ю. Протест проти українського зерна: у Болгарії фермери перекрили дорогу. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/u-bolgariji-fermeri-vlashtovali-protest-proti-importu-zerna-z-ukrajini-12177927.html> (дата звернення 13.03.2023 р.).

3. Науменко Н.С., Яручик Б.В. Проблеми доступу українського зерна до споживчих ринків під час війни. *Соціально-компетентне управління та безпека підприємницьких структур в умовах воєнної економіки (Он-лайн формат): матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. ВНУ імені Лесі Українки, Економічний факультет, Кафедра економіки, підприємництва і маркетингу, 28-29 жовтня 2022 року, м. Луцьк (Україна), м. Подгайська (Словацька Республіка). Луцьк, Вежа-Друк, 2022. с. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних Мб PDF-формат; мережеве видання; інституційний репозитарій. 316 с. URL: <https://vnu.edu.ua/uk/events/mizhnarodna-naukovo-praktychna-konferentsiya-teoriya-ta-praktyka-menedzhmentu>

4. Науменко Н.С. Транспортні проблеми українського зернового експорту, як фактор вирішення глобальної проблеми голоду. *Соціально-компетентне управління та безпека підприємницьких структур в умовах воєнної економіки» (Он-лайн формат):* матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Волинський національний університет імені Лесі Українки, Економічний факультет, Кафедра економіки, підприємництва і маркетингу, 28-29 жовтня 2022 року, м. Луцьк (Україна), м. Подгайська (Словацька Республіка). Луцьк, Вежа-Друк, 2022. с. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних Мб PDF-формат; мережеве видання; інституційний репозитарій. 316 с. URL: <https://vnu.edu.ua/uk/events/mizhnarodna-naukovo-praktychna-konferentsiya-teoriya-ta-praktyka-menedzhmentu>

5. Науменко Н.С., Яручик Б.В. Український зерновий експорт під час війни та його значення для вирішення продовольчої проблеми світу: фактор Росії. *Сучасний стан та перспективи розвитку діяльності підприємств в Україні: теорія, методика, практика: колективна монографія.* Кол. авторів. Полтава: ПП «АСТРАЯ», 2022. 180 с. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20531/1/20221128_301.pdf

6. Кириченко А. Місія нагодувати світ: чим наші виробники підкорюють іноземні ринки. *УНІАН* URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/misiya-nagoduvati-svit-chim-nashi-virobniki-pidkoryuyut-zakordonni-rinki-12174738.html> (дата звернення 11.03.2023 р.).

7. Кордон у пункті пропуску «Нижанковичі – Мальховіце» перетнула перша вантажівка. *Укрінформ.* URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3669336-kordon-u-punkti-propusku-nizankovici-malhovice-peretnula-persa-vantazivka.html> (дата звернення 16.03.2023 р.).

8. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Хомюк Н. Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. *Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія.* Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.

9. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В., Коцан Л. М., Савчук А. Ю. *Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 212 с.

UDK: 502.333

Bilous Oleksandr,
student of the Faculty of International Relations,
Lesia Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine

Bilyk Petro,
Lviv, Ukraine

**DEVELOPMENT OF THE CREATIVE INDUSTRIES SPHERE
IN THE CONTEXT OF THE HISTORICAL AND CULTURAL
HERITAGE PRESERVATION
IN THE CONDITIONS OF A FULL-SCALE INVASION**

The development of the sphere of creative industry can be important for the preservation of historical and cultural heritage in Ukraine, especially in the conditions of a full-scale invasion of Russia. The creative industry, which includes such fields as design, music, theater, cinema, art, and others, can become a tool for preserving the historical and cultural heritage, as well as contribute to the strengthening of Ukraine's influence on international arenas.

However, in the context of Russia's invasion of Ukraine, the development of the creative industry can become a difficult task. On the one hand, war can cause the destruction of significant parts of historical heritage and prevent cultural events. On the other hand, economic instability and loss of sales market can lead to a decrease in investment in the creative industry.

Creative industries can help preserve and restore historical monuments and cultural traditions that have been damaged or destroyed by war. For example, designers can create innovative projects using traditional materials and technologies that meet modern needs and standards. In addition, cultural events, such as festivals and performances, can draw attention to the historical and cultural values of Ukraine, increase the tourist flow and help in saving money for them [1].

Music can be an integral part of cultural heritage, and composers can use traditional musical instruments and melodies to create modern songs and compositions. Theater and cinema can also be used to preserve

historical and cultural heritage, as well as design and art. For example, theater productions and films can be used to tell stories about historical events and figures, allowing us to preserve their memory and tell younger generations about them. Architecture can be used to restore or transform historic buildings, allowing them to retain their color and meaning. This will contribute to the popularization of the achievements of our cultural heritage, as well as the preservation of historical and cultural traditions.

The use of the creative industry for the purpose of preserving the historical and cultural heritage can also contribute not only to increasing interest in cultural heritage, but also to the development of tourism, which will contribute to the creation of new jobs and increase the economic potential of Ukraine [2; 3].

The creative industry can create new creative and innovative solutions for preserving the presentation of historical and cultural heritage. For example, you can create video tours or mobile applications that showcase the uniqueness and beauty of cultural sites, as well as provide useful information about their history and significance. This can contribute to increasing interest in cultural heritage, particularly among the younger generation.

The development of tourism can also be favorable for the preservation of historical and cultural heritage. If more tourists visit cultural monuments, then there will be more funds for their preservation and restoration. Also, the growth of tourism can contribute to the creation of new jobs, in particular in the hotel and restaurant business, transport, tourist services and other areas [4; 5].

Without state support, it is difficult to maintain a place in the market, therefore today it is especially important to support the development of cultural and educational tourism, as one of the most promising types of tourism, which makes it possible to study the cultural heritage of mankind. The main mission of cultural and educational tourism is to promote the education of national harmony, respect, tolerance, study of the nation's heritage, understanding of the customs and traditions of the people, understanding of each other based on the humanitarian values of tourism [6].

In the new context, cultural heritage is recognized as a resource and a driver of economic and socio-cultural development of local territories, in connection with which, the problem of developing and effectively applying a regional model of integration of cultural heritage objects on the

basis of the program-project method becomes especially relevant. The regional model, along with the mechanisms of financial and economic support, regulatory and legal regulation, and state-societal and informational support, is based on the long-term balance of four dimensions of cultural heritage (ecological, economic, social, and actually cultural), provides scientific-research justification and renewal of management mechanisms and communication system between the government and society in matters of regional cultural policy formation [7; 8; 9].

At the same time, it is important to maintain a balance between the development of the creative industry and the preservation of historical and cultural heritage. For example, when restoring historic buildings, original architectural details and styles should be preserved, not replaced with modern counterparts. It is also important to take care of the preservation of historical places, traditions and customs that reflect the cultural spirit of the nation.

At the same time, creative industries can contribute to the revival of cultural heritage and its promotion on the world stage. For example, developing museum exhibits or tourist routes based on historical events and places, creating cultural festivals and events. Thus, the preservation of cultural heritage and the development of creative industries must be coordinated and balanced. This will allow to preserve the national identity, popularize the country's culture and contribute to the development of the economy.

References:

1 Voichuk, M., Zavadska, Y. Development of regional models of creative industries on the basis of correlation-regression analysis. *International journal of new economics and social sciences*. 2021. № 13 (1). P. 27-34.

2 Цимбалюк І. О. *Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 340 с.

3 Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Хомюк Н. Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. *Безпека сталого розвитку*

регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.

4 Хомюк Н. Л. Зелений туризм як напрям диверсифікації несільськогосподарської діяльності на сільських територіях на засадах сталого розвитку. *Управління розвитком туризму та готельно-ресторанного бізнесу в циркулярній економіці: матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (18 трав. 2021 р.)* / відп. ред. О. М. Полінкевич, О. М. Громик. Луцьк : Луцький НТУ, 2021. С. 85–87.

5 Хомюк Н. Л. Диверсифікація розвитку сільських територій в умовах децентралізації: монографія Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 320 с.

6 Паньків Н., Сагайдак В. Організація культурно-пізнавального туризму. Сучасний стан та тенденції розвитку в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. 2022. № 5. Т. 1. С. 58-71.*

7 Осієвська Ю. С. Культурна спадщина як драйвер соціокультурного розвитку на сучасному етапі: ефективність регіональної моделі. *Культура і сучасність : альманах. 2022. № 1. С. 99–105.*

8 Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади безпеки сталого просторового розвитку: теоретико-методологічний аспект. *Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика. Колективна практика / за наук. ред. Кравчука П.Я. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2020. 212 с. С. 161-183.*

9 Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В., Коцан Л. М., Савчук А. Ю. Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 212 с.

10 Tsymbaliuk I., Pavliha N., Tsymbaliuk S. Organizational and economic mechanism of sustainable development of sports and health sphere sphere in the regions of Ukraine on the basis of inclusive growth Economic, social and legal aspects of enterprise management. Context of the political and economic crisis. *Seria „Studia Ekonomiczne”/ Redakcja naukowa Monika Dobska, Ryszard Kamiński. Poznań, 2022. Pp.263-282.*

УДК 338.487(100+477)"364"

Науменко Наталія,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління

проектами

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

Рожко Ольга,

магістр першого курсу факультету міжнародних відносин

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

УКРАЇНА НА СВІТОВОМУ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

З початком війни в Україні все змінилося, і це відчув на собі кожен громадянин країни. Постраждали всі сфери та галузі, включаючи сектор туризму. Важко уявити, як у таких надскладних умовах можна подорожувати не тільки з метою переселення в безпечніші місця, а й можливості хоч на якийсь час уникнути страшних реалій, що принесло за собою повномасштабне вторгнення.

На тлі успіхів світового туризму український туризм, який перебуває на стадії розвитку, стикався ще до війни з великими труднощами. Враховуючи геополітичну напруженість, повільне економічне зростання, відтік капіталу, зниження реальних доходів населення, позиція України на ринку міжнародного туризму є невизначеною.

Слід також зазначити, що Україна традиційно є більше імпортером туристичних послуг, ніж експортером на світовому туристичному ринку, і що протягом останніх п'яти років спостерігається щорічне зростання від'ємного зовнішньоторговельного балансу за цією позицією.

Як найбільша країна Європи, Україна має величезний туристичний потенціал, за словами експертів, за умови розвитку інфраструктури Україна може прийняти близько 30 мільйонів

іноземних туристів на рік. Однак країна мало виграє від участі в міжнародних туристичних біржах. У 2018 році Україну відвідали 14,207 мільйона іноземних туристів, що в 2,1 раза менше можливого рівня прибуття іноземних туристів. Дохід України від туристичного експорту в 2018 році склав 1,261 мільйона доларів США.

Серед усіх галузей туризм за обсягами доходу посідає третє місце економіки країни. Прибуток із туристичних подорожей, і, відповідно, податки з них, становлять значну частку бюджету [1].

Саме туризм дає поштовх розвитку різноманітних частин інфраструктури, включаючи підприємства торгівлі. Він надає багато робочих місць та можливостей для заробітку, створює умови для роботи компаній у галузях, що співпрацюють зі сферою туризму. Економічний та соціальний вплив туристичної галузі всебічно:

- збільшення місцевих доходів;
- розвиток виробничої та соціальної інфраструктур у туристичних центрах;
- розвиток галузей, пов'язаних із виробництвом різних туристичних послуг;
- сприяння розвитку культури та народних промислів;
- створення робочих місць [2].

Так, в умовах війни навряд чи можна говорити про розвиток туризму. Але як для економіки, так і для суспільства важливо зберегти хоча б частину своєї діяльності. А після завершення важкого періоду – спрямувати зусилля на його відновлення. Проте, Україна потрапила в топ-10 найнебезпечніших місць світу для подорожей через військові дії на сході країни. Враховуючи обставини військових дій, попит на туристичні послуги в Україні значно впав.

Війна вплинула на туристичну галузь, яка тільки почала набирати оберти після двох років протиепідемічних обмежень, ще до 24 лютого.

Першим сигналом стала те, що західні авіакомпанії відмовили в польотах в Україну. Потім виникли занепокоєння, які зрештою заборонили авіаційним страховим компаніям літати в українському повітряному просторі. Пізніше питання було вирішено на державному рівні, але повномасштабне вторгнення почалося лише через тиждень.

З початку повномасштабного вторгнення туризм країни скоротив свою діяльність. Все ускладнюється тим, що Україна, як і багато інших держав світу, ще не повністю оговталася після пандемії

коронавірусу. Галузь знову повернулася до збитковості та не змогла досягти показників 2019 року [3-4].

Зовнішній туризм не слід розглядати взагалі. По-перше, у більшості громадян зросли витрати та зменшилися доходи. По-друге, військовозобов'язані не можуть виїжджати за кордон із сім'єю, навіть якщо вони мають на це кошти. По-третє, є проблеми, пов'язані з логістикою. Також не слід очікувати прибуття великої кількості іноземних туристів доти, доки в країні не буде безпечно. Оскільки війна триває, ситуація погіршуватиметься. Якщо порівнювати з 2021 роком, бюджет 2022 року отримав не більше 10% попереднього показника. У 2021 році юридичні особи сплатили туристичні збори в обсязі 154 млн. гривень, ФОП – 90 млн. Багато фірм, які організували тури, припинили свою діяльність. Велика кількість співробітників малого та середнього бізнесу залишилися без роботи та доходів ці дані не секрет і я відкрито їх отримав.

І все ж сфера туризму, незважаючи на важкі обставини, продовжує боротися зі складнощами. Нині він працює приблизно на 30%, орієнтуючись на подорожі всередині держави – переважно у західноукраїнському напрямі, наприклад, мальовничий та затишний край біля озера Синевір. Вона всіляко намагається підтримувати і своїми податками бюджет, і своїми послугами людей, які потребують відпочинку цього складного періоду. І не забувають і про переселенців. Багато фірм займаються волонтерством, підтримуючи армію необхідним, а також переселенців, розміщуючи їх у санаторіях та організуючи їхнє пересування далі.

Якщо сектор туризму продовжить падати у прірву кризи, проблем буде ще більше. Бюджет країни не отримуватиме велику кількість податків, з яких фінансується ЗСУ та найбільш соціально незахищені категорії населення. Підтримуючи економіку країни, туристична сфера сама потребує підтримки.

Діяльність туристичної галузі – це не лише підтримка бюджету країни, але і короткочасний спосіб ефективної психологічної реабілітації.

Коли держава опинилася у ситуації військового конфлікту, це позначилося на психологічному та емоційному стані громадян. Через постійний стрес і перебування в стані напруги, страху і розпачу люди як ніколи потребують можливості хоча б невеликих радощів набути втіхи і тимчасового спокою. Туристичні подорожі добре цьому сприяють, допомагають на якийсь час переорієнтуватися, відпочити

фізично та психоемоційно. Це благотворно впливає на здоров'я та працездатність. Адже країна як ніколи потребує сильних та впевнених у завтрашньому дні громадян, готових у майбутньому відновлювати зруйноване.

Країни, які бажають жити не лише сьогоднішнім днем, вже під час війни думають про те, як вони житимуть після закінчення. Відновлювати, налагоджувати діяльність важливих економічних секторів та сферу туристичних послуг – це можливість повернутись до повноцінного життя. Тому туризм має і працюватиме. Чекаємо на перемогу, а вона близько і до праці!

Навіть в межах існуючих обмежень (наприклад, доступ до лісів чи прикордонних територій) громадяни продовжують досліджувати рідні країни. Це зрозуміло, адже постійні стреси втомлюють і організм потребує відновлення.

Також варто взяти до уваги, що громадяни Європи бронюють готелі та послуги через українські турфірми, а потім самостійно добираються на курорт.

З точки зору бізнесу, цих замовлень достатньо лише для часткового покриття звичайного обсягу подорожей. Щоб вийти на повну потужність, українські турфірми шукають нові шляхи розвитку та поступово вивчають можливості як на європейському ринку, так і в інших країнах.

Війна, яка зараз ведеться в Україні, не має аналогів у новітній європейській історії, щоб провести правильну аналогію та оцінити можливий вплив на туризм [5-7].

Часто наводять приклад Хорватії, яка після війни зуміла стати дуже популярним місцем. Але не варто забувати, що бойові дії там не були такими руйнівними, як те, що зараз відбувається тут.

Також важливим чинником буде здатність повоєнної України проводити масштабні маркетингові кампанії на зовнішніх ринках, які змінять сприйняття нашої країни з ворожого регіону на безпечне місце для подорожей.

Майбутні плани відновлення, про які зараз говорить Уряд, також повинні включати туризм.

Крім того, важливо вже сьогодні розпочати переговори зі світовими мережами готелів і забезпечити їм доступ до України для розробки стратегії післявоєнного розвитку. Лише плануючи наперед, ми зможемо по-справжньому скористатися моментом, коли інтерес до нас ще високий і бойові дії нарешті закінчилися.

Список використаних джерел:

- 1 Науменко Н.С., Медина А.В. Стан туристичної галузі під час пандемії COVID-19 та в період україно-російської війни: перспективи для реанімації внутрішнього туризму // Сучасний стан та перспективи розвитку діяльності підприємств в Україні: теорія, методика, практика: колективна монографія / Кол. авторів. Полтава: ПП «АСТРАЯ», 2022. 180 с. С. 18-23 URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20531/1/20221128_301.pdf
- 2 Чорний О. Найкращі часи – попереду. Що відбувається з туризмом в Україні під час війни. // РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/samyerkie-vremena-vperediproishodit-turizmom-1657645856.html>
- 3 COVID-19 та соціальний діалог в туристичній галузі: практика ЄС та українські реалії. Київ 2020. 28 с. URL: <http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/COVID-19-TA-SOTSIALNIY-DIALOG-V-TURISTICHNIY-GALUZI-PRAKTIKA-YES-TA-UKRAYINSKI-REALIYI.pdf>
- 4 Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- 5 Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Савчук А. Ю. *Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 208 с.
- 6 Як війна в Україні вплинула на європейський туризм. ДАРТ. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/yak-viyna-v-ukrayini-vplinu-na-ievropeyskiy-turizm> (дата публікації 6.06.2022).
- 7 Цимбалюк І., Павліха Н., Цимбалюк С. *Сталий розвиток спортивно-оздоровчої сфери регіону заради миру та безпеки* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 252 с.

УДК: 330.1:338.1:346.7:346.9

Трушкіна Наталія,
к.е.н., старший дослідник,
старший науковий співробітник, докторант,
Науково-дослідний центр індустріальних
проблем розвитку НАН України
м. Харків, Україна

РОЗВИТОК КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

На даний час у період повномасштабного вторгнення росії в Україну [1] особливої актуальності набувають проблеми розвитку критичної інфраструктури [2]. За підрахунками експертів

міжнародної аудиторської компанії KPMG, збитки від руйнування житлових і нежитлових будівель від російсько-української війни станом на 1 червня 2022 р. становили 127 млрд дол. США або 50,4% загальної вартості збитків і втрат. Прогнозується, що вартість реконструкції та відновлення об'єктів критичної інфраструктури в Україні складатиме понад 349 млрд. дол. США.

Згідно з розрахунками KSE Institute із залученням фахівців міністерств і відомств України, загальна сума прямих збитків від пошкодження об'єктів інфраструктури через війну станом на 05.09.2022 р. становила 114,5 млрд дол. США. Для порівняння: за даними Українського інституту майбутнього, остання оцінка збитків Сирії внаслідок збройного конфлікту, яку підготовано під егідою ООН, сягає 442 млрд дол. США, у тому числі прямі збитки від фізичного знищення інфраструктури та промислових об'єктів – 117,7 млрд дол. [3]. Сумарні збитки від воєнних дій у Боснії і Герцеговині оцінюються на рівні 50-70 млрд дол. США [4].

За даними Міністерства розвитку громад та територій України, збитки України за 4 місяці війни оцінено на рівні 252 млрд дол. США, у тому числі за секторами: транспорт – 26,1 млрд дол. (10,4% загальної вартості збитків); енергетика – 11,7 (4,6%); водопостачання та відведення – 6,8 млрд дол. (2,7%). Завдана шкода становить 97 млрд дол. США, у тому числі за секторами: житло – 39,2 млрд дол. (40,4% загальної вартості завданої шкоди); транспорт – 29,9 (30,8%); енергетика – 3 млрд дол. (3,1%). Загальні потреби на відновлення об'єктів критичної інфраструктури становлять 349 млрд дол. США, з них на короткостроковий період – 105 млрд дол. або 30,1% загальної вартості потреб на інфраструктурне забезпечення. Потреби на відновлення об'єктів критичної інфраструктури за секторами у короткостроковому періоді становлять: житло – 33,1 млрд дол. (31,5%); енергетика та водопостачання – 10,8 (10,3%); транспорт – 8,9 млрд дол. США (8,5%).

За розрахунками Світового банку потреби у фінансуванні відновлення національної економіки України у червні 2022 р. становили 350 млрд дол. США, а у січні 2023 р. вже оцінюються у 600-700 млрд дол. Згідно з підрахунками Європейського інвестиційного банку, потреби на відновлення національної економіки України після російського вторгнення становитимуть 1 трлн євро (1,1 трлн дол.).

На конференції в Лугано у липні 2022 р. уряд представив проєкт Плану відновлення України, який розроблено Національною радою з відновлення країни від наслідків війни. Одним із завдань відновлення та сталого розвитку регіонів України визнано розвиток критичної інфраструктури. За результатами конференції заявлено про домовленості щодо підтримки України на 2 млрд дол., у тому числі Світового банку у сумі 1,2 млрд дол. США та ЄБРР на 300 млн євро для функціонування об'єктів критичної інфраструктури у зимовий період у 2023 році.

Слід зазначити, що Данія стала першим донором Фонду відновлення України в частині енергетичної інфраструктури. Завдяки фінансовим ресурсам цієї країни придбано аварійне енергетичне обладнання, паливо для виробництва електроенергії та опалення.

18 серпня 2022 р. у рамках зустрічі Президентів України та Туреччини Міністерством інфраструктури України і Міністерством торгівлі Турецької Республіки підписано Меморандум про взаєморозуміння щодо відновлення інфраструктури. Цей документ передбачає участь турецької сторони у повоєнній інфраструктурній відбудові України. Для цього створено спільну робочу групу з питань відбудови, під час засідань якої розроблятимуться механізми залучення інвестицій Туреччини і розвиватимуться конкретні проєкти для співпраці. Заплановано, що турецький бізнес і державні структури зможуть розвивати конкретні проєкти відбудови, а також надавати консультаційну та технічну допомогу.

7 вересня 2022 р. Міністерством розвитку громад та територій України укладено Меморандум про співпрацю з Північною екологічною фінансовою корпорацією (NEFCO), яка спрямує 50 млн євро на відновлення критичної інфраструктури у громадах (кошти виділено ЄС у рамках EU Emergency Support Instrument).

За офіційними даними Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, уряд Японії планує виділити у 2023 р. 95 млн. дол. США на відновлення критично важливої інфраструктури в Україні.

Отже, пошук шляхів вирішення актуальних проблем розвитку критичної інфраструктури потребує проведення подальших наукових розробок з урахуванням визначених принципів та інструментів, які доцільно вжити для повоєнної модернізації національної економіки у контексті реалізації стратегії відновлення та розбудови України.

При цьому, по-перше, необхідно визначити загальну структуру відновлення критичної інфраструктури, яка має включати комплексний моніторинг і аудит поточного стану справ. Це дасть оцінку збитків і потреб у терміновому відновленні та подальшому розвитку.

По-друге, в Україні варто застосовувати методології та методичні підходи до оцінювання збитків від руйнувань критичної інфраструктури, які використовувати країни, що постраждали від збройних конфліктів і війн у минулому.

Наприклад, можна використовувати підхід до оцінювання збитків, який застосовано у Сирії та Косово. У Сирії оцінювання відбувалося в 3 етапи: 1) вибір сфери оцінювання (оцінку збитків було проведено в шести адміністративних центрах, які були обрані, у першу чергу, на основі кількості населення); 2) визначення пріоритетних секторів економіки (було виділено 5 сфер: житло, охорона здоров'я, освіта, транспорт, енергетика); 3) кількісна оцінка збитків.

Підхід до оцінювання у Косово включав такі етапи: 1) остаточне визначення території для оцінки (спочатку для оцінки було визначено 14 муніципалітетів. А пізніше, коли стали доступними інші райони, було оцінено ще 15 муніципалітетів); 2) визначення стратегічних галузей економіки (визначено ключові стратегічні сектори, які включали житлове господарство, інфраструктуру охорони здоров'я та освіти, транспорт, водопостачання та електропостачання у сільській місцевості); 3) категоризація рівня збитків (залежно від рівня пошкоджень, заклади освіти та охорони здоров'я було розподілено на чотири групи).

По-третє, мають бути розроблені проекти для розбудови критичної інфраструктури (житлової, енергетичної [5; 6; 7], інформаційної [8; 9; 10], транспортної [11], логістичної [12] тощо) з урахуванням досвіду країн, що постраждали від збройних конфліктів і війн у минулому. Наприклад, у Хорватії було розроблено Проєкт соціального та економічного відновлення країни (Croatian Social and Economic Recovery Project, CSERP). У Боснії і Герцеговині було приділено особливу увагу розробленню Програми відновлення, яка містила проекти з відновлення електроенергетики; ремонту та відбудови житлового фонду; реконструкції транспортної системи; відбудови фермерських господарств; невідкладних робіт у сфері водопостачання, санітарії та поводження з твердими побутовими

відходами; надання основних медичних послуг; відновлення сфери освіти; фінансування відновлення.

Крім цього, на сьогоднішній день доцільно розробити Концепцію розвитку критичної інфраструктури в Україні у повоєнний період, Національну стратегію розвитку критичної інфраструктури в умовах повоєнної розбудови економіки України і План заходів з її реалізації на період до 2027 року, регіональні програми комплексного відновлення та розбудови критичної інфраструктури з урахуванням специфіки функціонування регіонів України, Державну програму модернізації енергетичної інфраструктури в Україні, Державну програму модернізації транспортної інфраструктури в Україні, Державну програму розвитку критичної інфраструктури в умовах відновлення аграрного сектора в Україні тощо.

Реалізація цих стратегічних документів має підтримуватися скоординованим набором різноманітних фінансових інструментів, до яких можуть долучатися міжнародні партнери. Серед них можна назвати такі: 1) інструменти зеленого фінансування [13-15] для енергоефективних і сталих проєктів у різних сферах економічної діяльності; 2) угоди про публічно-приватне партнерство щодо інфраструктури для роботи (логістична, транспортна, для розвитку підприємництва) та базових потреб і достатньої якості життя; 3) кредитні програми від міжнародних фінансових організацій для держави і громад для реалізації їхніх проєктів у сфері житлової інфраструктури та інфраструктури для роботи; 4) комплексні грантові програми для громадських організацій, регіональних інституцій розвитку та місцевого самоврядування для стимулювання відновлення територій та відбудови конкретних об'єктів інфраструктури; 5) краудфандингова ініціатива United 24, яку спрямовано на загальну відбудову України; 6) муніципальні облигації для фінансування планів розвитку громад тощо.

У подальших дослідженнях планується проаналізувати та узагальнити діючі методики ідентифікації елементів критичної інфраструктури у різних країнах світу.

Список використаних джерел:

1. Kyzym M. O., Khaustova V. Ye., Shlykova V. O. War in Ukraine: Analysis of the Prerequisites, Lessons of the Infighting, and Conclusions for the

Future. *The Problems of Economy*. 2022. No. 2. P. 47-57. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-2-47-57>.

2. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Сутність поняття «критична інфраструктура» з позицій національної безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2022. № 12. С. 58-78. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-12-58-78>.

3. Приходько О. Відновлювати країну після війни доведеться здебільшого самим українцям. *GMK Center*. 2022. 3 травня. URL: <https://gmk.center/ua/opinion/vidnovljuvati-krainu-pislya-vijni-dovedetsya-zdebilshogo-samim-ukraincyam/> (дата звернення: 27.02.2023).

4. Богдан Т. Післявоєнна відбудова: уроки з досвіду Балкан. // *Бізнес Цензор*. 2022. 1 квітня. URL: https://biz.censor.net/columns/3330248/pislyavoyenna_vidbudova_uroky_z_dosvidu_balkan (дата звернення: 27.02.2023).

5. Dźwigol H., Dźwigoł-Barosz M., Zhyvko Z., Miśkiewicz R., Pushak H. Evaluation of the energy security as a component of national security of the country. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2019. Vol. 8. No. 3. P. 307-317.

6. Miśkiewicz R., Rzepka A., Borowiecki R., Olesiński Z. Energy Efficiency in the Industry 4.0 Era: Attributes of Teal Organizations. *Energies*. 2021. Vol. 14. Iss. 20. Article 6776. <https://doi.org/10.3390/en14206776>.

7. Trushkina N., Pahlevanzade A., Pahlevanzade A., Maslennikov Ye. Conceptual provisions of the transformation of the national energy system of Ukraine in the context of the European Green Deal. *Polityka Energetyczna – Energy Policy Journal*. 2021. Vol. 24. No. 4. P. 121-138. <https://doi.org/10.33223/epj/144861>.

8. Kwilinski A. Development of industrial enterprise in the conditions of formation of information economics. *Thai Science Review*. 2017. Autumn. P. 85-90.

9. Trushkina N. Development of the information economy under the conditions of global economic transformations: features, factors and prospects. *Virtual Economics*. 2019. Vol. 2. No. 4. P. 7-25. [https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.04\(1\)](https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.04(1)).

10. Трушкіна Н. В. Розвиток критичної інформаційної інфраструктури з позицій кібербезпеки: теоретичні аспекти. *Управління соціально-економічними системами на основі підвищення ефективності маркетингових послуг в умовах діджіталізації: колективна монографія / за ред. д.е.н., проф. В. І. Чобіток; Українська інженерно-педагогічна академія. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2023. С. 206-215.*

11. Khaustova V. Ye., Boiko O. V., Trushkina N. V. Vectors of Increasing the Level of Innovation and Investment Attractiveness of the Transport and Logistics Infrastructure of the National Economy of Ukraine. *The Problems of Economy*. 2022. No. 3. P. 84-97. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-3-84-97>.

12. Remyha Y., Zaiarniuk O., Lozova T., Trushkina N., Yakushev O., Korovin Y. Energy-saving technologies for sustainable development of the maritime transport logistics market. *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*. 2023. Vol. 1126. Article 012037. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1126/1/012037>.

13. Dzwigol H., Trushkina N., Kwilinski A. The Organizational and Economic Mechanism of Implementing the Concept of Green Logistics. *Virtual Economics*. 2021. Vol. 4. No. 2. P. 74-108. [https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.02\(3\)](https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.02(3)).

14. Dźwigoł H., Kwilinski A., Trushkina N. Green Logistics as a Sustainable Development Concept of Logistics Systems in a Circular Economy. *Proceedings of the 37th International Business Information Management Association (IBIMA)*, 1-2 April 2021. Cordoba, Spain: IBIMA Publishing, 2021. P. 10862-10874.

15. Kuzior A., Vyshnevskyi O., Trushkina N. Assessment of the Impact of Digitalization on Greenhouse Gas Emissions on the Example of EU Member States. *Production Engineering Archives*. 2022. Vol. 28. No. 4. P. 407-419. <https://doi.org/10.30657/pea.2022.28.50>.

UDK 339.564

Nevar Oksana,
PhD student of the Laboratory of Projects and Initiatives
Lesia Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine

Khrushch Yuri,
Lutsk, Ukraine

DEVELOPMENT OF THE UKRAINE WOOD PROCESSING INDUSTRY IN THE CONDITIONS OF WAR: PROBLEMS AND PROSPECTS

The invasion of the aggressor caused a sharp decrease in the production of goods and the provision of services in all branches of the economic complex of Ukraine, including woodworking. The war in Ukraine created significant challenges for the development of this industry, such as limiting access to raw materials, reducing demand in the domestic market and reducing export opportunities. In the territories where hostilities continue, the infrastructure and logistics are actually destroyed, and many woodworking enterprises in the Kyiv, Sumy, Chernihiv, Kharkiv, Mykolaiv, Zhytomyr, and Luhansk regions have ceased their activities or were destroyed by the occupiers [1; 2]. Due to the lack of

human resources, problems with sales and access to raw materials, enterprises in the woodworking industry cannot fully function.

Although the war is still ongoing, after its end, the restoration of the woodworking industry of Ukraine will become an important task, for the solution of which it is necessary to explore the possibilities of development and ways of overcoming the challenges facing it today.

The problems of the woodworking business in the conditions of war include a shortage of personnel due to the mass displacement of the civilian population from war zones and the lack of workers for industries that cannot quickly relocate production facilities. In addition, the woodworking industry mainly employs men of draft age, who can do military service in hot spots instead of working at machines [1].

In the conditions of hostilities, problems with logistics appeared in the woodworking sector. Enterprises located on the territory of combat zones have difficulties with the organization of supplies of raw materials and the export of finished products. The logistics infrastructure in these areas is disrupted, which complicates the transportation of goods, as well as interaction with partners and customers. In the western regions of Ukraine, where the situation is calmer today, due to the inconsistency of transport connections, there is a danger of disrupting production chains, which can lead to production stoppages and loss of orders.

In war zones, due to the presence of mined fields, roads and forests, access to raw materials and their transportation to enterprises of the woodworking sector is impossible.

The war creates a threat of loss of the client base of woodworking enterprises, the reason for which is the difficulty of fulfilling contracts for enterprises located in the zone of armed conflict, compared to those located outside it. This can lead to the irreversible loss of sales markets, intensifying competition and reducing company revenues.

Many foreign customers will find new suppliers if Ukrainian enterprises cannot quickly restore production and logistics. The problem is common to the entire woodworking industry, as the Forest Stewardship Council (FSC) and the Program for the Endorsement of Forest Certification (PEFC) have stopped work on verifying the legality of the origin of wood on the territory of Ukraine, which forces global furniture retailers, in particular IKEA, JYSK, XXLUZ, HOMECENTER, stop buying Ukrainian products [1].

In order to solve the pressing problems, it is necessary to take urgent measures, using the opportunities that arise even in this difficult time.

Thus, in connection with the fifth package of sanctions against Russia, which includes an embargo on wood and goods made from it, including those made from Russian wood in third countries, a vacant niche has appeared on the European market for manufacturers of wood products. In order to effectively occupy this niche, the Ukrainian government should quickly stimulate the development of the forestry and woodworking industries and provide preferences to affected businesses.

It is necessary to create conditions for the relocation and full recovery of the activities of enterprises affected by the war, as well as the increase of production volumes and the general development of the forest industry. The Government of Ukraine has already implemented some measures to support enterprises, including:

- additional payments for enterprises that provide work to temporarily displaced persons;
- reduction of taxes for enterprises, incl. woodworking industry;
- provision of favorable loans for small and medium-sized businesses;
- payments to the population that provide temporary shelter;
- introduction of a grace period for filing tax and other reports.

However, the steps taken are not enough to effectively restore the work of all enterprises in the woodworking industry, especially private ones that were directly affected by the war. It is important to introduce a set of measures aimed specifically at the development of the woodworking sector and the support of its enterprises, namely:

1. To launch a program at the national level, which will provide woodworking enterprises affected by the war with the opportunity to use land plots or property complexes of communal or state ownership, suitable for the organization of production, free of charge.

2. To provide private enterprises affected by the war with the opportunity to obtain long-term free use of production facilities (workshops, property complexes, equipment, etc.) of forestry state enterprises, especially those state enterprises that carry out "state processing" of forest.

3. To provide woodworking enterprises that have lost production due to the war, unhindered access to wood raw materials at fixed prices or to transfer raw materials to them with the possibility of deferred payment under the conditions determined by the government [1; 3].

4. Detify the market for wood, lumber and waste from wood processing, in particular, oblige state forestry enterprises to sell all

products (pallet board, lumber and waste from wood processing, firewood) only at transparent auctions.

Consideration should be given to the simultaneous introduction of differentiated rents and tax burdens for state-owned enterprises and woodworking businesses, taking into account criteria such as location, production volumes and the availability of surviving forest resources in the region. In the regions affected by the war, it is possible to significantly reduce the tax burden in order to ensure the fairness and sustainability of economic recovery and business turnover [4; 5].

In addition, the woodworking industry should reorient itself to the principles of sustainable development, which include the use of environmentally friendly materials and production processes, as well as the optimization of the use of resources. This will contribute not only to the effective use of natural resources, but also to increasing the competitiveness of the industry on the international market [6-9].

Therefore, the woodworking industry is an important sector of the economy of Ukraine, as it provides a significant number of jobs and is an important export direction. However, due to the war, it suffers significant costs, such as personnel starvation, disruption of logistical ties and difficult access to raw materials. Despite this, the opportunity to occupy a new niche in the international wood market, which was vacated due to the sanctions imposed against Russia, can become a great advantage for the woodworking industry of Ukraine. Therefore, it is necessary to take immediate measures for state support of woodworking enterprises, such as free use of land plots, long-term free use of production facilities, detinization of the wood market, and the introduction of differentiated rent payments to reduce the tax burden in war-affected areas. Such measures will help preserve and develop the industry, contribute to the recovery of the economy and business turnover in the regions affected by the war.

References:

1. Місюра О. Деревообробна галузь в умовах війни: проблеми та шляхи вирішення. *Економічна правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685777/>

2. Кушніренко О. М., Гахович Н. Г., Венгер Л. А. Стратегічні сценарії промислового розвитку України та можливості реалізації в умовах невизначеності *Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія : економіка, управління, безпека, технології*. 2022. Т. 1, № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbiasemst_2022_1_3_4в

3. Кривов'язюк І. В. Цимбалюк І.О. Механізм регулювання конкурентних відносин на регіональних сировинних ринках: Монографія. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2009. 215 с.

4. Цимбалюк І. *Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика*: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2022.

5. Цимбалюк І. О. Особливості функціонування податкової системи України та оцінка її фіскальної ефективності. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*: журнал. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. № 1 (17). С. 106-115.

6. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Науковий базис формування теорії інклюзивного розвитку регіону. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*: журнал. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 3 (23). С. 136-142. URL: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-03-136-142>

7. Павліха Н. В. Концептуальні засади управління сталим розвитком просторових систем: Препринт. Луцьк: Надстир'я, 2005. 60 с.

8. Павліха Н. В. Європейська інтеграція щодо досягнення перспектив сталого просторового розвитку. *Європейська інтеграція: досвід Польщі та України : кол. Моногр.* Луцьк Люблін: «Drukarnia Kolor Lublin», 2013. С.140-159.

9. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В., Коцан Л. М., Савчук А. Ю. *Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 212 с.

UDK 330.31(477):796.5

Tsymbaliuk Serhii,
PhD, senior lecturer of the Department of Economics and Management,
Vyacheslav Lipinsky Volyn Institute
PJSC "MAUP University",
Lutsk, Ukraine

Khrushch Yuriy,
Lutsk, Ukraine

**SPORTS AND HEALTH SPHERE IN UKRAINE: ESSENCE, ROLE
AND STRATEGIC GUIDELINES IN THE CONTEXT OF
SUSTAINABLE AND INCLUSIVE DEVELOPMENT
IN THE CONDITIONS OF WAR**

The development of sports and physical culture is a necessary component of the socio-economic growth of any country. The sports and health sector not only helps to strengthen the health of the population and increase work capacity, but also contributes to the creation of additional jobs and reduction of unemployment, improves the quality of life of the population.

During the war, the sports and recreation sphere acquires special importance for maintaining the physical and psychological health of the population, ensuring social stability and national unity. Therefore, the development of sports infrastructure and popularization of a healthy lifestyle are of important social and economic importance for Ukraine.

Based on the generalization of scientific research by domestic and foreign scientists, the sports and health sector can be defined as a system of interaction between business entities, public organizations, the population, state and local management bodies, which includes the provision of sports and health services, the production of sports equipment and food, development infrastructure. The development of this area is aimed at the fulfillment of economic, social and health goals, the synergistic effect of achieving which consists in increasing the level of well-being and quality of life of the population.

Over the past twenty years, sport and other forms of physical activity have become an effective tool for achieving the Global Sustainable

Development Goals and ensuring peacekeeping operations around the world within the framework of "sport for development and peace". The effective functioning of the sports and health sector in the complex helps to achieve economic, social and health goals, which are key to sustainable development and inclusive growth, recognized by the world community. In particular, the Final Document of the UN summit "Transforming our world: the agenda in the field of sustainable development until 2030" defines that the sports and health sector is strategically important for socio-economic growth, improving the quality of life and achieving sustainable development [1].

The Strategy for the Development of Physical Culture and Sports until 2028 is the main document defining the strategic directions for the development of sports and health activities in Ukraine. The main goal of the Strategy is the formation of a healthy lifestyle culture in society, increasing the number of people who engage in regular sports, improving the sports infrastructure and preparing national teams for participation in international competitions. To achieve this goal, the following directions of development have been defined: increasing the level of physical activity of the population, developing high-level sports, improving sports infrastructure, digitalization and optimization of human resources in the field of physical culture and sports.

In connection with the state of war and active hostilities, the implementation of strategic directions for the development of sports and recreation in Ukraine is limited. The development of the sports and recreation sphere in the conditions of war is due to the risks of deterioration of the socio-economic situation, migration of highly qualified specialists, high cost of products of digital transformation of sports and recreation activities, and shortage of various types of resources.

These risks have a significant impact on the implementation of strategic vectors during the period of active military operations. Financing the development of sports infrastructure is currently impractical due to the threat of destruction and needs to be postponed. As a result of the military aggression of the Russian Federation in Ukraine, 320 sports facilities were damaged, 87 of them were destroyed, while the total amount of damage exceeds 250 million US dollars. According to the information of the Minister of Youth and Sports of Ukraine, the greatest damages were caused in Luhansk Oblast - 89 objects, Donetsk Oblast - 61, Kharkiv Oblast - 46, Mykolaiv Oblast - 27, Kherson Oblast - 24, Kyiv Oblast - 21, Dnipropetrovsk Oblast - 15, Chernihiv Oblast - 12, and Sumy Oblast - 11

sports infrastructure facilities were completely or partially destroyed. A significant amount of large-scale damage to sports infrastructure is noted in the Kharkiv, Luhansk, Dnipropetrovsk, and Mykolaiv regions [2].

The sports and health sector during the war and after its end is of great importance for the country. On the one hand, sports and physical activity can help the military and civilians of the country to maintain their physical form and psychological state in emergency situations. On the other hand, sports infrastructure and activities related to physical activity are important elements of post-war reconstruction. The restoration of sports facilities and the development of the sports and health sector as a whole ensures an increase in the quality of life of the population, in particular by maintaining health and reducing the risk of diseases.

The development of the sports and health sector corresponds to the principles of sustainable development, as it contributes to the preservation of natural resources and the ecological well-being of the population. People who engage in sports and physical activity are usually more aware and considerate of the environment, which in turn contributes to the preservation of diverse ecosystems and the diversity of biodiversity.

At the same time, the sports and health sector, especially in rural areas, contributes to inclusive development, as it ensures the inclusion of different population groups in sports and physical culture activities. This can be especially important for people with disabilities, the elderly, and other populations that have certain limitations in physical activity. Providing the opportunity to engage in sports and physical activity for all population groups contributes to increasing the level of health, well-being and quality of life [3; 7].

Note that the development of the sports and health sector can have a positive impact on the country's economy due to an increase in demand for services and goods related to physical activity.

The analysis of indicators of the implementation of services in the field of sports and health activities in Ukraine for the period from 2010 to 2019 showed positive dynamics. However, the sports and health sphere remains less significant in the structure of economic activities in Ukraine. It was found that the increase in the share of services in this area during the crisis years indicates the existing stable demand and the industry's resilience to economic fluctuations [1; 4].

Decentralization in Ukraine created favorable conditions for the development of the sports and health sector and ensuring its inclusiveness. The analysis of the dynamics of the number of business entities in the field

of physical culture and sports showed that services are provided mainly by individuals, entrepreneurs, which confirms the importance of this area for the development of small businesses and the creation of new jobs, increasing the employment of the population [3]. Expanding the capabilities of local self-government bodies for the development of sports and recreation in the territory of rural communities ensures the diversification of economic activity in these territories, which contributes to the improvement of the socio-economic situation in rural regions, employment of the population, and an increase in the level and quality of life [5; 6].

Therefore, despite the restrictions associated with the war, the development of the sports and health sector remains an important task for the country during the war and post-war reconstruction. In order to systematically solve the problems of the sports and recreation sphere of Ukraine and achieve social and economic effects from its development during the post-war reconstruction period of the country, it is important to establish interaction between the participants of the sports and recreation sphere in the regions of Ukraine. In this context, the Strategy for the development of physical culture and sports for the period until 2028 needs to be expanded and coordinated with global decisions and brought to the level of regions and individual territorial communities.

References:

1. Цимбалюк І., Павліха Н., Цимбалюк С. *Сталий розвиток спортивно-оздоровчої сфери регіону заради миру та безпеки [Текст]* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 252 с. ISBN 978-966-940-425-1
2. Розмір втрат через руйнування спортивної інфраструктури України перевищує \$250 млн. *Interfax-Україна: інформаційне агенство*, 12.01.2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/sport/884008.html>
3. Цимбалюк І. О. Саморозвиток регіону на засадах інклюзивності в умовах фінансової децентралізації. *Збірник наукових праць ДонДУУ*. 2019. № 4 (24). С. 69-80. URL: http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/32253/1/Збірник_Економіка%20313.pdf
4. Цимбалюк І. О., Антонюк Д. А., Цимбалюк С. М., Бортнік С. М. Маркетингове дослідження ринку спортивно-оздоровчих послуг в Україні та її регіонах. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: «Економічна»*. 2022. №1 (25). С. 48-60.
5. Хомюк Н. Л., Павліха Н. В. Напрями диверсифікації сільськогосподарського виробництва в Україні на засадах сталого розвитку. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної*

медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. Серія: Економічні науки. 2020. Вип. 22. № 95. С. 45–51.

6. Khomiuk N., Pavlikha N. Organizational and economic mechanism of diversification of sustainable development of rural areas in the conditions of decentralization. National Interest academic journal. Vol. 2 No 6 November- January 2022 P. 1-11. <https://sc01.tci-thaijo.org/index.php/NIT/article/view/240169>

7. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Савчук А. Ю. *Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 208 с.

UDK 338:796.41"364"

Roiko Olha,

PhD student of the Laboratory of Projects and Initiatives,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine

FEATURES OF THE FITNESS INDUSTRY DEVELOPMENT IN THE WAR AND POST-WAR PERIODS

The full-scale war in Ukraine affected the functioning of all sectors of the national economy. It became a challenge for the development of the sports and health sector, including the fitness industry.

The development of the fitness industry is complicated in the conditions of war, faced with a low standard of living of the population, economic instability and physical difficulties. However, fitness plays an important role in maintaining the health and psychological well-being of the population, which is especially important and valuable in conflict situations.

In work [1], a team of scientists proposed the definition of the fitness industry as a set of companies that allow people to regularly engage in physical activity, the main purpose of which is to develop, improve or maintain good physical condition and prevent diseases of civilization. It was noted that companies in the fitness industry actively offer additional services. Therefore, the fitness industry mainly includes fitness clubs that are equipped, in particular, with equipment for aerobic and strength exercises, fitness clubs that organize group classes (aerobics, pilates or martial arts).

Please note that the fitness industry is a relatively new branch of the economy and has been growing rapidly recently. The dynamics of the development of the fitness industry depends to a large extent on the factors of the external environment.

One of the main trends in the fitness industry is the development of digital technologies that allow people to exercise at home, using online training and mobile fitness applications. This allows you to ensure accessibility and convenience for living, regardless of location or schedule. The popularity of fitness technology, such as physical activity trackers, smart watches and special supplements for events, is also trending. They can help people track their achievements more accurately and achieve more effective results.

In general, the sustainable development of the fitness industry is progressing due to increased attention to a healthy lifestyle and active motor activity among the population. This creates opportunities for the development of business and those industries that support the business industry.

The fitness industry has been developing rapidly recently and is becoming more and more popular among the population. Here are a few factors that are helping this trend:

1. Growing popularity of a healthy lifestyle: people are becoming more aware of the importance of regular physical activity and proper nutrition to maintain health.

2. Technological shifts: With the rise of the Internet and mobile apps, people can easily find information about fitness programs, trainers, and healthy eating, as well as use online training.

3. The Rise of Social Media: Social media makes it easy for fitness brands and trainers to reach their audience, promote their services, and inspire people to live a healthy lifestyle.

4. Expanding the range of services: the fitness industry is constantly expanding the range of services, which allows you to meet various needs of customers, such as personal training, group classes, fitness tours, etc.

5. The development of business models, such as franchising and partnering with other brands, allows fitness companies to effectively use their resources and expand into new markets.

The problem of the development of the fitness industry is gaining relevance in Ukraine during the war and post-war period. The results of the study, highlighted in work [2] allow us to state that: the level of consumer behavior in relation to fitness services is most influenced by

globalization processes and mass culture; rational values (in particular, health, a healthy lifestyle, well-being) are replaced by irrational ones (external attractiveness of forms, compliance with “standards”) under the influence of the latest information media technologies, marketing technologies; the state and development of a particular society, the level and quality of life determine material resources and other opportunities, which in the case of Ukraine significantly limit people’s access to fitness; the technologies of the fitness industry are imperfect, the distribution of fitness service offers in individual territories of the country’s physical space is uneven.

The main directions of sustainable development of the fitness industry in the war and post-war periods, in our opinion, include:

1. Accessibility: Fitness companies can make services accessible to the general population by installing low prices or even free access for a certain population group.

2. Adaptation: Fitness companies can adapt their services to the conditions of war, for example, offering clients programs that ensure the restoration of psychological well-being.

3. Mobility: Fitness companies can create mobile fitness studios or offer online training to ensure access to services even in a war zone.

4. Recreation: Fitness companies can provide places of recreation and relaxation where people can get away from the effects of war and relieve stress.

5. Charity: Fitness companies can support charities and provide free services for people affected by war.

The fitness industry can be a promising business in Ukraine in the post-war period. Let’s draw attention to the need to develop and implement the organizational and economic principles of sustainable development of the fitness industry in these conditions.

Sustainable development of the fitness industry means development that meets the needs of the present generation, does not harm the environment, and ensures the preservation of resources for future generations. Indicators of sustainable development of the fitness industry can be considered:

- *environmental sustainability*: the fitness industry can reduce its negative impact on the environment by using green technologies, reducing emissions and energy-efficient equipment.

- **social responsibility:** Businesses can be socially responsible by promoting the health and well-being of their employees and customers, as well as by supporting local communities and charities.

- **economic efficiency:** the fitness industry can ensure the stability of economic development through the use of efficient technologies and business models that create jobs and save capital.

- **inclusivity:** The fitness industry can ensure equality by making fitness services accessible to diverse populations and maintaining a level playing field for all clients and employees.

- **innovation:** the fitness industry can promote innovations that ensure its sustainable development in the future, such as the use of artificial intelligence in training.

In general, the sustainable development of the fitness industry will progress due to increased attention to a healthy lifestyle and active motor activity among the population. In general, the steady development of the fitness industry indicates the growth of the culture of a healthy lifestyle and physical activity in the modern world. This stimulates the development of new technologies and innovations in this field, which allows businesses and customers to receive better and more convenient services.

References:

1. Бугаєнко Т., Лянной М., Тонкопей Ю., Гвоздецька С., Сечин А. Польський ринок фітнес-послуг в умовах турбулентності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022, № 5, Том 1 С. 270-275. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/12/2022-310-44.pdf>

2. Chernyavska, O. (2017). Фітнес як стиль життя: особливості розвитку в Україні (на прикладі мегаполісів). *Український соціологічний журнал*, (1-2), С. 79-89. URL: <https://periodicals.karazin.ua/usocjour/article/view/4440>

3. Khomiuk, N.; Bochko, O.; Pavlikha, N.; Demchuk, A.; Stashchuk, O.; Shmatkovska, T.; Naumenko, N. Economic modeling of sustainable rural development under the conditions of decentralization: A case study of Ukraine. *Sci. Pap. Ser. Manag. Econ. Eng. Agric. Rural Dev.* 2020, 20, 317–332.

4. Pavlikha N., Shuliak A., Skorokhod I., Tsybaliuk I., Voichuk M. Security of Sustainable Development in the Post-Pandemic Crisis on the Basis of an Inclusive Circular Economy. *Conference Proceedings Determinants Of Regional Development*. 2021. Vol. 2. Pp. 234-245. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=2779991546109301177&btnI=1&hl=uk>

5. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Савчук А. Ю. Сталій розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 208 с.

6. Цимбалюк І., Павліха Н., Цимбалюк С. *Сталій розвиток спортивно-оздоровчої сфери регіону заради миру та безпеки* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 252 с.

7. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В., Коцан Л. М., Савчук А. Ю. *Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 212 с.

8. Tsymbaliuk I., Pavliha N., Tsymbaliuk S. Organizational and economic mechanism of sustainable development of sports and health sphere sphere in the regions of Ukraine on the basis of inclusive growth Economic, social and legal aspects of enterprise management. *Context of the political and economic crisis. Seria „Studia Ekonomiczne”/* Redakcja naukowa Monika Dobska, Ryszard Kamiński. Poznań, 2022. Pp.263-282.

9. Цимбалюк І. О., Антонюк Д. А., Цимбалюк С. М., Бортнік С. М. Маркетингове дослідження ринку спортивно-оздоровчих послуг в Україні та її регіонах. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: «Економічна».* 2022. № 1 (25). С. 48-60.
URL:http://economics.donntu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/6_czymbalyuk_antonyuk_czymbalyuk_redagovana.pdf

10. Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади безпеки сталого просторового розвитку: теоретико-методологічний аспект. *Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика.* Колективна практика / за наук. ред. Кравчука П.Я. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2020. 212 с. С. 161-183.

УДК 330.15:614.2

Черчик Лариса,
д.е.н., професор,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
Луцьк, Україна

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Сучасні реалії функціонування туристично-рекреаційної сфери (ТРС) передбачають урахування двох основних груп чинників: 1) зростання потреб на соціальні види і форми відновлення, реабілітації, відпочинку громадян України, найперше – учасників бойових дій, їх сімей; 2) зниження рекреаційного потенціалу в багатьох регіонах України, які не були окуповані, і його знищення у регіонах, що зазнали окупації.

Тому завданнями розвитку ТРС у регіонах, які нині можуть надавати рекреаційні послуги, є:

- розробка та реалізація активної регіональної політики розвитку ТРС, націленої на забезпечення рекреаційних потреб, сформованих викликами воєнного та повоєнного часу;

- забезпечення ефективності і повноти використання рекреаційного потенціалу цих регіонів;

- перехід на ефективні комплексні рекреаційні технології для відновлення психо-фізичних кондицій, фізичну та психологічну реабілітацію;

- підготовка персоналу з урахуванням специфіки сучасної рекреаційної діяльності;

- формування ефективної інвестиційної політики у рекреаційній сфері для розвитку рекреаційного підприємництва;

- формування фондів рекреаційних земель з метою недопущення їх нецільового призначення;

- удосконалення системи управління у сфері рекреації та туризму.

Для підвищення рівня ефективності її функціонування необхідно:

- визначити роль ТРС в структурі регіональної економіки, проаналізувавши кількісні (кількість закладів, чисельність зайнятих, їх частка в загальній структурі зайнятості регіону і т. і.) та вартісні (вартість основних фондів рекреаційних закладів, надходження у місцевий та державний бюджет, рентабельність закладів, обсяги їх завантаженості тощо) показники;

- визначити масштаби попиту на рекреаційні послуги за кожним функціональним напрямом;

- проаналізувати природно-рекреаційний потенціал регіону, стан і перспективу розвитку рекреаційних територій;

- провести попередню оцінку орієнтовних витрат на ці заходи.

Концептуальні засади та практичні рекомендації щодо реалізації цих завдань запропоновані автором в окремих публікаціях, які не втратили своєї актуальності зокрема: створення, розвиток, розширення, реконструкцію, перепрофілювання, рекреаційних закладів, розвиток рекреаційного підприємництва [1, 2]; удосконалення державного та регіонального управління у ТРС [3, 4]; забезпечення умов підготовки та підвищення кваліфікації персоналу рекреаційних закладів [5]; розвиток інформаційно-рекламної діяльності, рекреаційного менеджменту та маркетингу, створення Фонду рекреаційних земель, встановлення режиму експлуатації рекреаційних територій, впровадження нових форм рекреаційного обслуговування, використання ефективних інноваційних форм підприємництва, територіальної організації розвитку рекреаційної сфери [2].

Пріоритетним має бути інклюзивний розвиток ТРС, що передбачає розробку та впровадження нормативних актів регіонального значення, організацію контролю за додержанням законодавчих і нормативно-правових актів, підготовку пропозицій щодо вдосконалення законодавства на державному рівні, запровадження прогресивних форм і методів стимулювання розвитку рекреаційного підприємництва, підтримку малого та середнього бізнесу, удосконалення податкової політики, створення сприятливого клімату для залучення інвестицій. При цьому, на регіональному рівні

доцільно створювати сприятливі умови для розвитку сільського, аматорського, екологічного туризму та активної рекреації [6-8].

Напрями розвитку ТРС повинні бути обґрунтованими, з чітко визначеними цілями та пріоритетами. Реалізація зазначених завдань регіональної політики розвитку ТРС покликана створити необхідні умови для подальшого цілеспрямованого розвитку рекреаційної сфери в нинішніх та майбутніх реаліях.

Список використаних джерел:

1. Черчик Л. М. Сучасні реалії формування та розвитку регіональних рекреаційних систем в умовах посилення інтеграційних процесів. *Економічний форум*. 2012. № 4. С. 228-236.
2. Черчик Л.М., Хумарова Н.І. Інклюзивний розвиток рекреаційного природокористування: монографія. Одеса : ДУ«ІРЕЕД НАНУ», 2022. 160 с.
3. Черчик Л. М. Напрями удосконалення державного управління у сфері рекреаційного природокористування. *Наук.-інформ. вісн. Акад. наук вищ. освіти України*. 2012. № 2. С. 105–112.
4. Черчик Л. М. Методологічні основи формування програми розвитку туристично-рекреаційної сфери транскордонного регіону. *Економічний форум*. 2012. № 2. С. 239-245.
5. Черчик Л. М., Шубала І. В., Єрмейчук А. І. Теоретичні основи кадрового забезпечення туристично-рекреаційної сфери. *Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»*. Зб. наук. праць. Випуск 9 (36). Луцьк : ЛНТУ, 2012. С. 325–341.
6. Черчик Л.М., Коленда Н.В. Культурна спадщина як складова туристично-економічного співробітництва. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Економіка». Спецвипуск 33. Частина 3. Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2011. С. 208–211.
7. Черчик Л.М. Сільський туризм як ефективна форма самостійної зайнятості у трудонадлишкових регіонах. *Регіональна економіка*. 2009. № 1 (51). С. 178-183.
8. Міщенко О., Черчик Л. *Розвиток екологічного туризму в національних природних парках Волинської області* : Монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 164 с.

СЕКЦІЯ 2.

РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ РЕЛОКАЦІЇ БІЗНЕСУ ТА МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

УДК 314.82

Науменко Наталія,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління
проектами
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Верховська Наталя,
студентка третього курсу Українсько-польської програми
«Крок до Євроінтеграції»,
Вища школа суспільно-господарча,
м. Пшеворськ, Польща

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В наслідок воєнних дій, оголошеної мобілізації, масового виїзду громадян за кордон, тимчасової окупації частини території України в умовах загостреної конкурентної боротьби, підприємства повинні гнучко та креативно підлаштовуватись під поточні виклики, концентрувати увагу на внутрішньому стані справ і на управлінні персоналом.

Війна призвела до втрати значної кількості кваліфікованої робочої сили не лише через міграцію до сусідніх країн, але й через фізичну загибель. Крім того, у бізнесі скорочуються можливості з фінансової підтримки свого штату працівників.

Окрім ризиків, що склалися внаслідок військової ескалації, перед керівниками (службами управління персоналу) підприємств України також гостро постали виклики, пов'язані з глобалізацією, доступністю онлайн освіти та навчання, зростання можливостей для віддаленого виконання роботи, широкого застосування штучного інтелекту та сучасних технологічних розробок у виробничій діяльності, що безперечно змінюють вимоги до працівників.

Загальною тенденцією є зростання попиту на професії, що вимагають висококваліфікованої розумової праці і на професії, які не потребують кваліфікації.

Конкурентоздатне підприємство прагне максимально ефективно використати можливості робітників, створюючи усі умови для оптимальної взаємодії людини і організації [4].

Згідно з дослідженнями Гарвардської школи бізнесу, тільки 10% людей працюють постійно добре або постійно погано. Решті 90% потрібні чітко сформульовані завдання і стимул, щоб приносити користь компанії.

У зв'язку з цим, управління персоналом із використанням мотиваційних механізмів, тобто застосування різних аспектів активізації, заохочення, стимулювання людини до праці є надважливим напрямом в діяльності сучасного підприємства, підвищуючи вимоги як до керівників так і до служби управління персоналом. Відповідна мотивація спонукатиме працівника застосовувати у повній мірі свій час, потенціал, знання, навички і уміння на користь конкретного підприємства.

Згідно з дослідженнями, проведеними Центром О. Разумкова, через війну спостерігається зниження зарплат, оскільки безробітних стає значно більше, ніж вакантних робочих місць. Частка населення з доходами, нижчими за фактичний прожитковий мінімум, може досягти 70% [1].

Основними елементами мотиваційного механізму є [2]:

- зовнішній цілеспрямований стимулюючий вплив на людину (спонукання і примус)
- механізм реалізації внутрішньої психологічної схильності до тієї чи іншої діяльності.

Мотиваційний механізм має бути простим, справедливим і зрозумілим, підлягати реалізації та коригуванню та діяти за певною схемою: виникнення потреб - сприйняття імпульсів, що йдуть від них - аналіз ситуації з урахуванням очікувань, бажань, установок,

стимулів – актуалізація мотивів – формування певного стану особистості (вмотивованості), яке обумовлює потрібну інтенсивність її дій - визначення і здійснення конкретних дій.

Мотиваційний механізм має виконувати економічну функцію – сприяти підвищенню ефективності виробництва, моральну – створювати необхідний морально-психологічний клімат та соціальну функцію - формувати доходи і витрати працівників.

Стимулювання може бути актуальним (тут і зараз) і перспективним (на майбутнє, кар'єра, участь у власності, прибутках), жорстким – заснованим на примушуванні людей до певних дій і м'яким – заснованим на спонуканні до діяльності.

Сучасні реалії вимагають гнучкого та індивідуального підходу до застосування мотиваційних механізмів, застосування знань із сфери соціології та психології особистості, економіки, фінансів, так як застосування окремих мотиваційних чинників має сприяти зростанню доходів підприємства (досягнення цілей неприбуткової організації) тому співвідношення витрат (на мотивацію) до прибутків є одним із найважливіших факторів.

Погоджуючись працювати, людина очікує на винагороду. Винагорода - це не лише гроші, це все те, що людина вважає цінним для себе. Тому саме розуміння цінностей є важливим при запровадженні моделі мотивації.

З урахуванням викладеного, на сучасному етапі внаслідок відсутності достатнього фінансового ресурсу керівники підприємств об'єктивно не завжди можуть використовувати механізми економічної мотивації (збільшення заробітку, премії і грошові бонуси). Крім того, не лише економічні механізми є важливими. Життєво необхідним під час війни стає тренд турботи про співробітників. Особливо чутливим є середній і малий бізнес, як це сталося під час пандемії COVID-19 [5].

Американський психолог Джордж Елтон Мейо з групою колег упродовж 1924-1932 років провели ряд досліджень в Чикаго на Готорнських підприємствах (Готорнський експеримент). Відкритий в ході досліджень Готорнський ефект полягав у тому, що за умови належної організації роботи, на продуктивність праці справляють сильніший вплив соціально-психологічні фактори, ніж фізичні [3].

Результати експерименту стали початком зародження концепції «людських відносин»

В умовах стресу та підвищеної потреби людини у фізичній безпеці, необхідності почуватися “потрібним”, захищеним та впевненим у майбутньому, вважаю за доцільне впроваджувати м’які механізми мотивації, що ґрунтуються на спонуканні до діяльності шляхом створення відповідного морально-психологічного клімату.

На мою думку, найкращим буде використання особливостей японської моделі мотивації.

Японська модель - «система по-життєвого найму». Згідно з традицією працівники залишаються лояльними до компанії навіть в скрутний для неї час. При цьому роботодавець зобов’язується не звільняти працівника в скрутні для підприємства часи, навіть коли для роботодавця це економічно не вигідно.

Завдяки цій системі в японських компаніях утворюється своєрідне «відчуття родини».

Особливостями мотиваційної системи є орієнтація на довгострокове залучення персоналу, початкове вивчення особистості працівника і підбір для нього відповідного робочого місця (система працівник — посада), підвищення кваліфікації з метою підвищення трудового внеску працівника, оплата праці відповідно до вислуги років. Японська модель мотивації — це така собі гарантія стабільності для працівника, можливість довгострокового прогнозування та планування.

Серед мотиваційних важелів, які доцільно впроваджувати українськими компаніям — це налагодження постійної комунікації зі співробітниками, психологічна допомога, дотримання соціальних гарантій, своєчасна виплата зарплати та авансових платежів.

Також вважаю за можливе реалізовувати бажання людей бути корисними у скрутний для країни час. Так, участь підприємства у благодійних проектах, волонтерській діяльності та активне залучення до цього працівників, може бути додатковою мотивацією.

Вважаємо перспективним використання поєднання усіх існуючих моделей управління:

1) партисипативне управління - поєднання індивідуального мотивування працівників із формуванням оптимальних умов для виникнення у них відчуття причетності до єдиної справи, усвідомлення і реалізації колективного духу. Основна ідея - люди це найцінніший ресурс.

2) класична концепція управління (збалансоване, раціональне) передбачає, що кожен буде виконувати свою роль, працівник в

організації - тільки засіб досягнення заданої мети Основні механізми: нормування праці, контроль за діяльністю, заробітна плата.

3) концепція «людських відносин» - люди прагнуть бути соціально-інтегрованими. Основні механізми - створити почуття потрібності, корисності у кожного працівника, надати йому самостійності та уникати контролю за простими операціями

4) концепція “людських ресурсів”. Основна ідея - для більшості людей праця є задоволенням, люди можуть бути самостійними й здійснювати самоконтроль. Основні механізми - створити таку обстановку, в якій працівники найкраще виявлятимуть свої потенційні здібності та прагнення [2].

Питання співвідношення – це питання конкретно взятої організації в залежності від наявних ресурсів.

Список використаних джерел:

1 Аналітична записка Центру О. Разумкова «Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації». URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> (дата звернення 14.03.2023 р.).

2 Управління персоналом : підручник / О. М. Шубалий, Н. Т. Рудь, А. І. Гордійчук, І. В. Шубала, М. І. Дзямучич, О. В. Потьомкіна, О. В. Середа; за заг. ред. О. М. Шубалого. – Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2018. – 404 с. URL: <http://surl.li/btgam> (дата звернення 14.03.2023 р.).

3 Джордж Елтон Мейо. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: <http://surl.li/fqgva> (дата звернення 14.03.2023 р.).

4 Міжнародний менеджмент інноваційної діяльності: підручник / [Ю.В. Полякова, О.А. Мокій та ін.] / за заг. ред. І.Г. Бабець, А.І. Мокія. Запоріжжя: ФОП Мокшанов В.В., 2020 – 496 с. ISBN 978-617-7353-13-2

5 Науменко Н.С., Грабко О.І. Мале та середнє підприємництво в Україні та ЄС: аналіз і порівняльна характеристика. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент»*. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. № 51/2022. С. 18-34.

6 Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В., Коцан Л. М., Савчук А. Ю. *Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 212 с.

7 Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В. *Розвиток та регулювання ринку праці прикордонного регіону*: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 220 с.

УДК: 331.5(477)

Казарян-Верушкіна Валерія,
PhD аспірантка Лабораторії проєктів та ініціатив,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

ВПЛИВ КРИЗИ НА РИНОК ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Крім гуманітарних наслідків, війна в Україні викликала значний негативний вплив на економіку країну та ринок праці. Руйнування виробничих активів та інфраструктури, переривання ланцюгів постачання торгівельних мереж послабили потенціал ринку праці, що привело до втрати можливостей працевлаштування більшості українців. Малому бізнесу стає важче фінансово підтримувати свій персонал, як наслідок штат працівників скорочується. За період війни в Україні кількість працівників, зайнятих у сфері малого та середнього підприємництва зменшилась на 1,07 млн. осіб. Це свідчить про посилення актуальності проблематики функціонування ринку праці в Україні та доводить необхідність поглиблення досліджень процесів зайнятості та безробіття в період криз задля обґрунтування ефективних шляхів вирішення назрілих проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню національного ринку праці присвячено наукові праці таких вітчизняних науковців, як В. Близнюк, Л. Гук, С. Жовнір, Л. Лавриненко, Н. Павліха, І. Цимбалюк [1; 2], у яких відображено результати дослідження структурних змін на ринку праці та особливості його інституціонального забезпечення. Водночас питання функціонування ринку праці в умовах війни є новою для української науки та потребує детального вивчення.

Проблема функціонування національного ринку праці загострилась на тлі військових дій на території України внаслідок російського вторгнення. Через війну спостерігається зниження рівня оплати праці, оскільки рівень безробіття зростає, а отже попит переважає над пропозицією вакантних робочих місць.

Збільшення рівня безробіття є частково результатом обмежень, зокрема внутрішньої вимушеної міграції, нестабільної фінансової безпеки, що змушують переселенців та членів їх родини активно

шукати роботу, погоджуючись навіть на низько оплачувану та невідповідну кваліфікації. Еміграція також є важливим фактором. За даними мобільних операторів, з квітня по вересень 2022 року щодня за межами України перебуває близько 3,2 мільйонів людей. Водночас, 23% тих, хто втік від війни, зуміли зберегти свою роботу в Україні та працювати дистанційно. Більшість з них мають намір повернутися в Україну [3].

Вітчизняні суб'єкти господарювання на економічному фронті захищають економічну безпеку нашої держави. Ключовим завданням Уряду нашої країни є створення сприятливих умов з метою стимулювання організації та ведення бізнесу будь-якого розміру та організаційно-правової форми. Стимулювання розвитку підприємництва з боку держави має зменшити проблематику їх функціонування та забезпечити швидку адаптацію до нових реалій.

Розвиток ринку праці також є ключовим елементом економіки добробуту, оскільки він забезпечує можливості працевлаштування та створює нові робочі місця [4]. Для досягнення цього держава може вживати заходів для сприяння розвитку підприємництва та малих та середніх підприємств, що створюють більшість робочих місць.

Також важливо забезпечити доступ до якісної освіти та професійної підготовки, що забезпечить населенням необхідні навички для працевлаштування на високооплачувані роботи.

Умови війни та внутрішньої вимушеної міграції суттєво ускладнили ситуацію на ринку праці, що може призвести до соціального виключення певних груп населення, наприклад, осіб з інвалідністю, молоді, старших людей тощо.

Загалом, забезпечити стабільне функціонування ринку праці та забезпечення належних доходів населення за умов війни та повоєнної відбудови потребує запровадження комплексу заходів з боку держави, що враховують економічні та соціальні потреби населення. Для забезпечення інклюзивного ринку праці у таких умовах необхідно здійснити низку заходів, серед яких основними є:

- створення програм підтримки зайнятості для вразливих груп населення, які можуть бути виключені з ринку праці через війну та міграцію. Ці програми можуть включати підтримку навчання та перепідготовки, стажування та підтримку зайнятості, що можуть забезпечити доступ до нових можливостей для роботи та заробітку.

- забезпечення рівних можливостей на ринку праці для всіх груп населення шляхом впровадження антидискримінаційної

політики, яка гарантує захист від будь-якої форми дискримінації на робочому місці.

- підвищення рівня соціального захисту вразливих груп населення, які можуть бути позбавлені можливості заробітку в умовах війни та міграції. Це може бути здійснене через соціальні послуги, такі як допомога у догляді за інвалідними та піклування про дітей.

- розробка спеціальних програм для молоді та старших людей, які можуть бути виключені з ринку праці через обставини війни та міграції. Ці програми можуть включати підтримку у знаходженні роботи, навчання та перепідготовку.

Важливим є здійснення державної підтримки підприємництва та розвитку малих та середніх підприємств, що є основним чинником зростання рівня зайнятості через формування нових робочих місць [5].

Під державною підтримкою підприємницької діяльності необхідно розуміти державне регулювання, яке передбачає, перш за все, свідоме формування державними структурами відповідних прямих і опосередкованих інструментів підтримки бізнесу, зокрема, створення стимулів, використання матеріальних, фінансових та інших ресурсів, що залучаються для його суб'єктів. Пріоритетність державного регулювання та підтримки підприємництва в умовах війни зумовлює необхідність переходу від прямого адміністративного сприяння до формування сприятливого економічного і соціального середовища щодо удосконалення механізмів та інструментів стимулювання розвитку суб'єктів бізнесу.

Зокрема, в період воєнного стану, за державної підтримки було реалізовано проекти грантової безповоротної підтримки нових і діючих бізнесів в рамках проекту «єРобота». Гранти в рамках проекту передбачають створення нових робочих місць як постійних, так і сезонних. Саме умови програми стимулюють бізнес на детінізацію робочої сили.

Отже, війна призвела до серйозних наслідків для ринку праці, таких як вимушена міграція, еміграція робочої сили, зниження доходів і добробуту населення. Подальше затягування війни в Україні створило передумови для адаптації українців у приймаючих країнах, що створило незворотну загрозу імміграції. У таких умовах необхідна державна підтримка ринку праці. Це можна зробити шляхом надання фінансової допомоги безробітним, розвитку освіти та підвищення

кваліфікації працівників, а також підтримки малого та середнього бізнесу задля збереження робочих місць. Забезпечення інклюзивності на ринку праці також є важливим елементом для підтримки економіки та підвищення добробуту населення під час війни.

Список використаної літератури:

1 Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В. Розвиток та регулювання ринку праці прикордонного регіону: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 220 с.

2 Pavlikha N., Tsymbaliuk I., Uniga O. Labour market developmenttfeatures in the European Union [Особенности развития рынка труда вЕвропейском Союзе]. The economy of Bulgaria and the European Union in the global word. Management, marketing and entrepreneurship, corporate control and business development in bulgaria and in the EU. Collective Monographs of Scientific Articles. Sofia, 2018. P.127-138.

3 Ринок праці в умовах війни: тенденції та перспективи. *Національний інститут стратегічних досліджень*, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-v-umovakh-viyny-tendentsiyi-ta-perspektyvy>

4 Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Олег Вікторович Уніга, Лілія Миколаївна Коцан, Анастасія Юріївна Савчук. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – 212 с. ISBN 978-966-940-435-0

5 Pavlikha N., Khomiuk N., Demianchuk O., Shelenko D., Sai L., Korneliuk O., Naumenko N., Skorohod I., Tsymbaliuk I., Voichuk M. Economic Assessment of Inclusive Development of Territorial Communities Within Rural Areas: A Case Study Of Ukraine. *Ad Alta: Journal Of Interdisciplinary Research*, 2022. Vol. 12, Issue 1, Special Issue XXV. Pp. 97–104. URL: <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120125/PDF/120125.pdf>

6 Павліха Н. В., Степанюк Н.А., Становлення освітньої міграції в умовах глобалізації Глобальні та національні проблеми економіки. *Збірник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. Випуск 16. 2017. С. 219-223.

7 Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.

УДК: 314.82

Пристапа Денис,
магістр кафедри цифровізації та бізнес-консалтингу,
Київський національний університет технологій та дизайну,
м. Київ, Україна

РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕНДЕНЦІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Повномасштабні воєнні дії, що відбуваються на території України вже вісім місяців, призводять до фізичних руйнувань цивільної та економічної інфраструктури, втрати контролю чи згорання виробництва економічних суб'єктів на тимчасово окупованих територіях або територіях, де відбуваються активні бойові дії, порушення логістичних і виробничих зв'язків.

Дослідження Групи «Рейтинг» засвідчує, що третина опитаних українців зазнали матеріальних втрат унаслідок війни. Серед них 62 % громадян, що проживають на територіях, де були, чи ще тривають бойові дії, 52 % мешканців деокупованих територій, 23 % – не окупованих територій.

Одним із найвідчутніших негативних наслідків кризи, спричиненої війною, є втрата доходів працездатного населення. Результати досліджень Групи «Рейтинг» засвідчують падіння доходів у період війни у 64 % українців. Зокрема у 18 % опитаних незначно зменшився дохід, у 32 % – значно зменшився, 14 % втратили практично всі доходи.

Найбільших фінансових втрат зазнали мешканці Півдня і Сходу, серед вікових категорій – особи 30–49 років. За інформацією порталу з пошуку роботи grc.ua, лише 20,5 % працюючих громадян не відчули зменшення заробітної плати в період війни.

Половина опитаних зазначили, що в разі повної втрати доходів, їхніх заощаджень вистачить ще на місяць, 19 % – до двох місяців, 12 % – до трьох місяців, ще стільки ж – до пів року і більше.

Масштабні втрати робочих місць, масова внутрішня та зовнішня міграція працездатного населення в період повномасштабної війни зумовили загострення ситуації на ринку праці.

За інформацією Державного центру зайнятості, на початок жовтня чисельність офіційно зареєстрованих безробітних сягнула 260 тис. осіб.

За результатами досліджень Групи «Рейтинг», серед тих, хто мав роботу до війни, працюють у звичному режимі лише 36 %, віддалено або частково – 19 %, знайшли нову роботу – 6 %, втратили роботу й нині не працюють – 37 %.

Зростання безробіття відбулося через глибокий спад економічної активності та поповнення лав безробітних мігрантами з прифронтових територій, які потребують працевлаштування.

Внутрішні мігранти створюють додатковий тиск на ринок праці, адже у східних регіонах структура зайнятості була суттєво зміщеною в бік промисловості порівняно із західними та центральними областями, куди вони переміщуються. Це посилює вже наявні структурно-кваліфікаційні диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили, навіть з урахуванням впливу релокації підприємств.

Зростання показника безробіття дещо гальмує дія стримуючих факторів, зокрема: наявність внутрішніх вимушених мігрантів, які не здійснювали пошук роботи; мобілізація, слабкий фінансовий запас міцності, що змушував членів домогосподарств активно шукати роботу, навіть менш кваліфіковану та оплачувану. Важливим чинником є й зовнішня міграція. Згідно з даними мобільних операторів, щодня протягом квітня – вересня 2022 р. кількість осіб, які перебували за межами України, становила приблизно 3,2 млн осіб. Водночас 23 % втікачів від війни вдалося зберегти роботу в Україні та працювати дистанційно. Більшість із них мають намір повернутися в Україну.

Уповільненню зростання показників безробіття також сприяли заходи щодо посилення гнучкості ринку праці, оптимізації трудових відносин, стимулювання зайнятості, релокації підприємств тощо.

Досвід повоєнної відбудови Боснії та Герцеговини засвідчив, що ігнорування проблеми цілеспрямованого створення робочих місць після кризи, спричиненої війною, призвело до довгострокової стагнації виробничої активності, виникнення хронічного безробіття. Протягом десяти років після закінчення війни безробіття в цій країні зберігалось на рівні 30–40 % і нині є одним з найвищих серед країн європейського простору.

Згідно з прогнозами НБУ, попри відновлення економіки та збільшення попиту на робочу силу, безробіття в Україні тривалий час

залишатиметься вищим від свого природного рівня через довгострокові ефекти війни.

У найближчій перспективі масового збільшення кількості робочих місць не передбачається. Тільки одна з п'яти компаній – членів Європейської бізнес-асоціації (ЄБА) планує наймати нових працівників наступного року, тоді як 53 % керівників компаній не збільшуватимуть кількість робочих місць, а інші 28 % будуть вимушені скоротити штат.

Відновлення попиту на робочу силу стримуватимуть слабкий фінансовий стан бізнесу та недостатні обсяги інвестицій в економіці в найближчій перспективі. Наступного року лише 19 % підприємців планують упровадити нові інвестиційні проекти.

Значні втрати робочої сили у якісному й кількісному вимірах можуть перешкодити відбудові та розвитку країни, спричинити зростання економічного навантаження на працюючих, скорочення надходжень до бюджетів і соціальних фондів при збільшенні навантаження на них. Тому в період воєнних дій та в час повоєнного відновлення заходи державної політики у сфері збереження та використання трудового потенціалу мають бути максимально ефективними.

Пожвавлення економічної активності як у виробничому секторі, так і у сфері послуг, адаптація роботодавців до нових умов економічної діяльності сприяли певному відновленню активності на ринку праці протягом останніх місяців. Так, кількість актуальних вакансій на порталі Work.ua у липні (порівняно з попереднім місяцем поточного року) зросла на 14 %, серпні – на 20 %, вересні – на 16 %. Першість за пропозицією вакантних робочих місць утримують Київська, Львівська, Дніпропетровська, Одеська та Івано-Франківська області.

У вересні почалося поступове відновлення ринків праці регіонів, постраждалих від воєнних дій: приріст вакансій порівняно із серпнем у Харківській області становив 25 %, у Миколаївській – 22 %, Чернігівській – 23 %, Київській – 23 % та Одеській – 22 %. Однак попри поступове зростання кількості вакантних робочих місць, пропозиція робочої сили все ще значно перевищує попит.

За інформацією кадрового порталу grc.ua, кількість вакансій досі майже втричі менша, ніж у відповідний період 2021 р. Компанії переважно відновлюють набір співробітників, проте пріоритетними є точкова заміна співробітників та наймання персоналу на стратегічні

напрями.

У деяких професійних сферах зберігається критично низька кількість вакансій на тлі збільшення пропозиції робочої сили внаслідок зростання економічної активності громадян та повернення частини мігрантів.

Таке поглиблення слід очікувати й у період відновлення, коли відбудеться прогнозоване зростання попиту на фахівців будівельної індустрії (проектувальників, архітекторів, дизайнерів, мулярів та ін.) та суміжних з нею галузей економіки (логістів, водіїв автотранспортних засобів, інженерно-технічні кадри, спеціалістів з виготовлення будівельних матеріалів). Якщо зберігатиметься тенденція щодо розвитку сфери ІТ, зросте попит на фахівців цієї галузі. У повоєнні часи значним буде попит на медичних працівників. Однак, з огляду на масштаби руйнувань промислових підприємств і тривалість відновлення зруйнованих потужностей, попит на працівників промислових видів діяльності певний час буде порівняно слабким.

Уже у воєнний період спостерігаються тренди саморегулювання ринку праці. Так, до вересня ц. р. кількість людей, які готові були як до зміни професії, так і до нижчої заробітної плати, постійно зростала. У свою чергу роботодавці мали більший вибір кандидатів та підвищували вимоги до пошукачів – тобто, спостерігались усі ознаки ринку праці з домінуванням роботодавця. За інформацією Work.ua, у вересні ринок поступово почав переходити від роботодавців до пошукачів: останні розмістили та оновили на 11 % менше резюме, ніж у серпні, зокрема на 15 % зменшилася кількість пошукачів дистанційної роботи. У підсумку конкуренція серед претендентів на робочі місця знизилася на 20 %.

Скрутне фінансове становище спонукає українців до пошуку додаткових заробітків: 6,4 % опитаних, окрім основної роботи, уже мають додатковий підробіток, 35 % – абсолютно впевнені, що протягом найближчих трьох місяців шукатимуть підробіток, 28,7 % – найімовірніше, шукатимуть додатковий заробіток.

За висновками опитування Gradus Research, 73 % компаній – членів ЄБА планують підвищити заробітну плату своїм співробітникам у 2023 р., з них 40 % підвищуватимуть платню на рівні від 10 до 20 %. Водночас 26 % компаній залишать заробітні плати на рівні поточного року, а 1 % – запланували їх скорочення.

Водночас малоімовірно, що реалізація цих цілей допоможе

подолати негативні тенденції у сфері доходів працюючого населення. Нині потрібно сформулювати основні принципи й напрями оновленої політики зайнятості повоєнної економіки, що міститиме три основні напрями:

– перший напрям, зорієнтований на екстрене забезпечення зайнятості та доходів за умов стабілізації безпеки та соціогуманітарної ситуації для груп осіб, що найбільше постраждали від війни;

– другий напрям, що передбачає створення умов для відновлення економіки приймаючих громад;

– третій напрям, що визначає загальнодержавну політику створення й розвитку робочих місць, яка має ґрунтуватися на принципах концепції гідної праці, а також сприяти розбудові інституційної спроможності ринку праці та соціального діалогу на національному рівні.

Список використаних джерел:

- 1 *GRC.UA* — кадровий портал. URL: <https://grc.ua/>
- 2 *Work.ua* — сайт пошуку роботи та працівників. URL: <https://www.work.ua/>
- 3 Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/>

УДК 339.92:316.334.55/.56-054.2"364"

Павліха Наталія,
д.е.н., професор кафедри міжнародних
економічних відносин та управління проектами,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ НА ЗАСАДАХ РІЗНОМАНІТТЯ ТА ІНКЛЮЗИВНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Людський капітал — це ключовий актив будь-якої сучасної економіки. Внаслідок повномасштабної війни в Україні відбулося масштабне переміщення людського капіталу як в національному, так і в глобальному вимірі.

Інтеграція українців як процес їх прийняття у суспільство

приймаючої країни є неоднорічним процесом та потребує поглибленого вивчення. З одного боку, українці взаємодіють із приймаючим суспільством та здійснюють вплив на нього. З іншого, інтеграційна політика країни є важливим фактором, що впливає на цей процес інтеграції.

Слоган NASA «Ми повинні розуміти, що різноманіття та інклюзивність – це не «щось приємне» на додаток до нашої «справжньої роботи», це головний фактор успіху нашої місії» (NASA Administration) – адаптувати до вивчення умов та формування механізмів й політики інтеграції українців до життя в приймаючій країні. Різноманіття означає представленість різних проявів людської ідентичності українців в суспільстві країни.

Інклюзивність стосується того, як українці приймаються та почуваються в суспільстві країни. Справжня інклюзивність досягається через поведінку, процеси та системи, які враховують усі аспекти різноманіття і дозволяють українцям ефективно взаємодіяти, бути прийнятими, відчувати приналежність та зростати.

Елементи інклюзивності виступають справедливість та повага (головний елемент, в основі якого лежить ідея про рівність у ставленні та наданні рівних можливостей); цінність та приналежність (українці відчують себе приналежними, їхня унікальність відома та цінується, вони можуть бути собою на роботі); впевненість та натхнення (створення умов, у яких українці відчують себе безпечно, висловлюючи різні точки зору, та мають мотивацію робити свою роботу якнайкраще).

Без налагодження позитивної взаємодії українці можуть опинитися у паралельному світі («задзеркаллі»), з обмеженими контактами і зв'язками з іншими людьми, у тому числі громадянами приймаючої країни. Унаслідок цього можуть виникнути упередження, спотворені стереотипи тощо.

Потребують з'ясування такі питання, як:

- Що допомагає/гальмує встановлювати українцям контакт один з одним та приймаючими в країні спільнотами? Які форми позитивної взаємодії між різними людьми (перші зустрічі, співбесіда, діалог, сумісна робота, спільні інтереси, контакти між мігрантами та офіційними організаціями).

- Які організації та установи використовують (відвідають) українці в приймаючій країні – з точки зору доступності та зручності задоволення суспільно важливих потреб?

- Чи є можливості та які форми навчатися навичкам міжкультурної комунікації існують для українців та приймаючої сторони (громадян Латвії)? Які конкретно особи та організації, установи активно сприяють цьому? Чи здійснюється підготовка і підтримка з боку уряду цих осіб, організацій, установ?

Основою інтеграції на засадах різноманіття та інклюзивності є визнання, повага та висока оцінка внеску потенціалу українців в соціально-економічний розвиток приймаючої країни. На думку американського економіста Алана Грінспена *Alan Greenspan*, «міграція є рушійною силою економіки США». Чи можливо розглядати потенціал українців-переселенців рушійною силою економіки приймаючої країни?

Нещодавно вчені Каліфорнійського університету розрахували, що на утримання одного українця-біженця в країнах Європи на рік буде витрачено 8-10 тис. дол США. З огляду на продуктивність праці у країнах Європи, кожен українець-біженець, працюючи в Європі, робить внесок своєю працею до ВВП країн Європи на 40-50 тис дол США. Це значить, що прийнятна пропорція працюючих українців до непрацюючих українців-біженців в Європі починається з 1 до 5, тобто від 20% працюючих. МВФ наголошує, що «хоча спочатку біженці з України є фінансовим тягарем, через 8-16 років майже всі вони стають чистими платниками податків». Вважається, що переваги від політики інтеграції біженців переважають над короткостроковими витратами на допомогу на перших етапах. За результатами нещодавнього дослідження Європейської агенції зі справ біженців та Міжнародної організації міграції, половина з 4,6 млн. біженців з України працездатного віку обирали країну як місце призначення з огляду на можливість працевлаштування в цій країні. Це було одним з основних мотивів. трудової міграції, спричиненої війною [1].

Пропоную посилити дослідження у цьому напрямку та з'ясувати:

1. Які можливості мають українці для реалізації свого права на соціальну та економічну рівність? Вивчити різні аспекти можливої/ускладненої рівності між людьми – отримання роботи, отримання громадянства або посвідки на тимчасове проживання, ін. Адже усі ці аспекти взаємопов'язані, і «може підірвати можливості мігрантів і перспективу подальшої інтеграції».

2. Як зазвичай відображаються українці в популярних ЗМІ і соцмережах? Чи існують «негативні образи», позитивні новини?

3. Які можливості і форми розширення потенціалу українців, тобто можливості для них максимально проявити свої навички та створити перспективи для розвитку і включення українців в суспільні процеси приймаючої країни?

4. Чи прояви різноманіття українців, що стосуються їх різних явних чи прихованих аспектів (статевої ідентичності, міграційного статусу, етнічної та релігійної приналежності; фізичних, емоційних, психічних передумов, сексуальної орієнтації, соціально-економічного статусу, віку/покоління, місця походження, професійного досвіду, освіти) впливають на взаємодію людей один з одним, взаємодію українців з громадянами та організаціями й установами приймаючої країни?

Список використаних джерел:

1. Коваленко О. В яких країнах українці шукають притулок від війни? URL:<https://ukrainian.voanews.com/a/de-ukraiinci-shukaiiut-prytulok-vid-viiny-zakodonom/6615534.html>

2. Pavlikha N. V., Tymbaliuk I. O., Kovshun N. E., Kotsan L. M. Conceptual Transformation Principles of the Income Regulation System in Ukraine. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. Вип. 2 (25). 2018. С. 317-324.

3. Pavlikha N. V., Tymbaliuk I. O., Kotsan L. M. Modeling The Optimal Size Of The Minimum Wage In Ukraine. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал*. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. № 2 (14). С. 26-35.

4. Цимбалюк І. О. Інформаційна безпека підприємства: сучасні реалії та загрози / І. О. Цимбалюк / *Теорія та практика менеджменту безпеки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (18 травня 2017 р.)* / Відп. ред. проф. Л. М. Черчик. – Луцьк, 2017. – С. 118-119.

5. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В. Розвиток та регулювання ринку праці прикордонного регіону: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 220 с.

6. Tymbaliuk I., Pavlikha N., Zelinska O., Ventsuryk A., Radko A. Assessing the level of competitiveness of the insurance sector during economic crises: *The example of Ukraine. Insurance Markets and Companies*, 12(1), 72-82.

7. Павліха Н. В., Степанюк Н. А., Становлення освітньої міграції в умовах глобалізації Глобальні та національні проблеми економіки. *Збірник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Випуск 16. 2017. С. 219-223.

8. Павліха Н., Сищук А., Тетерук О. The Mechanism of International Economic Sanctions Influence on the National Economy (Example of Russian Federation) *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 2 (10). С. 18-24.

СЕКЦІЯ 3. ЗМІЦНЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ, БЕЗПЕКИ ТА РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

UDK 330.131.7

Tsymbaliuk Iryna,
Doctor of Economics, Professor,
professor of the Department of Management and Administration,
Lesia Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine

ASSESSMENT OF BUSINESS RISKS UNDER CONDITIONS OF WAR

Russia's war against Ukraine significantly changes the business environment and established logistics chains of enterprises, which leads to increased risks associated with business relocation and the need to reorient to new markets. In such conditions, it is very important to find flexible solutions to ensure the maximum preservation of existing capacities and resources, as well as the creation of new, promising areas of entrepreneurial activity.

In crisis situations, in particular during war, traditional approaches to the organization of production, promotion of products to markets and tools of competitive struggle become unsuitable and require significant transformations [1; 2]. Therefore, it is important to identify and systematize possible risks for entrepreneurship in war conditions, to develop new scenarios for their minimization.

The concept of "risk" is quite multifaceted. Its interpretation may differ depending on the level and in which field it is considered [3].

Most often, risk is interpreted as a threat, an unfavorable development of the situation, which can lead to certain losses.

At the same time, risk is characterized by uncertainty due to the impossibility of accurately predicting the future, which makes it difficult

to make effective management decisions. Uncertainty in entrepreneurship is understood as the lack of complete and reliable information about the conditions for implementing a business idea.

The negative impact of war on the business environment is manifested through the destruction of infrastructure, a drop in demand for goods and services, an increase in the cost of resources and other factors that reduce the profitability of enterprises. Most management decisions are made in conditions of uncertainty and economic risk, and in order to survive, enterprises need not to avoid risk, but to be able to correctly assess its level and directly manage it, in order to minimize the impact on the business.

Among the main risks of the operation of enterprises under war conditions, the following can be distinguished:

- The risk of a decrease in demand for the company's products or services as a result of a decrease in the level of income of the population, changes in the structure of demand, a decrease in the population, etc.
- The risk of deteriorating conditions for access to resources, in particular, rising prices for raw materials, materials and energy, as well as complications in delivery and logistics.
- The risk of losses due to a decrease in the quality of goods and services due to a decrease in the quality of technical and human resources.
- Risk of financial losses due to lack of funds for operations, increased costs for health and safety, restoration of destroyed infrastructure, etc.
- The risk of losses due to a decrease in the market value of assets and a decrease in the long-term development opportunities of the enterprise.
- The risk of legal instability, in particular changes in legislation, a decrease in the level of legal protection of enterprises and their rights to intellectual property ownership.

It is worth noting that the relationship between risk and profit gives reason to interpret it also as a chance to realize new opportunities and obtain additional profits, which will provide benefits in the future. This approach to the definition of risk reveals it as an immanent component of entrepreneurial activity.

In this context, risk management, as a process of responding to events and changes in the operating environment during entrepreneurial activity, is an important factor in the successful operation of the enterprise [4, с. 51-57].

It is not advisable to completely abandon the risk, it is only possible to minimize its negative impact by choosing an acceptable level, based on the ratio of expenses / possible profit. In order to determine the acceptable level of risk, it is necessary to consider the ratio of opportunities for obtaining benefits from the risk and probable losses from the realization of a risky situation. Qualitative risk analysis helps identify specific risks and their causes, as well as make a cost estimate of possible consequences. Qualitative analysis is followed by a quantitative risk assessment using various methods, such as sensitivity analysis, peer review, statistical method, critical value method, analogy method, scenario analysis, decision tree, and Monte Carlo risk simulation. Investment risks can be measured by various methods, for example, the method of sensitivity analysis, which allows you to find out how sensitive the project is to changes in certain factors. Different methods, such as simulation modeling, statistical and expert analysis, allow to identify and measure risk [5, с. 26-29].

In general, the business notes a high level of uncertainty, which is formed due to challenges such as rising prices, shortages of fuel and vehicles, which mostly occur during periods of military operations. Additional difficulties for enterprises engaged in foreign economic activities include restrictions on their traditional export routes. In times of war, business is motivated not only by issues of self-preservation, but also by more global tasks – to provide jobs and help our defenders [6].

According to estimates of the financial and economic situation, almost half of business representatives – 47.4% – characterize the current situation at the enterprise as bad, 44.4 % of respondents consider it satisfactory, while only 8.2 % of respondents evaluate it positively [7]. Such results can be explained by the fact that almost no enterprise could avoid the negative impact of military, social and economic factors that can reduce the financial and economic condition of enterprises.

Therefore, during crisis situations and under conditions of war, enterprises are faced with significant risks that can significantly undermine their financial stability and affect further activities. However, despite these difficulties, in the conditions of war, the objective assessment of risks and the development of possible options for their minimization can be

extremely important for ensuring the economic stability of an enterprise in a conflict zone.

References:

1. Pavlikha N., Khomiuk N. Economic security of development of rural territories in Ukraine. *International Journal of New Economics and Social Sciences*. 2018. № 1(7). p. 119-130.

2. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.

3. Pavlikha N., Shuliak A., Skorokhod I., Tsymbaliuk I., Voichuk M. Security of Sustainable Development in the Post-Pandemic Crisis on the Basis of an Inclusive Circular Economy. *Conference Proceedings Determinants Of Regional Development*. 2021. Vol. 2. Pp. 234-245. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=2779991546109301177&btnI=1&hl=uk>

4. Пильнова В. П., Гавриш О. М., Капелюшна Т. В. Формування системи управління підприємницькими ризиками. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 24. С. 51-57.

5. Латкіна С. А., Мешкова-Кравченко Н. В. Підприємницькі ризики в інноваційній діяльності підприємства. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 3-2. С. 26-29.

6. Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади безпеки сталого просторового розвитку: теоретико-методологічний аспект. *Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика* : колективна монографія / за наук. ред. Кравчука П. Я. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2020. С. 161–183.

7. Панухник О. В. Війна та український бізнес. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах*: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 01-02 червня 2022 року. Т. : ФОП Паляниця В.А., 2022. С. 32–34. (Розвиток соціально-економічних систем мікро-, мезо- і макрорівня: конфлікт традиційних моделей та економічних реалій XXI століття).

UDK: 330:004"364"

Hychuk Oksana,
PhD student of the Laboratory of Projects and Initiatives,
Lesia Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine

Bilyk Petro,
Lviv, Ukraine

DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY IN THE CONDITIONS OF WAR

The full-scale war in Ukraine affected the functioning of all sectors of the national economy. It became a challenge for the digital economy as well, significantly reducing the availability of infrastructure, inhibiting the development of innovations and scientific and technological works, limiting the exchange of information, etc.

As the experts of the National Institute of Strategic Studies point out, “Large-scale attacks by the Russian Federation on the critical infrastructure of Ukraine caused significant disruptions in the Internet. This significantly worsened the opportunities for financial and economic activities of enterprises, and also led to disruptions in the work of segments of the internal market for which online connectivity is important. Strengthening the stability of the economy in the new realities depends on the use of more protected and quickly restored measures in wartime conditions” [1].

The analysis of the impact of the war on the development of the digital economy shows that, on the one hand, the restriction of access to the Internet in certain regions of Ukraine leads to a decrease in the volume of digital trade, online transactions, and the production of electronic products. On the other hand, an increase in the demand for digital services causes an increase in the consumption of digital services. Digital technologies are used as the main means of communication. The increase in cyber threats, the use of cyber attacks on critical infrastructure, as well as on energy and banking systems, telecommunications networks, leads to structural changes in the development of digital technologies. The

increased demand for information and analytics in wartime conditions is driving the demand for information technology and data analysis.

Instead, the digital economy sector has demonstrated its resilience to stressful situations even in wartime. The industry continues to fulfill contracts, export its services, provide foreign exchange earnings and support the economy. The strategy of digital transformation of Ukraine's economy in the post-war period is currently being actively developed together with the industry. It is important to take into account all the needs of the industry as much as possible [2].

The development of the digital economy, which covers the production, processing and transmission of information and data in electronic form, the use of digital devices and services, help to reduce the impact of war on the country's economy. Digital tools and technologies make it possible to ensure safe access to financial and other resources, provide opportunities for creating new products and services, increasing the efficiency of production and information processing, reducing costs and increasing competitiveness, etc.

An important component of the development of the digital economy, its key resource is the digital infrastructure. It is a collection of technologies, programs and networks that provide access to digital resources and services. It provides the necessary tools for storage, processing, transmission, analysis of data and information in electronic format; allows to increase business efficiency, improve people's quality of life, promote economic growth. The areas of application of digital infrastructure are e-commerce, e-government, e-medicine, e-learning.

Since 2019, the Ministry of Digital Transformation of Ukraine has been operating, which is responsible for the digitalization of the economy and public administration in Ukraine. Implements such projects as: "Action. Public services online", "Action. Digital education", "Action. Business 20", "Center for the provision of administrative services", "E-residency", "Diya Business", etc. The government has developed short-term (until the end of 2022), medium-term (2023-2025) and long-term (2026-2032) plans in the field of digitization, according to which all measures are structured around three segments of the national economy: "Digital infrastructure, restoration and development of the Internet"; "State services and registers"; "Digital Economy".

Despite the fact that the state digital infrastructure in the conditions of war functions on a permanent basis, an important aspect for the prospects of the development of the digital economy in Ukraine is

international assistance. In particular, the signing of a memorandum on cooperation in the fields of digital transformation, public administration, digital literacy and innovation between the Ministry of Digital Transformation of Ukraine and the Director of State Transformation of Amazon Web Services (AWS) contributed to the provision of cloud technologies and the preservation of important state, banking and educational resources .

It is with the use of modern digital tools that we see prospects for the recovery of Ukraine's economy in the war and post-war periods. Applying the dimensions of the OECD's integrated framework policy "Digital Transformation" (access, market openness, use, innovation, work, society, trust) allows governments, together with citizens, companies and stakeholders, to shape digital transformation for the betterment of life [3].

In the long term (2026-2032), Ukraine can focus on building a reliable data infrastructure to measure the digital economy and support evidence-based policies [4].

Therefore, the development of a national digital strategy using the specified dimensions of the integrated framework program is one of the ways to ensure a positive and inclusive digital future in Ukraine.

References:

1. Огляд цифрової трансформації економіки України в умовах війни (листопад 2022). URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-tsyfrovoiyi-transformatsiyi-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-0>
2. Борняков О. Цифрове майбутнє України після перемоги. *Економічна правда*. Електронний ресурс. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/21/688371/>
3. Інтегрована рамкова політика «Цифрова трансформація», Документи ОЕСР з питань цифрової економіки, № 292, Видавництво ОЕСР, Париж, 2020. URL: <https://doi.org/10.1787/dc930adc-en>
4. Цифровізація для відновлення України. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/631986262b4bd804ce8d34b6_UA%20Digitalisation%20Recovery_UKR.pdf
5. Павліха Н., Марчук Ю. Роль інноваційної інфраструктури міст-метрополій в забезпеченні розвитку регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 2. С. 216-224. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_2_23.
6. Khomiuk, N.; Bochko, O.; Pavlikha, N.; Demchuk, A.; Stashchuk, O.; Shmatkovska, T.; Naumenko, N. Economic modeling of sustainable rural development under the conditions of decentralization: A case study of Ukraine. *Sci. Pap. Ser. Manag. Econ. Eng. Agric. Rural Dev.* 2020, 20, 317–332.

7. Pavlikha N., Shuliak A., Skorokhod I., Tsymbaliuk I., Voichuk M. Security of Sustainable Development in the Post-Pandemic Crisis on the Basis of an Inclusive Circular Economy. *Conference Proceedings Determinants Of Regional Development*. 2021. Vol. 2. Pp. 234-245. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=2779991546109301177&btnI=1&hl=uk>

8. Pavlikha N. V., Tsymbaliuk I. O., Kovshun N. E., Kotsan L. M. Conceptual Transformation Principles of the Income Regulation System in Ukraine. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. Вип. 2 (25). 2018. С. 317-324.

9. Pavlikha N. V., Tsymbaliuk I. O., Kotsan L. M. Modeling the Optimal Size of the Minimum Wage in Ukraine. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал*. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. № 2 (14). С. 26-35.

10. Павліха Н., Цимбалюк І. Стратегічні перспективи трансформації фіскального простору під впливом мегатрендів. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір: IV Міжнародна науково-практична конференція*. URL: <https://cutt.ly/jKPyKLy>

11. Цимбалюк І. О. Інформаційна безпека підприємства: сучасні реалії та загрози. *Теорія та практика менеджменту безпеки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (18 травня 2017 р.)* / Відп. ред. проф. Л. М. Черчик. Луцьк, 2017. С. 118-119.

УДК: 330.31(477-72):004

Хомюк Наталія,

д.е.к., доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Владислав Гринюк,

студент четвертого курсу факультету економіки та управління,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК ГРОМАД

Цифровізація – це процес використання технологій та інформаційних систем для поліпшення роботи та ефективності різних сфер життя. Цей процес має значний вплив на сталий розвиток

громад, що є одним з ключових питань для забезпечення сталого розвитку загалом у світі.

Зміна технологічного середовища відкрила безліч можливостей для розвитку інфраструктури та підвищення ефективності процесів. Нові технології можуть допомогти громадам поліпшити доступність до інформації та забезпечити більш якісні та доступні послуги для мешканців. Цифрові інструменти, такі як веб-сайти та мобільні додатки, сприяють полегшенню комунікації між місцевим населенням та владними органами. У зв'язку з цим, цифровізація сприяє розвитку інформаційного суспільства в громадах, забезпечуючи мешканців інформацією, необхідною для прийняття обґрунтованих рішень [1].

Однак, цифровізація також може мати негативний вплив на сталий розвиток громад, якщо не враховувати питання безпеки та приватності відразу ж при розробці та застосуванні цифрових інструментів. Недостатня захищеність особистих даних призведе до крадіжки ідентифікаційних даних та інших конфіденційних даних, що спричинить погіршення якості життя мешканців та знизить довіру до цифрових технологій. Крім того, цифрові інструменти можуть не бути доступними для всіх мешканців, особливо для тих, хто має обмежений доступ до Інтернету або не має необхідних навичок використання цифрових технологій. Таким чином, щоб забезпечити позитивний вплив цифровізації на сталий розвиток громад, важливо розглядати цей процес в комплексі з іншими аспектами сталого розвитку, такими як соціальна, економічна та екологічна складові. Це може означати розробку цифрових інструментів, які сприятимуть збереженню природних ресурсів, поліпшенню якості життя міських та сільських жителів та збільшенню соціальної відповідальності та участі в громадських процесах. Наприклад, цифрові інструменти доцільно залучати для зменшення використання паперу та інших ресурсів, які мають негативний вплив на довкілля. Також, цифрові інструменти допомагають громадам підвищити свідомість та розуміння з питань екології та сталого розвитку [2].

Крім того, важливо забезпечити доступність цифрових інструментів для всіх мешканців громади, в тому числі для тих, хто має обмежений доступ до Інтернету або не має необхідних навичок використання цифрових технологій. Це може включати навчання та підтримку для тих, хто потребує допомоги з використанням

цифрових інструментів, а також розробку спеціальних програм для тих, хто має обмежений доступ до Інтернету [3].

Узагальнюючи, цифровізація може відігравати важливу роль у сталому розвитку громад, але для того, щоб цей вплив був позитивним, необхідно розглядати цей процес у комплексі з іншими аспектами сталого розвитку та враховувати особливості конкретної громади. Оскільки процес цифровізації досить швидко розвивається, дуже важливо забезпечувати постійне вдосконалення цифрових технологій та їх впровадження в життя громади. Наприклад, цифрові технології можуть допомогти зменшити витрати енергії та стійкості громади [4, 5].

Крім того, цифрові інструменти можуть допомогти залучати громадян до участі в різних проєктах та ініціативах, що сприятимуть розвитку громадської свідомості та зміцненню взаємодії між людьми. Наприклад, віртуальні платформи доцільно використовувати для організації обговорень та консультацій з мешканцями громади, що допоможе залучити їх до процесу прийняття рішень та підвищити рівень довіри до влади [6].

Цифровізація має значний вплив на сталий розвиток сільських громад, основні цифрові технології сприяють підвищенню ефективності використання природних ресурсів та зменшенню відходів, забезпечуючи таким чином стійкість розвитку [7].

Один зі способів застосування цифрових технологій для сталого розвитку сільських громад – це розробка системи моніторингу та аналізу землекористування. Застосування геосучасних інформаційних технологій, дистанційного зондування та аналізу даних допоможе збирати і аналізувати дані про використання земель, розвиток рослинництва та тваринництва, що дозволить забезпечити раціональне використання земельних ресурсів [8, 9].

Іншим способом застосування цифрових технологій є впровадження системи управління водними ресурсами. Це може бути досягнуто за допомогою сучасних технологій збору та аналізу даних про водні ресурси та використання їх у сільському господарстві. Це дозволить досягнути оптимального використання водних ресурсів, запобігти їх розвитку та зменшити забруднення водних джерел, забезпечуючи тим самим сталий розвиток [10].

Однак, щоб цифрові інструменти дійсно сприяли сталому розвитку громад, необхідно забезпечити їх доступність для всіх мешканців, незалежно від їх соціального статусу та матеріального

благополуччя. Також, важливо забезпечувати кібербезпеку та захист персональних даних громадян у процесі використання цифрових інструментів [11].

Отже, цифровізація може мати значний вплив на сталий розвиток громад, забезпечуючи нові можливості для розвитку економіки, освіти, охорони здоров'я та інших сфер життя. Однак, важливо забезпечити, щоб ці технології були доступні для всіх громадян та не призводили до нерівності та виключення в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Пасмор Ю. В. Цифрова трансформація науки – драйвер сталого розвитку. *Сорокові економіко-правові дискусії* : міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 24 верес. 2019 р. Львів, 2019. С. 54–57.
2. Литвин Н. А., Крупнова Л. В. Діджиталізація як засіб підвищення відкритості, прозорості та ефективності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо надання електронних послуг. // *Ірпінський юридичний часопис*. 2020. № 2. С. 69 – 75.
3. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. Офіційний вісник України. 2018. № 16. Ст. 560.
4. Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади безпеки сталого просторового розвитку: теоретико-методологічний аспект. Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика : колективна монографія / за наук. ред. Кравчука П. Я. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2020. С. 161–183.
5. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.
6. Вплив процесів цифровізації на розвиток інновацій. Agency of European Innovations. URL: <https://aei.org.ua/2464/>
7. Pavlikha N., Khomiuk N. Economic security of development of rural territories in Ukraine. *International Journal of New Economics and Social Sciences*. 2018. № 1 (7). p. 119-130.
8. Хомюк Н.Л., Скрипчук П.М. Механізм та концептуальні напрями соціо-еколого-економічного розвитку сільських об'єднаних територіальних громад. // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» Серія «Економіка»*. 2018. № 10 (38) С. 38–44.
9. Хомюк Н. Л. Диверсифікація розвитку сільських територій в умовах децентралізації: монографія Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 320 с.

10. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 340 с.

11. Доронін І. М. Цифровий розвиток та національна безпека у контексті правових проблем. // *Інформація і право*. 2019. № 1. С. 29–36.

УДК: 330.1

Коневич Софія,
асистент кафедри підприємництва та маркетингу ІФНТУНГ,
м. Івано-Франківськ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВОГО ЕТИКЕТУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ

Сучасні умови бізнесу змушують учасників ринку розширювати свою діяльність у цифровому просторі, що вимагає знаходження ефективних digital-інструментів для маркетингових комунікацій. Оскільки цифровий прогрес має глобальний вплив, то основи комунікаційної політики зазнають великих трансформацій. Дослідники підтверджують, що соціальні мережі стають все більш важливою платформою для постійного зв'язку між учасниками ринку в умовах цифрової трансформації. Крім того, інструменти, що забезпечують маркетингову комунікацію, також зростають в значущості. Вже сьогодні кожен комерційний суб'єкт має необмежені можливості з пошуку, продажу, купівлі товарів та інших операцій у соціальних мережах.

Під час маркетингових комунікацій у цифровому середовищі виникає потреба у використанні правил етикету. Це стосується передачі повідомлень від продавця до його покупців. Для забезпечення етичної поведінки під час маркетингових комунікацій у цифровому середовищі, пропонується використовувати принципи цифрового етикету, що були визначені на основі аналізу еволюції подібних правил та розуміння маркетингових пріоритетів. До цих принципів відносяться: бути в темі, уникати надсилання повідомлень в пізній час, пояснювати, хто ви і спробувати перевести розмову в офлайн-режим. Використання цих принципів допоможе зберегти етичну поведінку в цифровому середовищі.

Якщо порівняти мережевий етикет із цифровим етикетом, то можна сказати, що цифровий етикет є більш широким поняттям, оскільки він включає в себе не тільки правила поведінки в мережі та правила ведення електронного листування, як мережевий етикет, а й правила етикетної комунікації взагалі, що регулюються віртуальним простором, як письмовою, поведінковою, так і мовною формами. Цифровий етикет стає особливо важливим у наш час, коли більшість комунікації відбувається віртуально, а також через широке використання соціальних мереж, електронної пошти, месенджерів, відеозв'язку тощо. Він визначає, як ми повинні поводитися в мережі, якими словами, жестами, тоном голосу користуватися, щоб не порушувати етикетних норм та не образити інших користувачів [3].

Розглянемо правила цифрового етикету в залежності від виду спілкування у таблиці 1.

Таблиця 1

Правила цифрового етикету

Вид	Правила
Використання гаджетів	<p>Одним із найважливіших аспектів сучасної технології є захист особистих даних. Це особливо важливо відносно онлайн-платформ, які збирають інформацію про користувачів. Ці компанії зазвичай збирають дані про наші дії та поведінку, щоб підтримувати наші профілі та забезпечувати більш персоналізований досвід користувачів. Однак, ми повинні бути обережні та переконатися, що наші дані не будуть використовуватися без нашої згоди.</p> <p>Крім того, важливо пам'ятати про цифрову етику та взаємодію з онлайн-платформами. Ми повинні дотримуватися правил безпеки та створювати надійні паролі, а також використовувати двофакторну автентифікацію. Необхідно також бути уважними до інших користувачів та не заважати їм своєю діяльністю. Ми маємо враховувати вимоги ділового етикету та використовувати нейтральний рингтон на телефоні, щоб не відволікати інших. Також, коли ми знаходимося в театрі або кінотеатрі, ми повинні вимкнути телефон, щоб не порушувати хід подій та не заважати іншим глядачам.</p>
Листування електронною поштою	<p>Старайтесь мінімізувати і скоротити текст листа, дотримуючись простих принципів.</p> <p>Включайте в електронну пошту лише необхідну інформацію. Уникайте використання псевдонімів, нецензурних та образливих слів. Не рекомендується додавати дату народження до своєї електронної адреси.</p>

	<p>Кожна літера має містити тему. Для легкого знаходження листа за тиждень, місяць або рік, корисно вказати тему. Тема листа повинна бути інформативною та чіткою. Не плутайте кнопку «Відповісти» з кнопкою «Відповісти всім».</p> <p>Правильно підпишіть переданий файл. Вкажіть назву, щоб ваша програма не виглядала безособовою в загальному документообігу.</p> <p>Уникайте занадто великої кількості знаків пунктуації та надмірного форматування, щоб не порушувати лад.</p> <p>Перед відправкою листа перевірте його. Для збереження цифрового етикету виправте помилки в тексті та орфографічні помилки, які можуть бути виявлені.</p> <p>Почніть з найважливішого. Спочатку додайте файл, потім введіть текст листа, а після цього введіть адресу відправника.</p> <p>Уникайте використання емоцій у тексті листа. Пам'ятайте, що всі листи можуть бути доступні для перегляду іншими людьми.</p>
<p>Використання месенджерів</p>	<p>Домовтесь зі своїм колегою про зручний час для обох сторін, коли ви зможете зв'язатися ввечері. Не пишіть перед 9:00 ранку або після 22:00 вечора, якщо не домовилися зі своїм співрозмовником про інше.</p> <p>Уникайте надсилання повідомлень без корисної інформації. Не задавайте надмірно багато запитань, а просто переходьте до справи.</p> <p>Надсилайте емодзі, GIF-файли та наклейки, тільки якщо ви впевнені, що вони будуть зрозумілі і ваш співрозмовник зможе їх правильно інтерпретувати.</p> <p>Відправляйте голосові повідомлення тільки з дозволу вашого співрозмовника. Пам'ятайте про принцип симетрії та переконайтеся, що ваш співрозмовник готовий приймати голосові повідомлення.</p>
<p>Позиціонування в соціальних мережах</p>	<p>Не приховуйте інформацію, яка може нашкодити вам. Утримуйтеся від публікації матеріалів (фотографії, тексту), які можуть поставити вас в небезпеку.</p> <p>Будьте обережні зі всією інформацією, яку ви публікуєте, оскільки вона може бути використана проти вас.</p> <p>Відрізняйте своє приватне життя від професійного та державного.</p> <p>Перед публікацією вмісту спробуйте подивитися на нього очима інших людей. Перше враження в соціальних мережах дуже важливе і може залишити цифровий слід на довгий час.</p> <p>Перевіряйте факти, перш ніж щось опублікувати.</p>

Перехід до цифрових форматів бізнес-комунікацій справді вимагає нового рівня усвідомлення етичних норм і підвищення рівня відповідальності всіх учасників комунікаційного процесу. У цифровому середовищі інформація може швидко поширюватися та міняти свій контекст, тому важливо дотримуватися принципів точності, достовірності та коректності при створенні та поширенні контенту.

Крім того, важливо усвідомлювати, що комунікація в цифровому середовищі може відрізнятися від комунікації в офлайн-середовищі через особливості передачі інформації та сприйняття емоцій. Наприклад, в цифровому середовищі може бути складніше визначити тон повідомлення, розуміти несподівані зміни відповіді або виявляти інші невербальні сигнали. Тому, важливо бути уважними до контексту та чітко виражати свої думки і наміри.

Важливо дотримуватися етичних принципів не лише під час зовнішньої комунікації з клієнтами та партнерами, але й під час внутрішньої комунікації з колегами. Робочі чати та електронна пошта можуть бути зручними формами комунікації, але вони також можуть відображати особисті конфлікти або бути місцем поширення невірної інформації.

Отже, в умовах розвитку цифрових комунікаційних технологій та поглиблення диджитал-трансформації бізнес-процесів диджитал-етикет стає важливою м'якою навичкою персоналу. Його свідоме формування відбувається через цінності та етичні принципи, що є невід'ємною складовою корпоративної культури. Аналогічно до правил інтернет-спільнот та субкультур, керівництво бізнес-організації може встановити додаткові правила цифрового спілкування, відповідно до наявних ціннісних орієнтирів та етичного кодексу поведінки персоналу, які співробітники мають знати та дотримуватися. Ці правила повинні бути відомі всім співробітникам з моменту їх прийому на роботу.

Список використаних джерел:

1. Андрійченко Ж. О., Близнюк Т. П., Майстренко О. В. Digital етикет та комунікація: тенденції та вимоги сьогодення [Електронний ресурс]. *Економіка та суспільство*, 2021. № 34. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/983/941>.

2. Дишкант І. Цифровий етикет у діловому спілкуванні. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання*: матеріали III Міжнародної студентської

науково-технічної конференції, 23–24 квітня 2020 року. Тернопіль : ТНТУ, 2020. С. 154.

3. Єзова С. А. Про нетикет, цифровий етикет і нову етику в навчальному процесі [Електронний ресурс]. *Культура: теорія та практика*. 2021. № 1 (40). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-netikete-tsifrovom-etikete-i-novoy-etikev-uchebnom-protseesse>.

УДК: 658.012.8

Хомяк Наталія,

д.е.к., доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Никончук Людмила,

студентка четвертого курсу факультету економіки та управління,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ РОЗВИТКУ МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ

Інформаційна безпека є дуже важливою в умовах розвитку мережевої економіки. З розвитком технологій та зростанням кількості цифрових даних захист інформації стає все складнішим завданням. У такому середовищі збільшується ризик кібератак, крадіжки даних, витоків інформації, шахрайств та інших кіберзлочинностей.

Основні складові інформаційної безпеки в мережевій економіці включають захист від кібератак, захист від вірусів та інших шкідливих програм, захист від неправомірного доступу до інформації, збереження конфіденційності даних та захист від крадіжки інтелектуальної власності.

Основа мережевої економіки – це мережеві організації, саме вони і допомагають робітникам працювати та спілкуватись між собою та здійснювати свою діяльність. Саме тому, головним завданням є забезпечення захищеного здійснення співпраці робітників під час використання мереж.

Сьогодні всі підприємства використовують технології у введенні бізнесу, таким чином, з'явилась потреба нових посад та нових професій, а саме таких, як спеціаліст з кібербезпеки. Саме ці працівники забезпечують технологічну роботу підприємства, а також контролюють та здійснюють захист організації від витоку конференційної інформації.

У зв'язку з цим компанії та організації, які працюють у мережевій економіці, повинні розробляти та випускати ефективні заходи безпеки, які забезпечують захист їхньої інформації. Ці заходи повинні включати різноманітні технології, такі як захист від кібератак за допомогою фаєрволів та інших програмних засобів, шифрування даних, засоби автентифікації та контролю доступу.

Так як, загроз у мережевому світі є безліч, то можна їх поділити на зовнішні та внутрішні, кожна з цих груп додатково розподіляється на навмисні та випадкові, явні та приховані. Виявлення цих загроз допомагає при побудові систем захисту в середині підприємства. Саме тому, говорячи про інформаційну безпеку, ми маємо на увазі захищеність інформації і підтримуючої інфраструктури від випадкових або навмисних впливів природного або штучного характеру, що можуть завдати неприйняттого збитку суб'єктам інформаційних відносин, в тому числі власникам і користувачам інформації і підтримуючої інфраструктури [1].

Важливо зазначити, що отримати успіх у забезпеченні інформаційної безпеки можна лише шляхом здійснення комплексного системного підходу. Сутність безпеки у використанні таких мереж – це безпосереднє забезпечення доступності, цілісності, конфіденційності та підтримці інформаційних ресурсів їх інфраструктури.

Якщо говорити про поняття інформаційної безпеки мереж, то важливо звернути увагу на те, що вона має певні необхідні критерії, а саме надійну роботу комп'ютера, захист матеріалів від несанкціонованого доступу, збереження даних цілими, а також таємницю робочого листування в середині колективу. Отже, до основних завдань систем інформаційної безпеки відносять виявлення та усунення загроз безпеки нанесенню економічного, фінансового, матеріального та морального збитку; створення механізмів реагування на загрози розвитку і функціонуванню підприємства та національній безпеці; прийняття заходів щодо забезпечення безпеки персоналу підприємства та інше.

Як зазначалось вище, інформаційні мережі піддаються великій кількості загроз, які класифікують за обумовленістю факторів на природні та людські фактори. Наприклад, до природних факторів слід відносити такі, що носять об'єктивний і абсолютний характер, поширюється на всіх, тому до них можна віднести стихійні лиха [2]. Такі джерела загроз абсолютно не піддаються прогнозуванню, а отже, заходи захисту від них повинні застосовуватися завжди. В свою чергу, до людських факторів слід відносити випадкові дії та навмисні дії, що здійснюються людиною до потоків інформаційних мереж. Таким чином, говорячи про випадкові фактори, ми маємо на увазі помилки обробки, передачі, обміну інформації, а говорячи про навмисні загрози – помилки, що призводять до шкідливих наслідків користувачам автоматизованих інформаційних систем. Навмисні загрози – це ті загрози, які можна спрогнозувати, тому працівники відділів інформаційної безпеки підприємств завжди працюють на результат та прагнуть розробити таку систему здійснення робочих процесів, щоб мінімізувати пасивні та активні загрози цього виду перешкод.

Захищена мережа може допомогти уникнути цих проблем та захистити важливу інформацію від несанкціонованого доступу. Для досягнення цього можна використовувати різноманітні заходи безпеки, такі як аутентифікація, авторизація та шифрування даних. Також можна використовувати системи виявлення та захисту від кібератак, які перевірені вчасно виявити та зупинити атаки [3; 4].

Однак захист інформаційних мереж є складним процесом, який потребує постійного оновлення та удосконалення. Кіберзлочинці постійно шукають нові способи атаки, тому необхідно завжди бути в курсі останніх трендів та технологій в області кібербезпеки.

Отже, сьогодні питання захисту інформаційних мереж є досить актуальним. Захищені інформаційні мережі на підприємстві запорука ефективної діяльності, що безпосередньо впливає на економіку країни. З кожним днем з'являються нові проблеми в інформаційному світі на що також впливає і науково технічний прогрес, саме тому здійснення захисту мереж є складним процесом, але необхідним.

Список використаних джерел:

1 Бурячок В. Л., Аносов А. О., Семко В. В., Соколов В. Ю., Складанний П. М. *Технології забезпечення безпеки мережевої інфраструктури*. К.: КУБГ, 2019. 218 с.

2 Рибальченко Л. В., Гребенюк А. М. *Основи управління інформаційною безпекою: навч. посібник*. Дніпро: Дніпроп. держ. Ун т внутріш. справ, 2020. 144 с.

3 Pavlikha N., Khomiuk N. Economic security of development of rural territories in Ukraine. *International Journal of New Economics and Social Sciences*. 2018. № 1(7). p. 119-130.

4 Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади безпеки сталого просторового розвитку: теоретико-методологічний аспект. *Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика* : колективна монографія / за наук. ред. Кравчука П. Я. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2020. С. 161–183.

УДК: 331.108.2"364"

Науменко Наталія,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проектами,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Савко Богдан,

студент третього курсу Українсько-польської програми
«Крок до Євроінтеграції»

Вищої школи суспільно-господарчої,
м. Пшеворськ, Польща

**УДОСКОНАЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПАРАМЕТРІВ
ЕФЕКТИВНОГО КЕРІВНИЦТВА ОРГАНІЗАЦІЄЮ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

Російсько-українська війна посилила потребу у відборі і підготовці вмотивованого персоналу. Великі соціальні зрушення, що відбуваються нині в нашій державі призвели і до фізичного пересування кваліфікованих кадрів. Часто це відбувається не з волі

самого фахівця. Значна кількість підприємств була релокована із тимчасово захоплених територій у більш безпечні місця [[1]. Частина висококваліфікованих фахівців пішла захищати Україну на фронт, в першу чергу це чоловіки. Ще довго у нашій державі не буде озвучена кількість загиблих на нині захоплених територіях Сходу і Півдня України.

Робота з персоналом є важливою складовою ефективної роботи будь-якої компанії. Злагоджені дії команди професіоналів-однодумців – це рушійна сила розвитку будь-якого бізнесу. Успіх компанії створюють люди, а не теорії, що народжуються в головах вчених [2]. Саме персонал створює додаткову вартість, забезпечує параметри якості, виконує основну роботу з реалізації намічених цілей та позиціонує компанію на ринку. Майстерність і творчий потенціал кожного члена команди, залучення до спільної справи, зацікавленість і захопленість, віра в себе та остаточний результат є запорукою успішного розвитку компанії.

Роботу з персоналом на всіх рівнях забезпечує HR-менеджер, тому його діяльність є багатофункціональною. Він задає тон роботи всієї організації, відповідає за підтримку всього бізнесу та безпосередньо за роботу персоналу. Забезпечення ефективності потребує поінформованості, розуміння політики та напрямку руху компанії, компетентності, володіння професійними знаннями й навичками. Співробітник кадрової служби бере участь у формуванні корпоративної культури компанії, він зобов'язаний слідкувати за її дотриманням, відповідністю цілям, цінностям та місії

HR-менеджер є посередником між керівництвом компанії та командою, він повинен зберігати нейтралітет, бути на одній хвилі як з керівництвом, так і з персоналом, володіти моральною витривалістю, мати сильну волю та емоційну стриманість. Для забезпечення ефективної взаємодії в команді необхідно тримати в голові значні обсяги інформації, «пам'ятати все», постійно «тримати під прицілом» всіх працівників з метою надання своєчасної допомоги у разі потреби та управління процесами.

Робота з персоналом потребує володіння навичками комунікації, пошуку індивідуального підходу до кожного робітника. Необхідно бути уважним та спостерігати за потребами людини, застосовувати позитивний підхід, встановлювати та підтримувати зв'язки між усіма працівниками. Співробітник кадрової служби повинен однаково цінувати всіх членів команди, незалежно від займаної посади, бути

зацікавленим у розвитку персоналу, займатися нематеріальною мотивацією.

Основними складовими роботи HR-менеджера є формування команди професіоналів, пошук та відбір найкращих кандидатів, адаптація нових співробітників, створення сприятливих умов для плідної співпраці та розкриття творчого потенціалу кожної людини. Залучення до роботи перспективних кандидатів та їх утримання надає можливість ефективної праці та динамічного розвитку, забезпечує стабільність компанії. Процес пошуку фахівців не повинен зупинятися. Оновлення кадрів є необхідною умовою для створення і підтримки конкурентних переваг компанії. Сучасний ринок праці характеризується новою тенденцією: роботодавці борються за кандидатів, а не кандидати конкурують між собою за отримання роботи. Успішна компанія зацікавлена знаходити, розвивати, навчати, мотивувати нових робітників, щоб найкращі залишалися на всіх позиціях. Запорука успіху – залучення до спільної справи, розуміння концепції компанії та спільне бачення майбутнього.

Пошук перспективних кандидатів та їх залучення до роботи є лише першим етапом формування ефективної команди. Адаптація нових працівників та створення умов для самореалізації – важливе завдання HR-служби компанії. Необхідно краще пізнати людину, виявити її сильні сторони, максимально залучити до всіх процесів, забезпечити постійну підтримку та обмін досвідом. Кожний новий робітник повинен мати шанс проявити себе, кожному потрібно створити умови для розкриття свого внутрішнього потенціалу. Робота повинна приносити задоволення, відчуття прогресу. Необхідно стимулювати бажання розвиватися, заохочувати до творчості та захопленості працею. Здібним і цілеспрямованим працівникам варто надавати можливість кар'єрного зростання.

Ефективна робота сучасної компанії потребує нового організаційного мислення, особливої культури та нових стандартів ведення бізнесу. В сучасному взаємозалежному світі співпраця повинна ґрунтуватися на принципах творчої взаємодії, взаємоповаги та взаєморозуміння. Команда професіоналів здатна на більші досягнення, ніж окремих індивідів. Завдяки ефекту синергії, результати спільних зусиль завжди більші, чим можливості кожного. Потенціал людини найбільше розкривається під час взаємодії з іншими людьми. Міжособистісне оточення здійснює величезний вплив на індивіда та формує його характер. Ми всі потребуємо оцінки наших досягнень в

соціумі та соціальної підтримки. Об'єднання енергій, обмін інформацією, знаннями й досвідом дозволяють команді бездоганно виконувати свою роботу та досягати більш високих цілей.

Динамічний рух компанії вперед забезпечується безперервним удосконаленням персоналу, підвищенням рівня професійної майстерності, високою активністю кожного, можливістю прийняття самостійних рішень і творчої роботи з реалізації нових ідей. Постійне підвищення рівня знань, розвиток розуму, відточення вмінь забезпечує якість роботи та є основою досягнень. Професійне зростання персоналу – це запорука гармонійного розвитку та конкурентоспроможності сучасної успішної компанії. Безупинне навчання, професійний підхід і майстерність збільшують впевненість працівників у власних силах, викликають повагу, є основою отримання конкурентних переваг, створюють компанії репутацію на ринку, надають можливість чесної реклами. Кваліфікований персонал може здійснити інноваційний прорив у розвитку бізнесу, здатний ставити високі цілі та успішно досягати їх в епоху сучасних динамічних ринкових технологій.

Безперервне навчання та постійне вдосконалення є основою досягнення лідерства. Бути лідером – означає бути здатним брати на себе обов'язки та виконувати їх, нести відповідальність за остаточний результат, не просто бути першим, а впливати своїми діями на інших людей, визнавати цінність і потенціал кожної людини. Виховання лідерів є стратегічною метою успішної організації. В сучасну епоху стрімких та кардинальних змін перемагатимуть компанії, які зможуть виховувати лідерів швидше за своїх конкурентів.

Сучасна цифрова епоха надає переваги молодому поколінню. Молодь, народжена в умовах розвитку мережі Інтернет, із задоволенням засвоює новітні технології, цікавиться появою нових гаджетів, впевнено відчуває себе в соціальних мережах, активно спілкується та веде онлайн-діалог. Молоді спеціалісти вже мають досвід інтерактивного навчання, прагнуть розвиватися, готові активно вдосконалювати свої навички та реалізовувати таланти. Світ стрімко рухається і змінюється, зв'язок через мережу Інтернет стає атрибутом повсякденного життя населення, у мережах якого формується нове мислення.

Президент всесвітньо відомої компанії «Алі Баба» Джек Ма рекомендує звернути особливу увагу на молодих людей віком до 30 років, яких вважає «майбутніми агентами змін» [3]. Запровадження

політики виховання власних кадрів є актуальним питанням розвитку компаній за сучасних умов. Залучення до роботи молодих спеціалістів, навіть без досвіду роботи, відповідатиме вимогам сучасності та додаватиме можливостей для досягнення успіху.

Компанії повинні створювати умови для самореалізації, усіляко ініціювати особистісний розвиток молодих кадрів, постійно інвестувати у навчання. Важливо забезпечити доступність службового підвищення та кар'єрного зростання, надати кожному право самостійно обирати навчання й темпи розвитку. Оцінка досягнень повинна бути публічною, а рішення про підвищення – колегіальними. Не слід забувати, що поряд із професійним навчанням на курсах, семінарах та тренінгах найбільш цінним є передача знань більш досвідченого персоналу молодому штату. Успіх сучасної компанії забезпечується за умов підтримання балансу між необхідністю задовольнити сьгоднішні вимоги та потребою інвестувати в розвиток здібностей, які дозволять досягати успіхів завтра.

Старі методи жорсткого адміністрування і контролю залишаються в минулому. Нові підходи до організації людської діяльності ґрунтуються на творчій роботі з метою втілення нових ідей. Використовується гнучка методологія, що передбачає можливість змін [4]. Широко застосовується автономна праця, яка є прикладом більш ефективної системи самоуправління та самоорганізації. Важливо надати кожному свободу приймати самостійні рішення, обирати завдання, встановлювати пріоритети та діяти на власний розсуд. Кожному надається право працювати не за стандартними схемами, невтомно експериментувати, встановлювати власний робочий ритм.

Останнім часом широко застосовується віддалена праця. Нова форма спілкування в режимі он-лайн надає можливість більш ефективно працювати у зручних умовах, економити час для виконання різноманітних завдань. Створення атмосфери ефективної взаємодії та постійного вдосконалення, пошук власних стимулів для саморозвитку, виховання лідерів на всіх рівнях є запорукою успіху сучасної компанії.

Висококласний HR-менеджер повинен мати абсолютні вимоги до власних можливостей, лідерські якості та високу самооцінку, вміти заявляти про себе, вести за собою і публічно доносити власні ідеї. Професіонали своєї справи володіють високим емоційним

інтелектом (EQ), вони приймають рішення і беруть відповідальність за результат. Під час вибору людей, які зможуть влитися у колектив та ефективно співпрацювати разом в інтересах компанії, справжній професіонал застосовує інтуїтивний підхід, здатність до передбачення, що забезпечує властиву професіоналам якість. Вміння спостерігати, аналізувати інформацію, володіння психологічними методами оцінки поведінки за невербальними ознаками (профайлінгом) підвищують компетентність спеціаліста кадрової служби.

Для реалізації себе в суспільстві багатьом не вистачає вміння бути ефективним лідером як для себе (подавати себе), так і для інших (вести за собою). Успіх залежить не лише від рівня професіоналізму в кожному виді діяльності, професійних навичок *hard-skills*. Існує ще комплекс неспеціалізованих надпрофесійних навичок *soft-skills*, які відповідають за успішну участь у робочому процесі та високу продуктивність. Щоб бути професіоналом у своїй справі, потрібно оволодіти гнучкими навичками, що дозволить масштабувати власний успіх.

Для кар'єрного зростання необхідно стати найкращим, безперервно вдосконалюватися. Важливо обирати напрямок власного розвитку, цілеспрямовано здобувати необхідний досвід, використовувати заплановані кроки та нові можливості, рухатися у певному напрямку, а не плисти за течією. Розвиток відбувається, коли людина має уявлення про власні цілі та конкретний план дій. Необхідно бути готовим виходити із зони комфорту, ризикувати, робити не лише те, що добре вдається, а й щось нове. Потрібно завжди аналізувати власні дії, причини успіхів і невдач, шукати їх у собі, а не у зовнішніх обставинах. Однак головну роль відіграє особистість людини – сукупність особистісних рис та установок щодо навколишнього світу, людей, цілей, успіхів та поразок. Жодні навички не врятують, якщо особистість не підготовлена. Відносини завжди первинні, а навички – вторинні.

Для HR-менеджера соціально-психологічні навички *soft-skills* є професійними. Фахівець кадрової служби повинен бути компетентним у напрямку розвитку комунікативних, лідерських, командних, публічних навичок та ефективного мислення. Він повинен вміти створювати середовище, в якому визнаються відмінності людей та заохочується здорова конкуренція. Визначати

пріоритети, контролювати реалізацію завдань. Вміти управляти конфліктами, в суперечливих ситуаціях оперувати фактами, а не емоціями, використовувати зворотній зв'язок. Мислити логічно, системно, вміти аналізувати інформацію. Бути дипломатичним і переконливим у критичних ситуаціях, ініціативним та наполегливим, постійно нарощувати рівень експертизи.

Сучасна епоха цифрової трансформації, стрімких та кардинальних змін, коли змінюється все й одразу, потребує від людини неймовірних зусиль у всіх сферах життя. Епоха новітніх технологій, автоматизації та роботизації, тотальної цифровізації, розвитку штучного інтелекту є етапом випробування людських можливостей у змаганні людей з роботами. Всіх лякають новітні технології. Ніхто навіть не може передбачити, чим закінчиться це суперництво. Однак у людини є перевага над машинами, адже вона має душу, може отримати перемогу над штучним інтелектом завдяки креативному мисленню.

Всі повинні бути проінформованими та готовими до реалій сучасного дня, вчитися використовувати технології на свою користь. Всім компаніям необхідно якнайшвидше заявити про свою присутність на онлайн-ринку, працювати в мережі Інтернет, застосовувати онлайн-комерцію, використовувати веб-трафік для продажу реклами, діяти на глобальному рівні [5, с. 331]. На перше місце виходить науково-технологічний чинник, актуальною стає інша освіта, методологія пізнання та творчості, отримання знань з різних наук. Всім потрібно бути гнучкими, діяти оперативно, знати про вплив нових концепцій і технологій на бізнес.

Список використаних джерел:

1 Науменко Н.С. Пріоритети та проблеми релокації вітчизняного бізнесу в західні регіони України. *Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни*: збірник тез доповідей дискусійної платформи / за заг. ред. д.е.н., проф. Шульц С.Л., д.е.н., проф. А.І. Мокія. Львів. 2022. 87 с. С. 29-33. URL: https://ird.gov.ua/ird02/n3381_tezy.pdf (дата звернення 13.03.2023 р.).

2 Удосконалення стилів керівництва в управлінні персоналом підприємства. *Ефективна економіка*, 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5952> (дата звернення 13.03.2023 р.).

3 Роль HR-менеджера в побудові ефективної роботи. *Юридична газета. Online*. 22.11.2017 р. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/legal-business-in-ukraine/rol-hrmenedzhera-v-pobudovi-efektivnoyi-roboti.html> (дата звернення 13.03.2023 р.).

4 Урбанович О. Психологія індивідуального стилю управління. *Освіта. UA*. 05.05.2006 р. URL: <https://osvita.ua/school/method/psychology/1371/> (дата звернення 13.03.2023 р.).

5 Освіта в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. МОН. Інститут освітньої аналітики Київ, 2022. 358 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> (дата звернення 13.03.2023 р.).

6 Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 8,65 Мб. ISBN 978-966-940-399-5

7 Павліха Н., Марчук Ю. Роль інноваційної інфраструктури міст-метрополій в забезпеченні розвитку регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 2. С. 216-224. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_2_23.

8 Цимбалюк І. О. Інформаційна безпека підприємства: сучасні реалії та загрози. *Теорія та практика менеджменту безпеки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (18 травня 2017 р.)* / Відп. ред. проф. Л. М. Черчик. Луцьк, 2017. С. 118-119.

УДК: 334.72:005(477:470)"2014/..."

Науменко Наталія,

к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проектами,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Самохвал Анастасія,

студентка третього курсу Українсько-польської програми
«Крок до Євроінтеграції»,
Вища школа суспільно-господарча,
м. Пшеворськ, Польща

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЕФЕКТИВНИХ КОМУНІКАЦІЙ У МЕНЕДЖМЕНТІ ІТ-СФЕРИ В ПЕРШОМУ РІКІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Фахівці із комунікацій дуже суттєво потерпали у перші дні російського вторгнення в Україну, хоча ще не так давно кількість ІТ-спеціалістів в Україні подвоїлася і перевищила 200 тис. [1]. Вважалося, що цей зріс фахівців взагалі залишиться без роботи. Після 24 лютого 29% агенцій та бізнесів скорочували PR-відділи.

За даними опитування State of PR 2022 від компанії LOOQME, найбільше постраждали фрилансери та спеціалісти невеликих компаній – у більш як половині випадків вони втратили роботу [2].

Попри значне падіння ВВП спостерігається збереження попиту на комунікаційні послуги та готовність бізнесу інвестувати в репутацію та знання про бренд.

На попит на комунікаційні послуги впливає одразу кілька факторів. На кожен із них впливають масштабні потрясіння та кризи, наприклад, викликані війною або пандемією:

- *Високі темпи зростання індустрії чи окремого продукту.*

Цікавість споживачів, потенційних працівників, інвесторів породжує запит на побудову додаткового знання про бренди та продукти. Саме тому ІТ може займати більше третини потенційних клієнтів агенцій, а

також ставати активним роботодавцем для фахівців зі сфери комунікацій.

- *Прибутки та готовність виділити бюджет.* Бізнеси в стані кризи, як правило, не готові інвестувати в PR, маркетинг або рекламу. Натомість концентруються на операційних витратах. Так, зміна ВВП на 1% призводить до відповідної зміни рекламних бюджетів на 1,4%.

Американська медіа-інвестиційна компанія MAGNA на основі даних останніх 20 років говорить про зменшення видатків на рекламу на 10% за умов падіння реального ВВП на 2% [2].

- *Наявність викликів, які можуть вирішити комунікації.* Після повномасштабного вторгнення суттєво зросли запити від фармацевтичних компаній. Частина комунікацій була пов'язана з рішенням органів влади щодо зупинки ліцензій на препарати, компоненти яких можуть вироблятися на заводах у Росії.

У 2022 році спостерігалось збільшення запитів від сфери туризму, інвестиційних проєктів та ритейлу, збереження попиту в ІТ. До прогнозу потрапили сфери, які викликали найбільший суспільний інтерес або зіштовхнулися з високими вимогами споживачів після пандемії COVID-19.

Також підвищилась увага міжнародних компаній до України. Це означало потенційний супровід відкриття офісу, запуску нових проєктів та анонсування продуктів.

У 2022-му попит на комунікації поступово відновлювався починаючи з літа. Орієнтовно вдалося отримати 70% від об'єму запитів 2021 року. Пік активності компаній, які планують роботу з репутацією припав на листопад-грудень – час планування бюджетів на 2023 рік.

Структура запитів змінилась. Спостерігається спад у ритейлі, FMCG, банківській сфері та фінтеху. Натомість відбулося зростання у фармації, ІТ та з'явилась абсолютно нова ніша – ринок комунікацій для благодійних фондів (рис. 1.).

Другий рік поспіль ІТ – це понад 40% запитів на комунікації в агенції. Перш за все, через те, що індустрія залишається переважно експортною.

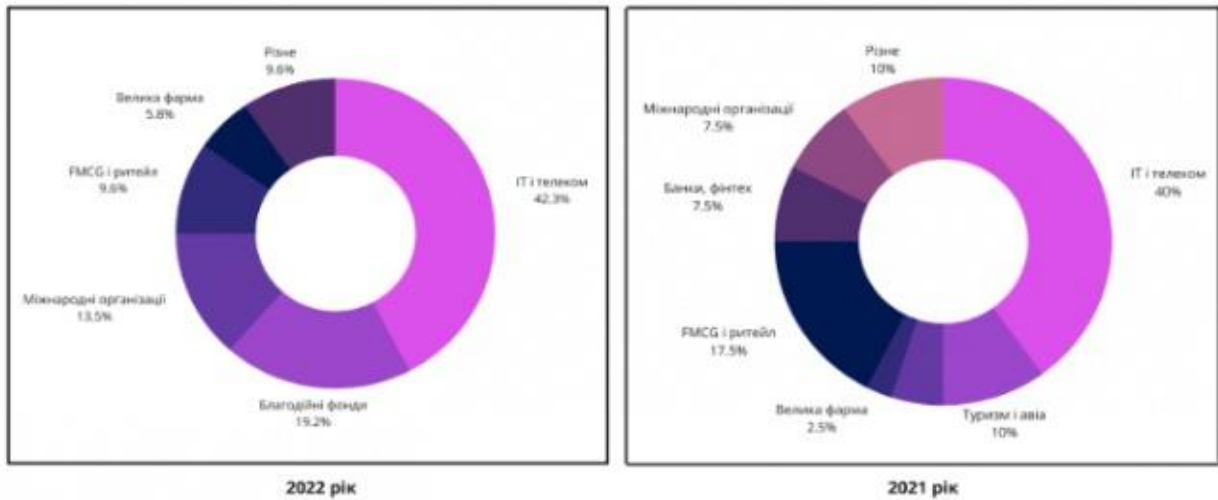

Рис. 1. Структура попиту на комунікації в Україні
 Джерело: за даними Ньюсфронт на основі майже 100 запитів щорічно.

За останні 6 років частка експорту комп'ютерних послуг у ВВП зросла з 1,8% до 3,5%. Згідно з опитуванням асоціації IT Ukraine, 34,3% компаній успішно пристосуватися до нових реалій, більш ніж 43% очікують зростання обсягів бізнесу за результатами 2022 року (див. рис. 2).

Рис. 2. Діаграма кількості запитів на продукти IT-сфери*

* Примітка: Кількість запитів у 2022 році збільшується та розширюється їхня спрямованість.

Джерело: за даними Ньюсфронт.

Процес частково відображає виклики, пов'язані з війною – релокацією бізнесу, еміграцією IT-фахівців у сусідні країни або диверсифікацією ризиків. Так, більше ніж половина запитів пов'язана з виходом на ринки інших країн. Це дослідження медіаринку та цільових аудиторій, бренд роботодавця в Польщі, Румунії, Португалії, побудова знання про бренд в Європі та Америці.

Лише майже третина потенційних клієнтів робить комунікацію для внутрішнього ринку, концентруючись на невеликих креативних або КСВ-проектах [4].

На відміну від компаній з технологічної сфери, запити благодійних фондів переважно довгострокові. Вони включають розробку стратегії та її реалізацію [5].

Насамперед це пов'язано з тим, що ніша зовсім молода, частина фондів не має власних PR-фахівців, історії побудованих комунікацій чи знань про роботу з репутацією.

За даними КМІС, понад 80% українців донатили на армію, 60% – жертвували на гуманітарні потреби. Тож благодійні фонди стають гравцем, який потенційно конкуруватиме на ринку з ритейлом, індустрією розваг та туристичною сферою.

Незважаючи напередбачуваність розгортання воєнних дій та наслідків війни, можемо говорити про збереження статусу-кво на ринку комунікацій і наступного 2023 року. З максимальною адаптацією проєктів до викликів часу і ймовірним скороченням бюджетів на PR та маркетинг.

З огляду на соціальний та економічний контекст, може йти мова про посилення інтересу у комунікаціях для IT та фарми. Разом із тим, все більше проєктів будуть потребувати розширення географії: Польща, Румунія, Німеччина, Португалія, Британія, США.

Продовжать активно будувати репутацію благодійні фонди. Найперше — гуманітарні, які допомагають мешканцям деокупованих територій та внутрішньо переміщеним особам.

Комунікації у державному та громадському секторі будуть зокрема направлені на теми енергоефективності в країні та реінтеграції регіонів, які тривалий час перебували під окупацією – Донеччини, Луганщини та Криму.

Зі зростанням суспільного інтересу до теми відбудови країни у PR-послугах можуть більше зацікавитись будівельні компанії, дизайнерські та конструкторські бюро. Їхні запити, так само як і інтерес до комунікацій від аграрного бізнесу, залежатимуть від

готовності відійти від більш традиційних інструментів, прямих комунікацій та рекомендацій.

Список використаних джерел:

1 Як збільшити частку ІТ у ВВП країни до 10%. Що слід зробити для залучення в галузь удвічі більше спеціалістів за найближчі три роки. *Українська правда. Економічна правда.* URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/08/12/676801/> Дата публікації: 12.08.2021. (Дата звернення: 13.03.2023).

2 State of PR 2022 Як жила і виживала PR-індустрія в Україні протягом 2022? Вебінар – LOOQME. // *YouTube. unbibmk.* Електрон. відеодан. URL: https://www.youtube.com/watch?v=PNtp9_h-krk Назва з екрану. Дата публікації: 08.12.2022. (Дата звернення: 13.03.2023).

3 Комунікації — маркер стійкості економіки. Як війна впливає на попит на маркетинг і PR в Україні. *Українська правда. Економічна правда.* URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/5/695713/> Дата публікації: 05.01.2023. (Дата звернення: 13.03.2023).

4 Корсар О. Сім важких місяців для креативних індустрій. *MMR Events.* URL: <https://mmr.ua/show/7-misyacziv-dlya-kreatyvnyh-industrij-chy-ye-mezhazhyttestyjkosti> Дата публікації: 20.10.2022. (Дата звернення: 13.03.2023).

5 #MakeUkraineBetter: впливай на реалізацію соціальних проєктів в Україні. *Мое місто. Краудфандинг для соціальних проєктів.* URL: https://mycity.one/projects/makeukrainebetter?utm_source (Дата звернення: 13.03.2023).

6 Цимбалюк І. О. Інформаційна безпека підприємства: сучасні реалії та загрози. *Теорія та практика менеджменту безпеки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (18 травня 2017 р.)* / Відп. ред. проф. Л. М. Черчик. Луцьк, 2017. С. 118-119.

7 Павліха Н., Марчук Ю. Роль інноваційної інфраструктури міст-метрополій в забезпеченні розвитку регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України.* 2013. Вип. 2. С. 216-224. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_2_23.

8 Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.

9 Pavlikha N., Khomiuk N. Economic security of development of rural territories in Ukraine. *International Journal of New Economics and Social Sciences.* 2018. № 1 (7). p. 119-130.

УДК: 338:004.9]:330.3-29:3

Кльоба Віктор,
PhD аспірант Лабораторії проектів та ініціатив
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ІТ-ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ

ІТ-індустрія стала однією з найбільш динамічних та перспективних галузей економіки України. Проте, відсутність програм і проектів інклюзивного розвитку у цій сфері господарювання може обмежувати розвиток цієї галузі та перешкоджати забезпеченню рівних можливостей для всіх груп населення.

Питання комплексного аналізу, обґрунтування та визначення сутності, факторів та соціально-економічних засад інклюзивного розвитку національних економік в умовах глобалізації та розвитку різноманітних секторів економіки на засадах інклюзивного зростання розглянуто вченими у роботах [1-6]. Проте недостатньо вивченими є питання організаційного та економічного забезпечення інклюзивного розвитку ІТ-індустрії, задля підвищення різноманітності та ефективності цієї сфери економіки України. У зв'язку з цим розглянемо особливості забезпечення рівних можливостей для всіх учасників в ІТ-індустрії.

Одним із основних принципів інклюзивного розвитку ІТ-індустрії є забезпечення рівних можливостей для всіх груп населення. Для цього необхідно вживати заходів щодо створення більш доступного середовища для людей з обмеженими можливостями, зокрема, щодо доступності ІТ-продуктів та послуг для людей з різними формами обмежень.

Для забезпечення рівних можливостей важливо розробляти технології, які більш добре відповідають потребам людей з обмеженими можливостями. Для цього можуть бути створені спеціальні програмні продукти та інші ІТ-рішення, які дозволять користувачам з різними формами обмежень користуватися ІТ-продуктами та послугами без перешкод.

Також необхідно забезпечувати доступність ІТ-освіти для всіх, зокрема для людей з обмеженими можливостями. Для цього можуть бути створені спеціальні програми навчання та курси, які допоможуть людям з обмеженими можливостями отримати необхідні знання та навички для успішної кар'єри в ІТ-індустрії.

Залучення людей з обмеженими можливостями до роботи в ІТ-індустрії також є важливим аспектом інклюзивного розвитку. Для цього можуть бути створені спеціальні програми підтримки та заохочення, які стимулюватимуть компанії до залучення людей з обмеженими можливостями до роботи в ІТ-індустрії.

Звернемо увагу на необхідність розвитку соціальної інклюзії в ІТ-індустрії, зокрема, створювати сприятливі умови для працюючих батьків, людей похилого віку, інвалідів та інших груп населення, які можуть потребувати додаткової підтримки. Наприклад, це може включати створення гнучких графіків роботи, забезпечення можливості дистанційної роботи, створення спеціальних приміщень та обладнання, які відповідають потребам людей з обмеженими можливостями.

Крім того, забезпечення рівних умов для жінок та чоловіків в ІТ-індустрії лишається нагальним питанням сьогодення. Жінки частіше стикаються зі стереотипами та дискримінацією в ІТ-індустрії, що може призводити до меншої кількості жінок в розробці програмного забезпечення, управлінні проектами та вищих керівницьких посадах. Для забезпечення інклюзивного розвитку ІТ-індустрії необхідними є проєктні ініціативи і рішення задля зменшення стереотипів і дискримінації в ІТ-галузі та створення рівних умов праці й відпочинку для жінок та чоловіків.

Стратегія інклюзивного розвитку ІТ-індустрії охоплює питання залучення молоді до цієї галузі. ІТ-індустрія є однією з найбільш динамічних та швидко зростаючих галузей світу, тому її розвиток є важливим для майбутнього України. Для забезпечення інклюзивного розвитку ІТ-індустрії в Україні важливо залучати молодь з різних соціальних груп та забезпечувати доступність ІТ-освіти для всіх, незалежно від їхнього статусу, здібностей та можливостей. Це може включати створення спеціальних програм та ініціатив, які сприяють доступу молоді до ІТ-освіти та забезпеченню її якісного рівня. Такі програми можуть забезпечувати доступ до безкоштовної ІТ-освіти, проводити спеціальні тренінги та семінари, сприяти стажуванню та працевлаштуванню в ІТ-компаніях.

Крім того, інклюзивний розвиток ІТ-індустрії передбачає залучення іноземних фахівців та інвесторів до України. Це може допомогти розвитку ІТ-індустрії та залученню нових ідей та технологій до країни. Залучення іноземних інвесторів може сприяти створенню нових робочих місць та підвищенню економічного розвитку країни в цілому.

Одним з важливих аспектів інклюзивного розвитку ІТ-індустрії є збільшення кількості ІТ-стартапів та підтримка малих та середніх ІТ-компаній. Це може сприяти розвитку інновацій та стимулювати зростання галузі. Забезпечення підтримки ІТ-стартапів та малих та середніх ІТ-компаній може включати фінансову підтримку, надання консультацій та менторингу, створення сприятливих умов для розвитку бізнесу та забезпечення доступу до ринків збуту.

Таким чином, інклюзивний розвиток ІТ-індустрії в Україні є важливим завданням, яке передбачає створення сприятливих умов для розвитку ІТ-сфери для всіх, забезпечення доступу до ІТ-освіти та збільшення кількості ІТ-стартапів та підтримка малих та середніх ІТ-компаній. Розробка і реалізація стратегічних рішень, програм і проєктів інклюзивного розвитку сприяє сприятливих умов для включення всіх соціальних груп в ІТ-сферу, створенню сильної та інноваційної галузі.

Процес інклюзивного розвитку ІТ-індустрії потребує спільних зусиль уряду, громадських організацій, бізнесу та громадян. Уряд має забезпечити створення правової бази для інклюзивного розвитку ІТ-сфери та реалізації програм підтримки молоді та інших вразливих соціальних груп. Бізнес та громадські організації можуть допомогти в розробці та реалізації спеціальних програм та ініціатив для забезпечення доступу до ІТ-освіти та розвитку ІТ-стартапів та малих та середніх ІТ-компаній. Громадяни можуть брати участь у проєктах та ініціативах, які сприяють інклюзивному розвитку ІТ-сфери та забезпеченню доступу до неї для всіх.

Отже, інклюзивний розвиток ІТ-індустрії в Україні має потужний потенціал для забезпечення сталого економічного розвитку на засадах інклюзивного зростання та включення всіх соціальних груп в ІТ-сферу. Для досягнення цієї мети необхідні спільні зусилля уряду, бізнесу, громадських організацій та громадян, які зможуть сприяти створенню сприятливих умов для розвитку ІТ-індустрії та забезпечення доступу до неї для всіх. Інклюзивний розвиток ІТ-індустрії не лише допоможе забезпечити економічне зростання

країни, але й підвищити якість життя всіх громадян, зменшити безробіття, забезпечити доступ до новітніх технологій та підвищити конкурентоспроможність України в глобальному ІТ-світі.

Список використаної джерел:

1. Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 1–28 лютого 2020 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 229 с. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/1-28_.pdf
2. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Науковий базис формування теорії інклюзивного розвитку регіону. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал*. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 3 (23). С. 136-142. URL: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-03-136-142>
3. Цимбалюк І. О. Генезис теорії інклюзивного розвитку регіону. *Причорноморські економічні студії*. Одеса, 2019. Вип. 47. С. 235–240.
4. Цимбалюк І. О. Концептуальні засади інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації. // *Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал*. 2019. № 5–6. С. 125–133.
5. Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2022.
6. Pavlikha N., Khomiuk N., Demianchuk O., Shelenko D., Sai L., Korneliuk O., Naumenko N., Skorohod I., Tsymbaliuk I., Voichuk M. Economic assessment of inclusive development of territorial communities within rural areas: a case study of Ukraine. *Ad alta: Journal of interdisciplinary research*. 2022. Volume 12, Issue 1, Special XXV. P. 97-104.
7. The Global Information Technology Report 2016. URL:: <https://www.weforum.org/reports/the-global-information-technology-report-2016>
8. Результати національного дослідження ІТ-індустрії. URL:: <https://itukraine.org.ua/results-of-a-national-study-of-the-it-industry.html>
8. ІТ-ринок України: відкриття та перспективи. URL: <https://dlf.ua/ua/it-v-ukrayini-tsifri-perspektivi-ta-bar-yeri/>
9. Інклюзивна освіта в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>
10. Діяльність Міністерства цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/ministry>

СЕКЦІЯ 4. ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК: 332.14:336.1(477)

Мацюк Іван
аспірант Лабораторії проєктів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВОЇ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

Однією з ключових передумов місцевого розвитку є наявність фінансових ресурсів для його забезпечення [1]. Відповідні фінансові ресурси формуються і використовуються місцевими органами влади через місцеві бюджети, що виступають фінансовою основою їх діяльності. Водночас через обмеженість ресурсів, а також у зв'язку з новими викликами воєнного часу органи місцевого самоврядування зіткнулись зі значними проблемами щодо забезпечення економічного та соціального розвитку територій.

Основною ідеєю формування системи спроможних територіальних громад в Україні є перехід від неефективних, подрібнених і часто фінансово неспроможних сільських, селищних рад до територіальних громад із реальними можливостями для забезпечення свого розвитку. Реформа децентралізації була покликана розширити повноваження сільських і селищних територіальних громад до рівня міських територіальних громад, які й раніше мали значні кошти в своїх бюджетах розвитку. Результатом запроваджених змін стало те, що територіальні громади отримали однакові бюджетні повноваження щодо власних джерел доходів,

однак можливості використання боргових інструментів одержали лише обласні ради та міські територіальні громади.

Завдяки реалізації в Україні реформи міжбюджетних відносин, яка була складовою частиною процесу децентралізації, вдалося послідовно досягти таких позитивних результатів:

- підвищено рівень фінансового забезпечення місцевих бюджетів – дохідна спроможність місцевих бюджетів зросла у рази, що призвело до збільшення інвестиційних ресурсів місцевих бюджетів;

- створено умови для мотивації органів місцевого самоврядування до нарощування дохідної бази місцевих бюджетів;

- органам місцевого самоврядування надано право самостійно встановлювати ставки місцевих податків у граничних межах, визначених законодавством, і надавати пільги з їх сплати;

- змінено систему міжбюджетного вирівнювання: балансування видаткових повноважень замінено на більш прогресивний механізм горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів.

Обсяги місцевих бюджетів повинні бути достатніми для проведення видатків розвитку, що й буде складати фінансову складову забезпечення місцевого розвитку. В сучасних дослідженнях науковців доведено наявність тісного взаємозв'язку між обсягом здійснених у регіоні видатків і рівнем його валового регіонального продукту, як одного з показників, що характеризують перспективи досягнення економічних цілей розвитку. Для прикладу, аналіз проведений І. Цимбалюк підтверджує, що для більшості регіонів України важливою проблемою є активізація економічного зростання задля розширення фіскального простору інклюзивного розвитку та збільшення надходжень до місцевих бюджетів [2].

Зокрема, на надходження податку на доходи фізичних осіб органи місцевого самоврядування можуть впливати через активізацію економічного зростання та покращення інвестиційного клімату. Наслідком цього будуть створені додаткові робочі місця та, відповідно, додаткові надходження до місцевого бюджету від їх оподаткування. Для повноцінної реалізації зазначеного заходу важливим є удосконалення чинного механізму управління інвестиційною діяльністю з урахуванням євроінтеграційних

пріоритетів сталого розвитку та досвіду країн Європейського Союзу [3].

Дохідними джерелами місцевих бюджетів згідно Бюджетного кодексу України визначено податкові та неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом і трансферти, а також передбачена можливість здійснення запозичень й надання місцевих гарантій для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання - резидентів України, що належать до комунального сектору економіки.

В результаті децентралізації система формування доходів місцевих бюджетів зазнала значних змін, зокрема відбулось збільшення ролі місцевих податків, зростання частки загальнодержавних платежів, що спрямовуються на місця, та трансформація системи міжбюджетного вирівнювання [4; 5].

Органам місцевого самоврядування надані права встановлення порядку використання коштів й іншого майна, що перебуває у спільній власності територіальних громад і отримання плати за використання такого майна. На нашу думку наділення додатковими повноваженнями виконавчих органів місцевих рад з адміністрування загальнодержавних платежів підвищило б їхні контрольні можливості за надходженнями до бюджетів, сприяло б налагодженню взаємодії з податковими органами та, відповідно, дало б позитивний ефект для збільшення доходів місцевих бюджетів.

Вагомою фінансовою складовою місцевих бюджетів надалі залишаються міжбюджетні трансферти, хоча їх частка у доходах і скоротилась після завершення реформи децентралізації. Обсяги міжбюджетних трансфертів щорічно встановлюються для місцевих бюджетів законом про державний бюджет і залежать в основному від кількісних параметрів мережі та контингенту працюючих у закладах соціально-культурної сфери територіальних громад.

Окрім вищезгаданих традиційних джерел для забезпечення заходів місцевого розвитку органи місцевого самоврядування повинні більш активно використовувати залучені кошти, що надходять через механізми запозичень і місцевих гарантій. Права на здійснення місцевих запозичень й надання місцевих гарантій належать, згідно з Бюджетним кодексом України [6], обласним радам і міським територіальним громадам. Такі ресурси можуть використовуватись для фінансування інвестиційних проєктів, створення або оновлення об'єктів критичної інфраструктури тощо.

Для прикладу, використання зазначених боргових інструментів Луцькою територіальною громадою дало можливість провести заходи з підвищення енергетичної ефективності в громадських будівлях міста, покращення енергоефективності та надійності системи водопостачання та водовідведення, оновлення інфраструктури електротранспорту.

З урахуванням сучасних реалій та потреби у фінансових ресурсах для здійснення заходів місцевого розвитку в умовах війни, є доцільним розширити коло користувачів борговими інструментами на законодавчому рівні, не залежно від статусу територіальної громади, а від обґрунтованого обсягу власних доходів місцевого бюджету, достатніх для виконання зобов'язань щодо сплати боргів. Водночас, питання використання боргових механізмів фінансування місцевого розвитку потребує подальшого вивчення з метою наукового обґрунтування його ефективності.

З усіх дохідних джерел бюджетів, а саме від використання рухомого та нерухомого майна, земельних і водних ресурсів, платежів з доходів фізичних осіб, міжбюджетних трансфертів, запозичень і місцевих гарантій місцеві органи влади наділені реальними повноваженнями щодо адміністрування платежів від використання майна громади та щодо рентних платежів місцевого значення. Вплив на інші джерела доходів місцевих бюджетів є суттєво обмеженим.

Отже, в сучасних умовах розвитку територіальних громад потребує подальшого вдосконалення механізм адміністрування платежів до місцевих бюджетів у напрямку розширення повноважень органів місцевого самоврядування.

Інвестиційна складова місцевих бюджетів вимагає посилення, а пошук механізмів управління інвестиційною діяльністю в громадах повинен стати одним з найпріоритетніших напрямів діяльності органів місцевого самоврядування у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування. // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1997, №38, ст. 249. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452/97-%D0%92%D0%A0#Text>.

2. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 340 с. ISBN 978-966-940-278-3

3. Лугова М. С., Цимбалюк І. О., Павліха Н. В. Інвестиційна діяльність регіону в умовах європейської інтеграції: ретроспективний аналіз та напрями активізації: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. С. 250.

4. Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. ISBN 978-966-940-399-5

5. Khomiuk N. & Nataliia P. Organizational and economic mechanism of diversification of sustainable development of rural areas in the conditions of decentralization. *National Interest*, 2021. 2(6), 1–11. URL: <https://sc01.tci-thaijo.org/index.php/NIT/article/view/240169>

6. Бюджетний кодекс України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2010. № 50-51. Ст.572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n311>.

УДК: 368

Дирда Ангеліна
здобувачка вищої освіти
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник:

Діденко Людмила
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових ринків та технологій
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Протягом останніх років національний страховий ринок стикається із рядом складних випробувань, які обумовлені загостренням пандемії та карантинних вимог, військовими діями на нашій території та виникненням й поширенням глибоких кризових явищ у фінансовій системі та економіці загалом. Ці фактори здійснюють безпосередній вплив на страхову діяльність, дохід та рух фінансових потоків. Зокрема від зовнішніх та внутрішніх чинників, залежить розвиток суб'єктів цього ринку, якість надання страхових

послуг на цьому ринку, майбутня норма прибутку від страховиків. основні та інвестиційні операції, можливість залучення фінансових ресурсів та інвестування їх у прибуткові активи тощо.

Яким є потенційне майбутнє страхового ринку очима НБУ – це підтримка страхового ринку, зокрема, у напрямі зниження ризику миттєвої ліквідності, для забезпечення стабільності на ринку нормативи не «пом'якшуються». У страховиків, які не виконували обов'язкові фінансові нормативи у довоєнний період зростають ризики невиконання поточних зобов'язань та виходу з ринку. Регулятор також опрацьовує можливості розширення переліку дозволених транскордонних операцій перестраховування [1].

За результатом опитування, проведеного НБУ (рис. 1), станом на березень 2022 року, більшість страховиків продовжувало свою діяльність евакуювавши співробітників у безпечніші регіони та забезпечивши віддалену роботу персоналу. Проте страхові компанії в Україні зіткнулися з низкою принципово нових викликів.

Рис. 1. Результати опитування страховиків-учасників Асоціації «Страховий бізнес» щодо їх діяльності в умовах воєнного стану.
Джерело: побудовано автором за даними НВ Бізнес [2].

У зв'язку з тимчасовою окупацією територій, цілковитим знищенням об'єктів нерухомості, вимушеним переміщенням суб'єктів бізнесу в результаті відбувається скорочення кількості центрів обслуговування клієнтів страховиків. На даний час складно кількісно оцінити отримані збитки страхового ринку, пов'язані з війною, проте вони, беззаперечно, є значними. У першу чергу,

військовий конфлікт загрожує значним падінням платежів, так вже в березні у переважній більшості страховиків цей показник вже становив 50-90 %. Крім того, продовжується тенденція до зменшення кількості діючих страхових компаній.

Також до цих проблем додалося суттєве зниження обсягів продажів, особливо через роздрібні канали, і значне зменшення розміру грошових надходжень страхових компаній у вигляді страхових премій. Крім того, різко збільшилася кількість запитів від клієнтів на відтермінування чергових платежів та розірвання договорів страхування. При цьому суттєво змінилася модель дистрибуції страхових полісів та процеси відшкодування, дедалі більше трансформуючись в онлайн. У зв'язку з переміщеннями, тимчасовим захопленням територій, фізичним знищенням об'єктів нерухомості скоротилася кількість центрів обслуговування страхувальників. Проблемними є організація врегулювання страхових випадків у регіонах, де ведуться бойові дії, проведення оглядів транспортних засобів, отримання та належне оформлення оригіналів документів для подання страховику з метою отримання страхової виплати та ін. [3].

Враховуючи наявні проблеми та ситуацію на ринку, держава намагається врегулювати складні економічні труднощі, що склалися на ринку. Тому Національним банком як основним регулятором страхового ринку були розроблені та представлені рекомендації [4], що стосувались спрощення процедури врегулювання страхових випадків, за допомогою використання електронних документів, їх копій якщо неможливо чи ускладнено отримати оригінали, або ж використання інших засобів дистанційного врегулювання страхових випадків на період воєнного стану.

В сьогоденні умовах, важливим є використання у діяльності страховиків технологічні розробки для пропозиції нових методів надання послуг. Так діючи в таких умовах, страховики інтегрують технології у свій власний бізнес та онлайн-канали. Пропонуючи більшість своїх продуктів через електронні формати полісів. В свою чергу попит серед страхувальників на онлайн-послуги досить підвищився, та продовжує рости що пов'язано насамперед з бажанням знизити ризик небезпеки при відвідуванні офісів страхових компаній [5].

Також можемо виокремити наступні три напрямки розвитку сфери страхування:

- за рахунок впровадження автоматизації внутрішніх процесів знизити сукупні витрати страховиків;
- важливого значення для забезпечення розвитку страхових компаній використовувати зарубіжний досвід;
- за допомогою Blockchain проєктів підвищити ефективність діяльності страховиків.

Не менш важливим є запровадження таких технологій як FinTech, зокрема на міжнародній арені доцільно поставити мету розвитку країни як світового фінансового центру з виділенням спеціалізації за основними двома напрямками, а саме: на операціях з цінними паперами, страхуванні міжнародних торгових потоків [6].

Таким чином, можемо підвести підсумки, функціонування страхового ринку відбувається в досить складаних умовах. На основі проаналізованих проблем, які стримують розвиток ринку страхування, побудована концептуальна модель його розвитку. Вирішення цих проблем сприятимуть зближенню нормативно-правового забезпечення до міжнародних стандартів, стимулюватимуть активізацію страхової, фінансової та інвестиційної діяльності страховиків.

Список використаних джерел:

1. Савчук С. Ринок небанківських фінансових послуг після війни. Веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/25/687455/> (дата звернення 06.03.2023).
2. Черняхівський В. План Маршалла для українського страхового ринку. *НВ Бізнес*. 2022. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplinula-viyna-na-strahoviy-rinok-ekspert-ostanninovini-50237940.html> (дата звернення: 06.03.2023).
3. Смоляк В. А. Особливості визначення фінансової стійкості страхових компаній в умовах реформування ринку фінансових послуг. *Бізнес-навігатор*. 2022. № 3(70). С. 128-131. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/28817> (дата звернення: 06.03.2023).
4. Що потрібно знати небанківським фінансовим установам під час воєнного стану. *Офіційний сайт НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/scho-potribno-znati-nebankivskim-finansovim-ustanovam-pid-chas-voyennogo-stanu> (дата звернення: 06.03.2023).
5. Татарин Н.Б., Лопушанський Р.В. Модернізація ринку страхування України в умовах пандемії COVID-19. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 25. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/271> (дата звернення: 06.03.2023).

6. Діденко Л.В., Гулей А.І., Ясентюк А.С. Розвиток фінансового ринку України під впливом фінансових технологій. *Збірник наукових праць Державного податкового університету: електронне наукове видання*. 2022. № 1. URL: <https://dpu.edu.ua/zbirnyk-naykovyhprrats> (дата звернення: 06.03.2023).

UDK 336:005.8-029:3

Adamchuk-Korotytska Mariia,
PhD student of the Laboratory of Projects and Initiatives
Lesia Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine

Khrushch Yuri,
Lutsk, Ukraine

CHARACTERISTICS OF FINANCING SOURCES OF INCLUSIVE DEVELOPMENT PROJECTS

Inclusion is a process of increasing the degree of participation of all citizens in society, including people with disabilities and other groups with reduced mobility. In the conditions of war, the issue of implementation of inclusive development projects is becoming increasingly urgent and urgent. Their main task remains to ensure access of all segments of the population without exception to services and resources - food, housing, medical care, education, the labor market, which allows people to survive, maintain their health, and improve their well-being.

The Ukrainian term “inclusion” comes from the English “inclusion” and in the most simplified sense means involvement, inclusion in various spheres of society’s life of everyone, without any differences and restrictions [1].

As noted by N. Pavlikha and I. Tsymbalyuk, the basis of inclusive development is the need to ensure the participation of the country’s population in the process of growth both from the point of view of decision-making and in the formation of growth factors. This type of socio-economic growth is aimed at the development of a person,

increasing his well-being and reducing the level of poverty and inequality, and requires active participation in the economy of human resources [2].

An inclusive approach provides fair opportunities and equality for economic participants, allows to involve most of the labor resources in effective activities, which is accompanied by benefits brought to every sector of the economy and different layers of society. The origin of the inclusive concept of growth, the analysis of theoretical approaches to the definition of the essence of inclusion makes it possible to scientifically identify the concept of “inclusive development” as a process of achieving complex qualitative and quantitative changes in the spatial system, based on the development of the economic sphere by increasing the degree of involvement of the population in productive activities, the formation of accessible infrastructure for creating equal opportunities for personal development and ensuring a fair distribution of the obtained results, which is a prerequisite for social upliftment, reducing the level of differentiation of the population and increasing the level of its well-being [3-5].

Projects of inclusive development in the conditions of war are primarily aimed at the protection of vulnerable sections of the population, the availability of medical care, social support, life safety, etc. In addition, inclusive development projects are aimed at supporting local initiatives, public organizations and other forms of public participation in the decision-making process regarding the development of communities and organizations.

In practice, various inclusive development projects aimed at supporting different population groups are being implemented. Among them are the following projects: “Inclusive education for all”, which aims to provide access to quality education and create the necessary conditions for successful learning for everyone without excluding population groups, regardless of their individual characteristics, mental and physical capabilities; “Inclusive health care” for the availability of medical services; “Inclusive housing provision” – creation of affordable and inclusive housing, in particular for homeless people, internally displaced persons and refugees; “Inclusive employment” for equal access and equal opportunities of the population in the labor market; “Inclusive tourism” regarding the accessibility of cultural events; “Inclusive art” for revealing the creative potential and development of all segments of the population in an artistic environment.

Grants are the most common form of financing inclusive development projects. They are provided by international organizations,

government institutions, commercial structures, public non-profit organizations (religious, scientific, etc.), private charitable foundations or private individuals on a non-profit, irrevocable basis for the purpose of inclusive development.

Today, in Ukraine, grant sources are often crucial for financing various projects in the field of local development. Grant funds also often perform an accompanying and supporting function in relation to other sources of financing, in particular investments or loans from international financial organizations [6].

The sources of financing for inclusive development projects are:

- state and foreign government budgets and programs, when the governments of countries allocate costs for the development of inclusive projects, at the expense of resources attracted in the form of targeted subventions, including within the framework of the implementation of state targeted programs, state investment projects (US Agency for International Development, Canadian international development agency, Swedish Agency for International Cooperation and Development, etc. or foreign embassies in Ukraine;

- international organizations acting as donors and providing financial support and additional resources for inclusive development projects on a non-commercial, irrevocable basis (United Nations, UNICEF, World Bank, European Commission, Council of Europe, OSCE, etc.);

- charitable foundations and organizations specializing in supporting projects aimed at inclusion (national foundations, for example, German political party foundations – the K. Adenaur Foundation, the F. Nauman Foundation, etc., or international ones, for example PHARE – the Democracy Program, the International Visegrad Foundation);

- private investors, including investment funds, banks and other private companies that can finance socially responsible projects aimed at increasing the level of inclusion in society (donors of various scope and nature of activity – from such large international organizations as the international foundation “Renaissance” J. Soros and the Rockefeller Foundation to small family foundations, the Knut and Alice Wallenberg Foundation, the Raskob Foundation for the Promotion of Catholic Activities);

- crowdfunding as a method of raising funds through the use of Internet platforms for the implementation of projects, initiatives or programs due to contributions from a large number of third parties, which

may not be related either to the project itself or to professional business investment;

- partnership with business, when business structures invest in inclusive projects (social responsibility programs of large companies, for example, Monsanto Company, Institute of Unconventional Gas of Shell Company);

- own resources, when initiatives and projects are implemented at the expense of own funds.

Therefore, the mechanisms of financing inclusive development projects may vary depending on the specific context. Among them are state budget allocations and grants.

References:

1. Acemoglu D. *Why nations fail: the origins of power, prosperity, and poverty*. New York Crown Publishing Group, 2012. 544 p.

2. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О. Науковий базис формування теорії інклюзивного розвитку регіону. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал*. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 3 (23). С. 136-142. URL: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-03-136-142/>

3. Цимбалюк І. О. Генезис теорії інклюзивного розвитку регіону. *Причорноморські економічні студії*. Одеса, 2019. Вип. 47. С. 235–240.

4. Цимбалюк І. О. Концептуальні засади інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації. *Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал*. 2019. № 5–6. С. 125–133.

5. Цимбалюк І.О. Оцінка інклюзивного розвитку регіонів України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал*. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. № 4 (24). С. 157–165.

6. Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В. *Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг*. Київ, 2017. 107 с.

7. Павліха Н.В., Марчук Ю.В. Концептуальні засади управління проектами сталих просторових систем. *Управління розвитком складних систем*. 2014. Вип. 18. С. 74–79.4.

8. Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2022.

9. Pavlikha N., Khomiuk N., Demianchuk O., Shelenko D., Sai L., Korneliuk O., Naumenko N., Skorohod I., Tymbaliuk I., Voichuk M. Economic assessment of inclusive development of territorial communities within rural areas: a

case study of Ukraine. *Ad alta: Journal of interdisciplinary research*. 2022. Volume 12, Issue 1, Special XXV. P. 97-104.

УДК: 336.02

Корнієнко Антоніна,
викладач вищої категорії, викладач-методист,
Таращанський технічний
та економіко-правовий фаховий коледж,
м. Тараща, Україна

СТАН ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА НОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

Фінансова безпека та розвиток цифрової економіки України в період повномасштабної війни є надзвичайно важливими завданнями для уряду та суспільства в цілому. Війна може призвести до серйозних економічних втрат, зниження інвестиційного клімату та загострення фінансової незабезпеченості. Цифрові технології можуть стати важливим інструментом для забезпечення фінансової стабільності та розвитку економіки. Однак, в період війни важливо не тільки забезпечувати стабільність, а й шукати нові можливості для розвитку економіки. Цифрова економіка може стати важливим інструментом для забезпечення розвитку України в умовах війни. Зокрема, цифрові технології можуть допомогти зменшити витрати на енергію та покращити енергоефективність, що є надзвичайно важливим в умовах війни.

Цифрова економіка займає найважливіше місце в еволюції фінансів і розвитку фінансових ринків. Так, інновації в сфері платіжних систем вплинули на процес дематеріалізації грошей, які тепер самі по собі приймають форму цифрових потоків через комп'ютерні мережі. Поширення цифрових технологій протягом тривалого періоду визначає траєкторію розвитку економіки і суспільства, і вже не раз призводить до кардинальних змін в житті людей. Водночас становлення цифрової економіки - один із пріоритетних напрямків для більшості країн - економічних лідерів, включаючи США, Великобританію, Німеччину та Японію, до чого має прагнути й Україна. Сучасні імперативи розвитку фінансового

ринку в умовах цифровізації характеризується проривним розвитком цифрових технологій, революцією в просторі інформації, прискоренням процесів глобалізації.

Цифрова економіка створює нові продукти, формує нові потреби, а швидкість і обсяг отримання інформації збільшуються з кожним днем. Всі ці процеси відкривають значні можливості для створення і розвитку бізнесу, заснованого на нових технологічних рішеннях або бізнес-моделях, які не застосовувалися раніше.

На сучасному етапі розвитку світової економіки все більше уваги приділяється цифровим технологіям та електронному бізнесу. Сюди спрямовуються інвестиційні потоки та тут накопичуються людські та фінансові ресурси світу. Статистика показує, що найбільшого поширення сучасні технології отримали в країнах з найвищим співвідношенням ВВП до числа працюючого населення. Проте цифрова економіка залишається сферою з нерозкритим потенціалом для України [3].

На сучасному етапі цифровізація фінансового ринку створила умови для [2]:

- комп'ютеризації внутрішньої структури фінансового ринку та створення сучасного фінансового телекомунікаційного середовища;
- орієнтування фінансової діяльності на впровадження передових цифрових технологій;
- формування базових стандартів, що регламентують форму представлення, способи обробки та пересилання даних інформації (протоколи обміну, інтерфейси) з врахуванням міжнародних стандартів аналогічного призначення;
- створення основних компонентів інформатизації інфраструктури фінансового ринку;
- досягнення чіткої взаємодії із національною інформаційною системою;
- виходу в глобальну комп'ютерну мережу для користування нагромадженими базами даних про учасників фінансового ринку;
- здійснення масштабного застосування інтегрованих систем обробки інформації;
- відслідковування зростаючих можливостей використання цифрових технологій.

У зв'язку із такими змінами і входженням в цифрову епоху за останні роки в лексику дослідників і практиків фінансового ринку

увійшли такі поняття, як «фінансовий інжиніринг» (financial engineering), «фінансові інновації» (financial innovation), «Фінтех» (FinTech), що стало свідченням бурхливого розвитку нових фінансових інструментів і технологій біржової торгівлі, а також істотної технологізації процесу надання класичних банківських та інших фінансових послуг. Це визнається двома паралельними, але також і конкуруючими тенденціями:

а) модернізацією діяльності і форматів надання послуг існуючими фінансовими посередниками;

б) розвитком альтернативних фінансів. При цьому обидві тенденції були пов'язані з використанням соціально-мережних форматів взаємодії учасників фінансового ринку [4, с. 45].

Разом із тим, їм на допомогу прийшли технології розподіленої системи обліку записів (distributed ledger technology, DLT), в т. ч. Блокчейн (blockchain), відкриті коди і платформи для збору, і обробки великих даних, розробка численних фінансових мобільних додатків (mobile application, mobile banking), які часто створюються групами ентузіастів в обхід традиційним банківським інститутам.

Експерти Всесвітнього економічного форуму виділяють шість основних секторів фінансової діяльності, де відбулися найбільш істотні з технологічної точки зору зміни: система платежів і розрахунків (payments); залучення депозитів і кредитування (deposit and lending); страхування (insurance); управління інвестиціями (investment management); залучення капіталу (capital rising) і організація та забезпечення ринкових угод (market provisioning) [5].

У зазначених секторах ними були визначені 11 кластерів фінансових інновацій, які є підризними по відношенню до традиційних моделей фінансового ринку. Найбільший інтерес представляють ті кластери, де сучасні технології не тільки ґрунтуються на мережевий природі ринкових зв'язків, а сприяють відновленню і розширенню соціально-мережних форматів фінансової діяльності. Це, в свою чергу, впливає на парадигму державної участі в економічному житті й вимагає заміни традиційних форм державного регулювання економічних інститутів і відносин, збудованих за ієрархічним принципом, більш гнучкими формами, що відображають соціально-мережевий характер сучасного світу та певного дерегулювання економіки і фінансів (deregulation). Зазначені тенденції формують умови для якісних і поступальних змін

фінансового ринку, окреслюють образ його можливого майбутнього [1].

Основними сегментами області фінансових технологій на даний момент є: платежі та перекази, краудфандінг, управління активами, фінансовий маркетплейс, блокчейн. При цьому можна спостерігати посилення тенденцій зі створення повністю цифрових банків, які в своїй діяльності орієнтуються на тих, хто вважає за краще використання онлайн банківських послуг [6].

Одним із нових елементів фінансової інфраструктури цифрової економіки стала поява так званих «віртуальних банків» спочатку в Європі і США, які потім вони почали розповсюджуватися і в інших країнах світу. Більшість науковців визначають термін «віртуальний банк» як віртуальну організацію, яка генерує економічну вартість. По суті, це фінансовий посередник між клієнтом та «традиційними» банками і фінансовими компаніями, який в рамках глобального цифрового середовища через Інтернет мережу на основі інтерфейсу пропонує фінансові послуги в режимі реального часу.

Розвиток цифрової економіки є одним з ключових напрямів розвитку будь-якої країни, включаючи Україну. Повномасштабна війна може створити складні виклики для розвитку цифрової економіки, оскільки вона може призвести до зниження економічної активності, зменшення інвестицій та зниження рівня життя населення. Однак, водночас, цифрові технології можуть бути важливим інструментом для підтримки економіки в умовах війни. Наприклад, вони можуть забезпечувати можливість працювати на відстані та забезпечувати доступ до інформації, яка є необхідною для ефективного управління військовою кампанією та допомагає взаємодіяти з іншими країнами.

З огляду на це, деякі заходи, які можна вжити для розвитку цифрової економіки в Україні в період повномасштабної війни, включають:

1. забезпечення доступу до швидкого та надійного Інтернету для всіх громадян, включаючи військових, які знаходяться на передовій,

2. створення сприятливих умов для розвитку ІТ-індустрії та залучення іноземних інвесторів, які можуть допомогти в розвитку цифрових технологій та підтримці економіки країни,

3. підтримка малих та середніх підприємств, які займаються розробкою та впровадженням цифрових технологій, шляхом надання фінансової та консультаційної підтримки,

4. Посилення кібербезпеки, оскільки війна створює нові кіберзагрози.

Список використаних джерел:

1. Бажал Ю. «Інформаційна економіка» URL: http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/123456789/2430/1/Bazhal-Informatsiyna_ekonomika.pdf
2. Бондаренко О. С. Тенденції функціонування фінансового ринку в економіці України [Електронний ресурс]. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/15_2018/3.pdf.
3. Джусов О.А. Альпаков С.С. Цифрова економіка: структурні зрушення на міжнародному ринку капіталу. 2016. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3058
4. Карлін М.І., Борисюк О. В. Управління державними фінансами: [навч. посібн.]. Луцьк: ПП Іванюк, 2013. 273 с.
5. Як цифрова економіка змінить Україну. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/01/16/633057>.

УДК: 336.71

Мусієнко Олена,
викладач вищої категорії,
Таращанський технічний
та економіко-правовий фаховий коледж,
м. Тараща, Україна

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасна економіка не може існувати без банківської системи. Одне з її головних завдань полягає в забезпеченні руху безготівкових грошей у країні. В умовах війни робити це особливо важко, оскільки агресор руйнує об'єкти електронних комунікацій і енергетики.

Україна уже більше року воює з агресивним російським сусідом, який здійснив безпідставне злочинне вторгнення на територію нашої мирної держави. Активна боротьба триває на фінансовому фронті, і

тут важливе значення мають стабільність та прогнозованість роботи національної банківської системи.

З початком воєнних дій на території України наша банківська система зазнала значних потрясінь і функціонує в режимі стресу і невизначеності. При цьому банки продовжують свою діяльність, намагаються виконувати всі свої зобов'язання та дотримуватися нормативів. Проте очевидним є те, що в банківському секторі відбуваються певні трансформації. Банківська система вимушена оперативно підлаштовуватися до функціонування в умовах воєнного стану.

На щастя, у найвідповідальніший період фінансова та банківська системи України вистояли. Національний банк, в перші дні війни, зафіксував офіційний курс гривні, увів ряд обмежень на здійснення розрахункових операцій у іноземній валюті, підвищив облікову ставку для стримування зростання інфляції.

Правління Національного банку України, для надійності та стабільності функціонування банківської системи, 24 лютого 2022 року прийняло постанову «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18, якою визначено основні правила роботи банків в умовах війни.

Згідно з даною Постановою, банки забезпечують роботу відділень у безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення, але з огляду на певні обмеження, які стосуються і зняття готівки [5].

Національний банк України пом'якшив ряд нормативів роботи комерційних банків. Вчинені заходи дозволили стабілізувати роботу банків, стимулювати їх змінити власні бізнес-моделі, а також сконцентрувати наявні ресурси на користь кредитування важливих для української економіки галузей за підтримки держави. В першу чергу, безумовно, мова йде про фінансування аграріїв для успішного проведення посівної кампанії.

Уряд затвердив низку програм, спрямованих на фінансову підтримку бізнесу через банківські кредити. Офіційної статистики щодо обсягів таких кредитів немає, але державні банки підтверджують, що кредити вже видаються «значній кількості клієнтів» у сфері сільського господарства, різного роду малого та великого бізнесу [1].

Однак, попри стабілізацію роботи, все ще існує багато ризиків та проблем, з якими банкам важко впоратися в умовах війни. І вони змушені йти на радикальні кроки для того, аби пристосуватися до нових складних реалій. У тому числі змушені скорочувати кількість відділень, підвищувати вимоги до клієнтів-боржників, а також відходити від довгострокових та середньострокових стратегій на користь короткострокового планування.

З початку війни було внесено деякі зміни до Податкового кодексу та інших законодавчих актів України щодо застосування їх окремих положень на період дії воєнного стану, якими серед іншого змінено певні правила роботи банків та небанківських фінансових установ, зокрема й тих, що надають послуги з кредитування [4].

Ці зміни покликані полегшити ситуацію для українців-позичальників на час війни та на початок післявоєнного відновлення економіки, адже не всі позичальники в поточних умовах спроможні вчасно обслуговувати кредити.

Відповідні зміни передбачають і звільнення від сплати штрафів за прострочення кредитів, і можливість запровадження кредитних канікул, і заборону збільшення відсоткової ставки за користування кредитом, окрім випадків, коли про це зазначено в кредитному договорі.

А от щодо депозитів, то операції з вкладами можна проводити у відділеннях банків, що працюють. У випадку відсутності можливості особистого звернення до банку таку виплату можна провести дистанційно через інтернет-банкінг із зарахування грошей на вашу платіжну картку.

Кількість діючих банків в Україні – 67. Разом з тим 7 лютого 2023 року Національний банк України відніс банк «Форвард», що займав 0,1 % чистих активів сектору, до категорії неплатоспроможних через неприведення фінансовою установою своєї діяльності у відповідність до вимог законодавства. Тож за рік кількість банків зменшилася на чотири невеликих установи, зокрема на дві з них із державним російським капіталом – у лютому 2022 року [3].

Отже, в умовах воєнного стану шляхом злагоджених дій регулятора та банків банківська система України функціонує достатньо стабільно і забезпечує безперервну роботу фінансових установ. За період воєнного стану значних змін у структурі банківського ринку не відбулося, проте певної трансформації зазнала інфраструктура банків. Крім того, поточні тенденції банківського ринку демонструють наявність очевидних складнощів у роботі банків, що обумовлені впливом воєнного стану. Попри воєнні ризики банки мають достатньо високий рівень ліквідності, що дає змогу забезпечувати подальше безперервне здійснення безготівкових розрахунків та інших зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. Економіка України під час війни. Аналітична записка. Центр економічної стратегії, 2022. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/UKR_ (дата звернення 14.03.2023 р.).
2. Фінансова безпека: Конспект лекцій. Харків: УкрДУЗТ, 2021. 102 с
3. Огляд банківського сектору НБУ. *Національний банк України*, (лютий, 2023) URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4
4. Податковий кодекс України: зі змінами і доповненнями від 02.06.2016 р. № 1389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1389-19#Text> (дата звернення 14.03.2023 р.).
5. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова від 24.02.2022 року N 18 із змінами і доповненнями, внесеними постановами Правління Національного банку України. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/pb22027?ed=2022_05_19 (дата звернення 14.03.2023 р.).

УДК: 336.011

Хлопова Карина,
студентка четвертого курсу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник:
Вергелюк Ю.Ю.,
к.е.н., доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах сучасної практики держава намагається побудувати такий механізм безпечного та вигідного функціонування суб'єктів господарювання, який би, нейтралізуючи зовнішні та внутрішні загрози, надав можливість йому стабільно розвиватися. Проте, наразі виникають все нові і нові загрози. Нині, коли в країні відбувається повномасштабне вторгнення країни-агресора, наша країна має використовувати ефективні інструменти задля ефективного ведення бізнесу. Тому зрозумілим стає питання фінансової безпеки у розрізі забезпечення інтересів суб'єктів господарювання, а особливо складнощів її реалізації в сучасних умовах.

Розглядаючи дане питання, звернемо увагу на слушну думку І. Доценко, де зазначається, що «на сьогодні українське суспільство проходить через ряд випробувань воєнного часу, який спричинив розвиток кризових явищ у соціальній, економічній та політичній сферах. Значна частина підприємства збільшили обсяги виробництва за рахунок держзамовлень та переорієнтації торгівельних мереж на товари регіональних виробників. Проте, виробничі потужності підприємств, в охоплених війною зонах, скоротилися в рази або перебувають в умовах вимушеного простою» [1, с. 179].

У розрізі захисту інтересів бізнесу, зокрема, під час війни, чимало зроблено, зокрема Законом «Про внесення зміни до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України

щодо дії норм на період дії воєнного стану» [2] введення новий тимчасовий механізм оподаткування суб'єктів господарювання. Згідно із цими змінами на період воєнного стану:

- підвищено ліміт доходу для використання умов спрощеної системи оподаткування та сплати єдиного податку до 10 млрд. грн.
- запроваджено нову ставку єдиного податку з обороту 2 %, на застосування якої можна перейти добровільно. Для цих суб'єктів господарювання знято обмеження щодо кількості осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах. Також знято обмеження щодо видів діяльності (крім діяльності з підакцизними товарами, грального бізнесу, обміну валют та видобутку та реалізації корисних копалин).
- встановлено нульову ставку акцизу на пальне.
- знижено ставку податку на додану вартість на пальне до 7 %.
- за бажанням протягом 12 місяців з 1 березня фізичні особи можуть не сплачувати ЄСВ за себе (правда, цей період не буде враховуватися у страховий стаж), а ЄСВ за мобілізованих осіб сплачуватиметься з бюджету.
- скасовуються нарахування штрафів та пені за несплату ЄСВ.
- не сплачується ПДВ за товари, що були знищені в результаті бойових дій, або передані на потреби оборони
- призупинено порядок реєстрації податкових накладних, а податковий кредит може накопичуватися на основі даних первинних документів.

Варто зазначити думку М.С. Зварич, що «фінансова безпека виступає ґрунтовною складовою економічної безпеки не тільки підприємницького сектору, а й держави в цілому, фінанси – кров економічної системи держави» [3, с. 26]. Наголосимо, що в даному трактуванні обґрунтовується саме необхідність забезпечення та підтримки фінансової безпеки держави, тому що вона стосується не лише держави загалом, а й усіх галузей національного господарства, приватних підприємців, усього суспільства. Можемо сміливо стверджувати, що нехтування станом фінансової безпеки може призвести до катастрофічних наслідків, наприклад занепад галузей або банкрутство підприємств тощо.

Система фінансової безпеки відіграє роль надсистеми, одночасно вона є і підсистемою економічної безпеки держави (яка, в свою чергу є складовою національної безпеки держави та міжнародної економічної безпеки). Зазначимо думку О.В. Іваценка та

В.М. Гельмана, які зазначають, що «в організаційному аспекті дедалі важливішою запорукою дотримання економічної безпеки України стає узгодженість взаємодії державного, комунального та приватного сегментів фінансової сфери національного господарства та забезпечення керованості кожного з них» [4, с. 125]. Застосування превентивних заходів – перший крок у переході діючої системи регулювання до ризик орієнтованої. Дослідження першоджерел виникнення ризиків, що супроводжують реалізацію будь-яких фінансових послуг – основний етап побудови такої системи [5].

Отже, можемо дійти висновку, кроки, які нині робить держава на зустріч підприємницькому сектору є логічними та виправданими, адже бізнес повинен адаптуватися до нових умов та сплачувати податки для наповнення бюджетів різних рівнів в таких загрозливих умовах роботи. Можемо з упевненістю стверджувати, що дії уряду України з підтримки бізнесу під час війни, є цілком раціональними і враховують особливості кожного з видів бізнесу і створюють умови, для його успішного відновлення та функціонування. Таким чином, забезпечення державою фінансової безпеки інтересів, український бізнес буде відновлювати економіку України і нарощувати спроможність держави перемогти країну-окупанта.

Список використаних джерел:

1. Доценко І. Фінансова державна підтримка суб'єктів підприємництва в умовах війни. *Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в умовах воєнного часу*. Луцьк. 2022. С. 179-182.
2. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: 182 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 12.10.2022).
3. Зварич М.С. Механізм забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні. *Дисертація*. Київ. 2020. С. 23-35.
4. Іващенко О. В., Гельман В. М. Фінансово-економічна безпека держави. // *Таврійський державний агротехнологічний університет. Збірник наукових праць*. 2013. № 2. С. 122-130.
5. Регулятивний потенціал фінансового ринку в умовах глобальних викликів: [монографія] / За заг. ред. д.е.н., професора С.В. Онишко. Ірпінь: Видавництво Національного університету ДПС України, 2016. 452 с.

УДК: 336.011

Хлопова Карина,
студентка четвертого курсу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник:
Діденко Л.В.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повно-масштабної війни на теренах нашої держави Національний банк України активно працює над пошуком оптимальних інструментів підтримки фінансової стійкості. Задля оптимізації і безперервності функціонування фінансового сектору вже було введено сукупність трансформацій, що стосувались як формування тактики різних видів політик, так і інструментів забезпечення стратегії їх реалізації. Проте, процеси розвитку воєнних подій є динамічними, а зміни у структурі фінансового сектору недостатньо контрольованими, що спричиняє перманентність пошуку оптимального балансу між підтримкою сталості системи, вітчизняного бізнесу, громадян, а також забезпечення потреб армії [1].

Паралельно із запровадженням воєнного стану в Україні, НБУ було прийнято Постанову «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18 від 24 лютого 2022 року [3]. Цим документом почався принципово інший порядок діяльності фінансової системи в нових умовах. Маючи на меті подальшу підтримку ліквідності банківської системи, Правлінням НБУ було прийнято наступні рішення: припинити проведення тендерів по розміщенню депозитних сертифікатів терміном на 14 днів; тендери по рефінансуванню оголошувати залежно від напрямку розвитку ситуації в країні; скасувати лютневе рішення щодо збільшення

нормативів обов'язкового резервування [4].

Додатковим підтримуючим фактором для банківської системи є запроваджене ще в перший день воєнного стану бланкове рефінансування. Створення умов для безперервного здійснення Урядом всіх необхідних платежів було забезпечено за рахунок активної роботи вітчизняної економіки, за підтримки міжнародних організацій, органів державної влади та населення України, детальніше у таблиці 1. [2].

Таблиця 1.

Фактори, які дозволили забезпечити фінансування Урядом України всіх його зобов'язань

Продовження сплати податків вітчизняними підприємствами, частина яких перерахувала їх навіть авансом
Перерахунок НБУ частини прибутку до розподілу до Державного бюджету України
Активне фінансування міжнародними організаціями та партнерами України її обороноздатності, підтримки економіки та недопущення розвитку гуманітарної кризи
Додатковими джерелами фінансування функцій держави, а особливо оборонної, стали кошти, акумульовані громадськими організаціями та населенням як України, так і за її межами
Розміщення МФУ облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), що дозволило отримати додаткові кошти

Джерело: сформовано авторами на основі [4].

За оцінками НБУ банківський сектор станом січень 2023 року банківська система загалом залишалася високоліквідною від початку повномасштабної війни, а за окремими показниками ліквідність сягнула рекордних рівнів. Окрім збереження довіри вкладників до банків, цьому сприяють регулярні та значні надходження державних виплат на банківські рахунки населення. Водночас приплив нових коштів до сектору нерівномірний: основні обсяги осідають на поточних рахунках у державних банках [4].

Важливим моментом є те, що система державних фінансів функціонує без перебоїв:

– по-перше, багато українських підприємств продовжили сплату податків до державного бюджету, а деякі навіть сплатили їх заздалегідь (за даними Міністерства фінансів України, у лютому 2022 року до загального фонду державного бюджету надійшло 104,6 млрд грн, що еквівалентно перевиконанню місячного розпису на 29,3% або

23,7 млрд. грн. За запланованого дефіциту в сумі 66,2 млрд грн в перші два місяці 2022 року профіцит загального фонду становив 13,1 млрд. грн., а державного бюджету України загалом – 24 млрд. грн.);

– по-друге, Національний банк терміново перерахував частину прибутку до розподілу в сумі майже 19 млрд. грн. до Державного бюджету України для фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану;

– по-третє, міжнародні організації та країни-партнери взяли зобов'язання із виділення значних обсягів фінансування на зміцнення обороноздатності, підтримання економіки України та гуманітарні питання [4].

Варто відзначити, що в умовах війни більшість економічних процесів, так само як і механізмів та інструментів їх регулювання, зазнають трансформацій. Сама суть процесу підтримки стійкості фінансового сектору залишилась незмінною, вона відтворює окремі аспекти ефективності протистояння системи негативному впливу, який, переважно, є найбільш деструктивним саме для економічних процесів.

Отже, функціонування фінансового сектору України в умовах воєнного стану, встановлено, що завдяки вжитим заходам НБУ вдалось підтримати стабільність його діяльності. Незважаючи на важкі зовнішні умови, запас стабільності у фінансовому секторі все ще є. Слід наголосити, що уряд за підтримки міжнародних інституцій робить все можливе, щоб така ситуація збереглась і надалі. Питання залишається лише за тривалістю воєнного стану та географією поширення військових дій.

Список використаних джерел:

1. Неівестна О., Григорук А., Литвин Л. Сучасні інструменти підтримки фінансової стійкості України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, 2022. № 39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-62> (дата звернення 03.03.2023).

2. Чернишова О., Чорновол А., Мирончук В. Функціонування фінансового сектору України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, 2022. № 38. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-49>(дата звернення 03.03.2023).

3. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління НБУ від 24.02.2022 р. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text> (дата звернення 03.03.2023).

4. Національний банк України. *Офіційний сайт*. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення 03.03.2023).

СЕКЦІЯ 5. ЕНЕРГЕТИЧНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ЗЕЛЕНИЙ КУРС ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

УДК: 621.3:631.54

Хомюк Наталія,
д.е.н., доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Бардась Валерія,
студентка третього курсу факультету економіки та управління,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Барилюк Софія
студентка третього курсу факультету економіки та управління,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Дослідження енергетичної системи має велику актуальність у сучасному світі з кількох причин. По-перше, енергетика є однією з найбільш важливих галузей, що забезпечує життєвий рівень людей. Енергетичні ресурси використовують для забезпечення тепла, світла, транспорту та інших потреб населення. Тому розвиток нових технологій та вдосконалення наявних процесів в енергетиці є критично важливим для забезпечення життєвих потреб населення. По-друге, енергетика впливає на довкілля. Дослідження енергетики

також важливі з точки зору збереження навколишнього середовища та зменшення негативного впливу енергетичної галузі на довкілля. По-третє, енергетика є важливою галуззю економіки. Розвиток нових технологій та посилення наявних процесів в енергетиці сприятимуть не лише підвищенню продуктивності та ефективності галузі, а й збільшенню прибутків та зростанню рівня економіки країни в цілому [1, 2]. Тому актуальність дослідження енергетичної системи виявляється в тому, що це галузь, що впливає на життя людей, навколишнє середовище та економіку.

Також слід підкреслити, що актуальність теми зеленого курсу повоєнної відбудови та модифікації методів і засобів розвитку енергетичної системи України у зв'язку з останніми подіями зростає дедалі більше з кожним днем, а питання енергетичної незалежності України хвилюють увесь світ та обговорюються все частіше. До того ж, ефективне функціонування енергетичної системи та дослідження природно-ресурсного потенціалу сприяють сталому розвитку регіону та держави в цілому, а ретельно продумана стратегія управління енергетичним сектором України та її вдосконалення підвищують нашу енергоефективність та енергонезалежність.

Звернемо увагу на те, що вплив росії і загрози енергетичній безпеці ЄС яскраво демонструють те, що здобуття енергетичної незалежності, в тому числі й активне використання зеленої енергетики та енергії з відновлюваних джерел, здатні позбавити світ від такої залежності у паливній сфері від росії, та зміцнити такі характеристики як самодостатність, самозабезпеченість та незалежність держави від коливань цін на паливо на світовому рівні.

Незважаючи на те, що ЄС значно розширює внутрішнє виробництво енергії з відновлюваних джерел, воно все ще не розвивається достатньо швидко, щоб досягти цілей, визначених Європейським Зеленим Курсом 2050, тому ЄС та його країни-члени аналізують перспективи розвитку енергетики за рахунок енергетичного обміну мережами із сусідніми країнами. Для Європейського Союзу країною-сусідом із значним потенціалом відновлюваної енергії є Україна. Існують два сценарії, що можуть сприяти позитивному розвитку даного сектору, а саме 1) що Україна перемогла, захищаючись від російського вторгнення, і 2) що війна закінчиться протягом року чи двох та розпочнеться величезний проект відновлення [3, с. 50–52].

Першими кроками до ефективного використання та збалансованого розподілу енергії в Україні є децентралізація. Враховуючи ситуацію з війною, саме створення індивідуальних стратегічних планів розвитку та використання благ паливно-енергетичних галузей для громад, областей і регіонів, здатні збільшити раціональне використання енергії та мінімізувати витрати на неї, за рахунок системного підходу та використання альтернативних джерел енергії в поєднанні з енергоощадними технологіями.

Але війна продовжує завдавати значної шкоди довкіллю України. Україна та її міжнародні партнери вже почали формувати бачення повоєнного відновлення України. Відбувається активний діалог як всередині країни, так і на міжнародному рівні. Масштаб заходів з повоєнного відновлення є безпрецедентним з часів II Світової війни, а їх реалізація матиме значний вплив на середньо- та довгостроковий розвиток України та всього регіону [4, с. 3].

Із усього вищезгаданого можна впевнено стверджувати, що саме зараз питання енергетичної незалежності України стоїть на першому місці, а зелений курс повоєнної відбудови трансформується до умов та обставин, з якими сьогодні зіткнулась Україна. Одним з найвагоміших та передових аспектів розвитку галузі енергетики є відновлювальна енергетика, роль якої стабілізувати макроекономічний баланс держави та забезпечити її максимальну самостійність.

Завдяки відновлюваній енергетиці електроенергія стає доступнішою. Вартість знижується, і клієнти платять менше. Поточні ціни на «зелену» електроенергію цілком конкурентоспроможні з цінами на електроенергію, вироблену з викопного палива, а іноді навіть нижчі. Крім того, викопне паливо потребує додаткових державних субсидій. Наявність розподілених джерел генерації, тобто вітрогенераторів малої потужності, дозволяє споживачам не тільки самостійно регулювати свій попит, але й отримувати дохід, постачаючи електроенергію в національну енергосистему [5].

«Зелені технології» можуть змінити подальшу перспективу залежності України від російського палива та можуть стати паливом «незалежності» в умовах війни в Україні. Енергія вітру насправді є енергією свободи та незалежності – це зумовлено природою самого вітру. Виробляючи електроенергію з енергії вітру, ми не залежимо від кількості та якості палива, умов його видобутку чи доставки,

наявності місць зберігання та утилізації відходів тощо в країнах. Все, що потрібно, це вітрогенератор і вітер, який є всюди на Землі. На відміну від нафти, газу чи ядерної енергії, вітер та інші відновлювані джерела енергії не можна використовувати як зброю [5].

Розглянемо дані на початок 2022 року (рис.1), які свідчать про те, що за загальною встановленою потужністю з ВДЕ лідерами серед усіх областей України є Дніпропетровська (1350,06 МВт), Херсонська (1139,65 МВт) і Миколаївська області (1121,16 МВт). На усі ці області припадає понад 37,3% усіх потужностей ВДЕ в Україні. Що стосується річного приросту, то найбільше нових об'єктів з ВДЕ у 2021 році було додано у Миколаївській (168,7 МВт), Одеській (149,1 МВт), Херсонській (145 МВт) та Запорізькій областях — 98,8 МВт. Цікаво зазначити, що саме ці чотири області, зокрема, лідирують й за встановленою вітроенергетичною потужністю [6].

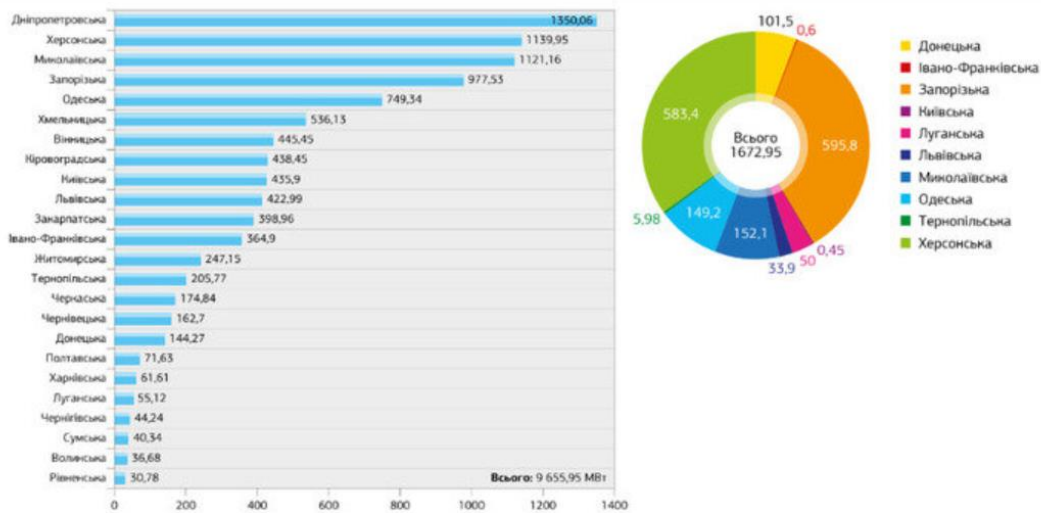

Рис. 1. Встановлена потужність ВДЕ за областями материкової частини України станом на 2021 р., МВт.

Рис. 2. Кругова діаграма: встановлена вітроенергетична потужність, МВт.

Джерело: [6].

Отже, все уже сказане означає те, що поряд з формуванням таких підходів для укріплення енергетичної незалежності аналогічним чином, Урядом України та міжнародними партнерами складається план Зеленого Курсу повоєнного відновлення, який враховує кліматичні аспекти та стратегію просування зеленої енергетики. Іншими словами, завдяки моделі зеленого відновлення, яка включає перш за все, відновлення природи та розумне

використання природних ресурсів, розвиток і розширення зелених фондів, стратегічне планування з використанням економіки майбутнього та реформ щодо клімату та довкілля, в тому числі підвищення рівня якості життя та зелені інвестиції, і звичайно фінансування та активне використання здобутків НТП у паливній галузі, під час використання відновлювальної енергії та зеленої енергетики, ми можемо бути енергетично незалежними та впевнено й успішно крокувати Зеленим Курсом повоєнної відбудови.

Список використаних джерел:

1. Павліха Н. В., Цимбалюк І.О. Управління проектами у паливно-енергетичній сфері. *Сучасні тренди підготовки фахівців з управління проектами та програмами* : матеріали підсумкової наук.-практ. конф., 23 квіт. 2018 р. Луцьк, 2018. С. 173–175.

2. Khomiuk N., Pavlikha N. Economic security of development of rural territories in Ukraine. *International Journal of New Economics and Social Sciences*. 2018. № 1(7). P. 119–130.

3. Ващенко А. В., Побоченко Л. М. Перспективи розвитку відновлюваних джерел енергії в Україні після закінчення війни з рф. *Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи*: матеріали VIII Міжнар. науково-практ. конф., м. Одеса, 23–24 верес. 2022 р. 2022. С. 50–52.

4. «Зелене» повоєнне відновлення України: візія та моделі. Аналітична записка. – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» (2022). URL: https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/08/green_recovery.pdf (дата звернення: 09.03.2023).

5. Шабала О., Бардась В. Альтернативні джерела енергії, як інструменти підвищення енергетичної безпеки України та співпраця з Польщею у воєнний період. *Соціально-компетентне управління та безпека підприємницьких структур в умовах воєнної економіки*: збірник тез I Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. Луцьк, 2022. С. 294-298.

6. Омельченко В. Сектор відновлюваної енергетики України до, під час та після війни. *Центр Разумкова*. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/sector-vidnovlyuvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pid-chas-ta-pislya-viyny> (дата звернення: 11.03.2023).

7. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.

8. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 340 с.

УДК: 502.3

Відливаний Петро,
заступник директора, викладач-методист,
Калуський фаховий коледж економіки, права
та інформаційних технологій ІФНТУНГ,
м. Калуш, Україна

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Внаслідок стрімкого економічного розвитку багатьох держав відбувається неправильне використання природних ресурсів. Це, в свою чергу, порушує закони самоочищення та відтворення екосистеми Землі. Наслідки такого ставлення до довкілля можуть бути катастрофічними, включаючи руйнування довкілля та втрату його здатності до самовідновлення. Це також впливає на еколого-економічний стан регіонів, розвиток технологій та виробництва, тривалість життя та здоров'я людей, а також рівень їхнього добробуту.

Екологічне підприємництво набуває все більшої актуальності в Україні. Багато підприємств в країні ігнорують екологічний аспект, що призводить до погіршення екологічної ситуації не лише в Україні, але й у всьому світі. Ускладнюючим фактором є стан війни в країні, що призводить до значних руйнувань інфраструктури і зниження якості довкілля. Тому відновлення України після війни має відбуватися на засадах Європейського зеленого курсу з використанням передових екологічних інструментів. Бізнес грає важливу роль у післявоєнній відбудові країни, особливо у зв'язку з катастрофічним станом довкілля. Українські підприємства повинні сконцентруватися на екологічній модернізації для успішної післявоєнної реконструкції країни.

Суб'єкти екологічного підприємництва включають в себе юридичних та фізичних осіб будь-якої форми власності та інші законні суб'єкти господарювання, які займаються виробництвом та продажем екологічної продукції, виконанням робіт та наданням послуг екологічної значимості. Основною ознакою екологічного

підприємництва є виробництво екологічно чистих товарів, виконання робіт та надання послуг екологічної значимості. Іншими ознаками є створення підприємством сприятливого екологічного середовища, дотримання екологічних вимог та стандартів при здійсненні підприємницької діяльності та застосування принципу «циркуляції» при прийнятті підприємницьких рішень [1].

На рис. 1 подано основні види екологічного підприємництва.

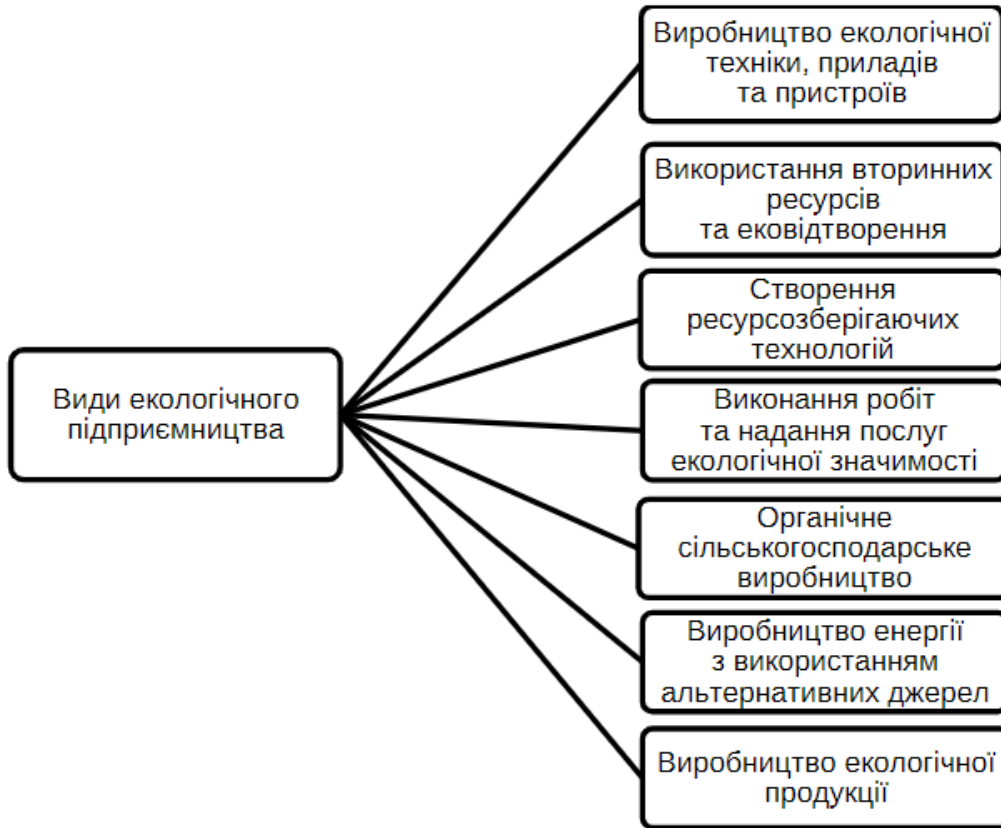

Рис. 1. Основні види екологічного підприємництва

Джерело: [2].

Напади російських військ щоденно спричинюють руйнування міст і сіл, наносять непоправну шкоду природі та довкіллю. Однак, незважаючи на це, відбудова України має початися вже сьогодні. Однією зі стратегічних цілей є чисте та безпечне довкілля, наступний крок - ведення економіки відповідно до принципів сталого розвитку та далі – рухатися європейським «зеленим курсом». Відновлення України не передбачає повернення до довоєнного стану, а планується повноцінна розбудова держави та її інтегрування до європейської спільноти. Екологічна модернізація українського бізнесу відіграє важливу роль у досягненні цієї мети, оскільки, на відміну від багатьох країн Європейського Союзу, вона здійснюється занадто повільними

темпами. Перш ніж проаналізувати розвиток екологічного підприємництва в Україні, слід розглянути досвід європейських країн, які вже досягли певного успіху в цьому напрямі.

Наприклад, Німеччина є однією з лідерів у розвитку екологічного бізнесу. У країні існує багато інноваційних компаній, що займаються виробництвом енергії з відновлюваних джерел, екологічно чистим транспортом, відновлюваною сировиною та іншими продуктами, що забезпечують сталість розвитку. Інша країна, яка активно розвиває екологічне підприємництво, - Данія. У країні існує багато компаній, що спеціалізуються на виробництві екологічно чистих продуктів та послуг, включаючи вітроенергетику, зелену електрику, енергоефективність та інші. Активно працюють над розвитком екологічного підприємництва Швеція, Франція, Нідерланди, Канада та США. Кожна з цих країн має власні програми та підходи до розвитку екологічного бізнесу. У багатьох випадках успіхи у розвитку екологічного підприємництва пов'язані з підтримкою урядів та створенням сприятливих умов для підприємництва. Особливо важливою є підтримка стартапів та інноваційних компаній, які займаються розвитком екологічно чистих технологій та продуктів. У Польщі діє програма «Зелена економіка», яка сприяє розвитку екологічного підприємництва та інвестуванню в зелені технології. Також у країні активно розвивається ринок вторсировини та переробки відходів, що сприяє зменшенню кількості сміття та забруднення довкілля. Крім того, у Польщі діє програма «Екологічно чистий продукт», яка підтримує виробників продуктів, що відповідають вимогам екологічної безпеки та сталого розвитку.

Відновлення України після війни не повинно обмежуватися лише відновленням інфраструктури. Рівно важливим завданням є збереження навколишнього середовища, яке зазнало значних пошкоджень під час війни. За найновішими даними, збитки для природи перевищують 1,35 трлн гривень [3]. Війна мала негативний вплив на водні, повітряні та ґрунтові ресурси, а також на рослинний та тваринний світ.

На початок листопада 2022 року, збитки для довкілля включають:

- 680,6 тис. тонн нафтопродуктів згоріло та забруднило повітря;
- 183 тис. м² ґрунту забруднено небезпечними речовинами;

- 38 тис. тонн викидів від горіння російської техніки потрапило у повітря, утворивши 325 тис. тонн відходів;
- 2,3 млн. м² земель засмічено;
- випалено 23,3 тис. га лісів, багато з яких втрачено назавжди;
- 20% природоохоронних територій продовжують потерпати від війни;
- окуповано 8 заповідників та 10 національних парків;
- загрожує знищення 16 рамсарським об'єктам, загальна площа яких становить 600 тис. га;
- 2,9 млн. га Смарагдової мережі перебувають в зоні ризику;
- 200 тис. км² територій потребує розмінування;
- знищено 7,1 млн м² об'єктів інфраструктури, залишки яких спричинили значну шкоду довкіллю;
- 2,2 тис. родовищ з енергоресурсами, металами та мінералами знаходяться в окупації [4].

Збитки, завдані довкіллю, постійно зростають, однак вже сьогодні можна сказати про їх величезні масштаби. Отже, в основі відбудови України мають лежати принципи збалансованого «зеленого» розвитку нашої держави. Пріоритетним має бути максимальне збереження довкілля та запобігання його руйнуванню. Вкрай важливою у післявоєнній відбудові України є роль бізнесу. З огляду на катастрофічну ситуацію з довкіллям, українські підприємства мають сконцентруватися на екологічній модернізації.

Список використаних джерел:

- 1 Implementation of the Circular Economy Action Plan. European Commission, 2022. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en (дата звернення: 30.01.2023).
- 2 Бобкова А., Павлюченко Ю. Учасники відносин у сфері екологічного підприємництва. *Підприємництво, господарство і право*, 2017. № 9. 58 с.
- 3 Росія завдала збитків довкіллю України на понад 1,35 трлн грн. // *Рахункова палата. Радіо Свобода*, 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-dovkillia-zbytky-viyna/32117865.html>
- 4 Природа та війна: як російська агресія вплинула на довкілля. *Слово і Діло*, 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryroda-ta-vijna-yakrosijska-ahresiya-vplynula-dovkilliya>

УДК: 330.31:339(477:061.1ЄС)

Голубєва Вікторія,
к.ю.н., професор,
професор кафедри публічного та міжнародного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

СТАЛИЙ РОЗВИТОК У ВІДНОСИНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І УКРАЇНИ

Більшість із означених ООН до 2030 р. 17-ти цілей (SDGs - UN Sustainable Development Goals) і 169 завдань сталого розвитку тією чи іншою мірою стосується питань клімату і екології (зокрема, безпосередньо -- 6, 7, 11-15 Цілі і завдання до них) [1]. В глобальному масштабі відповідно до означених напрямів (Цілей і завдань) прагнуть і намагають будувати своє сьогодення близько двохсот країн світу, в т.ч. країни ЄС і Україна.

Стратегія сталого розвитку ЄС закріплена у рішеннях Європейської Комісії (2001 р. [2; 3], 2002 р. [4], 2005 р. [5], 2006 [6] і 2009 рр. [7]) та стратегічних документах «Європа 2020» (2010 р.) [8; 9], «Європа 2030» (2020 р.) [10]. Серед 6-ти пріоритетних напрямків діяльності Європейської Комісії на 2019–2024 рр. [11] особливу увагу хотілося б звернути на «Європейський зелений курс» (англ. The European Green Deal) [12], що має стати центральним компонентом кліматичної політики ЄС.

Європейський зелений курс (далі – ЄЗК) – це політична ініціатива, представлена Європейською Комісією 11 грудня 2019 року з метою зменшення рівня викидів парникових газів в Європейському Союзі до 2050 року і, таким чином, перетворення Європи на перший континент, який став нейтральним до клімату [13; 14]. Середньострокові і довгострокові цілі ЄС з охорони навколишнього природного середовища визначено в «базовій стратегії», а «програми» – забезпечують загальну основу для екологічної політики. До теперішнього часу в ЄС було прийнято вісім Програм дії з охорони навколишнього природного середовища (1973-1976 рр.,

1977-1981 pp.; 1982-1986 pp.; 1987-1992 pp.; 1993 – 2000 pp.; 2002-2012 pp.; 2014-2020 pp.; 2022-2030 pp.).

Ключовими напрямками ЄЗК є [14]: - біорозмаїття, - стійка аграрна політика (Стратегія «Від лану до столу», щодо забезпечення суспільства безпечними продуктами харчування та споживання), - чиста енергія, - стійка (відкрита і конкурентоспроможна) промисловість, - будівництво та реновація (на основі системи безпечних технологічних стандартів), - стійка мобільність, - зменшення забруднення довкілля (наприклад, зменшення викидів CO₂), - кліматична дія, зокрема щодо сталого управління природними ресурсами і запобігання надзвичайним подіям і катастрофам, а також ядерна безпека. Пріоритети і напрями ЄЗК включають низку комплексних заходів у сферах регулювання промисловості, сільського та лісового господарства, енергопостачання, транспорту, торгівлі, фінансового ринку (стійке фінансування), тощо.

Для кожного із пріоритетів ЄС, в т.ч. і до ЄЗК, напрацьована значна кількість нормативно-правових актів і інструментів для реалізації своєї спільної політики щодо сталого розвитку, як на рівні ЄС, так і на національному рівні держав-членів. Дійсно, можна погодитися, що «європеїзацію можна визначити як формування, поширення та інституціоналізацію формальних і неформальних правил, процедур, політичних парадигм, способів дій, спільних переконань і норм, які спочатку було розроблено та консолідовано на рівні ЄС, а згодом – інкорпоровано до законодавств держав-членів ЄС» [15, с. 312]. Наприклад, ціль зменшення викидів CO₂ в Європейському Союзі на 40% до 2030 року, порівняно з 1990 роком, має бути наближена до зниження на 50-55% [12, р. 4], що вимагає перегляду «кліматичних планів» держав-членів ЄС. Наприклад, Регламентом (ЄС) 2020/852 про створення основи для сприяння сталому інвестуванню від 18.06.2020 р. [16] було запроваджено перший у світі «зелений список» стійкої економічної діяльності, що передбачає нову загальну систему класифікації з єдиною термінологією, щодо економічної (у т.ч. інвестиційної) діяльності, які позитивно впливають на навколишнє середовище і клімат. Головна мета Регламенту полягає в допомозі країнам ЄС стати нейтральним до клімату до 2050 року.

Взагалі, в ЄС вже започатковано і діє велика кількість ініціатив / інструментів (інституційній, інструментів, програм та ін.), спрямованих на зменшення впливу на довкілля та боротьбу зі зміною

клімату, наприклад ось деякі з них: - Європейський фонд з підтримки сталого розвитку (EFSD); - Європейська система екологічного управління та аудиту (EMAS); - Програма «LIFE»; - Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF); - Європейська програма з інвестицій в області клімату (EUCI); - Європейська програма з охорони природи «Natura 2000»; - Європейська програма зі зменшення впливу промисловості на довкілля (EIPPCB); - Європейська програма зі зменшення відходів (CIP); - Європейський фонд гарантій сільського господарства (EAGF) та ін.

На національному рівні щодо питань сталого розвитку Україна має певні інституційно-правові напрацювання, зокрема 30.09.2019 р. був прийнятий Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [17] та ін. Крім того, в рамках виконання міжнародних зобов'язань відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС 2014 р. (у сферах охорони довкілля, екології і клімату -- ст.ст. 289, 292, 293, 236, 302, 338, 342, 360, 361, 362, 365, 374, 375, 414, Додаток XXXI) [18] теж відбувається активна робота з імплементації [19].

Європейський зелений курс визначив нові завдання перед Україною та ЄС, наприклад щодо [20]:

- впровадження Механізму коригування вуглецю на кордоні (CBAM);
- популяризації органічної продукції, відповідно поява нових можливостей на ринку для національних сільськогосподарських виробників;
- зниження використання пестицидів (на 25% - до 2030 року), добрив та антибіотиків (на 25% - до 2030 року) у сільському господарстві, а також введення заборони на імпорту харчової продукції з ринків, де держави не дотримуються законодавства ЄС з охорони довкілля (у рамках реформи Спільної сільськогосподарської політики ЄС (CAP) та стратегій ЄС про біорозмаїття і «Від лану до столу»);
- озеленення (greening) транспортної сфери;
- контролю за забрудненням Чорного моря для збереження його біорозмаїття та підтримки і відновлення функцій екосистеми та ін.

Відповідно до резолюції Європарламенту, 23.06.2022 р. Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС [21], що є юридично і процедурно визначальною віхою, яка продовжує і поглиблює

подальшу міжнародному регіональну співпрацю. Звичайно участі України в реалізації Цілей і завдань сталого розвитку (на універсальному, регіональному та національному рівнях) суттєвої і довготривалої шкоди завдала агресія РФ. Проте досвід вступу до ЄС інших країн в рамках підготовки до членства свідчить, що статус кандидата передбачає масштабну трансформацію країни в економічній, соціальній, правовій, правозастосовній, екологічній та ін. сферах, зокрема наближення до європейських стандартів рівня життя і добробуту.

Список використаних джерел:

1. UN GA. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development: Resolution GA UN. 25.09.2015. № A/RES/70/1. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3923923?ln=ru> (дата звернення: 12.03.2023).

2. EU. Commission Communication of 15 May 2001 'A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development' (Commission proposal to the Gothenburg European Council). [COM\(2001\) 264](#) final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52001DC0264> (дата звернення: 12.03.2023).

3. EU. Presidency Conclusions Göteborg European Council 15 And 16 June 2001. URL: https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1.en1.pdf (дата звернення: 12.03.2023).

4. EU. Commission Communication of 13 February 2002 '[Towards a global partnership for sustainable development](#)'. [COM\(2002\) 82](#) final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52002DC0082> (дата звернення: 12.03.2023).

5. EU. Commission Communication of 13 December 2005 on the review of the Sustainable Development Strategy – A platform for action. [COM\(2005\) 658](#) final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52005DC0658> (дата звернення: 12.03.2023).

6. EU. Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) - Renewed Strategy: Council of the European Union. 09.06.2006. 10117/06, Brussels. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10117-2006-INIT/en/pdf> (дата звернення: 12.03.2023).

7. EU. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Mainstreaming sustainable development into EU policies : 2009 Review of the European Union Strategy for Sustainable Development. 24.07.2009. COM(2009) 400 final, Brussels. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52009DC0400> (дата звернення: 12.03.2023).

8. EU. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth : Communication from the Commission. 03.03.2010. COM(2010) 2020 final,

Brussels. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:en:PDF> (дата звернення: 12.03.2023).

9. EU 2020. European Parliament resolution of 16 June 2010 on EU 2020. 2011/C 236 E/08. P7_TA(2010)0223. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52010IP0223> (дата звернення: 12.03.2023).

10. EU. European Commission. Reflection Paper Towards a Sustainable Europe by 2030. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2019-01/factsheets_sustainable_europe_012019_v3.pdf (дата звернення: 12.03.2023).

11. EU. European Commission. Political Guidelines For The Next European Commission 2019-2024. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2020-04/political-guidelines-next-commission_en_0.pdf (дата звернення: 12.03.2023).

12. EU. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. 11.12.2019. COM(2019) 640 final, Brussels. URL: https://web.archive.org/web/20201024175024/https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf (дата звернення: 12.03.2023).

13. EU. European Commission. [8th Environmental Action Programme \(2021-2030\)](#). In “A European Green Deal”. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/environment-action-programme-2030_en (дата звернення: 12.03.2023).

14. EU. Decision (EU) 2022/591 of the European Parliament and of the Council of 6 April 2022 on a General Union Environment Action Programme to 2030. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022D0591> (дата звернення: 12.03.2023).

15. Костюченко Я. М. Правові засади асоціації у відносинах Європейського Союзу з третіми країнами й міжнародними організаціями та Україною : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ. 2020. 405 с.

16. EU. Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088 (Text with EEA relevance) PE/20/2020/INIT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32020R0852> (дата звернення: 12.03.2023).

17. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 12.03.2023).

18. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 12.03.2023).

19. Звіт про стан виконання плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з

іншої сторони за IV квартал 2022 року. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=f1bdcc6c-abc8-46dc-9648-ed56b2fcea1c&tag=ImplementatsiiaUgodiProAsotsiatsiiuMizhUkrainoiuTas> (дата звернення: 12.03.2023).

20. Європейський Зелений Курс : Представництво України при Європейському Союзі. 15.04.2021 р. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> (дата звернення: 12.03.2023).

21. EU. Резолюція Європейського парламенту про статус кандидата для України, Республіки Молдова та Грузії (2022/2716 (RSP)) від 23.06.2022 № P9_TA(2022)0249. URL: https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/250614/0136_1259089_Resolution_on_granting_candidate_status.pdf (дата звернення: 12.03.2023).

УДК: 504.3.054

Горбач Вікторія,
старший викладач кафедри економіки та менеджменту,
Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Луцьк, Україна

ДИНАМІКА ЕМІСІЇ ДІОКСИДУ ВУГЛЕЦЮ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

В умовах розвитку суспільства, антропогенне навантаження на навколишнє середовище постійно зростає. Особливе занепокоєння викликає проблема збільшення обсягів парникових газів в атмосфері. Парниковими газами називаються газоподібні складові атмосфери, які поглинають або перевипромінюють інфрачервоне випромінювання. Їхня надмірна концентрація призводить до виникнення парникового ефекту, внаслідок якого температура на Землі підвищується, що призводить до незворотних змін клімату.

Серед парникових газів найбільше викидів припадає на діоксид вуглецю, який потрапляє до атмосфери як із природних, так і з штучних джерел забруднення. Вуглекислий газ виділяється в повітря природним шляхом унаслідок фізіологічних процесів живих організмів, бродіння, перегнивання тощо. Проте, його обсяги незначні, забезпечують вуглецевий цикл та не призводять до

виникнення парникового ефекту та подальших нехарактерних змін клімату.

Небезпеку становлять викиди двоокису вуглецю техногенного походження. Найбільше викидів до атмосфери потрапляє внаслідок згорання палива під час роботи двигунів. Основну частку CO₂ у повітря постачає промислове виробництво (зокрема, паливно-енергетичний комплекс) та автомобільний транспорт.

Волинська область належить до регіонів України з найменшими обсягами викидів вуглекислого газу із стаціонарних джерел, що зумовлено слабким розвитком у регіоні галузей паливно-енергетичного комплексу та інших галузей промисловості. Окрім того, протягом 2005-2020 рр. спостерігається загальний тренд до зменшення емісії двоокису вуглецю (рис. 1). Так, у 2005 р. обсяг викидів становив 1311,9 тис. т., а у 2020 р. – лише 461,8 тис. т. Така динаміка пояснюється скороченням протягом зазначеного періоду потужностей промислового виробництва, закриттям великих підприємств в області у зв'язку з економічною кризою. Водночас, протягом 2015-2020 рр. кількість викидів має незначні тенденції до зростання, що зумовлено відновленням окремих галузей промислового виробництва.

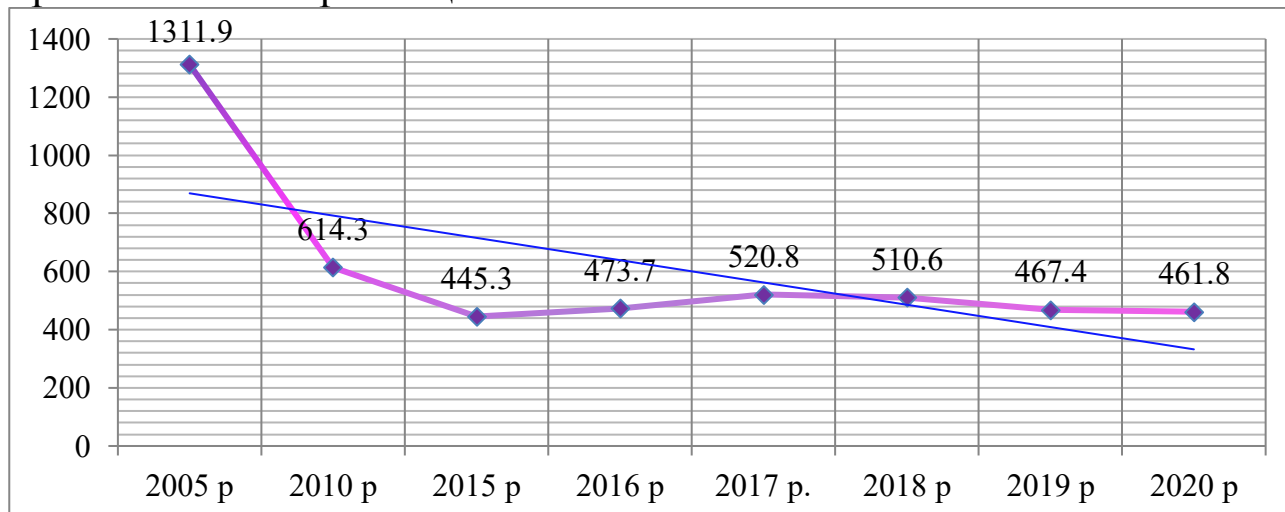

Рис. 1. Динаміка викидів двоокису вуглецю у Волинській області протягом 2005-2020 р., тис. т.

Джерело: складено на основі даних [2, с. 214, 3, с. 185].

Основна частка емісії вуглекислого газу припадає на постачання електроенергії, газу та кондиційованого повітря – 201,8 тис. т. (43,7 %), і переробну промисловість – 161,1 тис. т. (34,9 %) [3, с. 186].

Окрім того, значні обсяги викидів CO₂ продукуються автомобільним транспортом. Проте, з 2015 р. облік таких викидів не проводиться.

Найбільше викидів діоксиду вуглецю припадає на місто Луцьк. Так, у 2020 р. обсяг емісії становив – 171 тис. т (37,1 % від усіх викидів в області) [3, с. 188], що зумовлено функціонуванням в місті великої кількості галузей переробної промисловості. Окрім того, значні обсяги вуглекислого газу потрапляють до атмосферного повітря м. Нововолинськ та м. Ковель, що пов'язано із функціонуванням вуглевидобувної галузі промисловості у м. Нововолинськ, залізничного транспорту і переробних виробництв у м. Ковель.

Слід зазначити, що атмосферне повітря має здатність до самоочищення та самовідновлення. Зокрема, природні ландшафти (ліси, чагарники сіножаті та пасовища тощо) поглинають вуглекислий газ у значних обсягах. Так, 1 га лісу утилізує 20 т CO₂ на рік, чагарникові насадження – 14 т, пасовища та сіножаті – 30 т, моря – 1 т CO₂ на рік [1, с. 13]. Проте, господарська діяльність людини призводить до трансформації природних ландшафтів (зокрема, виникнення сільськогосподарських угідь та урбанізованих територій) і, як наслідок, зниження здатності до поглинання двоокису вуглецю.

З метою зменшення обсягів негативного впливу двоокису вуглецю на природне середовище та здоров'я населення області необхідним є впровадження низки заходів, як глобальної, так і локальної дії. Зокрема, на нашу думку, доцільним є:

- продовження та вдосконалення механізмів регулювання обсягів викидів вуглекислого газу на міжнародному рівні;
- вдосконалення екологічного податку за викиди двоокису вуглецю;
- розробка та впровадження альтернативних джерел виробництва енергії;
- імплементація енергоощадних технологій на промислових виробництвах;
- впровадження екологічно-чистого транспорту та «зеленої логістики».

Отже, Волинська область належить до регіонів із найменшими обсягами емісії двоокису. Окрім того, обсяги викидів CO₂ із стаціонарних джерел забруднення мають тенденцію до скорочення. Найбільше викидів припадає на м. Луцьк, м. Нововолинськ та

м. Ковель. Основна частка вуглекислого газу потрапляє у повітря внаслідок постачання електроенергії, газу та кондиційованого повітря (43,7 %). З метою скорочення викидів CO₂, доцільним є впровадження альтернативних джерел виробництва енергії, енергоощадних технологій промислового виробництва, екологічно-чистого транспорту.

Список використаних джерел:

1. Васенко О. Г., Рибалова О. В., Артем'єв С. Р., Горбань Н. С., Коробкова Г. В., Полонцева В. О., Козловська О. В., Мацак А. О., Савічев А. А. Інтегральні та комплексні оцінки стану навколишнього природного середовища: монографія. Х.: НУГЗУ, 2015. 419 с.
2. Статистичний щорічник Волинь 2019 / за ред. В. Науменка. Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2020. 453 с.
3. Статистичний щорічник Волинь 2020 / за ред. В. Науменка. Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2021. 419 с.
4. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 340 с.
5. Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади безпеки сталого просторового розвитку: теоретико-методологічний аспект. Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика : колективна монографія / за наук. ред. Кравчука П. Я. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2020. С. 161–183.
6. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.
7. Pavlikha N., Khomiuk N. Economic security of development of rural territories in Ukraine. *International Journal of New Economics and Social Sciences*. 2018. № 1 (7). p. 119-130.
8. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В., Коцан Л. М., Савчук А. Ю. *Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 212 с.
9. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Науковий базис формування теорії інклюзивного розвитку регіону. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал*. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 3 (23). С. 136-142. URL: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-03-136-142>

УДК: 330.34

Горбач Людмила,
к.е.н., доцент,
директор Волинського інституту імені В'ячеслава Липинського
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Луцьк, Україна

ІНДЕКС ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНКИ СКЛАДОВИХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Перехід до сталого розвитку робить необхідним віднесення екологічного чинника до системи основних соціально-економічних показників, хоча у традиційних макроекономічних показниках (ВВП, ВНП, дохід на душу населення тощо) не враховується екологічна складова. Цього можна досягнути шляхом розробки і врахування на глобальному і національному рівнях індикаторів сталого розвитку.

Інтегральний підхід до побудови агрегованого індикатора сталості найповніше реалізований у методиках Комісії ООН із сталого розвитку (1996, 2001), Світового банку, Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) – система еколого-економічних індикаторів. Цими міжнародними організаціями запропоновані методики, які дозволяють включити екологічний фактор у національні рахунки, показники національного багатства.

Інший підхід до побудови системи індикаторів сталого розвитку ґрунтується на побудові системи показників, які можуть відображати окремі аспекти сталого розвитку – екологічні, економічні, соціальні тощо. Порівняно з інтегральними індикаторами сталості, цей підхід є більш поширеним у світі.

Запровадження принципів сталого розвитку призводить до формування системи показників, які спрямовані на оцінку складових сталого розвитку. Серед таких показників виокремлюють наступні глобальні індекси сталості: SDG Index (Sustainable Development Goals Index) – Індекс прогресу із Цілей сталого розвитку ООН; Index NG-GAIN – Глобальний індекс адаптації до кліматичних змін; Global Green Economy Index – Глобальний індекс зеленої економіки; Domini Social Index (DSI) 400 – індекс капіталізації 400 компаній, вибраних

за соціальними й екологічними критеріями; Dow Jones Sustainability Index (DJSI) та інші.

Одним із найважливіших показників, за яким здійснюється аналіз стану навколишнього середовища та оцінюється екологічний прогрес національної економіки, є Індекс екологічної ефективності (EPI, Environmental Performance Index).

Індекс екологічної ефективності запроваджений у 2006 році Центром екологічного права та політики Єльського та Колумбійського університетів спільно Всесвітнім економічним форумом у Давосі [1] з метою глобального аналізу екологічної ефективності країн, стану навколишнього середовища та його наслідків. Індекс екологічної ефективності прийшов на зміну Індeksu екологічної стійкості (Environmental Sustainability Index) у 2006 році.

Цей індекс призначений для здійснення кількісної оцінки та порівняльного аналізу показників екологічної політики держав світу; глобальних процесів збереження довкілля та досягнення сталого розвитку. Індекс створений з метою оцінки та розробки ефективних заходів зниження навантаження на навколишнє природне середовище й раціональне використання природних ресурсів, а також, стимулювання життєздатності екологічних систем і стабільне керування природними ресурсами.

Результати розрахунків Індeksu екологічної ефективності оприлюднюються раз на два роки. У 2002 році досліджувалися 180 країн за 40 показниками кількісних оцінок і порівняльного аналізу ефективності заходів, які вживаються країнами у 11 категоріях проблем, які відображають різні аспекти стану навколишнього природного середовища й життєздатності його екосистем, а саме: якість повітря та питної води, протидія зміні клімату, підтримання біорізноманіття, стан та захист здоров'я населення, скорочення викидів парникових газів, а також ефективність державної політики у галузі екології.

Цей індекс дозволяє зрозуміти стан навколишнього середовища, здоров'я населення та оцінити наскільки близькі країни до виконання цілей екологічної політики.

Відповідно до рейтингу країн, упорядкованих за індексом екологічної ефективності у 2022 році, до першої п'ятірки країн із 180 відносяться: Данія – 77,90 балів по 100 шкалі, Велика Британія – 77,70, Фінляндія – 76,50, Мальта – 75,20, Швеція – 72,70 (табл. 1).

Таблиця 1.

Рейтинг країн світу за індексом екологічної ефективності

Країна	2022		2020		2018		Напрями змін за 10 років
	Рейтинг	Значення	Рейтинг	Значення	Рейтинг	Значення	
Данія	1	77,90	1	82,5	3	81,60	14,90
Велика Британія	2	77,70	4	81,3	6	79,89	23,00
Фінляндія	3	76,50	7	78,9	10	78,64	21,00
Мальта	4	75,20	23	70,7	4	80,90	25,40
Швеція	5	72,70	8	78,7	5	80,51	15,80
Люксембург	6	72,30	2	82,3	7	79,12	13,50
Словенія	7	67,30	18	72,0	34	67,57	8,60
Австрія	8	66,50	6	79,6	8	78,97	7,20
Швейцарія	9	65,90	3	81,5	1	87,42	8,20
Ісландія	10	62,80	17	72,3	11	78,57	4,40
Польща	46	50,60	37	60,9	50	64,11	NA
Україна	52	49,60	60	49,5	109	52,87	6,20
Бахрейн	90	42,00	56	51,0	96	55,15	5,70
Індія	180	18,90	169	27,6	177	30,57	-0,60

**Джерело: складено автором на основі даних [2].*

У 2022 році Україна посіла 52 місце з показником 49,60 що є значно кращим показником ніж у 2020 році – 60 місце (індекс 49,50). За останні десять років (2012-2022 роки) Україна покращила свій індекс на 6,20.

Індекс екологічної ефективності розроблено так, що б держави могли порівнювати переваги, здобутки й мінуси з іншими країнами. Індикатори ЕРІ дають змогу виявити проблеми, встановити цілі, відстежувати тенденції, розуміти результати та визначати найкращі методи політики.

На жаль, у світі відсутній загальновизнаний і обґрунтований інтегральний показник для оцінки ефективності переходу до сталого розвитку. Тому основний акцент робиться на побудові системи індикаторів. Потрібне ранжування системи індикаторів за рівнями пріоритетності.

Перехід до сталого розвитку – процес дуже тривалий, оскільки потребує вирішення безпрецедентних за масштабом соціальних економічних та екологічних завдань.

Таким чином, сталий розвиток охоплює політичну, економічну, екологічну та соціальну сфери діяльності суспільства. Індикатори сталості повинні відповідати таким основним критеріям: мати можливість використання на макрорівні в національному масштабі; поєднувати екологічні, соціальні та економічні аспекти; бути прозорими і мати однозначну інтерпретацію для осіб, які приймають рішення; мати кількісне вираження; спиратися на існуючу систему національної статистики і не вимагати значних затрат для збору інформації і розрахунків; бути репрезентативними для міжнародних співставлень; мати можливість оцінки у часовій динаміці тощо [3, с. 67].

Поняття сталого розвитку включає: визнання того, що в центрі уваги знаходяться люди, які повинні мати право на здорове і плідне життя в гармонії з природою; охорона навколишнього середовища повинна стати невід'ємним компонентом процесу розвитку та не може розглядатися у відриві від нього; право на розвиток має реалізовуватися таким чином, щоб однаково забезпечити задоволення потреб у розвитку та збереженні навколишнього середовища як нинішнього, так і майбутніх поколінь; зменшення розриву у рівні життя населення, викорінення бідності та злиднів.

Список використаних джерел:

1. Expanding the Measure of Wealth: Indicators of Environmentally Sustainable Development. *Environmentally Sustainable Development Studies and Monographs*. Series №. 17. The World Bank: Washington, DC. 1997.
2. Environmentsl Performance Index. URL: <https://epi.yale.edu> (дата звернення 14.03.2023)
3. Дорогунцов С. І., Хвесик М. А., Горбач Л. М., Пастушенко П. П. Екосередовище і сучасність. У 8 т. Т.6. Екосередовище та євроінтеграційні процеси: Монографія. К.: Кондор, 2007. С. 67.

УДК: 662.6

Колесник Вікторія,

к.т.н, доцент,
доцент кафедри торгівлі, готельно-ресторанної та митної справи,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна

Полупан Валентин,

к.т.н, доцент,
доцент кафедри торгівлі, готельно-ресторанної та митної справи,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна

Сорокіна Світлана,

к.т.н, доцент,
доцент кафедри торгівлі, готельно-ресторанної та митної справи,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна

ВИКОРИСТАННЯ БІОПАЛИВА ЯК ЗАПУРОКА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Війна в Україні створила масштабні проблеми, які пов'язані з енергетикою і теплом. Це питання які необхідно вирішувати максимально швидко, але так, аби це було безпечно і доступно для громадян.

На даному етапі Україна є залежною від енергоносіїв державою. Ціни на такі джерела енергії, як електрика, газ, нафта та подібні стрімко зростають. Саме тому, завдяки розвитку сучасних технологій як більш вигідна альтернатива активно розвивається біоенергетичний комплекс і виробляється якісне тверде біопаливо [1].

Біопаливо – це одна з найперспективніших груп товарів, які треба виробляти і досліджувати. Це відновлювальний енергоресурс, з якого можна отримати електроенергію і тепло. А враховуючи дефіцит в енергосистемі України дослідження та вдосконалення якості відповідного енергоносія є актуальною темою [2].

Переваги від використання біопалива є неспірними – це використання сировинної бази, яку раніше вважали відходами, та яка забруднювала довкілля та вимагала утилізації. Створення нових унікальних технологій виробництва, які витісняють з ринку класичне використання газу або викопаного палива. Привабливість використання зумовлена в екологічності процесу, економічній вигоді та комфорті під час користування.

Наразі біопаливо виготовляють з різних видів вторинної сировини, а саме: трави, стручків бобових рослин, качанів кукурудзи, лушпиння соняшнику, соломи, шкаралупи горіхів, порожнього зерна, фруктових кісточок, посадкового матеріалу соєвих бобів (стебла і стручки), багаття льону, цукрового очерету, пивної дробини, барди, харчових відходів, деревинної біомаси та ін. Усі перераховані види сировини можна застосовувати для виробництва пелет і брикетів як окремо, так і в комбінації з одним або декількома іншими компонентами. Є проблема, що у відповідній сировини є відмінні особливості від деревини за фізичними і хімічними властивостями, вона містить хлор, сірку, азотні сполуки, луги, тощо. Але, до найвагоміших недоліків під час використання біопалива з наведеної сировини є істотний обсяг золи, що утворюється при спалюванні і низька температура плавлення. Це призводить до утворення шлаку на теплообмінних поверхнях обладнання, зниження ефективності роботи і навіть виходу з ладу. Крім того, відзначається підвищення викидання дрібних часток в атмосферу [3].

Спираючись на дані літературних джерел, аналіз вітчизняного та закордонного досвіду виробництв та експериментальні дослідження було запропоновано використання певних пропорцій різних видів біомаси в суміші з іншою сировиною для значного зменшення негативних факторів і підвищення якості вихідної сировини [4-5].

Нами було досліджено, модель купажу рослинної біомаси (відходи сільського господарства з низкою температурою плавлення золи) з вугільним пилом (з високою температурою плавлення золи), для міцного пресування відповідної композиції використовується розчин крохмалю. Крохмаль полегшує зв'язування окремих частинок сировини для формування міцних спресованих гранул. Під час спалювання біопалива, виготовленого з такої суміші, спостерігається досить висока температура плавлення золи та зниження ризиків спікання.

Зовнішній вигляд, агрегатний стан, колір та запах розроблених гранул не мав особливих відмінностей від контролю, зразка пелети з рослинної біомаси та відповідав вимогам ДСТУ. Фізико-хімічні показники якості, такі як: масова частка вологи та летких речовин, зольність, теплота згорання, об'ємна (насипна) щільність, масова частка сирової клітковини в перерахунку на абсолютно суху речовину, загальна частка сірки, кількість пилу й осипу (механічна міцність) відповідали вимогам нормативної документації.

Відповідна розробка може використовуватися як паливо під час виробництва теплової енергії в системах опалення, як побутового, готельно-ресторанного, так і агропромислового і промислового сектора.

Виробництво і використання пелет дозволить вирішити питання утилізації і переробки спектру відходів, отримувати екологічне біопаливо та в подальшому використовувати золу, як один з компонентів добрива для сільського господарства.

Виробництво сучасного біопалива з додаванням інших видів альтернативної біомаси дасть змогу зменшити навантаження на лісову галузь, зменшити використання викопного палива, дозволить покращити екологічний стан та заощаджувати кошти під час використання. Вважаємо подальші дослідження у відповідній галузі актуальними та надзвичайно перспективними.

Список використаних джерел:

1. Мікси і пелети з недеривинної сировини. URL: <https://bio.ukr.bio/ua/articles/10851/>
2. Шпичак О. М. Біопаливо в Україні: конкурентна боротьба за ринок збуту. // *Дзеркало тижня*. 2019. № 16. С. 28-38.
3. Панасюк А. Ю. Технологічний збірник: технологія виготовлення твердопаливних гранул. Академія розвитку. 2018. 215 с.
4. Agricultural Trading & Processing. URL: <http://www.cargill.com/agriculture>
5. Шевченко О.М., Дубровін В.В., Мироненко В.П., Стовпник І.П., Використання вторинних ресурсів для ефективного теплопостачання виробничих та побутових приміщень в сільській місцевості. // *Науковий вісник*, 2019. №134. С.7–14.

УДК: 339.976.2

Корнелюк Ольга,

к.е.н., доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

НАПРЯМКИ ВІДНОВЛЕННЯ МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ

Наслідки війни росії проти України негативно вплинули на стан економіки в цілому, і зокрема відчутними вони стали для металургії, яка тривалий час зберігала позиції провідної експортної галузі держави, і внаслідок вторгнення втратила вагому частину свого потенціалу. Значних збитків металургійний комплекс зазнав ще від самого початку російської агресії у 2014-2015 роках, коли внаслідок окупації Луганської і Донецької областей було втрачено Алчевський металургійний комбінат, металургійний завод «Донецьксталь», Єнакіївський метзавод та Харцизький трубний завод. В 2022 році знищено «Азовсталь» та «Маріупольський металургійний комбінат», на які припадало близько 40 відсотків виробництва української сталі [1].

Помітно скоротили своє виробництво «Запоріжсталь», «Каметсталь» та «АрселорМіттал Кривий Ріг» [2]. Діючі металургійні підприємства не лише не можуть компенсувати втрачені потужності, але й змушені протистояти новим викликам: ризики функціонування в прифронтових зонах, зростання затрат виробництва (і відповідно зниження конкурентоспроможності продукції на світовому ринку через високу собівартість) у зв'язку з закупівлею генераторів для роботи в умовах нестабільного енергопостачання, а перенесення потужностей на інші, порівняно безпечніші території, є технічно складним процесом [1].

За даними ОП «Укрметалургпром» за 2022 рік українськими підприємствами вироблено 6,3 млн. тонн сталі, що складає 30% від показника 2021 року. Крім цього, ускладнилось транспортування внаслідок блокування морських портів, через які раніше здійснювалась відправка 70 відсотків металургійної продукції, а

транспортування залізничним транспортом значно підвищує собівартість. І якщо для транспортування зерна як соціально важливого продукту для світу були створені зернові коридори, то відновлення доступу до морських шляхів для металопродукції на думку експертів вважається малоімовірним до завершення війни. Більшість експортованої продукції припала на країни ЄС, додатковим негативним чинником стала несприятлива кон'юнктура ринку [1; 2].

Необхідно вже зараз планувати шляхи відновлення металургійного комплексу, який не лише є важливою складовою експортного потенціалу, але й впливає на ефективність діяльності інших галузей, зокрема, хімічної, енергетичної, машинобудівної, транспортної, житлового будівництва тощо.

План повоєнного відновлення України передбачає залучення іноземної допомоги та інвестицій, і доречним буде їх використання для оновлення виробництва на засадах циркулярної економіки. Так, принципи економіки замкненого циклу передбачають ресайклінг та зменшення екологічного навантаження. Тому, повоєнне відновлення металургійного сектора повинне враховувати:

- збільшення використання металобрухту замість первинної сировини, що дає можливість скоротити викиди вуглецю, а отже відповідає глобальній програмі декарбонізації. Виробництво сталі з використанням брухту як основної сировини передбачає до 6 разів менший обсяг викидів вуглецю [3].

- зміну способів виробництва металургійної продукції, один з них - заміна доменних печей на електросталеплавильні потужності. Консалтингова компанія Wood Mackenzie прогнозує, що до 2050 року 48% світової сталі вироблятиметься в електросталеплавильних печах, і завдяки переходу на електросталеплавильні потужності викиди вуглекислого газу в сталеливарній промисловості до 2050 року скоротяться на 30% у порівнянні з 2021 роком [4]. Проекти з будівництва нових металургійних заводів базуються на електросталеплавильних печах. Серед регіонів найбільш електрифікованим є металургійне виробництво на Близькому Сході, де майже 95% металургійних потужностей – електросталеплавильні, у Туреччині та країнах USMCA (США, Канада та Мексика) – приблизно по 70% [5].

Для процесу декарбонізації металобрухт є цінною сировиною, про що свідчать наступні тенденції на світовому ринку:

1. *Зростання ціни і попиту.* Світові ціни на металобрухт різко зросли після початку повномасштабного вторгнення внаслідок

непередбачуваності ризиків та невизначеності, в подальшому слабкий попит на готову металопродукцію та демпінгові цінах на російську заготовку понизили їх до кінця травня 2022 року. Проте експерти стверджують що стратегічне значення для декарбонізації та розвиток електросталеплавильних потужностей не дасть цінам знижуватися надалі. Щороку в світі переробляється близько 630 млн т брухту, що скорочує викиди CO₂ на 950 млн. т. На Китай припало майже 40% загального обсягу використання брухту у виробництві сталі, і китайська влада підтримуватиме імпорт металобрухту для досягнення кліматичних цілей [4].

Підвищуються ціни на брухт у Туреччині, оскільки попит металургійних заводів залишається високим. Турецький уряд планує відновлення постраждалих від землетрусу міст протягом наступних 3-4 місяців. При цьому через високий попит на брухт серед турецьких металургів постачальники не поспішають продавати сировину, очікуючи вищих рівнів цін. Землетрус у Туреччині та зростання попиту також зумовили підвищення цін як на європейському ринку, так і на більшості світових ринків, оскільки сталевиробники почали закуповувати сировину, побоюючись дефіциту та ще більшого стрибка цін [6].

2. Металургійні компанії скуповують компанії з заготівлі і переробки брухту. ArcelorMittal поглинув шотландського трейдера металобрухту John Lawrie Metals та придбав декілька компаній з переробки металобрухту в Німеччині Alba International Recycling. Американські виробники сталі Cleveland-Cliffs та BlueScope придбали компанії з переробки брухту на Середньому Заході США, зі своїми метзаводами. Американська компанія Steel Dynamics Inc. (SDI) придбала мексиканську фірму Rosa Acero, що займається переробкою чорних та кольорових металів [4].

3. Багато країн вводять обмеження щодо експорту брухту. EUROFER пропонує припинити експорт брухту до країн, які не проводять політику відповідну екологічним та соціальним стандартам ЄС. Згідно з пропозицією Єврокомісії, країни, які не входять до ОЕСР, можуть імпортувати металобрухт з ЄС за умови надання офіційного запиту країни-імпортера. При цьому імпортери мають довести, що переробка імпортних відходів здійснюється з дотриманням екологічних стандартів [4; 9]. Водночас європейські експерти побоюються, що такий контроль за експортом брухту може призвести до зниження обсягів заготівлі металобрухту в Європі,

припинення інвестицій у галузь та скорочення темпів декарбонізації [6]. 43 країни світу обмежують експорт брухту. З очікуваним прийняттям змін до регулювання поставок відходів у ЄС (Waste Shipment Regulation) у січні 2023 року, а також відповідних заходів у Мексиці таких держав буде 71, або кожна третя у світі. Найактивніше експорт брухту обмежується в Африці, країнах MENA та Азії; це зберігає металургійну галузь у державах з історично невисоким споживанням сталі, до яких можна додати й Україну [3].

Зважаючи на загальносвітові тенденції та внутрішню ситуацію в Україні, важливими моментами повоєнного відновлення металургійного комплексу є: збільшення використання брухту замість первинної сировини, запровадження більш екологічних способів виробництва, відновлення логістичних умов і зокрема морських сполучень, обмежувати продаж брухту та нарощувати власні виробничі потужності, знаходити оптимальний баланс між обсягами експорту та внутрішніми потребами на продукцію металургії, попит на яку зросте з початком процесу повоєнної відбудови України.

Список використаних джерел:

- 1 Бабенко М. Не лише «Азовсталь». Скільки металургійних заводів втратила Україна під час війни. URL: <https://focus.ua/uk/economics/547509-netolko-azovstal-skolko-metallurgicheskich-zavodov-poteryala-ukraina-vo-vremya-voynu>
- 2 Колісніченко В. Україна посіла 23-тє місце у світі за обсягами виплавки сталі за 9 місяців 2022 року. URL: <https://gmk.center/ua/news/ukraina-posila-23-tie-misce-u-sviti-za-obsyagami-viplavki-stali-za-9-misyaciv-2022-roku/>
- 3 Тарасенко А. 43 країни світу обмежують експорт брухту, кожна третя з них – забороняє. URL: <https://gmk.center/ua/infographic/43-kraini-svitu-obmezhujut-eksport-bruhtu-kozhna-tretya-z-nih-zaboronyaie/>
- 4 Григоренко Ю. Актуальний брухт: війна в Україні не зупинить глобальну декарбонізацію. URL: <https://gmk.center/ua/posts/aktualnij-bruht-vijna-v-ukraini-ne-zupinit-globalnu-dekarbonizaciju/>
- 5 Матеріал майбутнього: чому металобрухт уже став стратегічною сировиною. URL: <https://gmk.center/ua/posts/material-majbutnoho-chomu-metalobrukht-uzhe-stav-stratehichnoiu-syrovynoiu/>
- 6 Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Науковий базис формування теорії інклюзивного розвитку регіону. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 3 (23). С. 136-142. URL: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-03-136-142>

7 Цимбалюк І. О. Генезис теорії інклюзивного розвитку регіону. Причорноморські економічні студії. Одеса, 2019. Вип. 47. С. 235–240.

8 Цимбалюк І. О. Концептуальні засади інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації. Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал. 2019. № 5–6. С. 125–133.

9 Світові ціни на брут зростають на фоні покращення настроїв на ринку URL: <https://gmk.center/ua/news/svitovi-cini-na-bruht-zrostajut-na-foni-pokrashhennya-nastroiv-na-rinku/>

10 Павліха Н.В., Марчук Ю.В. Концептуальні засади управління проектами сталих просторових систем. *Управління розвитком складних систем*. 2014. Вип. 18. С. 74–79.4.

УДК 338.2:330.34:339.9](06)

Пшибельський Володимир,
PhD аспірант Лабораторії проектів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

ВІЙНА ТА ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

У сучасному світі залежність від викопного палива стала не лише економічним, але й політичним фактором, який використовується країнами, що володіють значними енергетичними ресурсами, для досягнення своїх цілей. Російська війна в Україні є живим прикладом того, як світова залежність від енергоресурсів може бути використана як зброя. Після анексії Криму та окупації Донецької та Луганської областей у 2014 році, Європа не змогла визнати всіх загроз, які несе росія та в повній мірі усвідомити свою залежність від її викопного палива. Заради енергетичного домінування росія здобула великі запаси нафти та газу в Україні й намагалася збільшити свій контроль над постачанням енергоносіїв до Європи з метою використання їх як частини своїх агресивних планів. На сьогодні експортні поставки нафти та газу продовжуються і росія використовує їх як інструменти для дестабілізації та знищення демократичної Європи. Існуюча система енергетичної безпеки ЄС виявилася ненадійною, адже Європу систематично втягували в залежність від дешевих російських

енергоносіїв. Така ситуація змусила багато держав приділити більше уваги питанням енергетичної незалежності.

Війна росії проти України внесла істотні зміни в європейський енергетичний ландшафт, тому після перемоги України, наша країна відіграватиме важливу роль як постачальник чистої енергії в оновленій європейській системі енергетичної безпеки. Підвищення рівня паливно-енергетичної незалежності визначено однією з основних стратегічних цілей української державної енергетичної політики. Національна енергетична стратегія до 2035 року передбачає підвищення ефективності використання ресурсів у секторі енергетики, інтеграцію з ринками Європейського Союзу та ефективне функціонування внутрішніх ринків, забезпечення вітчизняними ресурсами з урахуванням економічної доцільності та розвиток альтернативних джерел енергії, нових продуктів та інноваційних рішень у секторі енергетики.

Термін «енергетична безпека» був введений під час кризи нафтового ринку у 1973-1974 роках, коли запровадження ембарго членами Організації виробників та експортерів нафти на постачання окремим країнам створило загрозу для їх економічної стійкості [1; 2].

Енергетична безпека є поняттям, що визначає економічну незалежність в забезпеченні паливно-енергетичними ресурсами. Ця незалежність може бути досягнута шляхом ефективної взаємодії всіх підсистем, елементів та компонентів в межах певного механізму з метою усунення внутрішніх та зовнішніх загроз у енергетичній сфері [1].

Україна пройшла довготривалий та складний шлях до енергетичної незалежності, досягнення якої була визначено як пріоритетний напрям енергетичної стратегії. Зупинка закупівель російського газу у 2015 році та перехід на контракти з країнами ЄС стали значними кроками у цьому напрямку.

Історичним моментом, коли Україна визначила своє майбутнє як суверенна держава з розвиненою та стабільною енергетичною системою, що забезпечує її національну безпеку та стійкість. можна вважати 24 лютого 2022 року, коли українська енергосистема була відключена від енергосистем Росії та Білорусі та переведена в автономний режим.

Автономія української енергосистеми стала приводом до початку війни. Однак, після всіх труднощів, 16 березня 2022 року Україна вдалося приєднатися до ENTSO-E та забезпечити свою синхронізацію

з європейською енергосистемою на 1,5 року раніше запланованої дати, що зробило її вагомим гравцем у європейській енергетичній безпеці.

Розв'язавши війну росія цілеспрямовано намагається знищити енергетичну інфраструктуру України. Зокрема, 112 енергетичних об'єктів піддані 255 ударам з боку країни-агресора. Незважаючи на це, енергосистема України функціонує достатньо стабільно та успішно експортує електроенергію до Європи, допомагаючи Європі позбутися залежності від російських енергоресурсів [3].

Після завершення війни Україна має негайно перейти у фазу відновлення та продовжити рух у напрямку підвищення власної енергетичної незалежності. Ключ до відбудови економіки та енергетичної незалежності України у розвитку відновлюваної енергетики, що допоможе знизити залежність від імпорту енергоносіїв та збільшити енергетичну самодостатність країни [4]. Енергетична незалежність може бути досягнуто шляхом розвитку та використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова, гідро- та геотермальна енергія, а також за допомогою підвищення енергоефективності та зменшення використання вугілля та інших копалин.

Для досягнення енергетичної незалежності можна використовувати різні напрямки:

- розвиток внутрішнього виробництва енергії з використанням відновлювальних джерел енергії (ВДЕ), таких як сонячна, вітрова, біомаса, гідроенергетика та інші;
- підвищення енергоефективності і зменшення витрат енергоресурсів, що може бути досягнуто за допомогою удосконалення технологій та впровадження енергозберігаючих заходів;
- розширення мережі транзиту газу, нафти та інших енергоресурсів з країн-виробників до країн-споживачів, що дозволить уникнути проміжних посередників, знизити вартість енергії та забезпечити більшу стабільність постачання;
- використання альтернативних джерел енергії, таких як теплові насоси, сонячні батареї, електромобілі та інші.

Енергетична безпека, будучи однією з найважливіших складових частин економічної безпеки, здатна забезпечити сталий розвиток економіки України [5, с.65]. Сталий розвиток енергетичної сфери

означає використання енергії з таких джерел, які не викликають шкідливого впливу на довкілля, а також зменшення кількості викидів в атмосферу та забезпечення ефективного використання ресурсів. Для досягнення цього необхідно залучати інвестиції в енергоефективність, підтримувати дослідження в області відновлюваної енергетики та впроваджувати найкращі практики в сфері енергозбереження. Забезпечити сталий розвиток енергетичної сфери можна зробити за допомогою [6; 7]:

1. Удосконалення технологій виробництва енергії з ВДЕ з метою підвищення їх ефективності та зниження вартості виробництва.

2. Забезпечення рівного доступу до енергоресурсів для всіх груп населення, зокрема для малозабезпечених та віддалених районів.

3. Розвиток мережі енергоефективного житлового фонду, що дозволить знизити витрати на енергопостачання та забезпечити більшу стійкість до коливань цін на енергію.

4. Впровадження екологічних технологій, що також є напрямом досягнення енергетичної незалежності та сталого розвитку енергетичної сфери. Такі технології включають у себе використання відновлюваних джерел енергії, зменшення викидів шкідливих речовин у атмосферу та зменшення використання енергоресурсів.

Енергетична безпека складається зі симбіозу глобальної енергетичної безпеки, національної, регіональної і локальної. Цей симбіоз створюється шляхом нейтралізації або усунення загроз у енергетичній сфері, що пов'язані з забезпеченням потреб у паливно-енергетичних ресурсах для соціально-економічного розвитку. Основні чинники, що впливають на енергетичну безпеку, це рівень забезпеченості власними паливно-енергетичними ресурсами і висока енерговитратність виробництва [1, с. 310].

Важливим елементом забезпечення енергетичної безпеки є досягнення енергетичної незалежності шляхом розвитку вітчизняного виробництва енергоносіїв і відновлювальної енергетики. Використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова та гідроенергетика, дозволяє зменшити залежність від традиційних енергоресурсів і обсяг викидів шкідливих речовин у атмосферу. Україна має значний потенціал для виробництва біопалива, біогазу та біомаси, а також може розвивати вітрову та сонячну енергетику.

Також до екологічних технологій можна віднести енергоефективність будівель і обладнання. Впровадження енергоефективних технологій та матеріалів дозволяє зменшити використання енергоресурсів і зменшити викиди шкідливих речовин у атмосферу.

Ще одним напрямом досягнення енергетичної незалежності є зменшення споживання енергії і використання більш економічних технологій та енергоефективних будівельних матеріалів. Наприклад, встановлення сонячних панелей на дахах будівель або використання вітроенергетики.

В більшості країн світу інвестиції в енергозберезувальні заходи є досить популярними та здійснюються як державою, так і приватним сектором. Світовий досвід залучення інвестицій у сферу енергозберезування свідчить, що до основних позитивних чинників, які стимулюють інвестиційні процеси у цій сфері можна віднести: стабільність та досконалість законодавчої бази, рівень впровадження енергоефективних заходів, інформованість та сприйняття суспільством проблеми економії енергоресурсів. Водночас серед основних методів та інструментів зарубіжної практики енергозберезування переважають примусові заходи – законодавчо закріплені норми й ініціативи, впроваджувані державними органами влади [8; 9].

В цілому, досягнення енергетичної незалежності є важливим завданням для України та залежить від розвитку різних напрямків, таких як зменшення споживання енергії, використання відновлювальних джерел енергії та розвиток власного виробництва енергоносіїв. Реалізація цих напрямків може сприяти сталому розвитку енергетичної сфери та забезпеченню енергетичної незалежності країни. Наприклад, збільшення обсягів використання відновлюваних джерел енергії допоможе зменшити залежність від імпортованих палив та сприятиме зниженню викидів шкідливих речовин у навколишнє середовище.

Розвиток енергоефективності зменшить залежність від імпортованих палив та забезпечить сталість енергетичної системи. Використання новітніх технологій, які сприяють збереженню енергії, таких як енергоефективне освітлення та технології виробництва, сприятиме зниженню споживання енергії та витрати на її виробництво.

Отже, російська агресія завдала значної шкоди нашій енергетичній інфраструктурі, проте Україна зуміла підтримувати стабільну роботу енергосистеми та навіть експортувати електроенергію до Європи. Тепер стало очевидним, що традиційна система енергетичної безпеки ЄС виявилась ненадійною. Залежність від традиційних джерел енергії не лише нестійка, але й приносить шкоду навколишньому середовищу.

Впровадження екологічних технологій сприятиме досягненню енергетичної незалежності та сталому розвитку енергетичної сфери. Зменшення залежності від традиційних видів енергетики та розвиток відновлюваної енергетики є важливим кроком до створення сталої енергетичної системи, що забезпечуватиме економічний розвиток країни та скорочення негативного впливу на довкілля.

Також важливим при цьому є розвиток національних енергетичних проєктів, які спрямовані на розвиток вітроенергетики, сонячної енергетики та гідроенергетики. Ці проєкти можуть стати важливим елементом сталого розвитку енергетики, забезпечуючи енергію, яка виробляється відновлюваними джерелами, а також сприяючи зменшенню викидів парникових газів.

Досягненню сталого розвитку енергетики та енергетичної незалежності сприятиме розвиток енергетичної інфраструктури та модернізація існуючих електростанцій, інвестування в сучасні технології та забезпечення безперебійного енергопостачання. Комплексне використання запропонованих шляхів реформування та відбудови паливно-енергетичної сфери України у повоєнній відбудові забезпечить швидке зростання економіки країни та підвищення життєвого рівня її населення.

Список використаних джерел:

1. Мазур І. М. Дефініція поняття енергетична безпека": денотативний підхід. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. № 8. С. 302-314.

2. Цимбалюк І. О., Лущик В. Д. Досвід зарубіжних країн щодо стимулювання енергозберігаючих заходів та можливість його використання в Україні. *Актуальні питання економічних наук: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 13-14 березня 2015 року). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 114-117.

3. Криницький К. Відновлювана енергетика – ключ до відбудови економіки та енергетичної незалежності України. Економічна правда. 21 квітня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/21/686045/>

4. Цимбалюк І. О., Лущик В. Д. Необхідність та перспективи залучення інвестицій у енергозбереження в Україні. *Areas of scientific thought – 2014/2015: Materials of the XI International scientific and practical conference*, (December 30, 2014 – January 7, 2015), Vol. 2. Economic science. Sheffield. Science and education LTD 64 pp. Pp. 12-14.

5. Ільєнко А.С. Національний університет цивільного захисту України. Енергетична безпека України: сутність, загрози та механізми регулювання. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. С.61-66.

6. Павліха Н., Цимбалюк І., Хомюк Н., Войчук М., Савчук А., Коломечюк В., Цимбалюк С. *Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання*. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с. ISBN 978-966-940-430-5

7. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 340 с.

8. Цимбалюк І. О., Лущик В. Д. Податкове стимулювання залучення інвестицій у енергозбереження в Україні. *Еколого-економічні засади раціонального природокористування: теорія та практика реалізації*: кол. моногр. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. С. 45–73.

9. Цимбалюк І.О., Лущик В.Д. Інструменти податкового стимулювання залучення інвестицій у енергозбереження в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон: Херсонський державний університет. Вип. 9. Ч. 4. 2014. С. 199–202.

СЕКЦІЯ 6. УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ СТРУКТУРНИХ ЗМІН РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ І ТЕРИТОРИАЛЬНИХ ГРОМАД

УДК: 005.8

Акішина Мар'яна,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ГУМАНІТАРНИМИ ПРОЄКТАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

2022 рік відзначається різким зростанням кількості гуманітарних проєктів унаслідок збройної агресії РФ проти України. Саме цим фактом і зумовлюється актуальність наукового дослідження.

Проєкт – це набір конкретних дій, які проводяться протягом відведеного часу, що має привести до досягнення заздалегідь визначених результатів або продуктів, спрямованих на вирішення конкретної суспільної проблеми [1, с. 23].

Гуманітарний проєкт – це програма з надання допомоги вимушеним переселенцям та постраждалим від військових дій, що мають на меті допомогти людям, котрі ще донедавна мали роботу, житло, соціальний статус та матеріальний добробут, проте внаслідок агресії РФ та військових дій на півдні та сході України опинилися без засобів до існування у новому середовищі, серед незнайомих людей. Комплексний підхід до оцінки потреб та надання необхідної допомоги вимушеним переселенцям забезпечує задоволення як базових потреб, так і роботу на довготривалий результат.

Для імплементації гуманітарних проєктів в умовах війни виникла необхідність створення платформ громадської інтеракції – *хабів*, які охоплюють інтеграцію місцевих та зовнішніх

стейкхолдерів, зацікавлених у розвитку регіону, включаючи заклади освіти, громадські організації, бізнес та місцеве самоврядування. Обов'язковою складовою хабу є фізичне розташування з приміщеннями для зустрічей, технологічною підтримкою та спеціальними характеристиками, які сприяють соціальним інноваціям, технологічному підприємництву, бізнес-інноваціям [2, с. 13].

Хаби сприяють комунікації між підприємствами, органами самоврядування, громадами, спонсорами та іншими агентами, а також між внутрішніми агентами, що дозволяє спільно створювати знання у формі відкритих інновацій [2, с. 13].

Хаб для ВПО в умовах війни створюється для проведення заходів і зустрічей з активістами та надання комплексної підтримки вимушено переміщеним сім'ям з дітьми шляхом надання соціальної, побутової та психологічної допомоги. Працівниками проєкту планується регулярно проведення заходів, спрямованих на подолання соціально-побутових та психологічних проблем переселенців.

У загальному вигляді в рамках діяльності проєкту по створенню гуманітарного хабу може плануватися:

- придбання будівельних матеріалів для облаштування приміщення хабу для внутрішньо переміщених осіб;
- закупівля обладнання;
- уточнення потреб внутрішньо переміщених осіб;
- надання комплексної підтримки сім'ям ВПО відповідно до потреб (соціальної, психологічної, побутової допомоги);
- складання програми заходів соціально-психологічної підтримки ВПО для батьків та дітей;
- забезпечення індивідуального та групового психологічного консультування сімей ВПО;
- проведення заходів соціально-психологічної підтримки для батьків та дітей;
- формування груп взаємодопомоги з внутрішньо переміщених осіб за участі активістів;
- організація творчої майстерні для дітей із сімей ВПО;
- організація групи здоров'я для занять фізкультурою;
- забезпечення інформаційної підтримки для реалізації захисту прав внутрішньо переміщених сімей (інформаційні консультації, юридичні консультації, переадресація, консультації соціальних працівників).

Цільовою аудиторією гуманітарних хабів є сім'ї з дітьми, що опинилися в надзвичайних обставинах, спричинених російською військовою агресією та змушені були переїхати з постійного місця проживання; діти та підлітки (ВПО), які залишились без стабільного навчального процесу та спілкування; місцеві сім'ї, що опинилися в складних життєвих обставинах.

Оцінка успішності діяльності хабу залежить від досягнення очікуваних результатів, серед яких якісні:

- Облаштовано приміщення хабу для внутрішньо переміщених осіб.
- Місцеві активісти та активісти з числа ВПО отримали платформу для обговорення ідей та пріоритетних напрямків розвитку проєктів.
- Сім'ї ВПО забезпечують свої базові побутові потреби.
- Підвищено спроможність сімей ВПО вирішувати свої життєві труднощі та психологічні проблеми, які виникли внаслідок війни.
- Дорослі члени сім'ї покращили свої знання щодо стресостійкості та способів зменшення ризику й належного реагування в умовах війни.
- Діти та батьки покращили свій психоемоційний стан.
- Батьки підтримують один одного у групах взаємодопомоги.
- Діти та дорослі знають про свої права що стосуються навчання, охорони здоров'я та соціального захисту.
- Сформовано групу здоров'я для занять фізкультурою.
- Організовано відвідання сусідніх міст в рамках хаб-мережування.

Кількісні показники напряду залежать від кількості ВПО, які знайшли тимчасовий прихисток у громаді, на території якої створено хаб.

Отже, до особливостей управління гуманітарними проєктами в умовах війни відносимо специфіку потреб внутрішньо переміщених осіб, комплексність створення платформ для громадської інтеракції (облаштування приміщень, оцінка потреб та визначення основних напрямів діяльності хабів).

Список використаних джерел:

1. Бабаєв В. М. Управління проєктами: Навчальний посібник для студентів спеціальності «Управління проєктами». Харків: ХНАМГ, 2006. 244 с.

2. Joris Willem. The refugee crisis in Europe. Migrants, Refugees, and the Media. Routledge: 2018. 22 p.

3. Крайнік О. М. Планування проектних дій: навчально-методичний посібник для студентів ЗДІА спеціальності 8.18010013 «Управління проектами» денної форми навчання. Запоріжжя, ЗДІА: 2015. 80 с.

УДК 338.2

Наталія Антонюк,
д.е.н., професор KEDGE бізнес школа,
Марсель, Франція,
nataliia.antonjuk@kedgebbs.com

Інж. Міхаела Гарнічарова,
PhD., MBA, завідувача кафедрою менеджменту
Пряшівський університет,
м. Пряшев, Словаччина
michaela.sirkova@unipo.sk

Єва Бенкова,
PhD., заступник декана з міжнародних зв'язків
Пряшівський університет
м. Пряшев, Словаччина,
eva.benkova@unipo.sk

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ РЕГІОНІВ У СИСТЕМІ ІНСТРУМЕНТІВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

В сьогоденнішніх умовах з'являються нові виклики, які є незвичними та неприпустимими до розгляду є в недалекому майбутньому. Війна в Україні вплинула на зміни в соціально-економічній структурі Європи.

Інфраструктура займає ключове місце в розвитку економіки, оскільки її існування пов'язане зі станом продуктивних сил і територіальним поділом праці, а також ефективністю функціонування сфери матеріального виробництва. Інфраструктурне облаштування

економіки країни з одного боку залежить від темпів модернізації, а з іншого – виступає постачальником економічного зростання. Розвиток інфраструктури залежить від специфіки галузей і регіонів і здійснюється відповідно до змін у виробничій сфері. Структура виробництва характеризується зростаючою орієнтацією не на галузеву, а на регіональну систему господарювання. В сучасних умовах в Україні виникла гостра потреба у прискоренні вирішення проблем розвитку складових інфраструктури. Формування адекватного ринку інфраструктури є однією з найголовніших та необхідних умов перетворень економічних відносин в країні.

Наукові дослідження науковців з усього світу направлені на пошуки виходу з ситуації, що склалася в соціально-економічній сфері України та Європи.

Спрямованість економіки України та її регіонів на посилення соціальної орієнтованості вимагає дослідження стану та розвитку взаємозалежних процесів соціальної сфери: підвищення рівня та результативності функціонування інфраструктури та якості життя.

У той же час, активізація використання потенціалу регіонального управління, у тому числі соціальної інфраструктури (у всьому різноманітті її галузевих форм: інфраструктури охорони здоров'я, освіти, культури, спорту та ін.), дозволяє вже у короткостроковому періоді підвищити рівень наданих соціальних послуг, добробут населення та соціальну стійкість регіонів [1, с. 135].

В Україні проведено реформу децентралізації, яка була успішною і має перспективи для подальшого вдосконалення [2].

Соціальні та економічні наслідки змін у соціальній інфраструктурі території проявляються у мультиплікативному ефекті (множенні позитивних чи посиленні негативних тенденцій). Ці зміни викликають зростання або спад ВВП, доходів населення, можливості забезпеченості соціальними витратами, просторової диференціації рівня життя населення і т. д.

Як свідчить практика розвинених країн, спостерігається позитивний взаємозв'язок між ВВП на душу населення та доступністю соціальних благ, часткою інвестованих видатків бюджету на соціальну сферу та рівнем диференціації населення. У той же час, зростання або погіршення якості життя підвищує або послаблює вимоги населення до стану соціальної інфраструктури та якості соціальних послуг. Відповідно, цей стан розширює або звужує базу відтворення людського потенціалу. В Україні за час

повномасштабного вторгнення Російської федерації змінилися пріоритети та відношення населення до результатів регіонального управління. В загальному, важка економічна ситуація впливає на соціальну напруженість, хоча регіональний зріз показує різні сценарії.

Організаційно-управлінський компонент регіональної соціальної інфраструктури забезпечує ефективність функціонування інститутів і доступність соціальних послуг (наданих з урахуванням інфраструктурних об'єктів), але це лише безпосередній результат.

Для визначення рівня ефективності організаційно-управлінського компонента соціальної інфраструктури у суб'єктах (оцінки еластичності) використано методичні підходи. А саме, сформовано систему часткових показників, що характеризують об'єкти регіональної соціальної інфраструктури та інфраструктури життєзабезпечення; параметрів якості життя населення (з розмежуванням на галузеві сфери: освіта, охорона здоров'я, культура та спорт, торгівля та ЖКГ). За основу взяті дані моніторингу оцінки ефективності діяльності органів виконавчої влади.

Часткові показники, що характеризують стан об'єктів соціальної інфраструктури, мають два індекси: перший відноситься до галузевої сфери (об'єкти сфери освіти, охорони здоров'я, ЖКГ, культури та спорту і торгівлі); показники послуг мають відповідні галузеві індекси.

Часткові показники якості життя розділені на складові: відтворювальний потенціал, рівень фінансових доходів та умови життя. Кожен частковий показник нормований.

Інтегральні індекси, що оцінюють стан відповідних блоків (об'єктів, послуг, соціальної інфраструктури та індекс якості життя населення), розраховуються за єдиною схемою як середнє арифметичне часткових нормованих показників його складових [3].

На основі дослідження виявлено основні прогалини в сфері управління соціальною інфраструктурою. Зважаючи на критичні зміни в інфраструктурі деяких регіонів України пропонується розпочати планування та моделювання відновлення вже сьогодні.

Проведення аналізу дозволяє зробити висновок про те, чи реалізується принцип системності у функціонуванні соціальної інфраструктури у економічному просторі України, і навіть дати кількісну оцінку організаційно-управлінського компонента системи інфраструктурного забезпечення підвищення якості життя регіонів.

Список використаних джерел:

1. Nataliia Antoniuk, Michaela Harničárová (2022) Increase in socio-economic indicators as a stimulus for development of the university. Universities in motion: challenges and responsibilities. EAST EUROPEAN UNIVERSITY. Tbilisi. Georgia. P. 132-139.
2. Nataliia Antoniuk (2019) Theoretical and Methodological Approaches to Anti-Crisis Management of the National Economy in the Context of Decentralization: a monograph. Lutsk: Eastern European National University named after Lesia Ukrainka. 226 p.
3. Хапов Д. В. (2015) Інтегральна оцінка соціально-економічного стану регіону. // *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 4. С. 1084-1089. URL: <http://global-national.in.ua/issue-4-2015/12-vipusk-4-berezen-2015-r/737-khaporov-d-vintegralna-otsinka-sotsialno-ekonomichnogo-stanu-regionu> (дата звернення: 27.01.2023).

УДК 330.341.1

Карпенко Андрій,
д.е.н., професор,
професор кафедри економіки та митної справи,
Національний університет «Запорізька політехніка»,
директор ГС «Запорізький кластер “ІАМ”»,
м. Запоріжжя, Україна

Карпенко Наталя,
к.держ.упр., доцент,
доцент кафедри економіки та митної справи,
Національний університет «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ КЛАСТЕРУ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ РЕГІОНУ

Повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 р. спричинило в Україні значні людські та матеріальні втрати, а також переведення великої частини процесів у військову площину, що з часом почало відлунюватись на економіці країни. Важливими

кроками у таких обставинах стали заходи направлені на оптимальне поєднання та ефективне використання всіх ресурсів країни, пошук зовнішньої підтримки. Проте, значним поштовхом у забезпеченні зазначених цілей є не лише свідомо роль держави направлена на створення сприятливих умов для відновлення та стабілізації підприємницької діяльності, а й об'єднання різних стейкхолдерів навколо спільних завдань у межах окремих територіальних утворень і всієї країни.

Відомою є світова практика про суттєву роль малого та середнього бізнесу в розвитку економіки, забезпеченні добробуту населення та підвищенні конкурентоспроможності в цілому. У розвинених країнах для цього постійно здійснюються різноманітні заходи, що сприяють поліпшенню підприємницького середовища. Крім того, беззаперечною є інноваційна основа розвитку, де вагомою визнається роль малого і середнього бізнесу, який сприяє формуванню конкурентної економіки. Відповідно сьогодні суттєва увага має концентруватися на потенціалі різноманітних територіальних утворень і забезпеченні ефективного його використання. Це змушує переосмислювати структуру підприємництва та формування мережевої його взаємодії через створення та розвиток різних ефективних структур, бізнес-об'єднань. Важливо враховувати, щоб добровільне об'єднання незалежних учасників ринку створювало сприятливі умови взаємодії на основі врахування їх інтересів і потенціалу. Такі принципи сприятимуть майбутньому розвитку як об'єднань, зокрема кластерів, так і окремих їх учасників. Тобто кластери можна розглядати як важливі інфраструктурні елементи інноваційної економіки, що здатні об'єднати суб'єктів підприємництва з метою їх розвитку, через нетворкінг, обмін досвідом, захист спільних інтересів, формування та підтримку сприятливого бізнес-середовища, взаємодію тощо. Кластер визначається як певна сукупність взаємопов'язаних підприємств та інших інституцій, які спроможні продукувати синергетичний ефект, а це в свою чергу зміцнює і покращує їх позиції у конкурентній боротьбі на локальному рівні регіону чи країни [1, с. 10]. Кластери виступають головним інструментом як смарт-спеціалізації регіонів, так і регіональних стратегій по інноваціям та діджиталізації [2].

Значний світовий досвід щодо розвитку економічних систем багатьох розвинених країн ґрунтується на кластеризації економіки. Тобто практика реалізації відповідної економічної політики доводить

привабливість застосування кластерної моделі в економіці, як одного з найбільш ефективних інструментів територіальної організації. Не випадково Е. Тоффлер назвав кластеризацію “новою хвилею розвитку капіталізму” [3]. Зокрема, сьогодні відмічається, що процесами кластеризації охоплено понад 50% економік провідних країн світу.

Ефективне застосування інструменту кластеризації характерне для економік як розвинених країн, так і для країн, що розвиваються. Кластеризація дозволяє не лише «врахувати особливості розвитку окремих територій, але й допомогти віднайти нові джерела конкурентних переваг соціально-економічних систем, перетворити цю форму мережевого співробітництва на невід’ємний інструмент регіонального розвитку» [4, с. 7]. Саме оптимальне поєднання можливостей та зусиль державних інституцій, освітніх, наукових закладів, виробничих та ринкових структур певної території через формування спеціальних об’єднань – кластерів, які зацікавлені у співпраці та кінцевих результатах своєї діяльності сприяє інноваційному розвитку економіки, а у поточній ситуації – швидкому та ефективному післявоєнному відновленні України. Кластери визначають як полюси (точки зростання), оскільки метою їх створення і функціонування є підвищення конкурентоспроможності (на території країни, міжнародної) його членів шляхом здійснення комерційного і некомерційного співробітництва, наукових досліджень, інновацій, освіти, навчання та реалізації спільних заходів політики підтримки [4, с. 9].

Практика реалізації кластерної моделі була започаткована в Україні ще в кінці 90-х років ХХ ст., проте суттєвого розвитку процеси кластеризації до сьогодні не отримали. За цей період було в різні роки створено декілька десятків кластерів, однак систематичний їх розвиток не підтримувався на державному рівні. Переважно ініціативи надходили від міжнародних організацій, які поступово намагалися надавати фінансову та організаційну підтримку. Не заперечуючи переваг кластерів, приватний бізнес не вдався до глибокої взаємодії, формування узгоджених ланцюгів створення доданої вартості. Схожа позиція належить і владі. Державні та місцеві органи влади начебто розуміють переваги кластерів. Вони погоджуються з необхідністю консолідації МСБ у кластерах, визнають їх важливими елементами ринкової інфраструктури, проте не вдаються до прийняття відповідної нормативно-правової бази, стимулювання відповідного руху. Випробування переваг кластерних

технологій і моделі ведення бізнесу відбувалося часом, зокрема окремі кластери успішно працюють і до сьогодні.

Чергове зростання уваги до кластерів і кластерних ініціатив припадає на останні роки (2020-2023 рр.), коли міжнародні донори вкотре намагаються дати поштовх для їх розвитку. Це співпало з ініціативами професійної спільноти АППАУ, яка робочою групою на платформі Industry4Ukraine розробила Національну програму Кластерного розвитку до 2027 р. [2]. Крім того, важливими стимулюючими процесами в цьому напрямі стали заходи щодо розробки і впровадження нового інструменту розвитку ринкової економіки – смарт-спеціалізації та реформа з децентралізації.

Смарт-спеціалізація займає безпосередню роль у формуванні та розвитку кластерів, оскільки з ними пов'язаний один із чотирьох принципів економічної трансформації («4 К»). Відповідно до Рекомендацій розроблення стратегії смарт-спеціалізації (RIS3) основними принципами є: 1) критична маса і відбір: обмежена кількість пріоритетів на основі регіональних можливостей та міжнародної спеціалізації, концентрація фінансових ресурсів і більш ефективне управління бюджетом; 2) конкурентна перевага: адаптація інноваційного потенціалу до потреб бізнесу через підприємницьке відкриття; 3) розвиток кластерів та створення платформ для міжгалузевих зв'язків у регіоні і поза його межами; 4) спільне (коллаборативне) управління: створення ефективної інноваційної системи на основі державно-приватного партнерства, модель чотирьох спіралей (quadruple helix) [5]. Смарт-спеціалізацію у довоєнний період визнали в Україні як актуальний напрям для розробки регіональних стратегій та інструмент прискореного розвитку нових технологій і підвищення рівня конкурентоспроможності економіки регіонів. Проте, попри визнану її пріоритетність у практичній площині реальний потенціал та рівень розвитку всіх учасників регіональних екосистем залишився не вивченим, а обрані пріоритети смарт-спеціалізації фіктивними. Проблема полягала у низькій залученості експертних спільнот, інноваційно активного населення і суб'єктів господарювання, частково у формальному підході до поставлених завдань. Загалом смарт-спеціалізація здатна стимулювати багато важливих напрямів регіонального розвитку: підтримка діяльності малого та середнього бізнесу; удосконалення співробітництва між регіональними стейкхолдерами; запровадження нових форм співпраці між різними

сферами діяльності; розбудова та відновлення соціально-економічної інфраструктури; підвищення інноваційності та рівня конкурентоспроможності регіонів; удосконалення та покращення спільної роботи в межах інноваційного розвитку держави тощо.

Започаткований у 2014 р. процес децентралізації та створення ОТГ в Україні як складова державної політики регіонального розвитку, створив підґрунтя для укорінення кардинальних інституційних перетворень, підвищення якості життя громадян і мав велике значення для продовження секторальних реформ. Тривалість і темпи реалізації реформи мали різну динаміку протягом останніх років, проте зміна системи розподілу владних повноважень між центральними та місцевими органами влади в Україні забезпечила формування нової системи відносин між різними гілками влади та новий баланс стримувань і противаг. І хоча децентралізація визнана однією з найбільш успішних реформ за останні роки, вона спричинила для багатьох суттєву невідповідність між бюджетами громад та отриманими повноваженнями і відповідно, відсутність можливості самостійно виконувати всі зобов'язання без постійної сторонньої підтримки. Тому актуальним є пошук нових інструментів та розробка обґрунтованих механізмів стабілізації та розвитку територіальних громад, якими здатні бути кластери. Оскільки найбільш суттєвим джерелом доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад в Україні є 60% податку на доходи фізичних осіб, які вони отримують з людей, зайнятих на їхній території, тому зростає увага громади щодо залучення нових інвесторів та стимулювання розвитку бізнесу, формування на їх територіях кластерів. Актуальним для громад стає залучення на свої території конкурентних підприємців, які здатні не лише надавати послуги для громади, а й створювати робочі місця, сплачувати податки, мати й формувати активну громадську позицію та відповідно бути свідомо налаштованим покращувати рівень життя в громаді. У таких умовах кластери є тими структурами, які здатні не лише сконцентрувати успішні бізнеси у власній спільноті, а й забезпечити переміщення тих, які були віддалені.

Поточна діяльність Запорізького кластеру "ІАМ", що був створений у 2020 р. продемонструвала важливі позитивні зрушення не лише у довоєнний період, а і під час військового стану. Зокрема, сьогодні кластер об'єднує 27 учасників (бізнес, ЗВО, ТПП тощо) та має значну групу експертів і команд, що здатні вирішити широкий

спектр поточних і стратегічних питань у напрямках: промислова автоматизація, робототехніка та ІТ (зварювальні системи, безпілотний транспорт, елементи розумних систем, контроль процесів та обладнання); промислове та технологічне машинобудування (металообробка та апаратне забезпечення, гальванічне покриття, інжиніринг, будівництво); виробництво (адитивні матеріали, ливарне обладнання, деталі та готові вузли, автозапчастини та запчастини для техніки, крани і підйомне обладнання); зелені технології; розумне поводження з відходами; стандартизація та сертифікація тощо. Запорізький кластер “ІАМ” є активним учасником Українського кластерного альянсу, що збільшує його можливості в напрямі інтернаціоналізації та дозволяє пришвидшити позитивні зрушення у співпраці з європейською кластерною спільнотою.

Отже, фінансування від міжнародних організацій і проактивна позиція когорти представників бізнес-спільнот, а також зміни спричинені децентралізаційними процесами та визначена пріоритетність регіонального розвитку на основі смарт-спеціалізації започаткували активізацію кластерного руху. Кластери, як бізнес об'єднання, формують сприятливе середовище для МСБ щодо підвищення їх інноваційної активності та створення ланцюгів доданої вартості. Кластери дозволяють акумулювати інноваційний потенціал не лише МСБ, а й інших стейкхолдерів локального утворення (регіону) і, відповідно, забезпечувати синергію щодо його реалізації. В умовах повоєнного відновлення кластери, які засновані на добровільних засадах з метою кооперації та діалогу зі всіма стейкхолдерами різних рівнів здатні відповідально розвивати громади, регіони, сприяти розвитку людського капіталу та національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Карпенко А., Гурбик Ю., Карпенко Н. Генезис кластерної теорії в економічній науці. // *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2021. Вип. 26. С. 4–16. URL: <http://rarrpsu.wunu.edu.ua/index.php/rarrpsu/article/view/409/425>
2. Національна програма кластерного розвитку до 2027. Концепції, орієнтири розвитку, рекомендації. Проєкт. 2020. 74 с. URL: <http://surl.li/flzjs>
3. Гоффлер Е. Третя хвиля / Перекл.: А. Євса, за ред. В. Шовкуна. 2000. Київ : Видавничий дім «Всесвіт». 480 с.
4. Теорія і практика кластеризації економіки : монографія / за наук. та

заг. ред. М. П. Войнаренка, В. І. Дубницького. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. 336 с.,

5. Foray D. et al. Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS 3). Joint Research Center, 2012. URL: <http://surl.li/flzke>

УДК: 322.122

Подзізей Олег,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Шматковська Тетяна,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Війна, що триває нині в Україні внаслідок збройної агресії російських покидьків, призвела до структурних зрушень в економічній системі держави та нівелювала чимало досягнень, які вдалося здобути нашій державі у сфері реформування адміністративно-територіальної системи та бюджетної децентралізації. При цьому система територіальних громад, яка лише почала демонструвати зростання соціально-економічних показників розвитку регіонів. Наразі ж, відбуваються суттєві зміни у сфері фінансування проєктів соціального розвитку територій, що призводить до зміни бюджетних потоків, котрі першочергово спрямовуються на потреби забезпечення оборони нашої держави. У свою чергу, внаслідок падіння економічної активності суб'єктів господарювання скоротився загальний обсяг інвестиції приватних підприємств. Загалом такі трансформації мають наслідком падіння конкурентоспроможності територіальних громад, як суб'єкта економічної системи держави. В той же час, формування підходів

щодо її відновлення є одним з ключових завдань відновлення національної економіки України в майбутньому.

Загалом відновлення конкурентоспроможності територіальних громад в Україні набуває особливого значення у зв'язку з тим, що реалізація цього завдання створить передумови для вирішення важливих проблем соціально-економічного розвитку країни. Зокрема, розвиток конкурентоспроможності територіальних громад в Україні може позитивно вплинути на стан національної економіки в цілому [1]. При цьому, це може сприяти збільшенню обсягів інвестицій та покращенню бізнес-клімату в регіонах, наслідком чого стане можливість створення нових підприємств у територіальних громадах та, відповідно, нові робочі місця для відповідних регіонів. Крім того, збільшення конкурентоспроможності територіальних громад ефективно сприятиме зменшенню диспропорцій у стані економічного розвитку між різними регіонами України.

Також необхідно відзначити, що відновлення конкурентоспроможності територіальних громад може позитивно вплинути на соціальну сферу країни, що є одним з ключових завдань повоєнної відбудови нашої держави. Зокрема, це може сприяти покращенню якості життя мешканців різних регіонів, збільшенню їх можливостей по доступу до освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг. Крім того, розвиток конкурентоспроможності територіальних громад може сприяти зменшенню трудової міграції з регіонів з відчутно меншим рівнем конкурентоспроможності, до більш розвинених міст та територій. Таким чином, можна стверджувати, що в даний час актуальність вирішення проблем відновлення конкурентоспроможності територіальних громад в Україні набуває особливого значення, яке може мати позитивний вплив на економіку та соціальну сферу країни в цілому [2].

Формування умов для зростання рівня конкурентоспроможності територіальних громад в Україні потребує здійснення комплексу заходів, що стосуються різних аспектів їх функціонування. Зокрема, до числа таких завдань варто віднести наступні:

1. Покращення інфраструктури – реконструкція дорожньої мережі, розвиток та покращення якості послуг громадського транспорту, будівництво та реконструкція об'єктів соціальної інфраструктури (шкіл, лікарень, культурних центрів, спортивних майданчиків тощо) є важливими чинниками підвищення

конкурентоспроможності територій, які значно збільшують рівень їх інвестиційної привабливості.

2. Розвиток бізнес-середовища, що передбачає необхідність створення сприятливих умов для бізнесу (зокрема, підтримка підприємницької діяльності та зменшення адміністративних перешкод для створення нових підприємств), відкритість до інвестицій, розвиток технопарків та інкубаторів.

3. Розвиток громадського самоврядування – посилення ролі громадян у прийнятті рішень та ефективній реалізації контролю за діяльністю місцевих органів влади максимально сприяє розвитку місцевих ініціатив та проєктів громадської співпраці, внаслідок чого зростає рівень соціально-економічного розвитку територій.

4. Розвиток людського капіталу, котрий передбачає забезпечення доступу до високоякісної освіти та підвищення кваліфікації робочої сили, підтримку розвитку малого та середнього підприємництва, розвиток науки та інновацій.

5. Розвиток туризму, який полягає у системному розвитку туристичної інфраструктури та привабливості територій і загальному сприянні розвитку туристичної індустрії [3].

Втім, необхідно зазначити, що дані заходи забезпечення зростання конкурентоспроможності можуть відрізнятися залежно від конкретної громади та її потреб. Зокрема, в сільських територіальних громадах може бути більш актуальною необхідність розвитку аграрної сфери та підтримка малих і середніх фермерських господарств. В той же час, у територіальних громадах, що розташовані у містах, більший акцент може бути спрямований на необхідність розвитку інфраструктури та бізнес-середовища.

Таким чином, можна стверджувати, що ефективне управління територіальними громадами включає в себе необхідність реалізації проєктів, спрямованих на розвиток інфраструктури, підтримку бізнесу та інвесторів, удосконалення системи управління та послуг для населення. Загальним наслідком відновлення конкурентоспроможності територіальних громад має бути загальне підвищення якості життя та соціального захисту населення громади. Загалом конкурентоспроможні територіальні громади можуть бути привабливими для інвесторів та бізнесу, що створить умови для інтенсивного соціально-економічного розвитку територій. Наслідком такого відновлення конкурентоспроможності може стати створення нових підприємств та інтенсивний розвиток наявних, що, у свою

чергу, сформує передумови для створення нових робочих місць у громадах, збільшення обсягів виробництва та доходів населення.

Отже необхідно підсумувати, що конкурентоспроможні територіальні громади можуть сприяти підвищенню конкурентоспроможності країни в цілому. Це може бути досягнуто через зростання обсягів виробництва, розвиток національної економіки, залучення інвестицій та туризму, покращення якості життя населення та розвиток людських ресурсів. Тому, реалізація завдань по відновленню конкурентоспроможності територіальних громад є об'єктивною необхідністю не лише для забезпечення ефективної відбудови України після закінчення війни, але й в аспекті інтеграції нашої держави в європейську систему забезпечення сталого розвитку територій.

Список використаних джерел:

1. Подзізей О. О., Шматковська Т. О. Аналізування та оцінювання виконання місцевих бюджетів територіальних громад Волинської області як складова забезпечення їх конкурентоспроможності. *Галицький економічний вісник*. Т. : ТНТУ, 2022. Том 75. № 2. С. 15–20. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/38831/2/GEB_2022v75n2_Podzizei_O-Analysis_and_evaluation_15-20.pdf
2. Шматковська Т. О., Подзізей О. О. Концептуальні засади підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. // *Економічний форум*. 2020. 1(4), 77-85. <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2020-4-10>
3. Содома Р., Дубневич Ю., Марків Г., Шматковська Т. Моніторинг соціально-економічного розвитку територіальних громад. // *Аграрна політика і вдосконалення економічних відносин в АПК*. 2021. 4, № 28. С. 24–30. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/8538/1/Econ-28-2021-4.pdf>
4. Павліха Н. В., Марчук Ю. В. Концептуальні засади управління проектами сталих просторових систем. *Управління розвитком складних систем*. 2014. Вип. 18. С. 74–79.4.
5. Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2022.
6. Pavlikha N., Khomiuk N., Demianchuk O., Shelenko D., Sai L., Korneliuk O., Naumenko N., Skorohod I., Tymbaliuk I., Voichuk M. Economic assessment of inclusive development of territorial communities within rural areas: a case study of Ukraine. *Ad alta: Journal of interdisciplinary research*. 2022. Volume 12, Issue 1, Special XXV. P. 97-104.

УДК: 332.1

Хомюк Наталія,

д.е.к., доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

Соціальна складова інклюзивного розвитку сільських територій в Україні є надзвичайно важливою, останні сільські регіони є ключовими складовими соціально-економічного потенціалу країни. Забезпечення соціальної інклюзії на сільських територіях передбачає створення умов для того, щоб усі мешканці незалежно від їхнього статусу, віку, національності тощо, мали можливість брати участь у соціальному, економічному та культурному житті сільської громади.

І. Цимбалюк зазначає, що інклюзивний розвиток регіону – це процес досягнення комплексних якісних і кількісних змін просторової системи, на основі розвитку економічної сфери шляхом збільшення ступеня залучення суб'єктів економіки до суспільно корисної діяльності, формування доступної інфраструктури регіону задля створення рівних можливостей особистісного розвитку та забезпечення справедливого розподілу отриманих результатів, що виступає передумовою соціального піднесення, зниження рівня диференціації населення й підвищення рівня його добробуту [1; 2; 3].

Інклюзивний розвиток сільських територій потребує створення сприятливих умов для розвитку людського капіталу, а саме: доступ до якісної освіти, медичного обслуговування, соціальної допомоги, культурних заходів та розваг.

Як уже зазначалась, однією з ключових складових соціальної інклюзії є забезпечення доступу до освіти та підвищення рівня освіти в сільських школах. Це дозволяє молоді отримувати якісну освіту та професійну підготовку, що дозволить їм в майбутньому знайти роботу та розвивати кар'єру в сільській громаді, не маючи необхідності переїжджати до міста [4, 5].

Ще важливою складовою соціальної інклюзії є забезпечення доступу до медичної допомоги та інших соціальних послуг. На

сільських територіях часто не вистачає медичних закладів та лікарів, що ставить під загрозу здоров'я та життя місцевого населення. Тому необхідно розробляти та впроваджувати програми, спрямовані на покращення медичної допомоги та доступу до неї.

Також важливою складовою інклюзивного розвитку є забезпечення доступу до інформаційних технологій та комунікацій, що дозволить сільським жителям бути в курсі новин, отримувати якісну освіту та розвиватися професійно. У сучасному світі Інтернет та технології стають важливими для розвитку економіки та соціальної сфери.

Доцільно звернути увагу на розвиток інфраструктури, зокрема транспортної, комунікаційної та енергетичної. Адже соціальна інклюзія забезпечує можливість доступу до робочих місць. Необхідно забезпечити доступ до підтримки підприємницьких можливостей, що сприятиме розвитку малих та середніх підприємств у сільській місцевості. Недостатність розвитку інфраструктури може призвести до обмеження доступу до ринків збуту та інших ресурсів, що ускладнює розвиток підприємництва та знижує конкурентоспроможність громади. Для покращення інфраструктури в сільській місцевості доцільно запроваджувати програми державної підтримки, які надають фінансову допомогу та технічну підтримку для будівництва доріг, енергетичних мереж, покриття Інтернетом та інших інфраструктурних проєктів.

Узагалі, покращення інфраструктури, розвиток підприємництва та забезпечення доступу до робочих місць та ринку праці, є факторами виробництва для забезпечення сталого розвитку сільських районів. Ці заходи сприяють зменшенню відставання від інших регіонів та забезпечують рівний доступ до можливостей для всіх жителів сільських місцевостей.

Однією з основних сфер діяльності сільського населення є сільськогосподарське виробництво. Тому для досягнення сталого, інклюзивного розвитку сільських територій доцільно здійснювати диверсифікацію сільськогосподарського виробництва в напрямі розширення асортименту та ринків збуту продукції, підтримки та розвитку органічного виробництва, збільшення обсягів вирощування нішевих культур, що сприятиме виробництву сільськогосподарської продукції з більшою часткою доданої вартості, зростанню експорту виробленої сільськогосподарської продукції, розширенню сфер зайнятості й доходів сільського населення [6-8].

Т. Зінчук акцентує увагу на тому, що інноваційні підходи до формування наукової бази сільського господарства, заснованої на інклюзивного розвитку, це унікальна можливість досягнення внутрішньої рівноваги, підвищення життєстійкості сільських територій і населення шляхом здійснення капіталовкладень в основні сфери сільської економіки: соціально-економічну, освітню, охорону здоров'я, енергетичну і продовольчу безпеку, викорінення бідності і, таким чином, вихід на прогресивну, цивілізовану європейську модель сільського розвитку [9, с. 132].

Я. Самсонова зазначає, що при зеленому інклюзивному зростанні особливої актуальності набуває забезпечення охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення продовольчої безпеки та вирішення соціальних проблем через включення нерівних суб'єктів з низькими доходами до бізнесу для досягнення єдиних цілей. Надання можливості активної участі сільського населення у розвитку агробізнесу через створення нових інституційних підходів на засадах захисту природного середовища та ефективного розподілу суспільних благ сприятимуть збільшенню рівня добробуту сільського населення та стандартів життя [10].

Важливо розуміти, що інклюзивний розвиток не обмежується лише забезпеченням доступності та рівної можливості, але й передбачає побудову свідомого суспільства. Це може бути досягнуто шляхом створення діалогу та співпраці між різними верствами населення, представниками органів влади та науковцями, включення громадян у процес прийняття рішень щодо розвитку сільських територій. Тому інклюзивний розвиток є ключовим аспектом сталого розвитку та має позитивний вплив на розвиток громад, підвищення якості життя та забезпечення рівних можливостей для всього населення.

Список використаних джерел:

- 1 Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 340 с.
- 2 Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Науковий базис формування теорії інклюзивного розвитку регіону. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 3 (23). С. 136–142.

3 Цимбалюк І. О. Генезис теорії інклюзивного розвитку регіону. *Причорноморські економічні студії*. Одеса, 2019. Вип. 47. С. 235–240.

4 Хомюк Н.Л. Оцінка соціального розвитку сільських територій в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. Вип. 30. С. 209–213.

5 Хомюк Н.Л. Диверсифікація розвитку сільських територій в умовах децентралізації : монографія/ Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 320 с.

6 Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади безпеки сталого просторового розвитку: теоретико-методологічний аспект. *Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика : колективна монографія / за наук. ред. Кравчука П. Я. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2020. С. 161–183.*

7 Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. *Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання*: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.

8 Хомюк Н.Л., Скрипчук П.М. Механізм та концептуальні напрями соціо-еколого-економічного розвитку сільських об'єднаних територіальних громад. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» Серія «Економіка»*. 2018. № 10 (38). С. 38–44.

9 Зінчук Т. О. На початку пошуку стратегії інклюзивного зростання сільської економіки: світовий та європейський підхід. // *Вісник Сумського національного аграрного університету. // Серія «Економіка і менеджмент»*. 2016. Вип. 4 (68). С. 132–137.

10 Самсонова Я. О. Поняття інклюзивної моделі розвитку сільського господарства: теоретико-правовий аспект. *Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах: зб. наук. пр. за матеріалами III круглого столу (м. Харків, 25 червня 2020 року) / редкол. М. В. Шульга, С. В. Глібко. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 224–229.*

УДК 330.341:339.9.012.23 (477) (043.3)

Шматковська Тетяна,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Подзізей Владислав,
PhD аспірант Лабораторії проектів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАСАД СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ефективне функціонування національної економіки є об'єктивною необхідністю для забезпечення успішного соціально-економічного та науково-технічного розвитку будь-якої країни. При цьому потреба досягнення ефективності доволі часто зустрічається з необхідністю зміни парадигми економічного розвитку, коли на зміну ресурсомістким галузям виробництва доцільно запроваджувати високотехнологічні інноваційні рішення, які призведуть до структурних зрушень в економічній системі і сприятимуть забезпеченню її стійкого економічного зростання в довготривалій перспективі.

Таким чином виникає об'єктивна потреба в пошуку системних рішень, спрямованих на забезпечення реалізації заходів, спрямованих на збільшення ефективності національної економіки шляхом формування плану її структурної перебудови та його реалізації за визначений період. Відповідно, значної актуальності в даний час набуває потреба поглиблення наукових досліджень у сфері системної реалізації структурних змін в економічних системах.

Як свідчить практика управління економічними системами, економічне зростання історично завжди супроводжувалося процесом

структурної трансформації, під час якого робоча сила та інші ресурси переміщувалися із сільського господарства до виробництва, а потім до сфери послуг протягом процесу зростання. Докази цієї історичної моделі трансформації є очевидними. В даний час сільське господарство є домінуючим сектором у більшості країн з низьким рівнем доходу, і його питома вага в зайнятості та виробництві значно зменшується в процесі економічного зростання. В той же час, питома вага сфери послуг в економічній діяльності, навпаки, дуже мала в бідних країнах і, як свідчить практика, постійно зростає разом із доходом на душу населення.

Однак нові тенденції в глобальному економічному розвитку, а також надзвичайно широке впровадження інформаційних та цифрових технологій на усіх рівнях економічної діяльності призводять до відчутних трансформаційних змін в процесах структурної перебудови економічних систем. Зокрема, сучасні країни, що розвиваються, переживають процес трансформації, який передбачає набагато коротший і обмеженіший період індустріалізації, ніж це було раніше [1; 2]. В той же час, багато бідних країн переходять безпосередньо від сільського господарства до неторгівельних послуг з незначною індустріалізацією або без неї. Загалом, тривалий спад виробництва в розвинутих країнах, визначений зміною часток валового внутрішнього продукту (ВВП) і зайнятості, сформував негативну тенденцію стосовно перспектив глобального зростання. Відповідно, сформувалося уявлення про те, що виробництво як галузь у всьому світі занепадає через подальшу механізацію та посилення роботизації, яка витісняє живу працю. Таким чином, відбувається зміна самих теорій зростання та розвитку, адже в даний час скорочення промислового виробництва, може навпаки – усунути критичну сходинку на шляху розвитку національних економік.

Отже, сучасна ситуація викликає ряд питань, пов'язаних з принципами формування плану структурної трансформації національної економіки України задля досягнення її наступного сталого розвитку :

– яким повинен бути шлях трансформації економічної системи в постіндустріальному світі?

– чи існують альтернативні шляхи до забезпечення економічного зростання, крім тих, що базуються на нарощенні експорту продукції сфери промислового виробництва?

– чи можна сформувавши план структурної трансформації економіки і досягти сучасного економічного зростання без розширення сфери індустріального виробництва?

– чи зможе експорт послуг в даний час відіграти таку ж саму роль, яку у свій час відіграв експорт промислових товарів у забезпеченні економічного зростання різних країн за останні десятиліття?

– чи можна забезпечити належний рівень розвитку економічної системи без широкої експортної торгівлі?

– чи може в умовах України зростання продуктивності сільського господарства служити альтернативним механізмом трансформації економіки та забезпечення її сталого зростання?

В підсумку, говорячи про необхідність структурної трансформації економіки України, необхідно зважити на проблеми, які існували в національній економіці, пов'язані із спадом промислового виробництва та зайнятстю в ньому значної кількості робочої сили. Також, для формування успішної стратегії трансформації економіки, необхідно порівняти дані тенденції з тими, що відбувалися в розвинутих країнах. Важливого значення в даному аспекті набуває дослідження динаміки структури зайнятості як в окремих країнах, так і у світовому масштабі, адже саме ця структура відображає собою трансформаційні зміни в економічній системі, на основі яких формуються плани стратегічного розвитку національної економіки.

Вважаємо, що структурна трансформація національної економіки України повинна бути основним елементом забезпечення довготривалого та стійкого економічного розвитку держави. При цьому, в процесі побудови планів щодо структурної трансформації економіки необхідно враховувати досвід розвинутих країн світу стосовно зміни частки промислового виробництва в економічній системі і прийняти за основу не його скорочення або екстенсивне розширення, а орієнтуватися на необхідність загального ускладнення виробничої сфери за рахунок впровадження новітніх технологій. Причиною такої необхідності є світова тенденція щодо зменшення залежності структурних перетворень від сфери промислового виробництва.

Список використаних джерел:

1. Bezrukova, N., Huk, L., Chmil, H., Verbivska, L., Komchatnykh, O., & Kozlovskiy, Y. Digitalization as a Trend of Modern Development of the World Economy. *WSEAS Transactions on Environment and Development*. 2022. Vol. 18. Pp. 120–129.
2. Содома Р., Дубневич Ю., Марків Г., Шматковська Т. Моніторинг соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Аграрна політика і вдосконалення економічних відносин в АПК*. 2021. 4, № 28. С. 24–30. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/8538/1/Econ-28-2021-4.pdf>
3. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О. Науковий базис формування теорії інклюзивного розвитку регіону. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал*. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 3 (23). С. 136-142. URL: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-03-136-142/>
4. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. *Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія*. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.
5. Цимбалюк І. О. *Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 340 с.
6. Pavlikha N., Khomiuk N., Demianchuk O., Shelenko D., Sai L., Korneliuk O., Naumenko N., Skorohod I., Tymbaliuk I., Voichuk M. Economic assessment of inclusive development of territorial communities within rural areas: a case study of Ukraine. *Ad alta: Journal of interdisciplinary research*. 2022. Volume 12, Issue 1, Special XXV. P. 97-104.

СЕКЦІЯ 7.

УКРАЇНА ТА ЄС: НОВІ ФОРМАТИ СПІВПРАЦІ

УДК: 327

Ігнатюк Анна,
студентка третього курсу,
Таращанський технічний та економіко-правовий фаховий коледж,
м. Тараща, Україна

ФОРМАТИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНА ТА ЄС В УМОВАХ ВІЙНИ

Україна – країна з багатою історією та культурою, яка вже більше десяти років співпрацює з Європейським Союзом. Ця співпраця надала Україні можливість рухатися до європейських стандартів та цінностей, а також сприяла розвитку економіки та політичної стабільності. Проте, з появою нових викликів та проблем, що стоять перед обома сторонами, на сьогоднішній день виникла потреба в нових форматах співпраці.

Одним з напрямків, які можуть допомогти Україні та ЄС побудувати більш ефективну та зручну співпрацю, є угода про зону вільної торгівлі. Ця угода не лише сприятиме розвитку економіки, а й забезпечить взаємну підтримку та захист інтересів обох сторін. Важливою складовою такої угоди є гармонізація стандартів та взаємне визнання сертифікатів, що значно спростить та збільшить обсяги торгівлі між Україною та країнами ЄС.

Ще одним важливим напрямком є співпраця в енергетичній сфері. Європейський Союз активно працює над використанням енергії зеленого типу, що вимагає створення нових технологій та розробки інноваційних рішень. Україна ж має значний потенціал у сфері відновлюваної енергетики, що дає можливість для спільної роботи в цьому напрямку. Така співпраця дозволить Україні

отримати нові технології та знання, а ЄС - забезпечити стабільний ринок для енергетичних продуктів України.

Крім того, Україна та ЄС можуть співпрацювати у сфері транспортної інфраструктури. Розвиток міжнародних транспортних маршрутів та модернізація доріг та залізниць дозволить полегшити пересування людей та товарів між країнами. Це знову ж таки сприятиме економічному розвитку та забезпечить стабільність в регіоні.

Важливим напрямком співпраці між Україною та ЄС є спільна боротьба з корупцією та реформування судової системи. Це допоможе забезпечити правову стабільність та захист прав та свобод громадян, що є основою для розвитку демократичної країни.

Окрім того, Україна та ЄС можуть співпрацювати у сфері науки та освіти. Спільні наукові проекти та обмін дослідниками та студентами дозволять забезпечити зростання наукового потенціалу України та підвищити якість освіти. Це в свою чергу створить нові можливості для розвитку інноваційного та знанням-орієнтованого суспільства.

Нові формати співпраці між Україною та ЄС можуть бути відкритими на різних рівнях, від політичних до культурних та освітніх. Важливо розвивати зв'язки між громадянами обох країн, забезпечувати обмін досвідом та знаннями, а також підтримувати взаємні ініціативи в сфері культури.

При цьому необхідно враховувати національні особливості кожної країни та шанувати їх. Україна має свою ідентичність та культуру, які потрібно підтримувати та розвивати, а ЄС – свою, яка також є надзвичайно важливою для європейського співтовариства.

Україна та ЄС мають спільну мету – забезпечити мир, стабільність та процвітання в регіоні. Нові формати співпраці, дозволять обом сторонам реалізувати свій потенціал та досягти спільних цілей. Тому важливо продовжувати розвивати співпрацю та шукати нові формати спільної діяльності.

Формати співпраці Україна – ЄС у воєнний час, звісно, великою мірою обумовлені потребами України. Так, спільні закупівлі зброї через Інститут підтримки миру (European Peace Facility) дозволяють країнам-членам Союзу координувати зусилля щодо забезпечення потреб Збройних Сил України на полі бою. Поєднання заходів щодо скасування мит для українських товарів, посилення спроможності

транспортних коридорів Україна-ЄС та лібералізація перевезень мають допомогти нам економічно.

Водночас «дороги солідарності» (Solidarity Lanes) для українських товарів – це й захід економічної безпеки, адже вони роблять український експорт принаймні частково незалежним від морського транспорту та «зернової ініціативи».

Окрім потреб української сторони, ініціативи підтримки з боку Союзу, їхній зміст та швидкість імплементації прямо відображають структуру й динаміку процесів інтеграції всередині ЄС. Складні політичні дебати супроводжують зовнішньополітичні й безпекові рішення, укладення яких потребує погодження всіх країн-членів.

Відбудова зруйнованої інфраструктури стане важливим компонентом відносин Україна-ЄС у найближчий час.

Статус кандидата – безумовно, ключовий політичний важіль, за допомогою якого Євросоюз може впливати на виконання Україною її зобов'язань за Угодою та в рамках перемовин про членство.

Не менш важливим фінансовим важелем можуть стати й кошти на відбудову зруйнованих об'єктів інфраструктури, зокрема в контексті Зеленого курсу ЄС (ЄЗК). Основна ідея ЄЗК – перетворення Європи на кліматично нейтральний континент до 2050 року.

Таким чином, успішний проєкт відбудови України – який, на думку лідерів ЄС, може зайняти до 10 років, є як фінансовим важелем впливу ЄС на Україну, так і ініціативою, що вимагає синергії всіх існуючих форматів і секторів.

Без виконання Угоди про асоціацію, зокрема у сфері захисту довкілля, важко говорити про кліматично нейтральну відбудову й зелену енергетику. Водночас, оскільки до відбудови, з великою ймовірністю, залучатимуть і приватні фонди, значну роль гратимуть інституційний клімат і прогрес сторін у перемовинах про членство, адже інвестори вважатимуть це ознакою передбачуваності та стабільності.

Варто зазначити, що на швидкість і успішність відбудови вплине й сталість та розширення форматів співпраці, які було створено під час війни. Значний потенціал має, зокрема, збереження автомобільних «доріг солідарності», а також ширше використання залізничного й річкового транспорту.

Отже, як і у воєнний час, післявоєнна співпраця Україна-ЄС характеризуватиметься синергією старих і нових форматів, структур і мереж, де Угода про асоціацію відіграватиме центральну роль.

Список використаних джерел:

1. Представництво України при Європейському Союзі Електронний ресурс. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/>.
2. Як повномасштабна війна змінила формати співпраці України та ЄС. Електронний ресурс. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/11/8/7150040/>

УДК: 349.42

Кадебська Елеонора,
к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту,
Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Луцьк, Україна

Санакоев Дмитро,
старший викладач кафедри права,
Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Луцьк, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ СПІЛЬНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Як пріоритети стратегії Спільної аграрної політики (САП) ЄС визнається продовольча безпека, розвиток органічного сільського господарства. Відповідно до пріоритетів САП ЄС країни-учасниці ЄС як суверенні держави, дотримуючись єдиної стратегії розвитку сільського господарства, можуть реалізовувати власну аграрну політику, але основні параметри політики повинні відповідати правилам політики інших країн.

Розглядаючи сільське господарство Європейського Союзу, слід зазначити, що переважно сільські райони припадає 57% території, там проживає приблизно 24% населення. Незважаючи на тенденцію до концентрації економічної активності у міських районах, у 2009 р. 17% валового внутрішнього продукту та 22% робочих місць припадає

на сільські території [1]. Аналізуючи організаційно-економічні механізми управління зарубіжних країн слід коротко зупинитися на інтерпретації Спільної аграрної політики Європейського Союзу (САП ЄС). Спільна аграрна політика Євросоюзу (САП), започаткована Римським договором 1957 р., офіційно була створена для забезпечення гідного рівня життя для фермерського класу ЄС та гарантованої якості продовольства за доступними цінами.

САП покликана підтримувати ефективність сільськогосподарського виробництва в Євросоюзі та продовольчу безпеку шляхом використання механізмів субсидій та стабілізації цін на продукти харчування на мінімальному рівні. Вона багато в чому відображає провідну роль ЄС у глобальному виробництві продовольства та торгівлі сільськогосподарськими продуктами:

- на Євросоюзі припадає 17% світового експорту продовольства;

- ЄС займає друге місце як світовий експортер молочних продуктів та свинини та третє місце як експортер птиці та зерна [2].

Спільна аграрна політика – це сукупність форм та методів упорядкованої діяльності держав ЄС та їх інститутів, спрямованих на формування раціонального та сталого розвитку сільського господарства та його територій у рамках Європейського співтовариства.

З позицій Єврокомісії аграрний сектор ЄС повинен продовжувати нарощувати виробництво продовольства для того, щоб бути в змозі задовольнити зростаючий світовий попит на продовольство, який, за розрахунками продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), має збільшитися до 2050 р. на 70% [3, с. 56].

У стратегії Спільної аграрної політики вказується таке:

- по-перше, ЄС вже має колосальні запаси продовольства і вони нарощуватимуться в найближчому майбутньому на тлі успішного в цілому розвитку сільського господарства;

- по-друге, навіть у разі драматичного зростання цін на продовольство в 10 разів, за всієї неймовірності такого сценарію, купівельна спроможність громадян ЄС залишиться в межах допустимого;

- по-третє, для нейтралізації негативного ефекту непередбачуваного зростання цін на продовольство можуть бути використані також компенсуючі заходи:

- а) розширення посівних площ (зараз під зернові використовується лише 34,4% усієї землі в ЄС);
- б) скорочення угідь під технічні культури (8,2% всіх земельних площ);
- в) скорочення енергоємності сільського господарства;
- г) розширене використання нових методів підвищення врожайності, до застосування ГМО.

З самого початку функціонування ЄС позиція САП відображала антиринкові національні стратегії економічної модернізації, вона була необхідна для відокремлення політики у галузі сільського господарства від інших галузей та від американських вимог щодо лібералізації торгівлі. Фактично агропродовольчий сектор Євросоюзу досить тривалий час нагадував як за формою, так і за змістом планову економіку, що призвело до створення надмірно складного регулятивного механізму і частково – до ренаціоналізації сільськогосподарських галузей [4]. САП залишається бюрократичною системою економічного регулювання та управління аграрним господарством та характеризується постійним ризиком виникнення торгових протиріч у значних масштабах. Але позитивної ролі САП ЄС не можна заперечувати, відображеної у її ключовій меті – гарантоване виробництво достатньої кількості продовольства та досягнення добробуту сільського населення країн-учасниць ЄС шляхом збереження мультифункціональної структури сільського господарства, що ґрунтується на спільній діяльності членів сім'ї та сімейних фермах.

Сільське господарство європейських країн залишається сектором із складними умовами інтеграції, що пояснюється різними методами та рівнем підтримки країн Європейського Союзу.

Пріоритетом САП ЄС визнається продовольча безпека країн-учасниць ЄС на основі органічного сільськогосподарського виробництва. Дотримуючись постулатів САП ЄС країни-учасниці ЄС як суверенні держави розвивають єдину стратегію розвитку сільського господарства, проте вони можуть реалізовувати власну аграрну політику, враховуючи умову того, що основні параметри політики повинні відповідати правилам Союзу. Така характеристика одна із найважливіших відмінностей САП ЄС від сільськогосподарської політики інших держав.

Список використаних джерел:

1. O Grada, Cormac. Famine: A Short History. Princeton University Press, 2009. 44 pp. URL: <http://press.princeton.edu/chapters/s8857.pdf>.
2. European Comossion. The CAP towards 2020. Meeting the food, natural resources and territorial challenges of the future. Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee of the Regions, Brssels, 18/11/2010, COM (2010) 672 final.
3. Аграрна політика Європейського Союзу: виклики та перспективи: монографія / за ред. проф. Т. О. Зінчук. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 494 с.
4. European Parliament resolution on the Common Agricultural Policy and Global Food security, – January 13, 2009, URL: <http://www.europarl.europa.eu/oeil/FindByprocnum.do=INI/2008/2153>.

УДК: 332.146.(477):338(061.1ЄС)

Кльоба Руслан,
PhD аспірант Лабораторії проектів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

**СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
ТА ДОСВІД ЄС**

Смарт-спеціалізація – це концептуальний підхід, запропонований Європейською Комісією в рамках ініціативи «Інноваційний союз». Сприяє ідентифікації тих галузей економіки, які володіють інноваційним потенціалом та розбудовують взаємовигідне партнерство задля їх розвитку, підвищення конкурентоспроможності регіону.

Особливість цієї політики полягає в тому, що влада спонукає та стимулює підприємців, науку та розробників краще співпрацювати з підприємствами для розкриття головних напрямів та-чи секторів спеціалізації регіону. Кластери є важливими в цій концепції і як головні «блоки» для будівництва такої спеціалізації, і як засоби впровадження цієї стратегії.

Смарт-спеціалізація є інноваційним інструментом ЄС для розбудови регіональної спроможності завдяки двом ключовим підходам, зокрема, урахуванню місцевих умов та економіці знань. На

практиці такий підхід передбачає виявлення конкурентних переваг та активів регіону, використання його інноваційного і наукового потенціалу. Проте успіху у впровадженні смарт-спеціалізації можливо досягти лише за умови ефективної співпраці та синергії між місцевою владою, бізнесом, академічним середовищем, та громадянським суспільством.

Досвід ЄС показує, що смарт-спеціалізація може бути ефективним інструментом для стимулювання економічного зростання та забезпечення сталості розвитку регіонів. Впровадження стратегії смарт-спеціалізації сприяє залученню інвестицій, створенню робочих місць, підвищенню конкурентоспроможності місцевих підприємств та збільшенню виробничого потенціалу регіону.

Смарт-спеціалізація розвитку регіонів України як стратегія розвитку, що базується на використанні наукових досліджень, технологій та інновацій, які вважаються ключовими для розвитку конкретного регіону, орієнтується на те, що розвиток регіону має відбуватися з урахуванням його потенціалу та переваг, зокрема з використанням місцевих ресурсів та існуючих індустрійних потужностей. Це може допомогти залучити інвестиції та створити робочі місця в регіоні.

Пріоритети смарт-спеціалізації можуть визначатися на основі потенціалу регіону, його галузевої структури та наявності конкурентних переваг. Важливо також забезпечити сприятливе середовище для розвитку інновацій та підтримку малих та середніх підприємств, які можуть стати джерелом нових ідей та технологій.

Наприклад, якщо в регіоні є висококваліфіковані фахівці з інформаційних технологій, то пріоритетним напрямком смарт-спеціалізації може стати розробка програмного забезпечення та інтернет-технологій. Якщо ж в регіоні наявні природні ресурси, то пріоритетним напрямком може стати виробництво екологічно чистих продуктів та використання відновлювальних джерел енергії.

Також важливим є взаємодія між різними напрямками смарт-спеціалізації та врахування їх взаємозв'язку. Наприклад, розвиток інноваційних технологій та стартапів може стати джерелом нових ринків та зміни бізнес-моделей, що знову ж таки може знайти своє застосування в інших напрямках, таких як електромобільність та інфраструктура.

Отже, пріоритети смарт-спеціалізації можуть бути різними залежно від потенціалу та конкурентних переваг регіону, але важливо

пам'ятати про взаємозв'язок між різними напрямками та забезпечити сприятливе середовище для розвитку інновацій та малих та середніх підприємств (рис.1).

Рис. 1. Пілотні області з розробки Smart-спеціалізації у 2019 році
Джерело:[2].

В Україні проект Smart Специалізація триває з 2016 року. В його основі – партнерство між представниками бізнесу, влади, науково-технічних установ та громадськості.

Концепція smart-спеціалізації стала ключовим елементом стратегії «Європа 2020». Згідно з цією стратегією, кожна країна повинна розробити свій власний план smart-спеціалізації, який визначає пріоритетні галузі для розвитку, з урахуванням місцевих ресурсів та потенціалу, технологічних переваг та конкурентних можливостей.

Загалом, досвід ЄС показує, що впровадження стратегії smart-спеціалізації може допомогти регіонам збільшити свою конкурентоспроможність та створити більше можливостей для розвитку економіки на місцевому рівні.

Ключовими елементами стратегії smart-спеціалізації є визначення пріоритетних галузей для розвитку, залучення зацікавлених сторін для співпраці та координації дій, використання місцевих ресурсів та конкурентних переваг, забезпечення доступу до інвестицій та розвитку інновацій.

Європейський досвід показує, що для успішної реалізації стратегії смарт-спеціалізації необхідно мати чітке бачення конкурентних переваг регіону та зосередитися на розвитку високотехнологічних галузей. Також важливо розвивати міжнародну співпрацю та залучення інвестицій з-за кордону.

Для підтримки реалізації стратегії смарт-спеціалізації у ЄС створено ряд інструментів та програм. Наприклад, програма «Горизонт 2020» надає фінансову підтримку для наукових досліджень та інновацій у пріоритетних галузях, а Європейський фонд регіонального розвитку забезпечує фінансування для реалізації проектів з розвитку конкурентних переваг регіонів.

Загалом, аналіз наукових розробок колективу вчених, що висвітлені ними у працях [4-10], а також вивчення досвіду ЄС дозволили зробити висновок, що стратегія смарт-спеціалізації є дієвим та ефективним інструментом задля забезпечення сталого економічного розвитку регіонів. Однак успіх реалізації стратегії залежить від багатьох факторів, включаючи правильне визначення пріоритетних галузей, залучення інвестицій та розвиток інноваційного середовища.

Позитивними сторонами смарт-спеціалізації регіонів є:

1. Покращення конкурентоспроможності: смарт-спеціалізація дозволяє регіонам зосередитися на розвитку тих галузей, в яких вони мають сильні конкурентні переваги. Це дозволяє регіонам стати більш конкурентоздатними на національному та міжнародному рівнях.

2. Створення нових робочих місць: смарт-спеціалізація може допомогти створити нові робочі місця в регіонах, які зосереджуються на розвитку конкретних галузей.

3. Підвищення інноваційності: смарт-спеціалізація сприяє розвитку інновацій, оскільки регіони зосереджуються на розвитку тих галузей, в яких вони мають сильний інноваційний потенціал.

4. Залучення інвестицій: смарт-спеціалізація може допомогти привабити інвестиції в регіони, оскільки вони можуть продемонструвати свій потенціал у конкретних галузях.

5. Зменшення відставання: смарт-спеціалізація може допомогти регіонам зменшити своє відставання від інших регіонів та країн, оскільки вони зосереджуються на розвитку своїх сильних сторін та потенційних переваг.

Пріоритети смарт спеціалізації в регіонах України представлені на рис.2.

Рис. 2. Пріоритетні види економічної діяльності в стратегіях розвитку областей України 2021-2027рр.
Джерело: [2].

Отже, смарт-спеціалізація регіонів базується на їхніх сильних сторонах та потенційних перевагах в конкретних галузях, зокрема, на технологічних перевагах та інноваційному потенціалі.

Список використаних джерел:

1. Платформа смарт-спеціалізації. Електронний ресурс. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/what-we-do>
2. Український інститут міжнародної політики. Електронний ресурс. URL: <http://www.uiip.org.ua/uk/>
3. Індустрія 4.0. Електронний ресурс. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/smart-speczializacziya-v-ukrayini-yakoyu-maye-butyu-czilova-model/>
4. Pavlikha N., Tsymbaliuk I., Voichuk M., Kolomechiuk V. City marketing as the integrated development Instrument: sustainable development and smart growth “Business Education in the 21st Century”, Book of abstracts of the second International Scientific Conference on Business and Economics (ISCBE’18), May 25, 2018, Tetovo, Republic of Macedonia, 2018 p. С. 32.

5. Павліха Н. В., Войчук М. В. Організаційно-економічні засади управління сталим розвитком міста: Монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 236 с.

6. Pavlikha N., Voichuk M., Kolomechiuk V. Leipzig Charta: Sustainable city development for smart future perspective in European Union. The economy of Bulgaria and the European Union in the global world: Management, marketing and entrepreneurship, corporate control and business development in Bulgaria and in the EU. Collective Monographs of Scientific Articles. Sofia: UNSS, 2018. P. 117–126.

7. Pavlikha N., Tsymbaliuk I., Luhova M. Strategic benchmarks of regions of Ukraine convergence based on the investment activity intensification. Development of the innovative environmental and economic system in Ukraine: collective monograph / ined. V. Khudolei, T. Ponomarenko. OKTAN PRINT s.r.o. 2019. Czech Republic. P. 22-45.

8. Pavlikha N., Khomiuk N., Demianchuk O., Shelenko D., Sai L., Korneliuk O., Naumenko N., Skorohod I., Tsymbaliuk I., Voichuk M. Economic Assessment of Inclusive Development of Territorial Communities Within Rural Areas: A Case Study Of Ukraine. *Ad Alta: Journal Of Interdisciplinary Research*, 2021. VOL. 12, ISSUE 1, SPECIAL ISSUE XXV. Pp. 97–104. URL: <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120125/PDF/120125.pdf>

9. Pavlikha N., Khomiuk N., Demianchuk O., Shelenko D., Sai L., Korneliuk O., Naumenko N., Skorohod I., Tsymbaliuk I., Voichuk M. Economic assessment of inclusive development of territorial communities within rural areas: a case study of Ukraine. *Ad alta: journal of interdisciplinary research*. 2022. Volume 12, Issue 1, Special XXV. P. 97-104.

10. Хомюк Н.Л., Павліха Н.В. Напрями диверсифікації сільськогосподарського виробництва в Україні на засадах сталого розвитку. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького. Серія: Економічні науки*. 2020. Вип. 22. № 95. С. 45–51.

УДК: 339.92(477:4)

Щербатюк Ірина

старший викладач кафедри економіки та менеджменту,
Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Луцьк, Україна

Кадебська Елеонора

к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту,
Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Луцьк, Україна

ПРОЦЕС ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ ТА ЄС В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Відносини між Україною та ЄС почалися в грудні 1991 р., коли міністр закордонних справ Нідерландів (тодішнього ЄС головує країна) Ганс ван ден Брук визнав незалежність України від імені ЄС. Співпраця з ЄС тривала через складні етапи становлення Україною своєї державності, міжнародно-правової ідентичності та визначення орієнтирів зовнішньополітичного курсу.

Паралельно на пострадянському просторі відбувалися масштабні процеси геополітичного переформатування, нові держави налагоджували відносини з іншими країнами та міжнародними інституціями. Водночас під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів Брюссель поступово формував свою політику на пострадянському просторі, в тому числі й щодо України. Відносини з ЄС не були лінійним процесом, вони містять досягнення та проблеми, «паузи» та конфлікти, важливі домовленості та драматичні події. Образно кажучи, відносини між Україною та ЄС віддзеркалювали проблеми та особливості розвитку зовнішньої та внутрішньої політики України [1].

Загалом відносини Києва та Брюсселя можна умовно поділити на два етапи.

Етап співпраці та партнерства (1991-2014). Це був час, коли налагоджувався системний політичний діалог, створювався комплекс

партнерських відносин у різних галузях, вибудовувалась договірно-правова база співпраці, відбувалося поступове утвердження євроінтеграційного курсу України.

Етап «Політична асоціація та економічна інтеграція» (з 2014 року по теперішній час). Цей період відзначений новою якістю, яку партнерство Україна-ЄС набуло в рамках Угоди про асоціацію — остаточне закріплення незворотності євроінтеграційного курсу України, спільне протистояння агресії Росії.

З самого початку політико-дипломатичного визнання світовою спільнотою Україна розглядає свої відносини з ЄС як поетапну повномасштабну інтеграцію. Згадаймо найважливіші кроки української влади у визначенні та уточненні євроінтеграційного курсу країни. Так, у Постанові Верховної Ради «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р. наголошувалося на «відновленні колишніх політичних, економічних, культурних і духовних зв'язків України з європейською цивілізацією... розширенні участі України в європейських інституціях» ...інтеграція своєї економіки з європейським... економічним простором» [2].

Основним нормативно-правовим документом, що визначав правовий механізм двостороннього співробітництва між Україною і ЄС, стала Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС, яка була підписана 16 червня 1994 р., а набула чинності 1 березня 1998 р. лише після того, як була ратифікована парламентами всіх держав-членів ЄС. Наступним кроком стало схвалення 11 червня 1998 року «Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу», яка проголошувала стратегічну мету країни «стати частиною європейського політичного (зокрема зовнішньої політики та політики безпеки), інформаційного, економічного та правового простір». Стратегія проголошувала, що «національні інтереси України вимагають її становлення як впливової європейської держави, повноправного члена ЄС» [2].

У вересні 2000 року набула чинності широка Програма інтеграції України до ЄС, яка складалася зі 140 розділів, кожен з яких містив оцінку поточної ситуації, короткострокову (2000-2001 рр.), середньострокову (2002-2003 рр.) та довгострокові (2004-2007 рр.) пріоритети. Одним із завдань, поставлених у документі, було «створення умов для досягнення Україною членства в ЄС...». Стратегічні наміри України на європейському напрямі знайшли відображення в Законі «Про засади внутрішньої та зовнішньої

політики» від 1 липня 2010 р., який визначив одним із зовнішньополітичних принципів «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою стати членом Європейського Союзу» [3].

У 2005 році Україна в односторонньому порядку скасувала візовий режим для країн ЄС, а в грудні того ж року на 9-му саміті Україна-ЄС було прийнято рішення про надання Україні статусу країни з ринковою економікою. У 2007 році Україна та ЄС підписали угоди про спрощення візового режиму та реадмісію. У 2009 році ЄС запустив нову зовнішньополітичну ініціативу – «Східне партнерство», до якої увійшли Україна, Молдова, Білорусь, Вірменія, Азербайджан і Грузія. Новий формат передбачав співпрацю на дво- та багатосторонньому рівнях, але (як і раніше згадані угоди) не містив жодних перспектив членства в ЄС для шести країн-учасниць.

Президентство В. Януковича (2010-2014 рр.) ознаменувалося відходом від євроінтеграційного курсу та посиленням проросійських орієнтацій у зовнішній політиці України. Реальною альтернативою курсу на ЄС постала євразійська інтеграція за московським сценарієм. Отже, мова йде про дві взаємовиключні моделі інтеграції: (а) європейську, засновану на демократичних цінностях і стандартах, верховенстві права, політичному плюралізмі та ліберальній економіці, і (б) російську авторитарну, державоцентричну, засновану на принципі домінування одного актора.

Угода мала бути підписана в листопаді 2013 року. Однак під тиском Росії уряд М. Азарова прийняв рішення призупинити підготовку до укладення Угоди. На Вільнюському саміті Східного партнерства 29 листопада 2013 року Президент України В. Янукович остаточно відмовився від підписання документа. Це рішення викликало наймасовіші громадські протести в історії України. Цей складний, трагічний період у відносинах між ЄС та Україною завершила Революція Гідності, яка підтвердила незворотній і природний курс України на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

Підбиваючи проміжні підсумки цього періоду у відносинах Україна-ЄС, відзначимо, з одного боку, складний характер, проблеми та неоднозначні тенденції розвитку співпраці з ЄС. Але з іншого – є підстави говорити про певні позитивні аспекти партнерства та співпраці Києва та Брюсселя. Відбувся прогрес у євроінтеграції, а саме активізувався політичний діалог, сформувалася система

комунікацій з ЄС на різних рівнях. Було укладено низку важливих угод у торговельно-економічній, енергетичній сфері, юстиції, візовій та міграційній політиці. Рівень співробітництва поступово зростав у міру того, як розширювалися сфери кооперації, українське законодавство адаптувалося до норм і стандартів ЄС. Для українських виробників зменшувалася кількість торговельних бар'єрів, відкривалися можливості (хоча й обмежені) для ведення бізнесу на внутрішньому ринку ЄС [2, с. 283].

Крім того, з приходом до влади в Росії В. Путіна російський вплив на Україну почав посилюватися. Росія продовжувала намагатися повернути колишні радянські республіки в зону власних «привілейованих» інтересів, нав'язувала альтернативну євразійську інтеграцію у вигляді ЄЕС, Митного союзу, а згодом – ЄАЕС. Свою «інтеграційну політику» Москва здійснювала шляхом політико-дипломатичного тиску, використовуючи фінансово-економічні, енергетичні важелі впливу, шантаж, погрози, підкуп, інформаційний тиск тощо. Гібридний тиск Кремля посилювався та поширювався на всі сфери двосторонніх відносин, а також зрештою переріс у військову агресію.

Починаючи з 2014 року, протидія російській агресії стала однією з головних тем діалогу Київ-Брюссель. «Гібридна війна» Москви проти Києва детально аналізується в багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідженнях. Тому має сенс зупинитися на окремих аспектах, пов'язаних з євроінтеграцією України. Перша – вплив російської агресії на європейський рух України. Друге – гібридна експансія Росії в ЄС, яка становить загрозу для єдності, політичної системи та існування Євросоюзу в цілому. По-третє, допомога та солідарність ЄС з Україною у протистоянні Росії.

Тривала російсько-українська війна негативно вплинула на європейську інтеграцію України та уповільнила її. Російська агресія спричинила величезні людські та фінансово-економічні втрати. За роки війни на Донбасі (квітень 2014 – січень 2021), за даними ООН, загинуло 13,3 тис. осіб, 33,5 тис. – поранено. Близько 1,5 мільйона жителів Донбасу та Криму були змушені переселитися. Досі окуповані території: Крим, частина Донбасу – загалом 43 744 кв.км (7,2% території України). Україна змушена спрямовувати великі ресурси на протидію агресії Кремля. Києву доводиться тримати великий військовий контингент на сході України та на адмінкордоні з Кримом, постійно збільшувати витрати на оборону. Політичні

рішення та дії української влади, увага суспільства та загальний публічний політичний дискурс зосереджені переважно на темах війни на Донбасі та анексії Криму. Тоді як тема євроінтеграції, результати виконання Україною Угоди про асоціацію, галузева співпраця з ЄС були віднесені до списку пріоритетів.

Таким чином, розв'язана Росією «гібридна війна» гальмує євроінтеграцію України, відволікає величезні ресурси, які інакше можна було б спрямувати на євроінтеграцію.

Консолідована підтримка та солідарність ЄС з Україною, засудження агресії Росії є дуже важливими для зміцнення позицій України на міжнародній арені, збереження тем війни на Донбасі та незаконно анексованого Криму на світовому порядку денному. ЄС підтримав європейські прагнення України, реформи, які здійснюються, заявив про свою солідарність у протидії агресії Росії.

Отож, створено багатовекторну інституційно налагоджену, але гнучку систему політичного діалогу Україна-ЄС – від вищого рівня (щорічні саміти Україна-ЄС) до регулярних експертних контактів. Важливими складовими діалогу є міжпарламентська співпраця та контакти між ОГС.

Створено певні елементи політичної асоціації. Україна активно приєднується до зовнішньополітичних заяв і рішень ЄС (у 2020 році це було близько 90%). Україна підтримує санкційну політику ЄС щодо третіх країн. Зокрема, у 2020-2021 роках офіційний Київ приєднався до низки санкцій ЄС проти Білорусі та керівників Придністров'я, а також санкцій проти Росії та інших країн за порушення прав людини.

Гармонізація українських законів і нормативних актів з європейськими правилами і стандартами має позитивний ефект. Серед іншого, це впровадження європейських стандартів у виробництві харчових продуктів, санітарних і фітосанітарних норм, забезпечення транспортної безпеки, встановлення екологічних вимог та проведення інших реформ. У 2014-2017 роках Україна скасувала 14 475 застарілих стандартів.

Ще одним важливим кроком, який зробила Україна, стало підтвердження незворотності свого європейського та євроатлантичного курсу. У червні 2017 року Верховна Рада ухвалила зміни до закону «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», які закріпили рух України до членства в ЄС і НАТО. У 2018 році президент Петро Порошенко виступив з ініціативою про закріплення

в Конституції положення про інтеграцію в ЄС і НАТО. Пізніше, 7 лютого 2019 року, Верховна Рада ухвалила зміни до Основного закону щодо стратегічного курсу країни на набуття повноправного членства в ЄС і НАТО.

Список використаних джерел:

1. Palagnyuk Y.V. External policy of the EU and prospects of further EU enlargements. Multimedia Textbook “EU Governance and Politics of European Integration”. Available from: <https://eugov.chmnu.edu.ua/>

2. Ukraine: 30 Years on the European Path/ Yu.Yakymenko et al. The Ukrainian Centre for Economic and Political Studies named after Olexander Razumkov, Kyiv, «Zapovit» Publishing House, 2021, 392 p.

3. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

УДК: 339.73

Науменко Наталія,

к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Оранська Дарина,

магістр першого курсу факультету міжнародних відносин,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ОФШОРНИХ ЗОН

Офшорний бізнес у сучасних умовах розвитку економіки посідає все більше місце, оскільки саме через різні офшорні юрисдикції проходить значна частина капіталу більшості країн. МОЗ є привабливою сферою світової економіки для національних компаній, оскільки він надає їм пільгові умови ведення господарської діяльності, що виражається у пільговому оподаткуванні, відсутності

повної звітності, надання конфіденційності тощо. Саме тому все більше компаній у тій чи іншій мірі користуються послугами офшорних юрисдикцій, що також збільшує рівень різних фінансових махінацій та економічних злочинів з використанням офшорів. Тому необхідно розглядати сучасний стан МОЗ для виявлення існуючих тенденцій, а також проблем та шляхів їх вирішення для ефективного функціонування національних економік.

МОЗ є державою або частиною держави, в межах території якої для зареєстрованих компаній (нерезидентів) встановлено: пільговий та прискорений режим реєстрації та ліквідації, пільгове оподаткування, гарантія конфіденційності засновників та бенефіціарів, відсутність валютного контролю з боку держави, мінімальна кількість звітності та перевірок [1].

Виходячи з даного визначення можна виділити такі особливості МОЗ: пільговий режим оподаткування, створення сприятливого валютно-фінансового режиму, відсутність валютних обмежень, спрощена звітність або її відсутність, забезпечення конфіденційності, низькі витрати по установі та підтримці діяльності компаній та інше. Близько 25% світового капіталу та до 60% фінансових потоків у світі проходять через МОЗ, що говорить про активну участь офшорних зон у міжнародному перерозподілі капіталу [2].

Оскільки для офшорних юрисдикцій [3] характерні конфіденційність та відсутність повної звітності, точна кількість капіталу, зосередженого в офшорах, невідома. З огляду на те, що офшорний бізнес бере активну участь у функціонуванні економік окремих держав і світу в цілому, нині особлива увага приділяється розвитку законодавчої бази офшорного бізнесу. Адже надання податкових пільг, відсутність звітності, конфіденційність та інші послаблення дають можливість багатьом компаніям використовувати офшори для фінансових махінацій [4], приховування доходів та злочинної діяльності. Проте, за даними Г. Закмана, в офшорах сконцентровано 8% світового добробуту. Відсутність точної цифри офшорних зон пояснюється відсутністю єдиного визначення офшору та єдиного списку офшорних юрисдикцій у світі.

У сучасних умовах розвитку економіки велике поширення набули телекомунікаційні та ІТ-технології, у зв'язку з чим практикується офшорне програмування, відкриття віртуальних підприємств. Також на тлі розвитку офшорного сектора активно розвивається офшорний аутсорсинг, який є способом оптимізації

діяльності організацій за рахунок зосередження на основному предметі та передачі неофіційних функцій та корпоративних ролей зовнішнім офшорним спеціалізованим організаціям.

Можна виділити активний розвиток офшорних послуг у сфері страхування, інформаційних технологій, супутникових технологій та грального бізнесу. Надалі очікується розвиток офшорного консалтингу та освіти. Більшість компаній, які користуються послугами офшорів, не займаються незаконною діяльністю, оскільки вони зацікавлені у стабільному діловому середовищі, фінансових інструментах, що відсутні на національному ринку та вигідні умови ведення бізнесу. Проте однією з проблем сучасного розвитку МОЗ є втеча капіталу. Відповідно до звіту ОЕСР 12.02.2023 «Про розмивання податкової бази та виведення прибутку з-під оподаткування» сучасне міжнародне податкове планування набуло загрозливих масштабів внаслідок того, що багато компаній йдуть з-під оподаткування за допомогою офшорних інструментів [5]. Тому боротьба з офшоризацією - це ціла узгоджена політика найбільших міжнародних економік.

Кожна МОЗ має свої особливості надання пільг, тому встановлення ставок податків, які мають низький рівень оподаткування, дозволить обмежити можливості для маніпуляцій із фінансовими коштами. Оскільки офшорний бізнес впливає на багато країн світу, необхідно вдосконалювати співпрацю між країнами для ефективного функціонування сектора. Необхідно визначити список галузей та класифікувати галузі, в яких інвестиції дозволені, заохочуються, обмежені та заборонені. Крім розвитку законодавчої бази, необхідно приділяти увагу й іншим аспектам роботи з офшорним бізнесом. З економічної точки зору необхідно розширити на національному ринку пропозицій фінансових інструментів депозитно-інвестиційного характеру [6], орієнтованих на вітчизняні компанії-експортери. Ці інструменти повинні мати прийнятні характеристики хеджування ризиків і мати високий рівень дохідності. Для цих цілей у світовій практиці використовують інфраструктурні облігації, для чого також потрібний організований ліквідний фондовий ринок у країні. За досвідом світової практики, використання даних інструментів позитивно впливає на зниження обсягів вивезення капіталу, у тому числі в офшорні зони.

З адміністративно-правового погляду необхідне застосування обмежувальних заходів на вивезення капіталу. З інституційної точки

зору державі необхідно активно підтримувати експорт, зокрема на рівні державних компаній. Крім цього, необхідно впровадити процедури автоматичного обміну інформацією з країнами-партнерами; запровадити обов'язки декларувати участь та бенефіціарне володіння капіталом, а також декларувати наявність іноземних банківських рахунків; запровадити обмеження на діяльність компаній, які контролюються офшорними власниками; розширити діяльність іноземних банків з національним капіталом за кордоном та спектр фінансових інструментів на національному фінансовому ринку для забезпечення потреб економіки держави. Робота над цими аспектами допоможе забезпечити прозорі та ефективні правила роботи бізнесу у всіх сферах та забезпечити економічну невивідність нелегального виведення капіталів у МОЗ.

Таким чином, через офшорні юрисдикції проходить значна частина перерозподілу капіталу у світі, що говорить про великий вплив МОЗ на світову економіку [7]. Через це нині проводиться активна робота з питань регулювання офшорного бізнесу, зокрема за допомогою розвитку законодавчої бази. Для створення сприятливих умов функціонування МОЗ, а також окремих національних економік необхідно комплексно підходити до питання регулювання, впливаючи на нього з економічної, інституційної, адміністративно-правової сторін, а також розвивати міжнародне співробітництво з іншими країнами.

Список використаних джерел:

- 1 Копитко, М., Вінчук, М. Використання офшорних зон як спосіб ухилення від оподаткування. // *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2021. №1 (61), С. 79–88. URL: <https://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/375> (дата звернення 13.03.2023 р.)
- 2 Світовий атлас даних. URL: <https://knoema.ua/atlas/> (дата звернення: 17.03.2023).
- 3 Комар І.С. Види офшорних зон та їх вплив на організацію бухгалтерського обліку. // *Ефективна економіка*, 2014. № 6, URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3111> (дата звернення 13.03.2023 р.)
- 4 Науменко Н.С, Тетерук О.О. Сучасні тенденції утворення фіктивного капіталу у світовій економіці та Україні // *Зовнішньоекономічна політика України в умовах інтеграційних процесів*. Збірник матеріалів XVII міжнародної науково-практичної конференції УДУМФТ, 29 травня 2014 р. К.: УДУМФТ, 2014. С. 222-224.

5 Офшорні зони: поняття, правове регулювання, пільги. URL: <http://www.pnalog.ua/material/ofschornye-zony-ponyatie-lgoty-zakon> (дата звернення: 13.03.2023 р.)

6 Карлін М. І., Івашко О. А. Інвестиційні офшори [Текст]: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 292 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153587102.pdf> (дата звернення 13.03.2023 р.)

7 Луцишин З., Мехтієв Е. Офшорні фінансові центри у глобальному русі капіталів. *Міжнародна економічна політика*. 2017. № 2 (27) С. 62-94. URL: http://iepjournal.com/journals/27/2018_3_Lutsyshyn_Mekhtiiev.pdf (дата звернення 13.03.2023 р.)

8 Pavlikha N., Khomiuk N., Demianchuk O., Shelenko D., Sai L., Korneliuk O., Naumenko N., Skorohod I., Tsymbaliuk I., Voichuk M. Economic assessment of inclusive development of territorial communities within rural areas: a case study of Ukraine. *Ad alta: Journal of interdisciplinary research*. 2022. Volume 12, Issue 1, Special XXV. P. 97-104.

9 Лугова М., Цимбалюк І., Павліха Н. *Інвестиційна діяльність регіону в умовах європейської інтеграції: ретроспективний аналіз та напрями активізації* [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 242с. ISBN 978-966-940-434-3

10 Цимбалюк І. О. Міжнародна податкова конкуренція в умовах глобалізації. *Сучасні тенденції розвитку світової економіки* : збірник матеріалів X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 трав. 2018 р.). Харків: ХНАДУ, 2018 р. С. 183-184.

СЕКЦІЯ 8. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАЛОЇ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

УДК 338.2:330.34:339.9](06)

Батієвич Дмитро,
аспірант першого року навчання, кафедра обліку і оподаткування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ

Багато керівників підприємств не розуміють як правильно створити облікову політику, і як якісно організувати ведення бухгалтерський обліку відповідно до законодавства України. На сьогоднішній день ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності залежить від правильної сформованої облікової політики суб'єкта господарювання. Саме, як буде правильно організована облікова політика, буде залежати ефективність та якість ведення бухгалтерського обліку і правильне складання фінансової звітності, але й ще буде залежати ефективність фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Згідно статті 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності [5]. При цьому наведено принципи бухгалтерському обліку та фінансової звітності, які повинні дотримуватися при складанні облікової політики, такі як: повне висвітлення, автономність,

послідовність, безперервність, нарахування, превалювання сутності над формою, єдиний грошовий вимірник.

Слід звернути увагу на принцип послідовності, який полягає у постійному (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, міжнародними стандартами фінансової звітності та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку у державному секторі, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності [5; 7]. Наведемо в таблиці 1 основні нормативні акти, які регулюють облікову політику суб'єкта господарювання.

Таблиця 1

Сутність основних нормативних актів, які регулюють облікову політику суб'єктів господарювання

Нормативний акт	Зміст
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5]	Законом передбачено сутність облікової політики, створення суб'єктом господарювання наказу облікової політики і можлива зміна облікової політики у випадках, яких передбачено національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, міжнародними стандартами фінансової звітності та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку у державному секторі. Обираючи форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів облік, розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів і затверджуються правила документообороту. Передбачено законом критерії суб'єкта господарювання, які належать до малих, середніх і великих груп.
Методичні рекомендації щодо облікової політики [2]	Нормативний акт посилається, що суб'єкт господарювання самостійно на основі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку визначає за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим ним органом

	(посадовою особою) відповідно до установчих документів облікову політику підприємства, а також зміни до неї.
Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку	Передбачено, що кожен об'єкт обліку повинен вестися до кожних стандартів, та вибираючи відповідний метод, принцип і процедуру із запропонованих методів до кожної ділянки обліку, який повинен бути зазначений у наказі про облікову політику (наприклад методи нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів, методи списання запасів і дата оприбуткування запасів та інше). Дають змогу визначити причини зміни облікової політики.
Податковий кодекс України [4]	Грунтується на обрання системі оподаткування суб'єкта господарювання.
Лист «Про облікову політику» [6]	Визначено основні елементи облікової політики, які повинні бути зазначені у розпорядчому документі.
Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку окремих об'єктів обліку	Які розкривають окремі елементи окремих об'єктів обліку, таких як: основні засоби, нематеріальні активи, запаси, біологічних активів, формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості, формування складу витрат та порядку їх планування в торговельній діяльності, формування собівартості будівельно-монтажних робіт, планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств та формування собівартості перевезень (робіт, послуг) на транспорті.
План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій[3]	Зазначено синтетичні рахунки, яке підприємство буде використовувати для ведення бухгалтерського обліку.
Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій[1]	Встановлює призначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань та факти фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій та інших юридичних осіб (крім бюджетних установ та

	<p>підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності) незалежно від форм власності, організаційно-правових форм і видів діяльності, а також виділених на окремий баланс філій, відділень та інших відособлених підрозділів юридичних осіб (далі – підприємства). Ведення позабалансових рахунків здійснюється за простою системою (без застосування методу подвійного запису).</p>
--	--

Джерело: систематизовано автором на основі: [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Нами встановлено, що основні нормативні акти які регулюють облікову політику суб'єкта господарювання пов'язанні між собою, тобто методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства та Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» посилаються на національні (стандарти) бухгалтерського обліку окремого об'єкта обліку та при цьому не порушуючи Податковий кодекс України. На основі нормативних актах, можна виділити основні завдання облікової політики суб'єкта господарювання:

1. прозоре та правильне ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності;
2. забезпечити одержання достовірної і зрозумілої інформації про фінансовий стан суб'єкта господарювання для прийняття відповідних рішень;
3. полегшити і спростити ведення і організацію бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності;
4. обрання основних методів, принципів і процедур для організації бухгалтерського обліку.

При чому зміна облікової політики згідно п 3.2 Методичних рекомендаціях щодо облікової політики підприємства, може змінюватися у випадках, якщо:

- змінюються на підприємстві статутні вимоги;
- змінюються вимоги органу, який здійснює функції з державного регулювання методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- зміни облікової політики забезпечать більш достовірне відображення подій (господарських операцій) у бухгалтерському обліку і фінансовій звітності [2].

Отже, облікова політика повинна бути створена на кожному суб'єкті господарюванні згідно законодавства України, адже від неї залежатиме, як буде функціонувати діяльність підприємства. Також формування та побудова облікової політики буде впливати на ефективність суб'єкта господарювання та якісну організацію і реалізацію облікового процесу, а також достовірну побудову фінансової звітності. Важливо, що у процесі розробки розпорядчого документа щодо облікової політики суб'єкта господарювання, перш за все доцільно ознайомитися і вивчити кожне питання окремих об'єктів обліку в системі нормативних актів і правильно викласти їх у обліковій політиці таким чином, щоб це у майбутньому не призвело до негативних наслідків та штрафних санкцій.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. №291: станом на 29.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення 12.03.2023).

2. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства: затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 635: станом на 14 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.help/law/v0635201-13> (дата звернення: 10.03.2023).

3. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. №291: станом на 9 груд. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text> (дата звернення 12.03.2023).

4. Податковий кодекс України : від 02.12.2010 р. № 2755-VI: станом на 3 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 10.03.2023).

5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV: станом на 10 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 10.03.2023).

6. Про облікову політику: Лист від 21.12.2005 р. № 31-34000-10-5/27793. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2779201-05#Text> (дата звернення: 10.03.2023).

7. Шматковська Т., Патута М. Особливості бухгалтерського обліку в умовах воєнного стану в Україні. Галицький економічний вісник Тернопільського національного технічного університету. Том 77, Вип. 4. С. 53-63. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=IJD-dV0AAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=IJD-dV0AAAAJ:MAUkC_7iAq8C

УДК: 658:[339.174:005

Милько Інна,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Демчук Дмитро,
магістр 1-го року навчання спеціальності 073 Менеджмент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВИСТАВКОВО-ЯРМАРКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Виставково-ярмаркові заходи займають особливе місце в комплексі сучасних маркетингових дій. Вони надають фірмі широкі можливості по розповсюдженню і отриманню економічної, організаційної, технічної та комерційної інформації при відносно доступній вартості. Участь у роботі виставок і ярмарок є ефективним засобом формування комунікацій в системі управління, можливість розроблення та реалізації маркетингової стратегії компанії [1]. Участь у виставково-ярмарковій діяльності є доцільною для будь якого виду економічної діяльності [2-3].

Теоретичні основи визначення сутності виставково-ярмаркової діяльності у системі управління знайшли відображення в працях таких науковців, як: Вдовічена О.Г. [7], Грищенко І.М., Дупляк Т.П. [6], Крахмальова Н.А., Лукашова Л.В. [4], Пекар В.О. [5], Ткаченко Т.І. [6] та інші. Проте належної уваги науковців вимагає визначення саме управління виставково-ярмарковою діяльністю.

Одне з визначень виставково-ярмаркової діяльності запропонувала Лукашова Л.В., яка вважає, що це система професійних інформаційних, рекламних, технічних, господарських, економічних, технологічних і управлінських дій численних, зацікавлених у цій діяльності юридичних і фізичних осіб, що їх спонукають потреби виробництва, розподілу, обміну або споживання, в основу яких покладено підготовку, проведення та завершення

виставок, салонів, технопарків, ярмарків, презентацій і супутніх їм заходів (прес-конференцій, семінарів, симпозіумів, конгресів), які передують чи випереджують пряму роздрібну торгівлю та забезпечують безперервний взаємозв'язок і розвиток відтворювальних процесів у суспільстві [4].

Вчений Пекар В.О. пропонує розглядати виставкову діяльність як діяльність підприємств, організацій, установ та приватних осіб, пов'язана із організацією виставок і ярмарків, участю в них, їх відвідуванням та наданням різноманітних послуг і виконанням робіт, пов'язаних з виставками і ярмарками [5].

Колектив авторів Ткаченко Т.І. та Дупляк Т.П у монографії запропонували таке поняття «виставкова діяльність» – це діяльність, спрямована на формування, реалізацію та споживання виставкового продукту шляхом організації виставкових заходів та участі в них [6]. Науковці основну увагу звертають саме на те, що є спеціалізовані організації, для яких виставки є продуктом, який вони реалізують.

Виставкова діяльність, як вважають Вдовічена О.Г. та Нергеш А. В., є одним з найбільш складних та інтегрованих видів маркетингових комунікацій, яка включає використання всіх доступних інструментів продажу і комунікацій: поштові розсилання; телемаркетинг; рекламу на телебаченні й у пресі; рекламні щити, паблік рилейшнз; роздавання зразків і сувенірів, буклетів та рекламних листівок [7]. Даний підхід переважно орієнтований на маркетинговий аспект виставкової діяльності. Зазвичай, якщо виставково-ярмаркова діяльність відмінно спланована, то це дозволяє забезпечити досягнення швидкого зворотного зв'язку – укладення угод з потенційними клієнтами.

Виставково-ярмаркова діяльність складається з організації та участі не тільки у виставках, але й ярмарках. Спілка міжнародних ярмарок трактує ярмарок як економічну виставку зразків, яка згідно зі звичаями певної країни, на території якої знаходиться, являє собою крупний ринок товарів, що діє у встановлені строки впродовж обмеженого часу у певному місці і на якому експонентам дозволяється представляти зразки своєї продукції для укладання торговельних угод у національному чи міжнародному масштабі [8].

Проте варто зауважити, що сучасні умови диктують інші умови і виставково-ярмаркова діяльність стала менш затребуваною та зменшила чисельність охочих брати участь у міжнародних виставках

за межами України [9]. Організація виставок на разі в Україні не здійснюється через воєнний стан. Проте це не перешкоджає брати участь українським компаніям у міжнародних виставках, щоб шукати партнерів за кордоном та розширювати ринки збуту продукції.

В останні роки актуальними стали віртуальні виставки, які є умовно не обмеженими у часі та просторі заходами, які реалізуються за рахунок Інтернет-ресурсів, у рамках яких організатор надає можливість його учасникам на платній або безкоштовній основі розмістити на сайті виставки текстову інформацію, графічне, аудіо-або відеозображення експонатів, що розповідають про учасника віртуальної виставки, його діяльність, товари, послуги та технології, а відвідувачам виставки надає можливість на безкоштовній основі ознайомитися з інформацією та експонатами, які надані учасниками виставки у вигляді віртуального стенда [10]. У межах такої виставки створюється віртуальний інтерактивний стенд. На ньому можна розмістити основну інформацію про підприємство-учасника, його спеціалізацію, асортимент товарів та послуг, контактну інформацію. Також є можливість налагодити зворотній зв'язок за допомогою спеціальних флеш-технологій. Відвідувачі віртуальних виставок мають можливість продивлятися усіх учасників виставки або тільки відібраних відповідно до конкретних параметрів пошуку; оцінювати стенди, які їм найбільше сподобалися, та залишати відгуки про них [10, 11].

Отож, виставки та ярмарки – діяльність, пов'язана з організацією заходів, які передбачають взаємодію виробників продуктів та їх споживачів для налагодження тривалих партнерських відносин. Якщо акцентувати увагу саме на управлінні виставково-ярмарковою діяльністю на підприємстві, то варто зазначити, що це цілеспрямована діяльність у сфері налагодження стабільних каналів просування та комунікацій продукції, яка виготовляється.

Список використаних джерел:

1. Черчик Л. М. Діагностика в системі стратегічного менеджменту підприємства. // *Науковий вісник Полісся*. Чернігів: ЧНТУ, 2017. № 2 (10). Ч. 1. С.150-155. DOI:10.25140/2410-9576-2017-2-2(10)-150-155. URL:

<http://nvp.stu.cn.ua/uk/news/item/750-cherchik-l-m-diagnostika-v-sistemi-strategichnogo-menedzhmentu-pidpriemstva.html>

2. Черчик Л., Лажнік А. Наукові підходи до формування систем менеджменту туристичних підприємств. // *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2021. № 13. С. 209-215. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2021-13-21>

3. Mylko I., Nahornova O., Ozhema S. Strategy for the Development of the Tourism Sector of the Country and Its Regions in a Crisis. // *National Interest Academic Journal*. 2022. Vol. 2 № 6. P. 58-70. URL: <https://sc01.tci-thaijo.org/index.php/NIT/article/view/240132>

4. Лукашова Л.В. Організація виставкової діяльності: навч. посіб. Київ: КНТЕУ, 2009. 372 с.

5. Пекар В.О. Основи виставкової діяльності : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Ін-т реклами, Вища шк. виставк. менеджм. Київ : Євроіндекс, 2009. 348 с.

6. Ткаченко Т.І., Дупляк Т.П. Виставковий бізнес: монографія. Київ: КНТЕУ, 2016. 244 с.

7. Вдовічена О.Г., Нергеш А.В. Перспективи участі бренду підприємств у виставкових заходах: світовий та вітчизняний досвід. Молодий вчений. 2018. № 1 (53). С. 854-858. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/1/199.pdf>

8. Ерфан Є. А. Міжнародні виставки та ярмарки як інструмент розвитку міжнародної торгівлі. // *НВ Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 39. С. 58-62. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/39_2021ua/12.pdf

9. Милько І.П. Управління операціями з експорту-імпорту: конспект лекцій. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021. 131 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/21143>

10. Баклан О. Сучасний критерій ефективності поліпшення якості менеджменту. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 9 (27). С. 149–156.

11. Середницька Л.П., Гега Р.В. Виставково-ярмаркова діяльність у системі маркетингових комунікацій. // *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск № 13. С. 716-721. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/122.pdf

УДК: 332.142.4/6:316.334.3(477)"366"

Караїм Ольга,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри екології
та охорони навколишнього середовища,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОЇ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Внаслідок війни регіони України знаходяться у кризовому стані, населення зазнало важких втрат, військові дії завдають великих збитків економіці країни та суспільству загалом. Тому основним завданням сталої повоєнної відбудови є відновлення регіональної соціально-еколого-економічної стабільності.

Стала повоєнна відбудова регіонів України – це процес відновлення економічної, соціальної та екологічної інфраструктури після знищення, спричиненого війною. Сталість повоєнної відбудови означає, що цей процес повинен бути не тільки швидким та ефективним, але із довгостроковою перспективою, щоб забезпечити стабільний розвиток країни.

У процесі сталої повоєнної відбудови регіонів України потрібно враховувати низку основних соціально-еколого-економічних аспектів, які можуть бути реалізовані за допомогою державних програм, реформ, законодавчих змін та ін.

Першочергово необхідним є забезпечення стабільності та прозорості політичної системи, дотримання демократичних принципів та розбудова правової держави. Це сприятиме зміцненню довіри населення до держави та забезпечить сталість соціально-політичного середовища.

З метою сталого відновлення регіонів країни необхідним є ефективний управлінський механізм, що забезпечує прозорість та відповідальність за рішення, прийняті на різних рівнях влади. Обов'язковою повинна бути участь громадськості у процесі

прийняття рішень із представленим їй доступом до інформації про економічну, соціальну та екологічну ситуацію в країні [1].

Ключовим аспектом повоєнної відбудови є відновлення економіки, що включає розробку ефективних економічних стратегій та планування, які сприятимуть налагодженню виробництва, реформуванню податкової та фінансової систем.

До процесу відбудови необхідно залучити підприємницькі структури, оскільки розвиток малих та середніх підприємств може стати каталізатором економічного піднесення та забезпечити нові робочі місця.

Необхідно зауважити, що перспективним джерелом сталої повоєнної відбудови є іноземні інвестиції, оскільки вони можуть допомогти фінансувати проекти та забезпечити доступ до нових технологій та ринків. Такі інвестиції можуть бути залучені шляхом створення сприятливих умов для іноземних компаній, таких як пільгові податкові ставки, спрощена процедура реєстрації бізнесу та зниження бюрократичних бар'єрів, а також забезпечення високого рівня правової захищеності інвесторів.

Доцільними є інвестиції у такі сфери як енергетика та комунікації, що дозволить розвивати необхідну інфраструктуру, зокрема транспортні мережі, сприяти будівництву нових доріг, мостів, аеропортів, залізниць та інше, що у свою чергу забезпечуватиме ефективний обмін між регіонами.

Також вагомим напрямком відновлення інфраструктури є будівлі, електричні мережі, водопровідні та каналізаційні системи й інші споруди, що постраждали від війни, та які потребують максимальної уваги для забезпечення безпеки та життєво необхідних умов населення, що спонукає стимулювати розвиток будівельної галузі аби у свою чергу забезпечити доступ до належного житла всім громадянам країни.

Крім того, важливим аспектом сталого економічного розвитку є відновлення енергоефективності та енергонезалежності регіонів та країни в цілому. Для цього необхідно розвивати енергетичний сектор, який базується на використанні відновлюваних джерел енергії та новітніх технологій. Також важливим є забезпечення енергетичної безпеки країни шляхом диверсифікації джерел постачання енергії та розвитку міжнародних енергетичних відносин [2].

Один із ключових аспектів сталого економічного розвитку – це забезпечення економічної стабільності та прогнозованості. Для

досягнення цієї мети необхідно вести контроль бюджету країни та планувати розподіл коштів в межах різних галузей економіки, використовувати інструменти державної регуляторної політики, що дозволяють керувати економічними процесами та запобігати кризовим ситуаціям.

Ще одним суттєвим елементом сталого розвитку економіки є підвищення конкурентоспроможності. Для досягнення цієї мети країна повинна розвивати свої експортні потенціали підвищуючи якість продукції та послуг і забезпечуючи відповідну інфраструктуру для здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Важливим чинником сталого відновлення є розвиток науки та технологій. Для його забезпечення необхідно залучати науковців та експертів з різних галузей, а також створити умови для їх досліджень та реалізації результатів. Різноманітні інструменти, такі як державні програми підтримки досліджень, співпраця з університетами та науковими інститутами, створення інноваційних кластерів можна використати для підвищення рівня інноваційної активності.

Також потрібно зосередити увагу, з економічного погляду, й на розвиток професійної та вищої освіти, що забезпечуватиме підготовку висококваліфікованих фахівців та сприятиме економічному зростанню.

У процесі відновлення сталого розвитку регіонів вагомими є соціальні аспекти. Вони включають у себе питання пов'язані зі здоров'ям, освітою, житлом, працевлаштуванням, культурою та іншими сферами життя людей.

Тут варто відмітити соціальну включеність. Оскільки внаслідок війни багато людей втратили житло та роботу, що сприяло їх відстороненню зі сфери дії соціальних інститутів, саме стала відбудова повинна забезпечити соціальну включеність та допомогти людям знайти нові джерела доходу, місця проживання та інші необхідні ресурси.

На особливому контролі повинен бути розвиток системи соціального захисту. Сюди входить забезпечення належною медичною допомогою, ліками та іншим медичним обладнанням. Потрібно розробляти програми соціальної підтримки, які допоможуть зменшити бідність та соціальну вразливість.

Уваги вимагає підтримка ветеранів та їх сімей, які можуть потребувати допомоги, включаючи медичні та інші соціальні

послуги. Також потрібно враховувати потреби особливо вразливих груп, таких як діти, люди похилого віку та люди з інвалідністю.

Нажаль, сьогодні ми можемо свідчити, що війна окрім фізичних, залишає емоційні та психологічні наслідки, особливо для людей, які брали участь в бойових діях або жили в зоні конфлікту. Для них потрібно реалізовувати відповідні програми які будуть ефективними для підтримки емоційного відновлення та психологічного здоров'я. Загалом підвищенню громадського благополуччя сприятиме реалізація соціально-культурних проєктів.

Необхідно створити доступ до належної освіти для всіх громадян країни. Із особливою увагою, потрібно забезпечити належну освіту для дітей, які знаходилися у зоні бойових дій.

Незалежно від застосовуваних заходів, важливо пам'ятати, що сталий розвиток повинен бути націлений на забезпечення збалансованого розвитку економіки, розвитку соціальної сфери й зменшення розриву між різними соціальними групами, а також захисту навколишнього середовища. Тому для досягнення сталого розвитку необхідно враховувати вплив екологічних чинників.

Сталий розвиток повинен забезпечувати екологічну безпеку, екологічну стійкість та зменшення негативного впливу на довкілля. Це може бути досягнуто шляхом розвитку екологічних галузей економіки, розробки екологічно чистих технологій, впровадження альтернативних джерел енергії, раціонального використання та збереження природних ресурсів, зменшення кількості відходів за рахунок ефективного розміщення продуктивних сил, повторного використання товарів, упровадження продуктів із великим життєвим циклом [3] та ключовий аспект цього напрямку – реалізація екологічної регуляторної політики та дотримання екологічного законодавства.

Важливою складовою відновлення сталого розвитку регіонів є формування системи екологічного менеджменту на промислових підприємствах, яка окрім підвищення якості продукції і послуг, сприятиме послідовному зменшенню негативного впливу виробництва на довкілля та здоров'я людини [4]. Доречним є також впровадження маркетингових заходів, які засновані на нових моделях і принципах відповідального споживання [5] та ін.

Нарешті, відновлення сталого розвитку регіонів України повинне бути глобально орієнтованим, тобто враховувати вплив на розвиток країни глобальних тенденцій та процесів, таких як глобальна

економіка, зміна клімату та демографічні тенденції. Країна повинна бути готова до конкуренції на міжнародному рівні та мати здатність адаптуватися до змін.

Отже, стала повоєнна відбудова регіонів країни – це процес, який вимагає комплексного підходу та спільних зусиль уряду, бізнесу, громадськості, а також міжнародних структур. Необхідно проводити політику, що сприяє збалансованому розвитку економіки, забезпечує економічну стабільність та соціальну справедливість, враховує екологічні та інші чинники впливу на розвиток країни.

Список використаних джерел:

1 Шаповал Н., Федосеєнко М., Грибановський О., Терещенко О. Повоєнне відновлення України. *Нові ринки та цифрові рішення*. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf>

2 Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4181d61b-en/index.html?itemId=/content/publication/4181d61b-en#section-d1e109>

3 Покровська Н. М. Концептуальні засади післявоєнного відновлення України, економічні аспекти. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. № 4 (274). С. 41–47. URL: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-274-4-41-47>

4 Караїм О. А., Милько І. П., Караїм В. П. Формування системи екологічного менеджменту підприємств в аспекті відновлення сталого розвитку регіонів. *Наукові праці ДонНТУ. Серія: «Економічна» №2(26), 2022*. С. 29–38. URL: https://economics.donntu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/5_stattya-karayim-mylko-karayim.pdf

5 Шапран О. Маркетингове обґрунтування заходів щодо стабілізації економічної системи України у післявоєнний період на основі шерінгової економіки. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки)*. 2022. № 1. С. 3–7. URL: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2022.1.3>

УДК: 640.412:658.821

Кувіка Ганна,
аспірантка другого курсу,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

СКЛАДОВІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ

Сфері гостинності завжди був характерний високий рівень конкурентної боротьби, що обумовлює необхідність підвищення ефективності діяльності підприємств, які входять у цю сферу, виявлення їх конкурентних переваг. Розвиток сфери важливий, оскільки створює передумови для вирішення соціальних проблем (створення робочих місць, зростання матеріального добробуту населення, його всебічного розвитку, здоров'я), а також – розвитку економіки для чого в Україні є необхідні природні та культурно-історичні ресурси. Тому для регіонів, де сфера гостинності має передумови розвитку, необхідно вирішувати проблему забезпечення її конкурентоспроможності.

Питанням забезпечення конкурентоспроможності сфери гостинності загалом, окремих підприємств та напрямів зокрема присвятили праці Батченко Л. В. та Стариченко Т. В. [1]; Гаврилюк С. П. [2], Давидюк Ю. В. та Шокот К. М. [3], Леонт'єва А.Ю. [4], Мазур К. В. [5], Мостенець О. та Черчик Л. [6, 9, 10], Охота В.І. [7], Пуцентейло П. Р. [8].

Значною мірою конкурентоспроможність визначається здатністю підприємства виживати в умовах постійної конкуренції завдяки більш продуктивному використанню ресурсів, тому значна частина визначень конкурентного потенціалу спирається такі поняття як конкурентний потенціал та конкурентні переваги.

На основі проведеного аналізування трактування поняття можна стверджувати, що конкурентний потенціал – це система можливостей, компетенцій і ресурсів під впливом яких в динаміці формується сукупність внутрішніх конкурентних переваг, які включають дві складові: адаптивність та інноваційність, і які

постійно перебувають під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів та формують рівень конкурентоспроможності організації.

Слід зазначити, що важливим завданням забезпечення конкурентоспроможності є виявлення, систематизація та аналіз усіх елементів, які є складовими конкурентного потенціалу: управлінський потенціал, кадровий потенціал, виробничий потенціал, конкурентний потенціал, маркетинговий потенціал, фінансовий потенціал, інформаційно-інноваційний потенціал.

Таким чином, конкурентний потенціал включає сукупність наявних природних, матеріальних, трудових, фінансових і нематеріальних ресурсів та можливості об'єктів та/або суб'єктів господарювання, що дозволяють їм отримувати конкурентні переваги перед іншими учасниками ринку.

Складові конкурентного потенціалу підприємства сфери гостинності не мають розмежування елементів в залежності від їх важливості, але не всі структурні елементи мають однаковий вплив на рівень конкурентного потенціалу. Ця нерівномірність, з одного боку, зумовлена нерівнозначністю наслідків, які виникають у разі наявності або відсутності у підприємства тих чи інших можливостей, а з іншого боку, нерівномірність впливу елементів конкурентного потенціалу зумовлена відмінностями у забезпеченні кожного з них відповідними ресурсами.

Конкурентоспроможність підприємства сфери гостинності забезпечується досягненням і розвитком конкурентних переваг, які виникають в економічній, технічній, організаційній сферах діяльності підприємства.

Конкурентні переваги – результати дій щодо завоювання уподобань споживачів, що забезпечують підприємству переважання над конкурентами та які можна виміряти економічними показниками. Конкурентна перевага, якою володіють на конкретних ринках різні суперники (конкуренти), є суттєвим чинником конкурентної ситуації на ринку.

Хочемо зауважити, що конкурентоспроможність підприємства, а таким чином і конкурентні переваги, можуть бути оцінені тільки в межах групи підприємств, що випускають однакову продукцію або надають однакові послуги. Тому конкурентоспроможність – поняття відносне, оскільки одне і те саме підприємство у рамках регіональної групи може бути визнане конкурентоспроможним, а в рамках світового ринку – ні. Найбільш складною є оцінка міри

конкурентоспроможності, тобто виявлення характеру конкурентної переваги порівняно з іншими.

Тому більш відповідним вважаємо визначення Черчик Л. та Мостенця О.: «конкурентні переваги – це сукупність певних елементів зовнішнього або внутрішнього середовища конкретного об'єкта, які дозволяють отримати переваги над об'єктами-конкурентами і забезпечують очікувані, кращі, ніж у конкурентів, результати» [10]

Варто зазначити, що конкурентна перевага не є синонімом потенційних можливостей підприємства сфери гостинності. На відміну від можливостей, це реальний факт, який має місце внаслідок очевидних переваг зі сторони споживачів.

Узагальнивши існуючі напрацювання, пропонуємо власний підхід до класифікації конкурентних переваг.

Для цього виділимо кілька класифікаційних ознак:

- за джерелами конкурентної переваги (сфера виникнення) – економічного, інституційного, структурного, адміністративного, інфраструктурного, технологічного, інформаційного, географічного, демографічного, екологічного характеру;
- за характером динаміки (з позиції можливості управління та змінності) – статичні, умовно-статичні, динамічні;
- за можливістю імітації – унікальні, піддаються імітації (конкурентні переваги «низького рівня», конкурентні переваги «високого рівня», конкурентні переваги «найвищого рівня»);
- за змістом переваги – якість товару (послуги), ціна, витрати споживача, якість сервісу та обслуговування;
- за походженням – біологічні, соціальні, виробничі, технічні, грошові, культурні, духовні, природно-кліматичні, політичні;
- за формою існування – реальні, віртуальні;
- за значимістю – основні, другорядні;
- за тривалістю дії – стратегічні, тактичні;
- за масштабом поширення – глобальні, локальні, індивідуальні;
- за сферою прояву та видом ефекту – економічні, соціальні, екологічні, фінансові, бюджетні, культурні, психоемоційні, фізіологічні.

Представлена нами видова структура конкурентних переваг є своєрідним зразком для різних об'єктів, однак потрібно враховувати специфіку різних підприємств сфери гостинності.

Список використаних джерел:

1. Батченко Л. В., Стариченко Т. В. Концептуальний підхід до конкурентоспроможності готельних підприємств України. *Ефективна економіка*. 2018. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6721> (дата звернення: 03.03.2023).
2. Гаврилюк С. П. Оцінка інтенсивності конкуренції туристичних підприємств на ринку турпослуг м. Києва. *Вісник Східноукраїнського державного університету*. 2000. № 4 (26). С. 41–48.
3. Давидюк Ю. В., Шокот К. М. Стратегічні підходи до підвищення конкурентоспроможності підприємств готельного бізнесу. *Економіка і суспільство*. № 7. 2016. С. 266-272.
4. Леонт'єва А.Ю. Дослідження можливостей використання існуючих методів оцінки конкурентоспроможності для готельних підприємств. *Науково-технічний збірник*. № 102. 2012. 503 с.
5. Мазур К. В. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємницьких структур. *Актуальні проблеми економічного розвитку України в умовах глобалізації: збірник наукових праць // Міжнародної науково-практичної конференції 24 квітня 2009 року*. Вінниця: Центр підготовки навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2009. ч. 1. С. 434- 436.
6. Мостенець О. В., Черчик Л. М. Теоретичні основи формування конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. Збірник наукових праць. Серія: Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків: НТУ «ХПІ». 2014. № 34 (1077). С. 199-206.
7. Охота В.І. Шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємств готельної індустрії. *Інвестиції: практика та досвід*. № 5. 2017. С. 46-49.
8. Пуцентейло П. Р. Конкурентоспроможність підприємства: методологія аналізу дефініції. *Інноваційна економіка*. № 4. 2015. С. 80-86.
9. Черчик Л. М., Мостенець О. В. Сутність та складові механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону. *Регіональна економіка*. 2014. № 4. С.1 47-154.
10. Черчик Л., Мостенець О. *Механізм забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 214 с.

УДК: 658:[005.52:005.33

Милько Інна,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Повх Дарина,
здобувач вищої освіти четвертого курсу
спеціальності 073 Менеджмент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

СУТНІСТЬ СИТУАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

Змінні та невизначені умови функціонування підприємств вимагають розроблення та застосування нового підходу до побудови системи менеджменту. Особливої уваги до вивчення заслуговує ситуаційний менеджмент.

Вивченням поняття ситуаційного менеджменту та ситуаційного управління займались у своїх наукових працях О.В. Бондар [12], В.О. Василенко [3], В.В. Домарєв [2], Р.Моклер [1], Р.М. Набока [4], В.І. Шостка [3], В.В. Шукліна [4, 10]. Проте належної уваги науковців вимагає визначення взаємозв'язку між цими дефініціями та чіткої різниці.

Ситуаційний менеджмент вперше запропонував вчений зі США Моклер Р. [1]. Домарєв В.В. вважає, що форми, системи, методи, стилі управління істотно змінюються залежно від об'єктивно існуючих умов діяльності, що по суті є ситуаційним менеджментом [2]. Ситуаційний підхід передбачає, що підприємства розглядаються як відкриті системи, які активно взаємодіють із зовнішнім середовищем та перебувають під його впливом.

На думку В.О. Василенка та В.І. Шостки, головним завданням ситуаційного підходу є вироблення алгоритму, згідно якого організація повинна реагувати на мінливі умови та специфічні обставини і яким чином можна адаптувати тип організаційної

структури управління, системи та управлінського процесу, які б відповідали різноманітним специфічним ситуаціям [3, 4].

Більшість сучасних науковців особливу увагу приділяють управлінню організаціями, яка базується на ситуаційних різницях між організаціями і всередині самих організацій, що пов'язано з проявою нових, раніше незаних явищ та труднощів, з якими стикаються як окремі компанії, сфери економічної діяльності, так і національні економіки загалом. Тому для реалізації нових закономірностей менеджменту та розроблення найбільш придатних до нових конкретних ситуацій рішень використовують ситуаційний підхід. Цей підхід означає імовірний, залежний від випадків, обставин і ситуацій спосіб мислення про організаційні проблеми та їх вирішення, у рамках якого сформувався концепція ситуаційного управління [5].

Ситуаційний менеджмент передбачає прийняття управлінських рішень у ситуації, яка реально склалася або складається, з можливістю врахування можливих ризиків та встановлення критеріїв слабких сигналів [6-9]. Хоча управлінський процес однаковий, проте керівнику для ефективного досягнення цілей організації варто застосовувати специфічні прийоми, які можуть значною мірою відрізнятися залежно від ситуації. Отож, основним моментом ситуаційного підходу є саме ситуація як конкретний набір обставин, які суттєво впливають на організацію в певний конкретний момент часу.

Шукліна В.В. розглядає ситуаційне управління як сукупність концепцій, поглядів, цінностей, способів поведінки соціально-економічної системи, які формують певне сприйняття реальності і служать фундаментом для її організації (запобігання); в основі лежить принцип рівноваги між раціональним і ірраціональним, свідомим і несвідомим, науковим знанням і інтуїцією; здійснюється проекція її зовнішнього середовища на внутрішнє в кожний момент часу в кожній окремій (в т.ч. складній) ситуації [10].

Ситуаційне управління концентрується на поточних ситуаціях, що сприяє формуванню широкого управлінського досвіду і ефективнішого прийняття управлінських рішень [11]. До переваг ситуаційного управління Гречанинов В.Ф. відносить: можливість швидкого прийняття рішення в умовах браку часу; забезпечення ефективності прийнятих рішень; можливість узагальнення отриманого досвіду та масштабування на різних рівнях управління; висока мобільність, тобто готовність до застосування в будь-який час

і в будь яких умовах; наявність дієвих алгоритмів і математичних моделей, що дозволяє автоматизувати процес прийняття управлінських рішень.

Бондар О. В. у своїх роботах вивчає поняття саме ситуаційного менеджменту і вважає, що його варто розглядати його як адаптивний менеджмент – альтернативність досягнення однієї мети під час прийняття та реалізації управлінського рішення і врахування непередбачених обставин; і як антикризове управління [12]. Тому концепція ситуаційного менеджменту є спробою визначити еволюцію соціально-економічної системи в усьому комплексі проблем, пов'язаних з державою, економікою, виробництвом, організацією та людиною.

Отже, визначення сутності ситуаційного менеджменту вимагає подальшого вивчення через його актуальність, багатоаспектність і практичну спрямованість у сучасних умовах господарювання. Загалом ситуаційний менеджмент можна визначити як сукупність дій, заходів і методів управління, що застосовуються залежно від випадків, обставин і ситуацій в умовах постійно змінного зовнішнього середовища.

Список використаних джерел:

- 1 Mockler R.J. Situational Theory of Management. Harvard Business Review. 1971. Vol. 49. № 3. P. 151.
- 2 Домарєв В.В. Система ситуаційного управління: Теорія, методологія, рекомендації. Київ, 2017. 347 с.
- 3 Василенко В.О., Шостка В.І. Ситуаційний менеджмент. К.: ЦУЛ, 2003. 285 с.
- 4 Набока Р.М., Шукліна В.В. Особливості ситуаційного управління логістичною діяльністю харчових підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 8. С. 94-99.
- 5 Менеджмент організації: навчально-методичний посібник / укладачі: [Є.М. Хриков, О.Г. Козлова, Д.О. Козлов]. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 382 с.
- 6 Черчик Л.М. Діагностика в системі стратегічного менеджменту підприємства. *Науковий вісник Полісся*. Чернігів: ЧНТУ, 2017. № 2 (10). Ч. 1. С.150-155. DOI:10.25140/2410-9576-2017-2-2(10)-150-155.
- 7 Черчик Л., Бегун С., Івашкевич І. Система ризик-менеджменту підприємства: сутність та складові. // *Економічний форум*. 2017. № 1. С. 178-183.
- 8 Милько І.П. Особливості застосування моделі управління за слабкими сигналами. // *Економіка та суспільство*. №27. 2021. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-3>

9 Милько І.П. Особливості розробки стратегії антикризового управління. Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-компетентне управління корпораціями в умовах поведінкової економіки». Луцьк, 15 грудня 2021 р. С. 86-88.

10 Шукліна В.В. Стратегія ситуаційного управління інформаційно-комунікаційним потенціалом промислового підприємства. // *Вісник ХНТУ*. 2020. № 1(72), Ч. 2. URL: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2020.1.2.11>

11 Гречанінов В.Ф. Теорія ситуаційного управління та практика реалізації на прикладі базового моделюючого комплексу сектора безпеки і оборони. URL: http://www.immsp.kiev.ua/publications/articles/2021/2021_4/04_21_Grechaninov.pdf

12 Бондар О.В. Ситуаційний менеджмент. Навч. посіб. 2-ге вид., перероб та доповн. К.: Центр учбової літератури, 2012. 388 с.

УДК: 338.245.62

Філюк Дмитро,
PhD аспірант Лабораторії проектів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк

МІСЦЕВІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Місцеві запозичення запроваджуються для вирішення бюджетних, інвестиційних та соціальних задач на місцевому рівні. Повнота виконання тієї чи іншої конкретної задачі залежить від рівня розвитку системи місцевих запозичень та стану їх підсистем (законодавчої, організаційної, інформаційної), кількості учасників та їх взаємозв'язків, видів та форм боргових зобов'язань, готовності територіальної громади та органів місцевого самоврядування до здійснення запозичень, наявності стратегії розвитку території та рівня її взаємозв'язку з інвестиційною стратегією.

Повоєнна відбудова територіальних громад потребує актуалізації всіх можливих ресурсів місцевих бюджетів, так і змін у можливостях органів місцевого самоврядування впливати на утримання і розвиток соціальної, дорожньої та іншої інфраструктури, вживати заходи щодо розвитку громад та регіонів у цілому. Реалізація в Україні політики децентралізації, передача фінансових

ресурсів з бюджетів вищого рівня до бюджетів територіальних громад суттєво збільшує роль місцевого самоврядування у розвитку територій громад, районів та областей.

Обґрунтування першочергових заходів бюджетної політики, щодо вдосконалення системи місцевих запозичень в контексті повоєнної відбудови та забезпечення сталого інклюзивного розвитку територій є запорукою того, що територіальна громада має можливість реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, програми місцевого розвитку та фінансувати інші заходи для всебічного покращення умов проживання жителів громади.

Згідно з концепцією американського економіста, теоретика менеджменту Пітера Ф. Друкера, успішне лідерство в економіці потребує відповідного планування фінансової діяльності й бюджетної політики, що, у свою чергу, вимагає наявності двох самостійних бюджетів. Перший – звичайний бюджет, кошторис поточних витрат, у якому відображені витрати на підтримку діяльності на існуючому рівні. Другий – спеціальний бюджет витрат майбутнього (перспективного) розвитку, відмінною рисою якого повинна бути стабільність «і в добрі, і в погані часи» [4].

В Україні закладено конституційні засади місцевого самоврядування, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування, прийнято низку базових нормативно – правових актів, які створюють правові та фінансові основи для діяльності. [1-3; 6-9].

Таблиця 1

Нормативно – правове забезпечення здійснення запозичень

ОБЛАСНІ РАДИ	СІЛЬСЬКІ, СЕЛИЩНІ, МІСЬКІ РАДИ
Конституція України	
Затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку	
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	
Рада може здійснювати місцеві запозичення та отримувати позики місцевим бюджетам відповідно до вимог, встановлених Бюджетним кодексом України.	
Бюджетний кодекс України	
право здійснювати місцеві внутрішні запозичення всі мають обласні та міські ради; місцеві внутрішні запозичення шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій (можуть здійснювати ВР АР Крим, обласні ради та всі міські ради). Інші місцеві зовнішні запозичення можуть здійснювати лише ВР АР Крим, Київська, Севастопольська міські ради, міські ради міських територіальних громад з адміністративним центром у місті обласного значення (міста обласного значення) .	

<p>здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій для обласних бюджетів з метою використання для створення, приросту чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування, відновлення та реконструкцію об'єктів спільної власності територіальних громад або державної власності а також будівництва, реконструкції, капітального ремонту автомобільних доріг загального користування державного, місцевого значення.</p>	<p>здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій для місцевих бюджетів з метою використання для створення, приросту чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування або об'єктів, що забезпечують виконання завдань ВР АР Крим та міських рад, спрямованих на задоволення інтересів населення АР Крим і міських територіальних громад</p>
<p>ПКМУ від 16 лютого 2011 № 110 «Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень»</p>	
<p>Порядком визначено механізм здійснення запозичень до бюджету АР Крим, обласних та міських бюджетів згідно з умовами, визначеними Бюджетним кодексом України.</p>	
<p>ПКМУ від 01.08 2012 №815 «Про затвердження Порядку здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з управлінням державним (місцевим) боргом»</p>	
<p>Визначено методологічні та організаційні засади здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з управлінням державним (місцевим) боргом. На виконання вимог постанови місцеві фінансові органи затверджують програми управління боргом.</p>	
<p>Наказ МФУ від 22.10.2015 № 922 «Про затвердження форм розрахунків при здійсненні місцевих запозичень»</p>	
<p>Розрахунки і обґрунтування здійснення запозичення з урахуванням вимог частини третьої статті 18 та статті 74 Бюджетного кодексу України здійснюється відповідно до вищенаведеної постанови.</p>	
<p>Наказ МФУ від 30.09.2021 № 532 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо погодження обсягу і умов здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій»</p>	
<p>З метою розширення можливостей органів місцевого самоврядування та формування єдиного підходу до здійснення місцевих запозичень затверджені відповідні методичні рекомендації.</p>	

Згідно статті 74 Кодексу – місцеві запозичення здійснюються з метою фінансування бюджету розвитку та використовуються для створення, приросту чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування.

Отже, економічний зміст місцевих запозичень полягає в отриманні позики до місцевого бюджету на певних умовах з метою фінансування бюджету розвитку [1].

Згідно Бюджетного кодексу України – бюджет розвитку місцевих бюджетів є складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів. Видатки бюджету розвитку спрямовуються на соціально – економічний розвиток, виконання інвестиційних проектів, будівництво та інші заходи, пов’язані з розширеним відтворенням. Україна, як і більшість інших європейських країн, застосовує обмеження щодо цілей місцевого боргу, тому він може бути використаний лише на капітальні проекти, маючи на увазі існування золотого правила податково–бюджетної політики (тобто операційні витрати не можуть перевищувати операційні надходження), вона також базує свій граничний обсяг обслуговування боргу на операційних надходженнях [1].

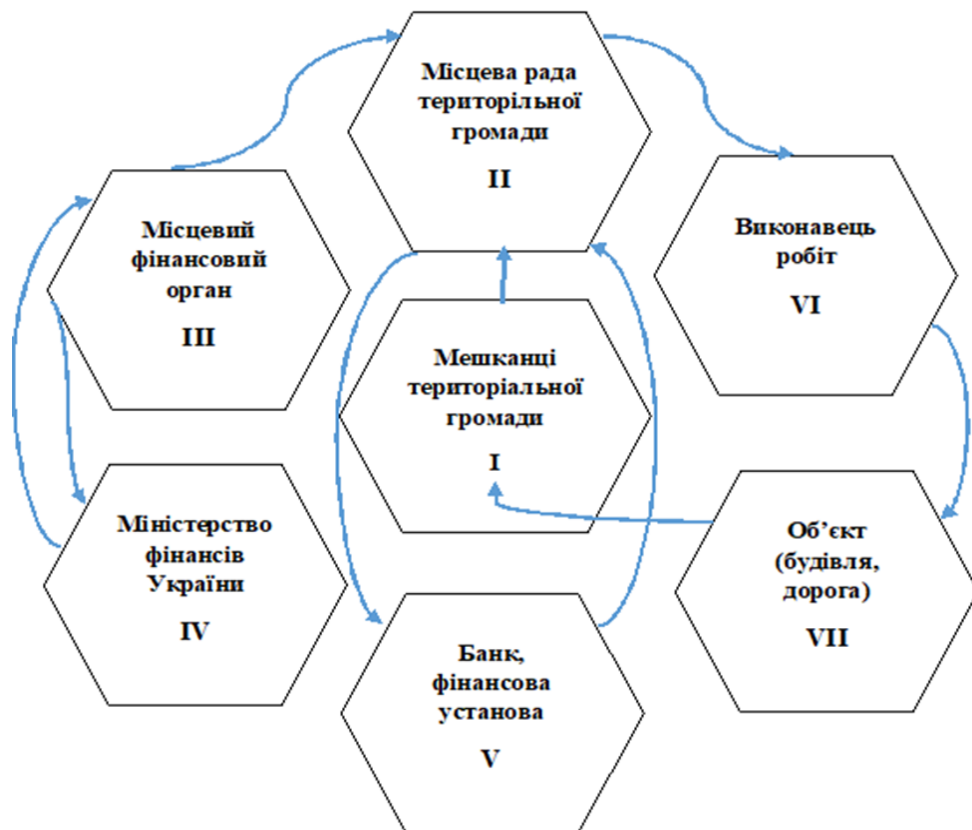

Рис. 1. Схема здійснення місцевого запозичення до бюджету.

Одним із шляхів реформування місцевих бюджетів є вдосконалення бюджетного законодавства, а саме перетворення місцевих бюджетів у ефективний інструмент соціально – економічного розвитку адміністративно – територіальних одиниць

шляхом удосконалення процедури здійснення запозичень до місцевих бюджетів з метою забезпечення ефективності механізму фінансування органами місцевого самоврядування пріоритетних напрямів соціально – економічного розвитку.

Таблиця 2.

**Внутрішні місцеві запозичення, залучені місцевими радами
у 2018–2021 рр.**

у млн. грн.

№	Найменування бюджету	2018	2019	2020	2021	Всього
1	Бюджет Дніпровської МТГ	498,7	433,8	1611,3	1229,0	3772,6
2	Бюджет Одеської МТГ	652,5	1230,5	1110,9	333,1	3327,1
3	Бюджет Харківської МТГ	0,0	500,0	1500,0	0,0	2000,0
4	Бюджет Львівської МТГ	440,0	300,0	900,0	0,0	1640,0
5	Бюджет Запорізької МТГ	453,0	600,0	500,0	0,0	1553,0
6	Бюджет міста Києва	0,0	0,0	770,0	168,2	938,2
7	Обласний бюджет Полтавської області	0,0	0,0	300,0	155,0	455,0
8	Бюджет Кам'янської МТГ	0,0	0,0	169,8	194,7	364,5
9	Бюджет Івано-Франківської МТГ	300,0	0,0	0,0	0,0	300,0
10	Бюджет Вінницької МТГ	0,0	94,8	129,5	0,0	224,3
11	Бюджет Львівської МТГ	0,0	0,0	0,0	220,0	220,0
12	Бюджет Мелітопольської МТГ	0,0	23,6	61,2	44,0	128,8
13	Обласний бюджет Одеської області	0,0	0,0	0,0	112,0	112,0
14	Бюджет Ізмаїльської МТГ	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
15	Бюджет Енергодарської МТГ	0,0	45,0	50,2	0,0	95,2
16	Бюджет Луцької МТГ	0,0	0,0	55,9	29,5	85,4
17	Бюджет Кропивницької МТГ	0,0	0,0	10,0	51,7	61,7
18	Бюджет Мукачівської МТГ	0,0	0,0	26,3	32,4	58,6
19	Бюджет Броварської МТГ	0,0	0,0	35,0	22,8	57,8
20	Бюджет Хмельницької МТГ	0,0	0,0	0,0	23,4	23,4
21	Бюджет Новомосковської МТГ	0,0	0,0	0,0	20,7	20,7
22	Бюджет Павлоградської МТГ	0,0	0,0	11,4	0,0	11,4
23	Бюджет Уманської МТГ	3,3	5,6	0,0	0,0	8,9
24	Бюджет Горішньоплавнівської МТГ	0,0	0,0	0,0	3,7	3,7
РАЗОМ		2347,5	3233,3	7341,4	2640,2	15562,5

Із загальної кількості 462 міст обласного та районного значення, які можуть брати позики на внутрішньому ринку капіталу, лише 22 мають на своїх балансах борг. Це виключно міста обласного значення. З 24 обласних бюджетів відповідні позики взято лише 2-ма обласними центрами [5].

Кодекс, містить положення, якими встановлюються суворі кількісні обмеження на рівень боргу місцевого бюджету, а також річні затрати на обслуговування боргу. Тому відповідно до бюджетного законодавства місцеві запозичення можуть залучатися лише за певних умов. Видатки місцевого бюджету на обслуговування місцевого боргу здійснюються за рахунок коштів загального фонду місцевого бюджету і не можуть перевищувати 10 відсотків видатків загального фонду місцевого бюджету протягом будь-якого періоду, коли планується обслуговування місцевого боргу [1].

Витрати з погашення місцевого боргу здійснюються з бюджету розвитку відповідного місцевого бюджету. Водночас, якщо власних доходів бюджету розвитку недостатньо для здійснення визначених законом витрат щодо реалізації програми соціально-економічного розвитку області, зміцнення матеріально-технічної бази відповідно до п.10 част.1 ст.71 Бюджетного Кодексу України джерелом поповнення бюджету розвитку є кошти загального фонду бюджету [1].

Питання повноважень щодо здійснення як внутрішніх, так і зовнішніх запозичень викладене в статті 16 Бюджетного кодексу. Отже сільські та селищні територіальні громади не мають права на здійснення будь – яких запозичень. Відтак обмежені в праві на балансування бюджету з метою створення, приросту чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування або об'єктів, які забезпечують виконання завдань спрямованих на задоволення інтересів населення сільських та селищних територіальних громад.

При цьому, Європейська Хартія місцевого самоврядування передбачає право органів місцевого самоврядування на доступ до національного ринку капіталу з метою здійснення позик інвестиційного капіталу. Реалізація цього принципу Хартії дає змогу органам місцевого самоврядування значно згладити гостроту проблеми нестачі фінансових ресурсів. На жаль, в Україні реалізація цього положення гальмується.

З метою дотримання пункту 9 частини першої статті 7 Бюджетного кодексу України, а саме принципу справедливості і неупередженості бюджетної системи, що будується на засадах

справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами, є необхідність в перегляді доступу до здійснення запозичень сільськими та селищними територіальними громадами.

Список використаних джерел:

- 1 Бюджетний кодекс України. Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page>
- 2 Європейська хартія місцевого самоврядування. Офіційний переклад. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036
- 3 Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
- 4 Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке ; пер. с англ. Н. Макарова / П. Друкер. – М., Издат. «Вильямс», 2004. – 272 с.
- 5 Державний веб-портал бюджету для громадян Міністерство фінансів України , 2018 - 2023. URL: <https://openbudget.gov.ua/>.
- 6 Наказ МФУ від 30.09.2021 № 532 "Про затвердження методичних рекомендацій щодо погодження обсягу і умов здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій". URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MF21063>
- 7 ПКМУ від 16 лютого 2011 № 110 "Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2011-%D0%BF#Text>
- 8 Про затвердження Порядку здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з управлінням державним (місцевим) боргом: ПКМУ від 01.08 2012 № 815 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2012-%D0%BF#Text>
- 9 Про затвердження форм розрахунків при здійсненні місцевих запозичень: Наказ МФУ від 22.10.2015 № 922. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1354-15#Text>

UDK 316.334.2''364''

Voichuk Maksym,

Postdoctoral fellow of the Laboratory for Projects and Initiatives,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine

SOCIAL CAPITAL IN THE WAR AND POST-WAR PERIODS

All definitions of social capital available in the scientific literature are based on the fact that they are focused on social relations [1]. In particular, according to the definition of the sociologist P. Bourdieu, social capital is a set of actual or potential resources that are associated with the establishment of a long-lasting network of institutionalized relations of mutual acquaintance or recognition, and consists of social obligations that, under certain conditions, turn into economic capital [2]. According to the sociologist Bourdieu P., social capital is a product of social production and represents a network of connections as a means of achieving group solidarity and obtaining a certain benefit. Bourdieu P. believed that social capital is a group resource (family, friends, church, corporation, business structure, public organization, club, etc.). The relationship between the level of economic development of the country and the size of the total social capital is mediated by the existing political system, religious traditions, dominant values, etc. [3]. Therefore, social capital is a set of relationships, norms and values that contribute to the establishment and development of cooperation between people within a certain community.

The full-scale war in Ukraine affected the functioning of all sectors and spheres of the national economy. It became a challenge for the preservation and development of social capital in the country. The war in Ukraine caused extreme social conditions that affected the functioning of social capital in the regions of the country. Among them are “such circumstances of life that continue for a long time and significantly go beyond social and natural norms that have historically developed in this society. This is a set of social, economic, technological, ecological, organizational, mental and psychophysiological factors that significantly deviate from their usual, everyday indicators and negatively affect the life of an individual, social groups or the whole society. In extreme conditions, a person plunges into a new type of existence, falling into an unusual way

of being. It is characterized by a significant deterioration of living conditions and a constant threat to people's health and even existence. Such conditions are characteristic of periods of wars, long-term epidemics, large-scale anthropogenic and natural disasters" [4, p.46].

One of the signs of the impact of war on the processes related to the accumulation and development of social capital is the self-organization of the population and the creation of new communities and groups that have common goals and interests. This leads to the formation of a new segment of mutual relations and strengthening of existing ones. In the conditions of war, the population shows readiness for mutual assistance and cooperation, which contributes to the formation of social capital within the community.

In addition, an essential feature of the functioning and strengthening of social capital in the country in the conditions of war is the development of social responsibility for actions and relationships with other people [5].

The processes of human capital development in Ukraine are affected by the problems of population emigration due to military operations, which requires regulation of migration processes. In particular, since the beginning of the war, millions of Ukrainians were forced to leave their homes. According to the UN Refugee Agency, as of September 2022, the number of internally displaced persons is estimated at almost 7 million citizens. At the same time, the Agency expects that about 8.3 million people will become refugees outside Ukraine this year. Almost 4.2 million Ukrainians are currently registered for temporary protection status or participation in national protection schemes in Europe. The number of citizens who go abroad slightly exceeds the number of those who return to Ukraine. In the future, the rate of outflow and return of the population will depend primarily on security, financial and economic factors, as well as the policy of the host countries regarding the provision of asylum and the policy on the labor market [6]. In order to strengthen and develop social capital in Ukraine in the war and post-war periods, it is important that citizens who were forced to leave Ukraine due to Russia's war against Ukraine return, having made sure that the area is safe to stay in and have employment guarantees.

In the conditions of war, risk and uncertainty increase. It makes people trust each other more to achieve common goals, to solve problems of survival, protection, security and livelihood through joint efforts. This determines the structural changes of social capital within the community and the urgent need to develop a social policy adequate to today's realities.

References:

1. Кларідж, Т. Соціальний капітал і управління природними ресурсами: важлива роль соціального капіталу? URL: <https://www.socialcapitalresearch.com/literature/definition/>
2. Bourdieu, P. The forms of capital.(1986). *Cult. Theory Anthol.* 2011, 1, С. 81–93.
3. Кривда Н. Соціальний капітал: що це таке і навіщо його нарощувати? URL: <https://delo.ua/opinions/socialnij-kapital-scho-ce-take-i-navischo-jogo-n-383859/>
4. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
5. Павліха Н.В., Войчук М.В. Місце та роль соціальної відповідальності бізнесу в структурі міського розвитку. *Матеріали виступів Всеукраїнського форуму з проблем міжнародних економічних відносин «Проблеми розвитку малих відкритих економік»*. 18 квітня 2018 року. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/09/87.pdf>
6. Людський капітал України – найцінніший скарб держави. *Прес-служба Апарату Верховної Ради України*. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/230436.html
7. Розвиток та регулювання ринку праці прикордонного регіону [Текст] : монографія / Наталія Павліха, Ірина Цимбалюк, Олег Уніга ; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. - Луцьк : Вежа-Друк, 2018. - 223 с.
8. Pavlikha N., Shuliak A., Skorokhod I., Tsymbaliuk I., Voichuk M. Security of Sustainable Development in the Post-Pandemic Crisis on the Basis of an Inclusive Circular Economy. *Conference Proceedings Determinants Of Regional Development*. 2021. Vol. 2. Pp. 234-245. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=2779991546109301177&btnI=1&hl=uk>
9. Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Олег Вікторович Уніга, Лілія Миколаївна Коцан, Анастасія Юріївна Савчук. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – 212 с.
10. Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади безпеки сталого просторового розвитку: теоретико-методологічний аспект. *Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика. Колективна практика* / за наук. ред. Кравчука П.Я. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2020. 212 с. С. 161-183.

UDK 330.567.2''364''

Bilyk Petro,
Lviv, Ukraine

Ostratiuk Stanislav,
PhD student of the Laboratory of Projects and Initiatives,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine

CONTENTS OF THE SUSTAINABLE CONSUMPTION THEORY FOR POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

The call for sustainable consumption was announced today at the state level. The full-scale war in Ukraine only exacerbated the problem of excessive consumption in the country.

In general, consumption theory studies the consumption of goods and services and examines the behavior of consumers when making purchases. The main idea of this theory is that consumers have limited resources, including money, time, health, energy, and choose the ways and extent of using these resources to maximize their satisfaction or benefit. Consumption theory is used to analyze consumption trends, to understand how consumers respond to changes in the prices and availability of goods and services, and to develop marketing strategies that promote the sale of goods and services. The regularities and principles of consumption theory are revealed in the works of I. Kryuchkova [1], E. Libanova [2], V. Mandybura [3], and others. Among the main concepts of the theory of consumption, scientists have identified:

- utilitarianism based on the fact that consumers maximize their success or satisfaction from consuming goods and services;
- the theory of limited rational consumption, which studies the assumption that consumers have limited resources and must choose how to use these resources to maximize their satisfaction or utility;
- the theory of costs - it is assumed that consumers make consumption decisions based on the costs necessary to make a purchase;
- status theory - this concept comes from the assumption that consumers make consumption decisions based on how it affects their social status and prestige.

According to consumption theory, consumers make their consumption decisions based on their income and the price of goods and services. Basic concepts of consumption theory include marginal utility, marginal cost, and budget constrained optimum. It is the theory of consumption to explain how people allocate their income between efficient goods and services, as well as how they make decisions about their consumption, taking into account their needs and wants.

As V. Mandybura points out, “the main contradiction of the consumer market is related to the opposite interests of its main subjects: businessmen-producers (implementers), on the one hand, and the population, or final consumers of life’s goods, on the other. This contradiction represents a system of relations arising between the interests of producers and sellers who seek to maximize personal profits, and the interests of the population who seek to satisfy personal needs in the consumption of goods and services that are safe for health and life. Under certain conditions of disparity in the realization of private interests and inadequate economic responsibility of business for violation of consumer rights, this contradiction can become acute and turn into an antagonistic one” [3].

To reveal the nature of sustainable consumption, let’s pay attention to the theory of limited rational consumption, according to which consumers have limited resources (money, time, health, energy) and must choose how to use these resources to maximize their satisfaction or benefit. This theory is based on the assumption of rationality of consumers, that is, on the fact that consumers choose the most efficient way of using their resources.

According to the theory of limited rational consumption, consumers have a limited amount of resources that they can spend on consuming goods and services. They must allocate their resources among other needs and choose the most efficient way of using these resources. For example, if a consumer has a limited amount of money, he can only lose enough things, not luxuries.

The theory of limited rational consumption includes an analysis of the interaction between consumers and the market. Consumers choose goods and services based on their utility and value, and their decisions affect market demand. In its version, existing market changes (such as price changes or product changes) affect consumers and can change their choices and decisions. The theory of constrained rational consumption is

important for understanding consumer behavior and for developing marketing strategies that promote the sale of goods.

The concept of sustainable development is widely covered by scientists in such works [4-10]. Steady-state conversion theory is an economic theory that holds that steady-state consumption is achieved when investment reaches zero. In other words, this theory establishes that there is an equilibrium between consumption expenditure and investment expenditure in the economy. According to this theory, in a stable economy, the level of consumption does not change over time, and then it depends on the level of production. Investment, on the other hand, can change over time, but given the state of the economy, it does not increase or decrease on average over time.

The main idea of the theory of sustainable consumption is that the level of consumption should remain for a long period of time, which can correspond to the growth of production infrastructure and economic growth. Examples of sustainable consumption can be:

- *consumption of natural resources*. Natural resources are non-renewable sources of energy and materials used by mankind in everyday life. If they are consumed with understanding and not used more than they can recover, then the conservation of these resources is achieved in the future.

- *energy saving*. To save energy, you should use energy-efficient devices and switch to renewable energy sources such as solar panels or wind turbines.

- *smart use of transport*. Fuel consumption is reduced if more energy-efficient vehicles such as bicycles or electric cars are used, or public transport is used to reduce toxic gas emissions.

- *consumption of paper products*. Reducing the consumption of plastic products and switching to greener options, such as using glass products or switching to local and organic products.

The theory and practice of sustainable consumption is important not only in economic research, but also in the conditions of Ukraine's post-war recovery. It is about the formation of a culture of consumption based on the principles of sustainability, responsible production and consumption, which today is a necessary norm of saving money and resources, in order to attract new investments and restore the country.

References:

1. Крючкова І. В. Фактори економічного зростання в Україні в 2016–2018 рр. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 2. С. 29-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2018_2_4
2. Лібанова Е. М. Нобелівську премію з економіки 2015 року присуджено за цикл досліджень проблем споживання, бідності і добробуту. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 11-20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2015_3_3.
3. Мандибура В. О., Хижняк В. О. Основна суперечність відносин споживчого ринку та шляхи її подолання. *Економіка України*. 2018. № 3. С. 69-88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_3_6.
4. Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади безпеки сталого просторового розвитку: теоретико-методологічний аспект. *Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика. Колективна практика / за наук. ред. Кравчука П.Я. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2020. 212 с. С. 161-183.*
5. Павліха Н. В. Управління сталим розвитком просторових систем: теорія, методологія, досвід : монографія. Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. 380 с.
6. Павліха Н. В. Європейська інтеграція щодо досягнення перспектив сталого просторового розвитку. *Європейська інтеграція: досвід Польщі та України : кол. моногр. Люблін : «Drukarnia Kolor Lublin», 2013. С. 140-159.*
7. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Наталія Леонідівна Хомюк, Максим Володимирович Войчук, Анастасія Юріївна Савчук, Владислав Вікторович Коломечюк, Сергій Миколайович Цимбалюк. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.
8. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В., Коцан Л. М., Савчук А. Ю. *Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці: монографія*. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 212 с.
9. Khomiuk N., Bochko O., Pavlikha N., Demchuk A., Stashchuk O., Shmatkovska T., Naumenko N.. *Economic modeling of sustainable rural development under the conditions of decentralization: a case study of Ukraine. Scientific Papers. Series: Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2020. Vol. 20, Is. 3. P. 317–332.
10. Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади управління сталим розвитком міста в умовах європейської інтеграції та реалізації реформи децентралізації. *Регіональна економіка: науково-практичний журнал*. №3. 2018. С. 29–36.

UDK 330.342.146"364"

Savchuk Anastasiia,

Postdoctoral fellow of the Laboratory for Projects and Initiatives,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine

Khrushch Yuri,

Lutsk, Ukraine

Bilyk Petro,

Lviv, Ukraine

DETERMINANTS OF THE POPULATION WELFARE IN THE CONDITIONS OF WAR

The well-being of the population is a criterion for the socio-economic development of any country, and it requires in-depth study in conditions of crisis and uncertainty. Improving the well-being of the population and bringing it closer to European standards of quality of life is a priority task of the state's social policy, the implementation of which requires ensuring high rates of socio-economic growth; development of an inclusive labor market, expansion of opportunities and provision of large-scale detinization of the economy; formation of an effective system of redistribution of national income; effectiveness of social guarantees [1].

In the scientific literature, a number of determinants of the well-being of the population are defined, because this concept includes various aspects and living conditions of people in the country. Makhovskyi D., while researching the determinants of the population's well-being, singled out such factors as an increase in the amount of assistance to families with children, pension provision, living wage and minimum wage [2].

The welfare of the population is related to the level of economic development in the country. High levels of economic development can provide access to jobs, incomes and other resources that improve people's living standards. Economic development is an important determinant of population well-being. But in the conditions of war due to economic instability, a significant decrease in economic activity and production

volumes, the growth of unemployment decreases access to basic needs, increases inequality, which generally causes a decrease in the standard of living and well-being of people in the country.

In general, the determinants of the population's well-being have significantly worsened under war conditions, and the population faces significant difficulties and stresses. Among the factors that affect the well-being of the population during the war period, we name the following:

- security, when there is a threat to the personal safety of people, causing fear, anxiety and stress. Lack of security undermines access to basic needs such as food, water and medical care.

- inaccessibility of basic services, which is caused by reduced access to basic services such as medical care, education and water, and leads to a decrease in the health status of the population and the level of education;

- migration pressure, resulting in a migration crisis, changes in the ethnic composition of the population, increased load on infrastructure and reduced access to basic services;

- deterioration of physical and mental health, because stress, anxiety, depression and damage to physical health lead to a decrease in the quality of life and increase the risk of death.

In our opinion, the ways to increase the welfare of the population in the conditions of crisis in the war and post-war periods are:

- ensuring access to basic needs through the introduction of special programs to support vulnerable segments of the population, such as the unemployed, the poor, young people, pensioners, etc.;

- small and medium-sized businesses, which are the main source of job creation and income, are supported by the provision of assistance and loans, tax reductions, export promotion, etc.;

- the development of infrastructure, which requires investment in such facilities as roads, bridges, airports, railways, etc., and will help provide jobs and increase the country's competitiveness;

- increasing investments to support the economy and create new jobs, by promoting the attractiveness of the investment climate by improving business regulation, reducing investment taxes, creating special economic zones, etc.;

- supporting digital transformation when most people work remotely. We are talking about the need for organizational and economic support and promotion of the development of digital technologies and infrastructure, as well as increasing the level of digital literacy, providing fast and reliable Internet.

In general, in the war and post-war periods, it is necessary to introduce social support programs, reduce taxes for vulnerable sections of the population, and ensure access to education and health care. Measures are needed to increase the health care budget, ensure proper financing of medical institutions, introduce new technologies and methods of treatment, and promote the development of the pharmaceutical industry. We will pay attention to the improvement of the social protection system, such as pension and social programs, which help people who are in a difficult life situation to ensure a minimum standard of living. In addition, the quality of the environment, affecting the health and well-being of the population, requires close attention from local self-government bodies and state administration.

In general, improving the well-being of the population in times of crisis requires a comprehensive approach and joint efforts of the state, citizens and businesses, promoting investments and creating jobs, ensuring access to basic needs, etc. In the conditions of macroeconomic instability and the spread of crisis tendencies in various spheres of social life in the war and post-war periods, the urgent need of Ukrainian society is the development and implementation of scientifically based state policy in the sphere of social and economic welfare of the population, determination of strategic priorities of the state policy of social protection and economic support of the population of Ukraine.

References:

1. Антонюк В. П., Щетініна Л. В. Оцінка і пріоритети добробуту населення України. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 4 (38). С. 71-85. URL: <https://dse.org.ua/archive/38/5.pdf>
2. Маховський Д. Соціальна політика України: стан та перспективи розвитку. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 2. С. 31–37.
3. Pavlikha N. V., Tymbaliuk I. O., Kovshun N. E., Kotsan L. M. Conceptual Transformation Principles of the Income Regulation System in Ukraine. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. Вип. 2 (25). 2018. С. 317-324.
4. Pavlikha N. V., Tymbaliuk I. O., Kotsan L. M. Modeling the Optimal Size Of The Minimum Wage In Ukraine. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал*. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. № 2 (14). С. 26-35.
5. Павліха Н., Цимбалюк І. Стратегічні перспективи трансформації фіскального простору під впливом мегатрендів. *Сучасні детермінанти*

фінансової політики: локальний та міжнародний вимір: IV Міжнародна науково-практична конференція. URL: <https://cutt.ly/jKPyKLy>

6. Розвиток та регулювання ринку праці прикордонного регіону [Текст] : монографія / Наталія Павліха, Ірина Цимбалюк, Олег Уніга; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 223 с.

7. Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Олег Вікторович Уніга, Лілія Миколаївна Коцан, Анастасія Юріївна Савчук. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – 212 с.

8. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Наталія Леонідівна Хомюк, Максим Володимирович Войчук, Анастасія Юріївна Савчук, Владислав Вікторович Коломечюк, Сергій Миколайович Цимбалюк. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.

9. Долиняк Ю. О., Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Ринок освітніх послуг в умовах європейської інтеграції: ретроспективний аналіз і напрями розвитку [Текст]: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 232с.

10. Цимбалюк І. О. Економічні виклики для України в умовах війни. Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей I Міжнародної благодійної науково-практичної конференції (Луцьк, 20 травня 2022 р.). – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. –1 електрон. опт. диск (CD-ROM) С. 131-133.

11. Tsymbaliuk I., Pavlikha N., Barskyi Y., Tihonchuk L., Korneliuk O., Naumenko N., Kovshun N. (2021). Imbalances Between Revenues and Expenditures of Local Rural Budgets in the Process of Fiscal Decentralization in Ukraine: Assessment and Modelling. *Management, Economic Engineering in Agriculture and rural development*, 2021 Vol. 21 Issue 2. P.671-683. URL: http://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.21_2/Art78.pdf

Наукове видання

REBUILD UKRAINE: СПРАВА ВСЬОГО ЦИВІЛІЗОВАНОГО СВІТУ

Збірник тез доповідей

За заг. ред. Павліхи Н.В.

Упорядкування: І. О. Цимбалюк, Н. С. Науменко

Стиль та орфографія авторів збережена

Формат 60×84 1/16. Обсяг 14,71 ум. друк. арк., 14,54 обл.-вид. арк.

Наклад 300 пр. Зам. 37. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк,
м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. +380669362549.

E-mail: vezhaprint@gmail.com

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України

ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

ISBN 978-966-940-456-5

9 789669 404565 >